

LUONTOKUVAUS SOVELTAVANA TAITEENA

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi ja Jaana Paasovaara (toim.)

© Lapin yliopisto, kirjoittajat, kuvaajat 2020

Toimittajat

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi ja Jaana Paasovaara

Taitto ja ulkoasun suunnittelu

Annika Hanhivaara

Kannen kuvat

Linda Sainio, 2017

Painopaikka

Punamusta Oy, Oulu 2020

Julkaisija

Lapin yliopisto, Rovaniemi

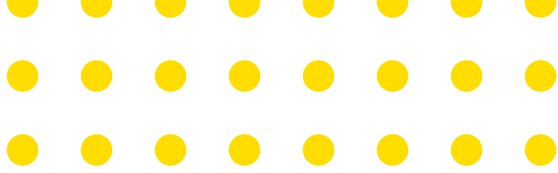
Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C, katsauksia ja puheenvuoroja, nro 66

ISSN 1236-9616

ISBN 978-952-337-201-6

ISBN 978-952-337-202-3 (pdf)

Tämän julkaisun rahoitukseen on saatu tukea Euroopan sosiaalirahastolta (ESR), Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskukselta, Kuusamon kaupungilta, Kuusamo-opistolta ja Lapin yliopistolta.

LUONTOKUVAUS SOVELTAVANA TAITEENA

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi ja Jaana Paasovaara (toim.)

Erkki Hämäläinen

Esipuhe

6

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi ja Jaana Paasovaara

Polkuja soveltavaan taiteeseen ja luontokuvaukseen

9

TARVE, TEORIA JA PEDAGOGIIKKA

Timo Jokela ja Maria Huhmarniemi

Taiteilijan työ muuttuu: taideyliopistopedagogiikka vastaa muutokseen ja ohjaa sitä

21

Timo Jokela ja Maria Huhmarniemi

Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä

39

Timo Jokela

Pohjoiset ekosysteemipalvelut luovien alojen uusiutuvina resursseina

63

Maria Huhmarniemi ja Timo Jokela

Arktisen luontokuvauksen etiikka

73

LAAJENEVAN LUONTOKUVAN SOVELLUTUKSIA

Juha Suonpää

Luontokuva uuden kestävyysajattelun katalyyttinä

87

Irma Varrio

Mielen ja luonnon kohtaamispaikoilla

98

Antti Stöckell

Luonnossa liikkumisen taide

108

Outi Rantala, Maria Huhmarniemi, Miia Mäkinen ja Timo Jokela

Luonnonhoitometsän ja matkailukeskuksen kohtaamisia
– yhdessä tietämisen mahdollisuuksista

122

Timo Jokela ja Antti Stöckell

Sulavesiä ja uusia lumia:

Näkökulmia lumirakentamisen ja talvitaiteen kehittämiseen

137

SOLUN TOTEUTUS JA TULOKSIA KUUSAMOSSA

Kari Kantola

Kuusamon kaupungin ja Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan yhteistyötä viisitoista vuotta 150

Jaana Paasovaara

Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman toteutus 161

Anu Tossavainen

Suon tunnusta ja hitauden olemuksesta syntyi Slow Nature Photography -menetelmä 175

Riitta Attila

Perinnehoitajien tietotaidon ja luontokuvauksen kohtaamisia 183

Linda Sainio

Vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnittelu suon ymmärtämisen välineenä 191

Kalle Immonen

Koillismaalaista metsäkeskustelua luontokuvoin 202

Janette Backman

Luontokuva sillanrakentajana - dialogisen tilan luominen soveltavan kuvataiteen keinoin 208

Jonna Kalliomäki

Karhun jäljillä Kuusamossa 219

Osku Tuominen

Virtuaalinen luontomaisema hyvinvointia edistämässä 227

Jyrki Tammi

Kaamos, valo ja seinämaalus 233

KIRJOITTAJAESITTELYT

Kirjan toimittajat 241

Kirjoittajat 242

Opiskelijat 244

ESIPUHE

Lapin yliopiston, Kuusamon kaupungin ja Kuusamo-opiston kanssa yhteistyössä toteutettiin Kuusamossa EU:n sosiaalirahaston (ESR) tuella maailman ensimmäinen Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma. Hanke oli jatkoa jo pitkään jatkuneelle Lapin yliopiston ja Kuusamon yhteistyölle, jonka tavoitteena on ollut tuoda uutta näkökulmaa alueen kehittämiseen ja samalla antaa mahdollisuuksia aktiivisille ihmisille oman itsensä kehittämiseen.

Tämän SOLU-hankkeeksi nimetyn ohjelman tavoitteena oli kouluttaa taiteen maistereita, jotka luontokuvausta laajasti soveltaen voisivat tukea pohjoisen toimintaympäristöön liittyvän ohjelmaperusteisen luontomatkailun kehittämistä. Opinnoissa painotettiin luontokuvausta monipuolisena ilmaisuvälineenä, jonka kautta voidaan lisätä ymmärrystä luonnonarvojen kestävästä hyödyntämisestä, kestävä matkailun kehittämisestä ja luonnon merkityksestä muun muassa hyvinvoinnin edistäjänä. Maisteriohjelmassa luonnon kuvaaminen on nähty laajempänä kuin pelkkänä luontovalokuvana. Luonto on nähty monipuolisena luovan ilmaisun mahdollisuutena, mikä tarjoaa myös uusia vaihtoehtoja digitaalisten mahdollisuuksien hyödyntämiseen esimerkiksi hyvinvointityössä.

Pohjoisessa matkailu perustuu pitkälle luontoon ja entistä enemmän ohjelmaperusteiseen luontomatkailuun. Entistä kansainvälisempi ja tiedostavampi matkailija edellyttää jatkuvasti uudenlaisia sisältöjä. Pohjoinen luonto on osa paikallisuutta ja se on muokannut aina paikallista elämänmuotoa ja kulttuuria. Parhaimmillaan luonnon ku-

vaaminen vahvistaa paikallista identiteettiä ja tuo sitä lähemmäs muun muassa matkailijaa. Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen kautta on mahdollista kuvata tärkeitä ja merkityksellisiä asioita, kuten pohjoisen luonnon erityisyyttä ja haavoittuvuutta.

Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma on näkynyt monella tavalla Kuusamon yhteisössä. Hanke on ollut jo toteuttamisvaiheessa tukemassa alueemme kehittämistä ja sen myönteistä ja dynaamista ulkoista kuvaa. Tämä julkaisu tuo hyvin esille soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen mahdollisuuksia rikastuttaa pohjoisen toimintaympäristön tarpeista lähtevää monialaista kehittämistä.

Kuusamon kaupungin puolesta haluan kiittää Lapin yliopistoa ennakkoluulottomasta ja innovatiivisesta yhteistyöstä Kuusamon alueen kehittämisessä. Tällaisten hankkeiden toteuttaminen on edellyttänyt motivoituneita opiskelijoita, joiden työn tuloksina hankkeen tavoitteet on voitu saavuttaa. Kiitos myös rahoittajille, jotka ovat aina olleet valmiita tukemaan alueella toteutettuja yliopistollisia koulutus- ja kehittämishankkeita.

Erkki Hämäläinen

Opetusneuvos

Kuusamon kaupungin sivistystoimenjohtaja

POLKUJA SOVELTAVAAN TAITEESEEN JA LUONTOKUVAUKSEEN

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi ja Jaana Paasoara

P

atikointia, tähti- ja revontulikuvausta, virtuaalisten luontokokemusten tuottamista, aineettomien palvelujen konseptointia, monialaista yhteistyötä, kehittämistutkimusta, kriittistä keskustelua ja monia muita menetelmiä uusia maailmoja visioivaan ideointiin. Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman (SOLUn) polut olivat monisuuntaisia ja risteileviä. Yliopiston asiantuntijoiden, vierailevien opettajien ja monialaisten opiskelijoiden yhteistyö työpajoissa, projekteissa ja keskusteluissa avasi tuoreita näköaloja soveltavan taiteen ja luontokuvan laajenevaan kenttään ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin.

Tässä kirjassa esittelemme Kuusamossa vuosina 2017–2020 toteutetun SOLUn taustoja, toteutusta ja tuloksia. Koulutusohjelma toteutui Euroopan sosiaalirahaston tukemassa hankkeessa, jonka tavoitteena oli vastata aluekehityksessä, kulttuuri- ja elinkeinoelämässä sekä taiteilijoiden ja valokuvaajien työllisyystilanteessa todettuihin haasteisiin. SOLUssa koulutettiin taiteilijoita ja luontokuvaajia asiantuntijoiksi ja käytännön toimijoiksi, jotka voivat osaamisellaan vastata Pohjois-Suomen nykyisiin ja tulevaisuuden tarpeisiin.

Soveltavan taiteen taustalla oleva filosofia liittyy nykytaiteeseen ja toisaalta kansainväliseen kulttuuriteollisuuteen (Hesmondhalgh, 2007) ja luovaan talouteen (Howkins,

Kuva: Linda Sainio, 2018.

2001). Luovan talouden on usein ajateltu sijoittuvan vain urbaaneihin keskuksiin, joissa luovien alojen yritysten määrä lisääntyy ja yrittäjät ja taiteilijat tukevat toisiaan, muita elinkeinoja ja elinvoimaa. Lapin yliopiston soveltavan taiteen ja arktisen taiteen tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että luovien alojen innovatiiviset sovellukset ovat mahdollisia myös kylissä ja syrjäisissä sijainneissa (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela ym., tulossa). Luova talous ja sen sovellutukset eivät rajoitu pelkästään kaupunkeihin ja innovaatiokeskuksiin. Pohjois-Suomessa, kuten arktisilla alueilla yleensäkin, on kuitenkin tunnistettuja haasteita, kuten nuorten muuttaminen etelän kaupunkeihin opiskelemaan.

Tutkimusten mukaan pohjoisen ja arktisen alueen hyvinvointi edellyttää, että alueelle on luotava enemmän inhimillistä luovaa pääomaa. Tämä toteutuu investoimalla koulutukseen ja osaamiseen, jolloin nuoret voivat pysyä alueella (Karlsdóttir & Junsberg, 2015; Karlsdóttir, 2017; Petrov, 2014, 2016). Luovilla aloilla tämä edellyttää uusia sisältöjä, toimintatapoja ja malleja taiteilijoiden ja suunnittelijoiden kouluttamiseksi. Perinteisen taiteilijakoulutuksen saaneilla taiteilijoilla voi puuttua tahtoa ja taitoja työskennellä yrittäjinä ja palvelujen tuottajina pohjoisessa (Huhmarniemi & Jokela, 2019) tai heillä ei ole tarpeeksi pohjoisten ja arktisten olosuhteisen tietämystä, jotta he kykenisivät soveltamaan taitojaan alueen olosuhteisiin. Tällaista kaivattua osaamista ja alueelle sitoutumista voi kehittyä nimenomaan SOLUn kaltaisissa alueella toimivissa koulutuksissa. Näin arktisen luovan talouden veturina toimivat yliopistot voivat luoda perustan monitieteisten ja ammattien välisten luovien verkostoiden muodostumiselle. SOLUn koulutuksessa luotiin ituja prosesseille, joissa taide, muotoilu, luovat palvelut ja alueen tuntemus avaavat polkuja olemassa olevien vahvuuksien hyödyntämiseksi. Näin Kuusamossa toteutettu SOLU-koulutus toteutti aluekehityksen strategiaa: pyrki kohti alueen taloudellista kehitystä. Perustuessaan alueen ainutlaatuisiin ominaisuuksiin, kuten luonnon tarjoamiin kulttuurisiin ekosysteemipalveluihin, tavoitteena oli tukea olemassa olevia yrityksiä ja luoda uusia. Samalla taide loi uutta alueellista kulttuuria ja siten SOLU-koulutuksen toteutus Kuusamossa voidaan ymmärtää myös syrjäseutujen ja reuna-alueiden identiteettipolitiikkana.

SOLUssa suunnattiin luontokuvaajan ja kuvataiteilijan ammatteja kohti sellaista asiantuntijaa ja osajaa, joilla on aikaisempaa monimuotoisempaa ammattitaitoa erilaisten sidosryhmien kanssa työskentelyyn ja valmiuksia toimia yrittäjinä ja palvelujen tarjoajina sekä monialaisten kehityshankkeiden tehtävissä. Taustalla oli käsitys nykytaiteen laajenemisesta yhteiskunnallisiksi keskusteluksi ja toiminnaksi paikallisyhteisöjen, julkisen sektorin ja elinkeinoelämän kanssa. Myös odotukset taideperustaisten palvelujen ja erityisesti luovien matkailupalvelujen kysynnän kasvuun sekä toisaalta kansainvälinen taide- ja taidekasvatustutkimus suuntasivat koulutusohjelman sisältöä. SOLUn työelämään

sidostuva projektipedagogiikka vastasi lähestymistavoiltaan nykytaiteen osallistuvia, pedagogisia, vuorovaikutteisia ja aktivistisia toimintatapoja. Niitä on kehitetty aiemmin kuvataidekasvatuksessa, yhteisö- ja ympäristötaiteen kontekstissa sekä taideperustaisessa palvelumuotoilussa, ympäristönsuunnittelussa ja tutkimuksessa.

SOVELTAVA TAIDE KOHTAA LUONTOVALOKUVAN KUUSAMOSSA

Soveltavan taiteen toimintamuodot kehittyivät Pohjois-Suomen erityisoloihin Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen piirissä 1990-luvun puolivälistä alkaen. Sen juuret ovat Taiteiden tiedekunnassa sivuaineena toteutetussa *Ympäristö, taide ja yhteisö opintokokonaisuudessa*. Kyseisiä opintoja on rikastuttanut kansainvälinen ympäristötaide, yhteisötaide ja uuden julkisen taiteen (new genre public art) osallistavat ja dialogiset toimintamuodot sekä sosiokulttuurisen innostamisen sosiaalipedagogiset näkemykset. Kansainvälisten taiteilmiöiden sijaan pohjoisen ja arktisen alueen haasteet ja mahdollisuudet ovat kuitenkin olleet toiminnan kantava teema. Taidepedagogiikan kehittämisen ja soveltavan taiteen toimintatapojen laajentamisen välillä on vallinnut rikastava kaksisuuntainen vuorovaikutus. Soveltavassa taiteessa myös taidekasvatuksen ja palvelumuotoilun taideperustaiset menetelmät ovat liudentuneet toisiinsa (Härkönen & Vuontisjärvi, 2018).

Soveltavan taiteen tutkimus- ja kehittämistyössä yhteisötaide, osallistava ympäristötaide, performatiivisuus ja taidekasvatuksen sosiaalisesti aktiiviset menetelmät yhdistettiin pohjoisen sosiokulttuuriin tilanteisiin ja yhteisölliseen taidekasvatukseen. Soveltavan kuvataiteen käsite otettiin käyttöön kertaluonteisessa Soveltavan taiteen maisteriohjelmassa (Jokela, Coutts, Huhmarniemi & Härkönen, 2013). Lapin yliopiston kansainvälisessä Arctic Art and Design maisteriohjelmassa, jossa on vuotuinen opiskelijasisäänotto, jatkettiin tätä kehittämistyötä. Ohjelmassa on yhdistetty sosiaalisesti sitoutuneen nykytaiteen toimintamuotoja osallistavaan muotoiluun hyödyntäen näiden kahden koulutusalan parhaita puolia (Coutts, Härkönen, Huhmarniemi & Jokela, 2018; Härkönen & Vuontisjärvi, 2018; Jokela & Coutts, 2018; Jokela, Coutts, Huhmarniemi & Härkönen, 2013).

SOLU-ohjelma Kuusamossa ei näin ollen ole kertaluonteinen oivallus vaan määrätietoisen kehittämisen tulos. Kuusamon luonnonläheisyyttä sekä kokemusta ja tunnetta vuutta luontovalokuvauksen alalla integroitiin soveltavan taiteen päämääriin. Kuusamo tarjosi SOLulle erinomaisen toimintaympäristön: alueella on häikäiseviä luontokohteita, innovatiivisia yrittäjiä, jotka ovat sitoutuneet kestävään kehitykseen, sekä avoimia ja

yhteistyöhaluisia paikallisia sidosryhmiä ja yhteistyötahoja. Kun Kuusamo tarjosi SOLULLE toimintaympäristön ja -yhteisöt, SOLU puolestaan tuki Kuusamon brändiä Suomen johtavana luontokuvauksen ja luontokuvapalvelujen edelläkävijänä.

Tämän kirjan alkupuolen luvuissa SOLUn kehittämisessä ja toteuttamisessa mukana olleet asiantuntijat avaavat kiinnostavia näkökulmia SOLUn taustoihin ja tuloksiin: pedagogisiin, teoreettisiin, tutkimusmetodologisiin, taiteellisiin ja eettisiin lähestymistapoihin ja koulutusohjelmassa syntyneisiin huomioihin ja oivalluksiin. Kirjan loppuosassa SOLUsta valmistuneet opiskelijat esittelevät omia, lähinnä taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmin toteuttamiaan kehittämis- ja toimintatutkimuksia Kuusamossa.

Kirjan aluksi professori Timo Jokela ja yliopiston lehtori Maria Huhmarniemi taustoittavat tavoitteita, teoreettisia perusteita ja pedagogisia toimintatapoja, jotka ohjasivat SOLUn suunnittelua, toteutusta ja pedagogiikka. He tuovat esille tämän koulutusohjelman erityisyyden: SOLU toteutettiin kokonaisuudessaan yliopiston ulkopuolella aluekehityshankkeena, mikä asetti kehittämistarpeita myös opetuksen järjestelyille ja pedagogisille ratkaisuille. He näkivät uudenlaisen tilanteen mahdollisuutena kehittää soveltavan taiteen pedagogiikkaa ja pohjoisessa ympäristössä toimivaa koulutuksellista toimintatapaa niin sanottuna arktisen taiteen ja muotoilun laboratoriona. Tämä ajattelu on osa Lapin yliopiston osaamista, joka profiloituu arktiseen muutokseen ja kestävään kehitykseen.

Toisessa luvussa Jokela ja Huhmarniemi kuvaavat taideperustaisen toimintatutkimuksen pääperiaatteita SOLUn kontekstissa ja antavat suuntaviivoja tutkimuksen tekemiseen käytännössä. Taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty vastaamaan kuvataidekasvatuksen, yhteisöllisen taidekasvatuksen ja soveltavan taiteen tiedonintressiin. Tällöin tähdätään tutkimukseen, joka tuottaa käytännön muutosta sekä perusteltua tietoa, ymmärrystä ja uutta osaamista, jota tämän muutoksen tuottamiseen liittyy. Taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa esisijaisesti aluekehittämishankkeissa ja niihin liittyvässä tutkimuksessa.

Kolmannessa luvussa Jokela pohtii mahdollisuuksia, joilla SOLUn kehittäminen voi tukea uusiutuviin resursseihin perustuvaa taloutta ja kestäväää kehitystä Pohjois-Suomessa. Uusiutuvia resursseja tarkastellaan *ekosysteemipalvelujen*, erityisesti *kulttuuristen ekosysteemipalvelujen* käsitteiden avulla. Jokela valaisee, kuinka SOLU-ohjelma täytti osaltaan aukkoa taiteeseen ja ekosysteemipalvelujen kestävään hyödyntämiseen liittyvässä koulutuksessa ja osoitti taiteen ja kulttuurin koulutuksella tärkeän roolin ihmisten luovan kapasiteetin turvaamisessa. Pohjoisella ja arktisella taiteella on merkitystä kestävään tulevaisuuden edistämisessä.

Neljännessä luvussa Huhmarniemi ja Jokela tarkastelevat taiteeseen ja erityisesti luontokuvaukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä kestävän kehityksen näkökulmasta ja pohjoisten ja arktisten alueiden muutoksen osana. Kirjoittajat painottavat kuinka taiteen ja luontokuvauksen näkökulmasta on olennaista pohtia, miten taiteella voidaan lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä arktisesta muutoksesta ja kestävästä kehityksestä sekä toisaalta tukea paikallisten ihmisten, yhteisöjen ja elinkeinojen kulttuurista resilienssiä muutosten kohtaamiseen.

Kirjan toisessa osiossa luontokuvauksen käsitettä lähestytään laaja-alaisesti kuva-taiteiden näkökulmasta, ja Kuusamon kontekstissa oli luonnollista, että painopisteenä oli luontovalokuvaus. Viidennessä artikkelissa Juha Suonpää tuo Hannu Rantalan riistakameralla toteutettujen ilveskuvausten avulla esille kuinka uudistuva ja omista konventioistaan vapautuva luontokuva voi synnyttää ja katalysoida uusia merkityksiä ja uudistaa koko kestävyysajattelua tuoden myös eläinmaailman sosiaalisen kestävyysajattelun piiriin.

Kuudennessa luvussa luontokuvaaja ja luontokuvaperustaisten palvelujen kehittäjä Irma Varrio tarkastelee luontokuvaa hyvinvointisektorin suunnasta. Alalla on tarjolla yhä enemmän kurseja, koulutusta ja virkistystoimintaa, joissa lähtökohtana on monipuolinen luonnon hyvinvointivaikutusten hyödyntäminen. Tähän kenttään suhteutettuna Varrio näkee luontokuvan kasvavat ja monipuolistuvat mahdollisuudet: perinteisen luontoa dokumentoivan tehtävän rinnalla luontokuvat ja luontokuvaus tarjoavat retkiä sisäisiin maailmoihin, mielen ja luonnon kohtauspaikoille.

Yliopisto-opettaja Antti Stöckell on paitsi yksi SOLUn ja pohjoisen soveltavan taiteen kehittäjistä, myös taitelija ja eränkävijä. Omissa taiteellisissa produktioissaan hän syventää luontoyhteyttä luonnonmateriaaleilla toteuttamissaan teoksissaan. Hän myös jakaa prosessinsa ja teoksensa niin näyttelyissä kuin valokuvateoksina ja -installaatioina, videoina ja visuaalis-sanallisena blogina. Tässä kirjassa hän esittelee toimintatapaansa innostaen lukijoita ympäristötaiteen tekijöiksi ja harrastajiksi sekä luontoretkeilijöiksi. Stöckellin luku antaa osviittaa myös taide- ja ympäristökasvatuksen menetelmiin.

Kahdeksannen luvun taustalla ja innoituksena on ollut kirjoittajien yhdessä ohjaama kurssi, jossa SOLUn, matkailututkimuksen ja arkkitehtuurin opiskelijat suunnittelivat kohteita Kuusamon Itä-Rukan alueelle. Matkailututkimuksen apulaisprofessori Outi Rantala, Maria Huhmarniemi, arkkitehti Miia Mäkinen ja Timo Jokela pohtivat kuinka tieteiden ja taiteiden välinen yhteistyö nähdään mahdollistavan uudella tavalla ajattelun, ideoinnin ja innovatiivisen kehittämisen. He tarkastelevat tieteen ja taiteen välisyyttä yhdessä tietämisen näkökulmasta ja pohtivat, minkälaisia uusia avauksia pyrkimys yh-

dessä tietämiseen voi käytännössä mahdollistaa niin opetuksessa kuin matkailualueiden kehittämisessä.

Kuten Jokela ja Stöckell toteavat yhteisessä luvussaan, lumella ja lumisella maisemalla on tärkeä rooli pohjoissuomalaisessa kulttuurissa, perinteissä ja elämyksissä. Ilmastokriisin aikakaudella luminen talviympäristö näyttäytyy hyvinvoinnin tekijänä niin paikallisille kuin matkailijoille. Jokela ja Stöckell kuvaavat lumirakentamisen ja -veiston suunnittelu yhteistyötä, jossa uudet innovaatiot syntyvät toimialojen välisessä yhteistyössä. Audiovisuaaliset ja interaktiiviset välineet avaavat uusia mahdollisuuksia myös luontokuvan uusille sovellutuksille. Jokela ja Stöckell ennakoivat, että hiljaisuus sekä maisema ja luonnon psyykkiset ja fysiologiset terveysvaikutukset luovat lisääntyviä mahdollisuuksia talviselle soveltavalle taiteelle ja luontokuvalle.

Kirjan kolmannessa osassa esitellään SOLU-maisteriohjelman toteutusta Kuusamosa. Kuusamo-opiston rehtori Kari Kantola taustoittaa SOLUn pitkäjänteistä luontokuvauksen kehittämistyötä, jota on tehty Kuusamon alueen toimijoiden ja Pohjois-Suomen yliopistojen yhteistyönä. Profiloituminen luontokuvaukseen on johtanut Kuusamon alueen kasvavaan vetovoimaan luontokuvauksikohteena ja luonnehdintaan Suomen luontokuvauksen pääkaupunkina. Kuusamossa on muun muassa luontokuvauksen ohjelma- ja koulutuspalveluja, luontokuvakeskus sekä vuosittainen kansainvälinen luontokuva-tapahtuma ja valtakunnallinen luontokuvaussymposium. Kantola myös avaa odotuksia tulevaisuuden kehittämistyöhön ja investointeihin ja toteaa, että SOLU on pohjustanut hyvin jatkohankkeita ja tulevaa yhteistyötä.

SOLU-hankkeen projektipäällikkö Jaana Paasovaara kuvailee luvussaan maisteriohjelman toteutusta peilaten sitä hankkeille asetettuihin tavoitteisiin. Hän käy läpi lyhyesti koulutusohjelman valintaprosessia, sisältöä ja erilaisia toteutustapoja monine työpa-joi-neen ja näyttelyineen. Koulutusohjelman työelämälähtöisyyden mukanaan tuomat verkostot ja paikallisten toimijoiden positiivinen ja innostunut suhtautuminen avasivat opiskelijoille uusia ovia oman osaamisen ja innovatiivisen taideperustaisen kontribuuti-on esilletuomiseen.

Seuraavat kolme lukua vievät lukijan suolle Riitta Attilan, Anu Tossavaisen ja Linda Sainion yhdessä toteuttaman *Suo parantaa* -opintoprojektin myötä. Riitta Attila keskittyy tarkastelemaan suon ja projektissa mukana olleiden perinnehoitajien luontosuhteen yhteyttä ja näistä hiljaisen- ja perinteisen tietämisen tavoista nousevia mahdollisuuksia. Anu Tossavainen jatkaa tästä ja käsittelee tekstissään sitä, miten tutkimustuloksia ja suon kokemuksia voidaan soveltaa. Hän myös esittelee opintoprojektin tuloksena syntyneen *Slow Nature Photography* palvelun taustoja. Linda Sainio puolestaan tarkastelee tekstissään sitä,

miten suolta, soveltavasta kuvataiteesta ja luontokuvasta ponnistava vuorovaikutuksellinen ja moniaistinen näyttelysuunnittelu voi avata uusia näköaloja paikallisiin suon tarjoamiin ekosysteemipalveluihin perinnehoidajan suokokemusten kautta tarkasteltuna.

Kahden seuraavan luvun keskiössä on luontokuva, omakuva ja metsä. Koillismaalaisten suhde luontoon, erityisesti metsään, on vahva. Kalle Immosen ja Janette Backmanin mukaan nämä metsäsuhteet voivat olla hyvin erilaisia, jopa vastakkaisista tekijöistä ja taustoista koostuvia, niin tiedostetuista kuin tiedostamattomista tekijöistä johtuvia. Tätä ongelmakenttää he lähestyivät soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan näkökulmasta, toteuttaen luontokuvan keinoin prosessin, jossa eri intressiryhmät ja osapuolet pääsivät tutustumaan toistensa metsien käyttöön liittyviin näkemyksiin erilaisia arvoja ja asenteita välittävän luontokuvan keinoin. Immonen avaa kuvien tuottamisen prosessia ja sitä, miten tutkimushenkilöt päätyivät tiettyihin valintoihin metsäsuhdetta kuvaavien kuvien tuottamisessa. Backman tarkastelee puolestaan metsäsuhteiden ristiriitoja ja kuvataiteen mahdollisuuksia osallistavan taiteen terminologiasta tutun dialogisen tilan käsitteen avulla. Dialogisen tilan, tässä tapauksessa valokuvanäyttelyn ja yhteisissä keskusteluissa syntyvän dialogin, pyrkimyksenä on tuottaa ymmärrystä toisten näkemyksistä.

Jonna Kalliomäki avaa seuraavassa luvussa kuinka soveltavan ja osallistavan taiteen keinoin voi käsitellä ja tukea Kuusamon luontokaupunki-imagoa karhu-teeman kautta. Tavoitteena oli, että paikalliset pääsivät vaikuttamaan omaan asuinympäristöönsä annetun teeman ja yhdessä tekemisen kautta. Toiminnassa syntyi *Kuusamo Bear Stories*, kolmen toiminnan kokonaisuus; *Yhteinen Taival* -osallistava taidetyöpaja, *Karhun jälki* -yhteisnäyttely ja *Kuusamon Karhustoorit* -musiikkituotanto.

Osku Tuomisen virtuaaliluontokuvaan liittyvän tutkielman taustalla on huomio tutkimuksissa kiistatta todetuista luonnossa oleilun hyvinvointia ja terveyttä lisäävistä vaikutuksista. Kaikilla ei kuitenkaan ole mahdollisuuksia luonnossa kulkemiseen ja oleiluun. Tuominen lähti taideperustaisessa tutkielmassaan selvittämään voiko Kuusamon upealla luonnolla olla hyvinvointivaikutuksia myös virtuaalisesti esitettynä ja esittelee virtuaaliluontona toteutetun *Tuokio* näyttelyn toteutusta ja tuloksia.

Kirjan viimeisessä luvussa Jyrki Tammi esittelee Rukan matkailukeskukseen kehittämällään ultravioletivalotekniikalla toteutetun muraalin eli julkisivumaalauksen syntyä. Tammen kehittämis- ja toimintatutkimus on soveltavan taiteen ja pohjoisen matkailuympäristön näkökulmasta tehty tuore avaus keskusteluun, jossa pohditaan julkisen taiteen ja rakennetun ympäristön viihtyisyyden suhdetta.

Taiteen maisteritutkintoihin johtanut koulutus toteutettiin Lapin yliopiston ja Kuusamo-opiston yhteistyönä. Rahoittajia koulutusohjelmassa olivat Euroopan sosiaalira-

hasto (ESR) ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus. Osarahoitajia ovat Kuusamon kaupunki, Kuusamo-opisto ja Lapin yliopisto.

Toivomme, että tämä julkaisu avaa uusia polkuja koko ajan laajenevaan ja uudistuvaan soveltavan taiteen ja luontokuvauksen alaan. Toivomme julkaisun myös edistävän laaja-alaista ymmärrystä soveltavan taiteen ja luontokuvauksen potentiaalista yhteiskunnan ja elinkeinoelämän eri sektoreilla. Julkaisun tavoitteena on tukea taiteilijoiden osaamisen tunnistamista ja taiteilijoiden työllistymistä sekä toisaalta avartaa taiteilijoiden käsitystä ai-neettomista palveluista, matkailualasta ja hyvinvointialasta mahdollisina yhteistyötahoina.

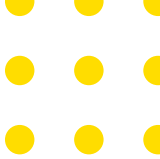
LÄHTEET

- Coutts, G., Härkönen, E., Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (toim.) (2018). The lure of Lapland: A handbook of Arctic art and design. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 59*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-337-125-5
- Hesmondhalgh, D.** (2007). *The Cultural Industries*. (2. painos). Lontoo: SAGE.
- Howkins, J.** (2001). *The creative economy: How people make money from ideas*. Lontoo: Penguin.
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (2019). Environmental art for tourism in the Arctic: From handicraft to integrated art and reform on artists' skills. *Synnyt/origins 1/2019, Special issue on Arctic Arts Summit*, 63–80. Haettu 20.2.2020 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/pages/viewpage.action?pageId=151504259>
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (2020). Arctic arts with pride: Discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12(2), 604; doi:10.3390/su12020604
- Härkönen, E. & Vuontisjärvi, H.** (2018). Arctic art & design education and cultural sustainability in Finnish Lapland. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: Practising place, heritage, art & design for creative communities* (s. 86–105). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T. & Coutts, G.** (2018). The North and the Arctic: a laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts, G. (toim.), *Relate North: Art and design education for sustainability* (s. 98–117). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T., Coutts, G., Beer, R. Din, H., Usenyuk-Kravchuk, S. & Huhmarniemi, M.** (tulossa). The potential of art and design to renewable economies. Teoksessa D. Natcher & T. Koivurova (toim.), *Renewable economies in the Arctic: A state of knowledge publication*.
- Jokela, T., Coutts, G., Huhmarniemi, M. & Härkönen, E.** (toim.) (2013). *Cool: Applied visual arts in the North*. Rovaniemi: Lapin yliopisto taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 41. URN:ISBN:978-952-484-638-7
- Karlsdóttir, A. & Jungsberg, L.** (toim.) (2015). *Nordic arctic youth future perspectives*. Tukoholma: Nordregio. urn:nbn:se:norden:org:diva-4950
- Karlsdóttir, A., Olsen, L. Harbo, L., Jungsberg L. & Rasmussen, O.** (2017). Future regional development policy for the Nordic Arctic: Foresight analysis 2013–2016. *Nordregio report*, 2017:1. Tukholma: Nordregio.
- Petrov, A.N.** (2014). Creative Arctic: towards measuring Arctic's creative capital. Teoksessa L. Heininen, H. Exner-Pirot & J. Plouffe (toim.), *Arctic yearbook 2014: Human capital in the north* (s. 149–166). Akureyri: Northern Research Forum.
- Petrov, A.N.** (2016). Exploring the Arctic's "other economies": Knowledge, creativity and the new frontier, *The Polar Journal*, 6(1), 51–68, DOI: 10.1080/2154896X.2016.1171007

Kuva: Linda Sainio, 2019.

**TARVE,
TEORIA JA
PEDAGOGIIKKA**

TAITEILIJAN TYÖ MUUTTUU: TAIDEYLIOPISTOPEDAGOGIikka VASTAA MUUTOKSEEN JA OHJAA SITÄ

Timo Jokela ja Maria Huhmarniemi

T

austoitamme tässä luvussa tavoitteita, teoreettisia perusteita ja pedagogisia toimintatapoja, jotka ohjasivat Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman (SOLUn) suunnittelua ja toteutusta Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Maisteriohjelmassa koulutettiin nykytaiteen ja luontokuvauksen soveltavia työskentelymuotoja tuntevia taitelijoita ja asiantuntijoita nyky-yhteiskunnan ja tulevaisuuden tarpeisiin. Ohjelma vastasi haasteisiin ja mahdollisuuksiin, jotka on tunnistettu aluekehityksessä, alueellisesta elinkeinoelämässä, Pohjois-Suomen sosiokulttuurisesta tilanteesta sekä taiteilijoiden ja valokuvaajien työllisyysessä. Tässä luvussa keskitymme koulutusohjelman taustaan, tarpeeseen ja merkitykseen sovel-

tavan taiteen alan ja taideyliopistopedagogiikan kehittämisen näkökulmasta.

Lapin yliopisto on taide- ja tiedeyliopisto. Taideyliopistopedagogiikan kehittäminen on ollut siellä vahvasti kuvataidekasvatuksen koulutusalan tehtävänä: onhan taiteen oppiminen ja opettaminen sen tutkimusalueen ytimessä. SOLU on jatkanut Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusallalla toteutettua soveltavan kuvataiteen, osallistavan ja yhteisöllisen taidekasvatuksen, taiteen ja ympäristön vuorovaikutuksen ja kestäväan kehitykseen pyrkivän toiminnan taideyliopistopedagogista

Kuva: Linda Sainio, 2018.

kehittämistä. Soveltavan kuvataiteen koulutusta on aiemmin uudistettu Ympäristö-, taide- ja yhteisö sivuaineopintojen kontekstissa, Soveltavan kuvataiteen maisteriohjelmassa sekä Arctic Art and Design maisteriohjelmassa. Kuusamossa toteutettu SOLU-koulutus oli kuitenkin erityinen, sillä se toteutettiin kokonaisuudessaan yliopiston ulkopuolella aluekehityshankkeena, mikä asetti kehittämistarpeita myös opetuksen järjestelyille ja pedagogisille ratkaisuille. Uudenlaisen tilanteen voi myös nähdä mahdollisuutena kehittää soveltavan taiteen pedagogiikkaa ja pohjoisessa ympäristössä toimivan yliopiston profiilin mukaista koulutuksellista toimintatapaa niin sanottuna arktisen taiteen ja muotoilun laboratoriona (ks. Jokela & Coutts, 2018; Huhmarniemi & Jokela, 2020).

SOLUssa tuettiin luontokuvaajan ja kuvataiteilijan ammattia kohti sellaista asiantuntijaa ja osaajaa, jolla on aikaisempaa monimuotoisempaa ammattitaitoa erilaisten sidosryhmien kanssa työskentelyyn ja valmiuksia toimia yrittäjinä ja palvelujen tarjoajina sekä monialaisten kehityshankkeiden tehtävissä. Taustalla oli käsitys nykytaiteen laajenemisesta yhteiskunnallisiksi keskusteluksi ja toiminnaksi paikallisyhteisöjen ja yrittäjien kanssa. Myös odotukset taideperustaisten palvelujen ja erityisesti luovien matkailupalvelujen kysynnän kasvuun sekä toisaalta kansainvälinen taide- ja taidekasvatustutkimus suuntasivat koulutusohjelman sisältöä. Työelämään sidostuva projektipedagogiikka, joka sisältyi Soluun, vastasi lähestymistavoiltaan nykytaiteen osallistuvia, pedagogisia, vuorovaikutteisia ja aktivistisia toimintatapoja. Niitä on kehitetty aiemmin yhteisö- ja ympäristötaiteen kontekstissa sekä taideperustaisessa palvelumuotoilussa, ympäristönsuunnittelussa ja tutkimuksessa (Jokela, 2013; Coutts, Härkönen, Huhmarniemi & Jokela, 2018).

SOLUsta valmistuvat taiteilijat ja asiantuntijat voivat toimia muun muassa luontokuvaajina, elämys- ja kulttuuriympäristöjen ja niihin liittyvien taidelähtöisten palvelujen kehittäjinä, matkailu- ja sosiaalialan toimijoina sekä työntekijöinä erilaisissa taide-, kulttuuri- ja matkailusektorin organisaatioissa, jotka ovat kiinnostuneet toimimaan yhteistyössä luovien alojen kanssa. Kulttuurilaitokset, koulutussektori, sosiaaliala ja elinkeinoelämä (erityisesti matkailualan yritykset) ovat potentiaalisia palvelujen ostajia, yri-

Valmistuvat taiteilijat voivat toimia muun muassa luontokuvaajina, elämys- ja kulttuuriympäristöjen kehittäjinä, matkailu- ja sosiaalialan toimijoina sekä työntekijöinä erilaisissa taide-, kulttuuri- ja matkailusektorin organisaatioissa.

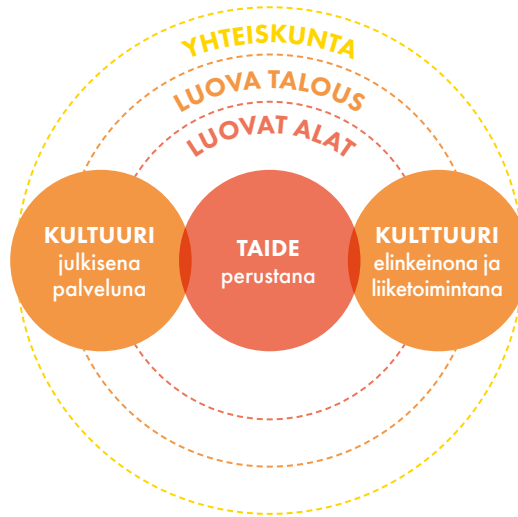
tystoiminnan yhteistyökumppaneita ja työllistäjiä. Koulutus on laajentanut taiteilijoiden ja luontokuvaajien ansaintalogiikkaa ja -lähteitä.

SOLU-maisteriohjelma on ollut yksi etappi Lapin yliopiston roolissa taideyliopistopedagogiikan kehittäjänä. SOLU onkin jatkanut Lapin yliopiston kuva- taidekasvatuksen koulutusosalalla toteutettua soveltavan kuvataiteen, yhteisöllisen taidekasvatuksen, ympäristötaiteen osaamisen profiloitumista. Kehitetty taideyliopistopedagogiikka sidostuu kehittämistyöhön taideperustaisessa toimintatutkimuksessa, joka on muutokseen tähtäävää. Olemme halunneet kouluttaa taiteilijoita, jotka tarttuvat yhteiskunnallisiin ja aluekehityksen haasteisiin ratkaisukeskeisesti. Kyseessä ei ole ensisijaisesti yhteiskuntakriittisten taiteilijoiden koulutus: tavoitteena on ollut, että valmistuvat taitelijat osaavat visioida luovasti, hallitsevat muutoshakuisen projektitoiminnan työvälineet ja soveltavat taiteen ja tutkimuksen tekemisen taitojaan sosiaalisten, yhteiskunnallisten ja ympäristöön liittyvien ongelmien ratkaisuun. Tällä taidealan ja taiteilijakoulutuksen kehittämisellä ja tutkimuksella on kansallista ja kansainvälistä merkitystä. Taideyliopistopedagogista toimintamallia ja opintojen työelämäsidonnaisuutta on tuotu esiin muun muassa Arctic Sustainable Arts and Design -verkostossa ja Arktisen taiteen huippukokouksessa.

SOVELTAVA TAIDE JA LUOVAT ALAT

Taiteen soveltava käyttö nähdään laaja-alaisena yhteisöllisenä voimavarana, sosiaalisena pääomana, työelämässä ja sen ulkopuolella olevien voimavarojen lisääjänä, terveyden edistäjänä ja elinympäristön viihtyvyyden parantajana (OKM, 2009, 2018a). Luovat alat kasvavat globaalissa taloudessa ja niillä on kertautuvia taloudellisia vaikutuksia myös aluekehitykseen. Pohjois-Suomessa erityisesti matkailu on toimiala, jossa taiteilijoiden luovaa ja soveltavaa osaamista voidaan hyödyntää poikkitieteellisissä projekteissa. Perinteinen taiteilija- ja valokuvaajakoulutus, joka keskittyy taiteellisen itseilmaisun ja teknisten taitojen harjoittamiseen, ei kuitenkaan anna parhaita mahdollisia edellytyksiä taiteilijoiden nykyisiin monialaisiin työnkuviin. Tästä on seurannut tarve täydennyskoulutukselle ja maisteriohjelmille, jossa taiteilijat voivat laajentaa osaamistaan.

Taide mielletään usein luovien alojen ytimeksi, kuten kuvasta 1 ilmenee (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 4). Kulttuuripalveluja tuotetaan sekä julkisina palveluina että elinkeinoina ja liiketoimintana. Soveltava taide sijoittuu tyypillisesti perustana olevan taiteen

Kaavio 1. Taide mielletään usein luovien alojen ytimeksi, kuten kuvasta ilmenee (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019, s. 4). Kulttuuripalveluja tuotetaan sekä julkisina palveluina että elinkeinoina ja liiketoimintana.

sekä julkisten palvelujen tai liiketoiminnan lävistäville kentille – soveltavaan taiteeseen sisältyy myös taiteellisia intentioita.

Apurahojen ja julkisen tuen väheneminen on ohjannut kuvataiteilijoita ja muita visuaalisen alan ammattilaisia etsimään vaihtoehtoisia ratkaisuja toimeentuloonsa (Heranen & Karttunen, 2012). Kuvataiteilijat ovat hyvin usein pienituloisia. Muun muassa Cuporen selvityksessä on todettu, että suomalaisessa taide- ja taiteilijapolitiikassa ei tällä hetkellä tueta taiteenaloja tasavertaisesti (Hirvi-Ijäs & Sokka, 2019), ja lukujen vertailu osoittaa kuvataiteen heikot tukirakenteet. Kuvataiteilijoiden heikko asema ja köyhyys on johtanut taiteilijoiden ansaintakeinojen laajentamiseen tähtääviin kehittämishankkeisiin. Taiteilijoiden siirtyminen uusiin tehtäviin ei kuitenkaan ole ollut Suomessa ongelmaton. Taiteilijat ovat voineet kokea, että heitä yritetään ohjata tehtäviin, jotka eivät ole omia taiteilijan identiteetille ja työskentelytavoille. Esimerkiksi vain harva kuvataiteilija toimii yrittäjänä ja heistäkin moni kokee yrittäjähätnun vastaavan huonosti itsensätyöllistäjän elämää (ks. esim. Cronberg, 2010; Petäjäjärvi & Huntus, 2018). Taidealalla on hyvin monenlaisia ja keskenään ristiriitaisia käsityksiä taiteilijayrittäjyydestä, mutta yhteisesti tiedostettu haaste liittyy kaikilla aloilla yleiseen palkattomaan työhön (Hirvi-Ijäs, RensuJeff, Sokka & Koski, 2017). Taideyrittäjyyden kehittämiseksi ja yrittäjyyttä tukevalle taideyliopistopedagogiikalle on ilmeinen tarve.

Taiteilijoiden ansaintakeinot koostuvat tyypillisesti monista osista ja vaihtelevat kautittain: ne sisältävät esimerkiksi koko- tai osa-aikaista tai kausittaista palkkatyötä tai

de- tai opetustehtävissä tai muilla aloilla, teosmyyntiä, tilaustöitä, apurahajaksoja, pieniä näyttelypalkkioita, ylläpidon tarjoamia projekteja, residenssejä ja työttömyyskorvauksia. Työskentelyapurahat ovat erittäin kilpailuja ja toivottuja ansaintakeinoja: apurahajaksot mahdollistavat paneutumisen taiteilijan omaan kehittymiseen ja meritoitumiseen. Apurahajaksoilla taiteilija voi keskittyä ydinsisällöksi koettuun työkuvaan, kuten näyttelyiden ja taiteellisten produktioiden tuottamiseen. Apurahat ovat kuitenkin tulojen osana jäykkiä; ne jopa hankaloittavat sitoutumista muihin työnkuviin. Esimerkiksi työskentelyapurahan saaminen edellyttää usein sitä, että taiteilija irrottautuu (esimerkiksi irtisanoutuu) muista töistään nopealla varoitusajalla. Apurahakäytäntöjen joustavuuden lisääminen voi olla yksi keino helpottaa taiteilijan työn ja ansainnan kasvua pitkällä tähtäimellä. Toisaalta voidaan pyrkiä kehittämään taiteilijuutta sen suuntaisesti, että taiteilijan työn ydinsisältö ja -toimintatavat voivat toteutua soveltavan taiteen alalla: esimerkiksi sosiaalisesti sitoutuneena taiteena, joka tuottaa palveluja sosiaali- ja terveysalalle mutta tunnustetaan myös taidemaailmassa. Tällainen tavoite on vaikuttanut Solun suunnitteluun ja pedagogisiin toimintatapoihin.

Myös nykytaiteen markkinarakenteen, liiketoimintamallien ja taiteilijoiden ansaintalogiikan muutoksia on analysoitu ja ennakoitu (Rensujeff, 2004; Arpo, 2004). Taiteen ansaintalogiikan asiantuntija Kira Sjöberg (2010) esitti, että Suomessa vallitsi huipputaiteilija-ajattelu, joka ei tukenut kaikkien työuraa: halutessaan laajentaa ansaintalogiikkaansa taiteilijoilla on erilaisia tapoja toimia paikallisilla, alueellisilla tai kansallisilla markkinoilla. Sjöberg esitti myös, että taiteilijoille tuli järjestää koulutusta neuvottelutaidoista, ammattitaitoisen managerin käytöstä ja omien välittäjätaitojen kehittämisestä. Taiteilijan ammatin monimuotoistuminen oli kuitenkin Suomessa hidasta. On tyypillistä, että taiteilijat arvostavat työn luovuutta ja vapautta, jolloin heidän toimintaansa voi luonnehtia mikro- tai elämäntapayrittäjyydeksi (Kugapi, Huhmarniemi & Laivamaa, 2020).

Soveltavan kuvataiteellisen toiminnan edellytyksenä on tiivis yhteistyö ihmisten, tulevien käyttäjien, elinkeinoelämän ja yhteiskunnan eri sektorien kanssa, mikä vaatii taiteilijoilta aikaisempaa monialaisempaa lähestymistä ja ennakkoluulottomampaa asennoitumista muun muassa kaupallisuuteen. Tällöin soveltava kuvataiteilija lähestyy taidoiltaan ja keinoiltaan suunnittelijaa tai muotoilijaa ja on jossain määrin valmis luopumaan myös taideteoksen käsitteestä. Taiteilijan päämääränä ei ole niinkään taideteoksen luominen kaupallisena ja materiaalisena objektina, vaan taiteen tuominen osaksi ihmisten elämää ja arkea. Tähän toki voi pyrkiä myös käyttäjiensä kanssa kommunikoiden taideteoksen avulla, mikä onkin ollut tyypillistä muun muassa keskustelutaiteessa

(Kester, 2004), yhteisötaiteessa (Kantonen, 2005; Hiltunen, 2009), osallistavassa ympäristötaiteessa (Jokela, 2008a; 2013), performatiivisessa taiteessa (Hiltunen, 2010) sekä monissa median interaktiivisuutta hyödyntävissä nykyaikaisen taiteen muodoissa.

SOLU-ohjelmassa tarkasteltiin taiteilijoiden tapoja ja mahdollisuuksia kehittää aineettomia palveluja: juuri aineettomissa palveluissa nähdään mahdollisuuksia kestävään kasvuun eli elinkeinoon, joka tukee sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista kehitystä Pohjois-Suomessa. Samalla on todettava, että yliopistollinen koulutus ei tarkoita samaa kuin yrittäjävalmennus eikä koulutuksen ensisijainen tehtävä ole pyörittää talouden rattaista: maisterikoulutuksella on sivistyksellisiä tavoitteita ja opiskelijat saivat SOLUssa myös tutkijataitoja. Toisaalta he kuitenkin tutustuivat aineettomien palvelujen kehittämiseen ilmiönä ja saivat siten edellytyksiä sekä omaan yrittäjyyteen että asiantuntijatehtäviin.

TAITEILIJAKOULUTUKSEN UUDISTAMISEN TARPEET JA TAVOITTEET

Sektorirajat ylittävän yhteistyön kehittäminen kuvataiteilijoiden ja taidealan asiantuntijoiden koulutuksessa on ollut ajankohtaista koko vuosikymmenen alun. Taiteen tekemiseen, tuottamiseen ja koordinointiin vaaditaan yhteisöissä ja yhteiskunnassa toimimisen taitoja. Tähän SOLU-ohjelmalla vastattiin. Opetusministeriön mukaan juuri maisteriohjelmat olivat tarpeen täydentämään kuvataiteilijan koulutusta ja tukemaan taiteilijoiden mahdollisuuksia menestyä taiteilijanuralla ja työmarkkinoilla Suomessa ja ulkomailla (OPM, 2008). Opetus- ja kulttuuriministeriö painotti taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisten sidosten voimistumista, monitieteellisten ja poikkitaiteellisten sovellusten vahvistumista sekä yhteisöllisten tuotanto- ja toimintatapojen lisääntymistä (OKM, 2010). Kulttuuria odotetaan tuotettavan lisääntyvästi verkostoissa, usein julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteisinä tuotantoina, jolloin myös yhä suurempi osa taide- ja taitoaineiden koulutusta saaneista työllistyy perinteisten kulttuurialojen ulkopuolella (OKM, 2010; 2018b). Opetus- ja kulttuuriministeriön (2018b) mukaan taide tulee nähdä osana laajentuvaa palvelusektoria ja elinkeinotoimintaa ja taiteen kasvanut yhteiskunnallinen merkitys tulee tiedostaa entistä paremmin.

Taidekorkeakoulujen ja taideakatemioiden koulutuksen malli periytyi suurelta osin 1930-luvun alun saksalaisesta Bauhaus-koulusta ja loi perustan modernismiin liittyvälle tavalle kouluttaa visuaalisen alan osaajia. Tämä malli vakiintui taiteilijakoulutukseen. 2000-luvulla uudenlaisen taidekoulutuksen tarve, joka juontui sekä taiteen että työelä-

män murroksesta, ja koulutuksen todellisuus eivät kohdanneet. Koulutus ei vastannut nykytaiteen muutoksiin eikä ennakoituihin tulevaisuuden työelämätarpeisiin. Tämä todentuu myös seurannassa kulttuurialan koulutuksen saaneiden työllistymisessä. Kulttuurialan tutkinnon suorittaneen työvoiman osuus työvoimasta on kasvanut 1,6 prosenttia vuonna 2000–2015 samalla, kun kulttuurialan tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste on ollut korkeampi kuin muilla aloilla (OKM, 2018b). Heikko työllisyystilanne on johtanut keskusteluun taiteilijoiden ylikoulutuksesta, ja taiteilijakoulutuksen määrää on Suomessa vähennetty (Rautiainen & Roiha, 2015). Odotuksena on, että vuodesta 2017 on alkanut supistumisvaihe, jossa taidealan tutkintojen määrä laskee ammatikorkeakouluissa mutta yliopistojen maisterintutkintojen määrä jatkaa kasvua tukien taiteilijoiden urakehitystä ja työllistymistä (Rautiainen & Roiha, 2015).

Suomalaisen kulttuuripolitiikan tutkijat Kaisa Herranen, Pia Houni ja Sari Karttunen toteuttivat kuvataiteilijoille osaamistarpeiden selvityksen vuonna 2013. He toteusivat, että kuvataiteilijoilla oli tarve laajentaa työalaansa ja että he pitivät vahvuuksinaan ongelmanratkaisukykyä ja kyseenalaistamisen taitoa. Soveltamisalueiksi nähtiin muun muassa sosiaali- ja terveyssektori, työelämän kehittäminen, yritysvalmennus, ympäristösuunnittelu, pelien kehittäminen, informaatiomuotoilu ja taiteellinen tutkimus. Uuden työnkuvan haltuunoton koettiin kuitenkin edellyttävän koulutusta ja kuvataiteilijoiden koulutushalukkuus näyttäytyikin tutkimuksessa huomattavana

(Herranen, Houni & Karttunen 2013). 2010-luvulla sovellusalueet ovat edelleen lisääntyneet ja konkretisoituneet. Esimerkiksi organisaatiotaiteilijan työ kiinnittyy strategiseen ja organisatoriseen kehittämiseen ja palvelumuotoiluun erilaisissa työyhteisöissä, ja taiteilijalta edellytetään kehittäjän ja muotoilijan taitoja, kuten myös taiteilijan lähestymistapoja (Jakonen & Lahtinen, 2019). Sosiaali- ja terveyssektorilla ja luovien matkailupalvelujen tarjoajina taiteilijoilta edellytetään muun muassa pedagogisia taitoja.

SOLU-koulutuksessa olennaista oli nykytaiteen sitoutuminen aikaan ja paikkaan modernismin universaalisuuden sijasta. Nykytaiteen dialogisten, kontekstuaalisten ja situationaalisten taidetoimintojen olennainen edellytys on, että toiminta kohdistuu tekijöiden ja kokijoiden – osallistuvan yleisön, kansatoimijoiden ja työn tilaajien – omaan ympäristöön ja realisoituu sen puitteissa ta-

Selvityksessä todettiin, että kuvataiteilijoilla oli tarve laajentaa työalaansa ja että he pitivät vahvuuksinaan ongelmanratkaisukykyä ja kyseenalaistamisen taitoa.

pahtuvana toimintana. Tämä tarkoittaa perinteisen taiteen ja esimerkiksi luontokuvauksen, kuten myös populaarikulttuurin, kansantaiteen, viihteen, kulttuurimatkailun ja paikallisen kulttuuriperinteen limittymistä. Näin irtaannutaan myös taideteos-, taiteilija- ja näyttelykeskeisestä taidekäsituksesta ja korostetaan taidetta arjen prosessina pragmatistisen estetiikan periaatteiden mukaisesti (Shusterman, 2001). Taiteen tekijöitä, tilaajia, tuottajia ja yleisöä ei nähdä erillisinä: he muodostavat samanaikaisesti taiteen tekijän ja vastaanottajan (Lacy, 1995). Tällöin muuttuvat myös taitelijalta vaadittava osaaminen ja ammatissa toimimisen ansaintalogiikka (Sjöberg, 2010).

Nykytaide haastaa siirtymään ohjaaja- ja studiodeskeisistä opetustavoista avoimiin oppimisympäristöihin, joissa korostuvat taiteen tekemisen prosessit ja niiden limittyminen muuhun yhteiskunnalliseen elämään. Vastaavanlainen kehityskulku voidaan nähdä muotoilussa, jossa muotoilun asiantuntijaosaamisen ja tuote-estetiikan asemasta keskusteluun ovat nousseet käyttäjälähtöinen suunnittelu, co-design ja palvelumuotoilu. Muutos on hidasta ja sillä on vastarintaa, mikä on näkynyt erityisesti keskusteluissa taiteen autonomisuudesta ja itseisarvoisuudesta. Taiteen olemuksellisuutta ja itseisarvoa, kuten myös taiteen opiskelua ja tekemistä, painotetaan riittävänä arvona ja päämääränä sinänsä. Osa taiteilijakoulutuksen opettajista ja tutkijoista pitää taiteen soveltamista sen itsensä ulkopuolisiin tarkoituksiin (kuten sosiaalityöhön ja matkailuelinkeinoon) taiteen ominaislaadun tuhoamisena ja taiteilijoiden hyväksikäyttönä. Vaikka taiteen yleinen yhteiskunnallinen merkitys ymmärretään laajemmin, taidemaailmassa ja taiteilijakoulutuksessa vaikuttaa edelleen arvomaailma ja näkemykset, jotka juontuvat modernistisesta taiteilijamytyttistä (ks. Lampela, 2012). Romanttinen taiteilijäkäsitys voidaan nähdä esteenä taidealan työelämän uudistumiselle ja ansaintamahdollisuuksien laajenemiselle (Sjöberg, 2010; Feinik, 2011).

Taitelijat toki tekevät omat arvovalintansa, mutta kysymys on siitä, onko pedagogiikka taidekorkeakouluissa muuttunut nykyaikaisen dialogisuutta, kontekstuaalisuutta ja situationaalisuutta korostavien vaatimusten suuntaan. Kysymys ei ole niinkään taiteen sisällöistä vaan pikemminkin taiteen oppimisen konteksteista ja tavoista. SOLU-ohjelma poikkeaa perinteisestä taiteilijakoulutuksesta, joka keskittyy ilmaisun välineiden ja materiaalien hallinnan harjaantumiseen. Soveltava kuvataide kiinnittyy yhteiskunnallisesti ajankohtaisiin teemoihin ja sijoittuu kuvataiteen, muotoilun, visuaalisen kulttuurin ja yhteiskunnan rajapinnalle, johon taiteilija rakentaa toimintaympäristönsä ja verkostonsa. Yhteisöt, sosiokulttuuriset ympäristöt ja paikat määrittävät taiteen toiminta- ja ilmaisukeinoja. Lähestymistapa ja asiantuntijuuden muoto poikkeaa siten olennaisesti perinteisestä taiteilijakoulutuksesta.

ALUEELLISEN KEHITYKSEN HAASTEET POHJOIS-SUOMESSA

SOLUn keskeisenä tehtävänä oli kouluttaa pohjoisen ympäristön ja yhteisöjen erityistarpeet tuntevia ammattilaisia, joilla on valmiuksia toimia tiiviissä yhteistyössä erilaisten sidosryhmien kanssa ja hyödyntää omaa osaamistaan. Näin soveltavan kuvataiteen kehittämällä pyrittiin vastaamaan etenkin Pohjois-Suomen kärkitoimialojen (matkailun ja luovien alojen) tarpeisiin, jotka liittyvät elämyksellisten ympäristöjen ja aineettomien palvelujen kehittämiseen kestäväällä ja alueen hyvinvointia edistävällä tavalla. Siksi yhteistyö elinkeinoelämän kanssa aloitettiin jo opiskelun aikana projektiopinnoissa. Pyrkimys oli kehittää toimintamalleja, luoda verkostoja ja vastata yhteistyökumppaneiden muuttuviin tarpeisiin. Näin koulutus lisäsi yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, soveltavan kuvataiteen työelämävalmiuksia sekä yhteistä kieltä taiteilijoiden, suunnittelijoiden, elinkeinoelämän ja paikallistoimijoiden välillä. Koulutus tuki taiteilijan metataitojen, kuten uuden oppimisen kyvyn ja vuorovaikutus- ja verkostotoimijuuden taitoja, joita Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018b) peräänkuulutti taiteilijakoulutukseen.

Lapin yliopistossa soveltavan kuvataiteen koulutus liittyy yliopiston strategiseen profiloitumiseen pohjoiseen ja arktiseen tutkimukseen sekä matkailututkimukseen. Eriytisesti ympäristö- ja yhteisötaide sekä yhteisöllisesti orientoitunut taidekasvatus tarjosivat aluksi välineitä, joiden avulla mallinnettiin nykytaiteen ja pohjoisen elinpiirin kohtaamista sekä kontekstuaalisen taidekoulutuksen ja taidekasvatuksen työmuotoja (Jokela, 2013). Luontovalokuvauksen nostaminen soveltavan taiteen välineeksi oli uusi avaus. Soveltavan kuvataiteen kehittämiseen sisältyy pyrkimys pohjoisen kestävä kehityksen edistämiseen erityisesti kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta. Tämä tarkoittaa kulttuuriperinnön huomioimista, joka kuitenkin yhdistyy nykytaiteen uudistaviin pyrkimyksiin (Huhmarniemi & Jokela, 2020). Kysymys on koko arktiselle ja pohjoiselle alueelle keskeisestä keskustelusta, joka liittyy niin alkuperäis-, ja paikalliskulttuureiden perinteen ja taiteen nykymuotojen kohtaamisiin sekä taiteilijoiden ja muiden kulttuuri-alan ammattilaisten toimijuuden uudistavaan vahvistamiseen.

Nykytaiteen innovatiivisella ja dynaamisella kehittämistyöllä sekä koulutuksella on jo näyttöä toimivuudestaan. Tutustumalla nykytaiteen ilmaisumuotoihin ja kehittämällä uusia soveltavan taiteen muotoja pohjoisen toimijat ovat murtaneet pitkään jatkuneen kolonialisoivan tilanteen, jossa pohjoisesta ovat kertoneet vain siellä vierailevat ulkopuoliset toimijat. Taiteen ja tutkimuksen vuorovaikutuksessa kehitetyt ja koulutuksessa omaksutut nykytaiteen menetelmät antavat taiteilijoille välineitä kertoa omasta kulttuuristaan sen sisältä käsin analysoiden. Samalla nykytaiteen sosiaaliset välineet mahdol-

listavat oman kulttuurin uudistamisen. Taide ei ole vain kulttuurien kuvaamisen väline vaan niitä alati uudistava ja lujittava tekijä. Siksi taidekoulutuksella yleensäkin ja erityisesti soveltavalla kuvataiteella on olennaista merkitystä pohjoisen alueen hyvinvoinnille ja koko elinkeinoelämälle.

Soveltavan kuvataiteen kehittämistä voidaan tarkastella myös alueellisena koulutuspoliittisena pyrkimyksenä parantaa Pohjois-Suomen asemaa taide- ja kulttuurialan rahoituksesta käytävissä kilpailussa. Syynä tähän ovat Euroopan unionin aluepolitiikan toimintatavat sekä kansallisessa aluepolitiikassa ja rahoituksen muodoissa tapahtuneet muutokset, jotka ohjaavat myös taidealaa suunnittelemaan toimintansa projekteiksi (Lakso & Kainulainen, 2001). Siirtyminen ohjelma- ja hankeperustaiseen toimintaan on vaatinut alan toimijoilta opettelua uusiin käytänteisiin. Hankkeistamisen myötä taideteosten myynnistä on siirrytty taiteellisen osaamisen myyntiin. Kun taiteilijaryhmät ja -yhdistykset opettelevat tuomaan esiin työnsä vaikuttavuutta, he saavat uudenlaisen roolin aluekehitystyössä. Hanketoiminta ohjaa myös verkostoitumaan yhteiskunnan muiden sektoreiden toimijoiden kanssa, jolloin saavutetaan paremmat asemat kilpailtaessa taide- ja kulttuurialan rahoituksesta. Tämä edellyttää taiteilijoilta valmiuksia projektitoimintaan. Tarvitaan muun muassa yhteistä kieltä, yhteisymmärrystä ja yhteistyömalleja eri sektoreiden välille.

Taiteilijoilla ja muilla luovan työn tekijöillä on tunnistettu olevan myönteinen vaikutus omaan elinympäristöönsä ja alueisiin: luovan synergian ja niin sanotun kriittisen massan, eli tutkijoiden, taiteilijoiden ja yrittäjien riittävän määrän, vaikutukset aluekehitykseen ovat suoria ja epäsuoria (OKM 2018a). Arktisella alueella taiteilija- ja taiteen asiantuntijakoulutusta pidetään keskeisenä takeena niin luovan talouden kasvulle kuin kulttuurin kestäväälle kehitykselle (Huhmarniemi & Jokela, 2020). Pohjoisessa koulutautuneet taiteilijat ja taiteen asiantuntijat tuntevat alueen kulttuurihistorian, erityisolosuhteet ja haasteet ja sitoutuvat alueen kehittämiseen omakohtaisen paikkasuhteensa kautta.

Taiteilijoilla ja muilla luovan työn tekijöillä on tunnistettu olevan myönteinen vaikutus omaan elinympäristöönsä.

YHTEISÖTAIDE JA KASVATUKSELLINEN TAIDETOIMINTA SUUNTAAVAT PALVELUJEN KEHITTÄMISTÄ

SOLU-ohjelmassa yhteisötaiteesta haettiin suuntaa taide- ja luontokuvausperustaisten palvelujen kehittämiseen. Tällaiset palvelut tarkoittavat niin matkailuelinkeinon ohjel-

mapalveluja kuin terveys- ja hyvinvointisektorin taidetyöpajoja, -esityksiä ja näyttelyitä, kuten myös taidetta konfliktien sovittelun välineenä ja julkisen tilan osana. Koulutuksen ytimessä oli yhteisötaiteellinen lähestymistapa, jossa korostetaan erityisesti vuorovaikutusta sekä kommunikointia ja sitä tavoiteltaessa yhdistetään eri taidemuotoja. Se on siis toiminnallista ja performatiivista ja lähenee sosiokulttuurista innostamista ja taidekasvatusta. Yhteisöt, ryhmät tai organisaatiot osallistuvat itse taiteen tekemiseen, ja taiteilija toimii usein innostajana, ohjaajana ja fasilitaattorina taaten toiminnan taiteellisen ulottuvuuden läsnäolon.

Yhteisötaiteen kansainvälisiä keskusteluaiheita on ollut 1990-luvulta alkaen esimerkiksi rasismi, seksismi ja kodittomuus. Yhteisötaiteilija ja tutkija Suzanne Lacy (1995) nosti aiheiksi asunnottomuuden ja eri sukupuolien sekä erilaisten vähemmistöryhmien kysymykset. Lapin yliopistossa yhteisötaiteen ja yhteisöllisen taidekasvatuksen parissa on kehitetty pohjoisen sosiokulttuurisista lähtökohdista käsin muotoja muun muassa nuorten, ikäihmisten, kyläyhteisöiden, koulujen ja maahanmuuttajien kanssa tehtävälle taidetoiminnalle. Yhteisötaiteen avulla on kehitetty myös taiteidenvälisiä yhteistyömuotoja matkailualan tapahtumatuotantoihin. Yhteisötaiteellisella toiminnalla on ollut merkittävä rooli myös saamelaisyhteisöiden parissa niin Suomessa, Norjassa, Ruotsissa kuin Venäjälläkin toteutetuissa kulttuuri-identiteettiä ja psykososiaalista hyvinvointia tukevista taideprojekteista (Hiltunen, 2009; Jokela, 2008b).

Yhteisötaiteellinen toiminta soveltuu hyvin kehittämishankkeisiin, joissa kehitetään uusia toimintamalleja ja tapoja. Erityisesti keskustelutaide (dialoginen taide) ymmärretään taiteellisen työskentelyn menetelmäksi ja projektiksi, jossa yhteisöt ja organisaatiot voivat tunnistaa ja käsitellä ongelmia ja etsiä niihin yhdessä ratkaisuja. Taiteilija toimii tällöin asiantuntijana, konsulttina ja toiminnan mahdollistajana. Tilanteessa, jossa ryhmä tai organisaatio kehittää yhdessä taidetoimintaansa, tarvitaan pedagogista osaamista, joka tukee sellaisten tilanteiden suunnittelua, jotka edesauttavat toimijoiden välistä yhteistyötä, uudelleen ajattelun tuottamista ja oppimista. Pohjimmiltaan SOLU-ohjelmassa on kyse myös taidepedagogiikan tutkimuksellisesta uudistamisesta.

TILANNE- JA PAIKKASIDONNAINEN TAIDEPEDAGOGIIKKA

Kun taidekoulutus on perinteisen modernistisen käsityksen mukaan taiteen lakien alaista ja samankaltaista eri puolilla maailmaa, SOLUssa käytetty taidepedagogiikka on tilanne- ja paikkasidonnaista ja projektimuotoista. Kyseessä on konkreettinen taiteili-

ja- ja taiteen asiantuntijakoulutuksen pedagoginen uudistaminen, joka vastaa koulutuksen aluekehitystavoitteisiin ja työelämäorientaatioon. SOLUssa sovellettiin projektityöskentelyä, joka on yleisesti liitetty työelämätaitojen opiskeluun sekä koulutuksen ja työelämän yhteistyön kehittämiseen (Vesterinen, 2003). Projektipedagogiikka ei siis ole sinänsä uutta, vaan muilla aloilla vakiintunut opetus- ja opiskelumenetelmä, opiskelun kohde ja oppilaitosten työelämäyhteistyön kehittämistä. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa on toteutettu projektimuotoista opiskelua Lapin kylissä, kouluissa ja muissa vastaavissa yhteisöissä 1990-luvulta alkaen (ks. Jokela, 2009; Jokela & Hiltunen, 2003; Jokela & Huhmarniemi, 2008; Huhmarniemi & Hiltunen, 2019). Ympäristö- ja yhteisötaiteen projektiopiskelua on tutkittu, teoretisoitu ja käsitteellistetty taidekasvatuksen ja pohjoisen kulttuurin uudistamisen näkökulmista (Hiltunen, 2009; Jokela, 2013, 2014, 2018). Soveltavan taiteen projektimuotoista toimintaa ja taidepedagogiikkaa on kuvattu myös oppikirjoiksi tarkoitetuissa julkaisuissa (Jokela, Hiltunen, Huhmarniemi & Valkonen, 2006; Hiltunen & Jokela, 2001; Hiltunen & Huhmarniemi, 2010; Jokela, Coutts, Huhmarniemi & Härkönen, 2013; Coutts, Härkönen, Huhmarniemi & Jokela, 2018).

Tarve taidepedagogiikan uudistamiseen ajankohtaistui 2010-luvulla nykytaiteen lisääntyvän monimuotoisuuden, yhteisöllisyyden, prosessimaisuuden ja projektimuotoisuuden myötä. Nykytaiteen kanssa resonoivasta uudesta oppimisen paradigmasta seuraa pedagogisia vaatimuksia myös oppimisjärjestelyihin ja oppimisympäristöihin. Oppimisen ja kasvatuksen tutkija Jean Lave (1997) tarkasteli kriittisesti koulutuksessa ja todellisessa käytännön toiminnassa tapahtuvan oppimisen eroja. Oppilaitokset ovat hänen mukaansa paikkoja, joissa oppilaiden päät täytetään irrallisella ja abstraktilla tiedolla, jonka hyödyntäminen on vaikeaa. Vaikka taiteisiin liittyvä opetus on yleensä käytännönläheistä, saa työpajoihin, studioihin ja harjoitustehtäviin sitoutunut taideopetus Laven kritiikistä ansaitun osansa. Voimakkain kritiikki tulee situationaalisen oppimiskäsityksen edustajilta, jotka korostavat, että oppiminen on aina tilannesidonnaista ja kontekstiinsa sidottua toimintaa. Situationisten mukaan oppimisen tulee liittyä kyseisen alan autenttiseen toimintaan siten, että oppiminen ja opitun soveltaminen on samanaikaista. Näin työelämäorientaatio, nykytaiteen kontekstisidonnaiset käytännöt ja situationaalinen oppimiskäsitys limittyvät toisiinsa.

Yliopistopedagogiikassa autenttisissa ympäristöissä tapahtuva oppiminen edellyttää teoreettista ja käsitteellistä syventämistä. Teorian muodostus edellyttää kokeilua käytännössä, ja käytännön ymmärtäminen vaatii tuekseen teoreettista ja käsitteellistä tietoa (Poikela, 2003). Sekä käytäntö että teoreettinen käsitteellistäminen edellyttävät oppimis-

prosessissa aikaa ja ohjausta (ks. Korhonen, 2005). SOLUssa käytännön teoreettinen syventäminen toteutui sekä projektioipintoja taustoittavissa teoria- ja tutkimusopinnoissa että taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmin toteutetuissa pro gradu -tutkielmissa, joissa opiskelijat analysoivat yhteistyötahojensa kanssa toteutettuja kehittämistyön prosesseja ja tuloksia monista näkökulmista.

Työelämälähtöisen projektioppimisen lähtökohta on vaativa, koska soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen alalla on valtakunnallisestikin niukasti vakiintuneita työpaikkoja – pohjoisessa erityisen vähän. Näin luovan taiteellisen toiminnan työelämäharjoittelua on lähes mahdotonta järjestää koulutuksen osana perinteisellä tavalla. SOLUssa opiskelijat loivat työelämäsidoksensa itse, kuten heidän odotetaan muodostavan uusia työnkuvia ja yrityksiä myös valmistuttuaan. Jokainen opiskelija teki omassa opintoprojektissaan urauurtavaa työtä: toi taidetta ja taiteellista vuorovaikutusta uusiin tilanteisiin. Parhaimmillaan projektiopinnoista tuotettiin ymmärrystä alan uusista mahdollisuuksista ja kehitettiin sellaista toimintaa, jota ei vielä ole olemassa. Taiteen projektipedagogiikka ei katsele taakse päin tai käsittele vain jo olevaa, vaan se on proaktiivista. Koulutus tavoittelee sellaisen potentiaalisen osaamisen rakentamista, joka on riittävän kannattelevaa tulevaisuuden toimintaympäristöjen muuttuessa ja kehittyessä (ks. Korhonen, 2005; Poikela, 2003). Taiteilijat ovat usein taitavia hiljaisten signaalien lukijoita, ja tätä tulisi hyödyntää myös projektipedagogiikkaa kehitettäessä. Projekteissa opittujen tietojen ja taitojen tarkasteluun tulisi liittyä tulevaisuusperspektiivi, jotta opiskelijalle kehittyisi valmiuksia vastata muuttuvan työelämän ja moninaistuvan nykytaiteen haasteisiin (Bransford & Schwads, 1999).

Solussa projektiopiskelusta muodostui taiteen, luontokuvauksen ja tutkimuksen vuorovaikutuksen dialoginen tila. Projektipedagogiikka mahdollisti opiskelijoille oppimisympäristön, jossa he ottivat haltuun taiteen asiantuntijatehtävissä tarvittavia projektityömenetelmiä. Tulevaisuudessa heidän työnkuvaansa voi kuulua taideprojektien rahoituksen hankkiminen ja hallinnointi kuten myös työnkuvat kehittämishankkeiden taiteilijoina, tuottajina, konsultteina ja tutkijoina. Kun tulevaisuuden työnkuvat ovat näin laajoja, on myös koulutusohjelman sisällön ja pedagogiikan suunnittelu haastavaa. Koulutuksen kehittäminen edellyttää tutkimusta taiteilijan, suunnittelijan ja projektikoordinaattoreiden ja taideasiantuntijoiden työn luonteesta ja osaamistarpeista. Soveltavan taiteen koulutuksen, tutkimuksen ja työn yhteistoimintaa on edelleen kehitettävä ja tutkittava.

LOPUKSI

Taideyliopistopedagogiikan uudistamisen tarvetta on ilmennyt jo 1990-luvulta alkaen nykytaiteen toimintatapojen, kansallisen ja kansainvälisen kulttuuripolitiikan ja aluekehityksen suunnista. Olemme esitelleet yhtenä mallina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa kehitettyä soveltavan kuvataiteen pedagogista kehittämistä, jonka keskiössä on työelämälähtöiset projektiopinnot ja niitä tukevat taide- ja tutkimusopinnot.

SOLU tähtäsi uudenlaisen taiteellisen, toiminnallisen ja tutkimuksellisen osaamisen tuottamiseen sekä sen integroimiseen muun muassa luovan matkailun, julkisen taiteen, konfliktien sovittelun ja sosiaalialan kehittämistarpeisiin. Koulutuksessa käytettiin projektiopintojen mallia. Taideoppimisen tiloja ja tilanteita luotiin autenttisiin pohjoihin ympäristöihin, yhteisöihin, yrityksiin ja muihin toimijoiden paikkoihin. Kysymys ei ollut taiteen soveltamisesta eli jo olemassa olevan siirtämisestä uusiin tilanteisiin ja paikkoihin, vaan uudenlaisen soveltavan taiteen ja luontokuvauksen osaamisen muodostamisesta. SOLU-koulutus laajensi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toimivien taiteilijoiden osaamista ja ammattitaitoa aineettomien palvelujen tarjoamiseen ja asiantuntijatehtäviin.

Lapin yliopiston kehittämän soveltavan kuvataiteen koulutuksen mahdollisuudet profiloitua valtakunnallisesti ja kansainvälisesti riippuvat muun muassa yhteistyöstä muiden pohjoisen tutkimukseen suuntautuneiden alojen, kuten matkailututkimuksen, arktisen tutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden, kanssa. Samoin Lapin yliopistosta valmistuvien taitelijoiden osaaminen mitataan lopulta sillä, miten he todentavat monialaisen osaamisensa ja asiantuntijuutensa omissa työelämäverkostoissaan ja taiteellisessa toiminnassaan – eli miten he löytävät paikkansa työelämässä valmistuttuaan.

LÄHTEET

- Arpo, R.** (2004). Taiteilija tietoyhteiskunnassa: tietoyhteiskuntastrategioiden taiteilijakuva ja tekijänoikeuslainsäädännön muutosten vaikutus taiteilijana toimimisen edellytyksiin. Teoksessa R. Arpo (toim.) *Taiteilija Suomessa: taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28* (s. 129–152). Helsinki: Nykypaino.
- Bransford, J. D. & Shwartz, D. L.** (1999). Rethinking transfer: A simple proposal with multiple implications. *Review of Research in Education*, 24, 61–100.
- Coutts, G., Härkönen, E., Huhmarniemi, M & Jokela, T.** (toim.) (2018). The lure of Lapland: A handbook of Arctic art and design. *Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland Series C 59*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-337-125-5
- Cronberg, T.** (2010). Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. *Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:6*. Helsinki: OKM. URN:ISBN:978-952-485-930-1
- Feinik, P.** (2011). Taiteen moniottelijat: suomalaisten ammattitaiteilijoiden työnkuvan muotoutumisen tulevaisuudenodotukset sekä asenteet managerointiin ja liiketoiminta-osaamiseen. (Pro gradu-tutkielma). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. URN:NBN:fi:juu-2011122311847
- Heinsius, J. & Lehtinen, K.** (2013). *Training artist for innovation: Competencies for new contexts*. Publication Series 2. Helsinki: Theatre Academy of the University of Arts Helsinki.
- Herranen, K. & Karttunen, S.** (2012). Kuvataidealan osaamistarpeet tulevaisuudessa: olemassa oleviin aineistoihin pohjautuva kuvaus sekä ehdotus laadullisen ennakkoinnin kehittämiseksi. *Selvitystyön loppuraportti Opetushallitukselle 15.6.2012*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhtiö Cupore.
- Herranen, K.; Houni, P. & Karttunen, S.** (2013). *"Pitäisi laajentaa työalaansa": kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä*. Helsinki: Cupore. Haettu 15.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kaisa-herranen-pia-houni-ja-sari-karttunen-pitaisi-laajentaa-tyoalaansa>
- Hiltunen, M.** (2010). Slow Activism: Art in progress in the North. Teoksessa A. Linjakumpu & S. Wallenius-Korkalo (toim.), *Progress or perish: Northern perspectives on social change* (s. 119–138). Farnham: Ashgate.
- Hiltunen, M.** (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis 160*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hiltunen, M. & Huhmarniemi, M.** (toim.) (2010). Rälläkkä ja sivellin: taidetoimintaa nuorten hyvinvoinnin tueksi. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 33*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. & Jokela, T.** (2001). *Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E.** (2017). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2016: Taiteilijan työskentelyedellytyksen muutoksessa*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhtiö Cupore. Haettu 15.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteen-ja-kulttuurin-barometri-taiteilijan-tyoskentelyedellytykset-muutoksessa>
- Hirvi-Ijäs, M. & Sokka, S.** (2019). Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019. *Cuporen tietovihko 2*. Helsinki: Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore. Haettu 18.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/suomen-taide-ja-taiteilijapolitiikka-2019>
- Huhmarniemi, M. & Hiltunen, M.** (2018). YTYä esi- ja alkuopetukseen: toimintamalleja ympäristö- ja yhteisötaiteeseen. Teoksessa S. Rusanen, M. Kuusela, K. Rintakorpi & K. Torkki (toim.), *Mun kuvista kulttuuriin: kuvataidetta esi- ja alkuopetukseen* (s. 109–130). Helsinki: Lasten keskus.
- Huhmarniemi, M. & Jokela T.** (2020). Arctic arts with pride: Discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12(2), 604. <https://doi.org/10.3390/su12020604>

- Härkönen, E., Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (2018) Crafting Sustainability: Handcraft in contemporary art and cultural sustainability in Lapland. *Sustainability*, 10(6), doi: 10.3390/su10061907
- Jakonen, O. & Lahtinen, E.** (2019). *Taide, kulttuuri ja hyvinvointi. Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosi-aali- ja terveydenhuollon kanssa*. Cuporen verkkojulkaisuja 53. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Haettu 29.2.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kulttuurin-karkihankkeen-arviointi>
- Jokela, T.** (2008a). Art, community and environment: Art pedagogical collaborative project-based studies in art teachers education. Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (toim.) *Art, community and environment: Educational perspectives* (s. 217–240). Bristol: Intellect.
- Jokela, T.** (2008b). The Northern schoolyard as a forum for community-based art education and psychosocial well-being. Teoksessa A. Ahonen, E. Alerby, O. Johansen, R. Rajala, I. Ryzhkova, E. Sohlman, H. Villanen (toim.), *Crystals of schoolchildren's well-being: Cross-border training material for promoting psychosocial well-being through school education* (s. 161–176). Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T.** (2009). Northern attraction: Contemporary art in the Barents region. Teoksessa P-M. Lausas (toim.) *The sphere of fine art: The spirit of internationalization in Finnish fine arts Education* (s. 30–45). Tornio: ARENE Fine Arts Division.
- Jokela, T.** (2013). The art of art education and the status of creative dialogue. In C-P. Buschkuhle (Eds.) *Ein Diskurs zur künstlerische Bildung* (s. 359–376). Athene: Oberhausen
- Jokela, T. & Coutts, G.** (2018) The North and the Arctic: A laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela, T. & G. Coutts (toim.), *Relate North: Art and design education for sustainability* (s. 98–117). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T.; Coutts, G.; Huhmarniemi, M. & Härkönen, E.** (toim.) (2013). Cool: Applied visual arts in the North. *Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland Series C41*. Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T. & Hiltunen, M.** (2003). Art pedagogical projects in northern wilderness and villages. *Lifelong learning in Europe*, 8(2), 26–31.
- Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M. & Valkonen, V.** (2006). *Taide, yhteisö & ympäristö / Art, community & environment*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Haettu 14.1.2020 osoitteesta <http://ace.ulapland.fi/tyty/english.html>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2008). Environmental art and community art learning in northern places. Teoksessa R. Mason & T. Eca (toim.), *Intercultural dialogues about visual culture, education and art* (s. 197–210). Bristol: Intellect.
- Kangas, A.** (2017). Removing barriers: Participative and collaborative cultural activities in KUULTO action research. *Cuporen verkkojulkaisuja 44*. Haettu 15.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/removing-barriers-132114-04072017>
- Kanttonen, L.** (2005). Telta: kohtaamisia nuorten taidetyöpajoissa. (Väitöskirja). Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja A 54. Helsinki: Like.
- Kester, G.** (2004). *Conversation pieces: Community + communication in modern art*. Lontoo: University of California Press.
- Korhonen, V.** (2005). Kehittävää työelämäorientaatiota tukeva ohjaus. Teoksessa A-R. Nummenmaa, M. Lairio, V. Korhonen & S. Eerola (toim.), *Ohjaus yliopiston oppimisympäristöissä* (s.123–139). Tampere: Tampere University Press. URN:NBN:fi:uta-201306171130.
- Kugapi, O., Huhmarniemi, M. & Laivamaa, L.** (2020). A potential treasure for tourism: Crafts as employment and a cultural experience service in the Nordic North. *Tourism Employment in Nordic Countries*.
- Lacy, S.** (1995). Debated territory: Towards a critical language for public art. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: New genre public art* (s. 171–185). Seattle: Bay Press.
- Lakso, T. & Kainulainen, K.** (2001). Sivusta aluekehitystyön ytimeen: kulttuuriala strategisen ohjelmatyön osa-alueena. Teoksessa S. Riukulehto (toim.). *Perinnettä vai bisnestä? Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet* (s. 32–51). Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

- Lave, J.** (1997). The culture of acquisition and practice of understanding. Teoksessa D. Kirshner & J.A. Whitson (toim.) *Situated cognition: Social, semiotic and psychological perspectives* (s. 17–35). Mahwal, NJ: Erlbaum.
- OPM** (2008). Kuvataiteen koulutus ja tutkimus Suomessa. *Opetusministeriön työryhämämuistioita ja selvityksiä 2008:11*. Helsinki: OPM. URN:ISBN:978-952-485-492-4
- OPM** (2009). Kulttuuripolitiikan Strategia 2020. *Opetusministeriön julkaisuja 2009:12*. Helsinki: Opetusministeriö. Haettu 19.1.2020 osoitteesta <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm12.pdf?lang=fi>
- OKM** (2010). Kulttuuri – tulevaisuuden voima: Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:10*. Helsinki: OKM. URN:ISBN:978-952-485-855-7
- OKM** (2017). Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017/20*. Helsinki: OKM. Haettu 10.1.2020 osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79811/okm20.pdf>
- OKM** (2018a). Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä – Näkymä vuoteen 2025. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018/20*. Helsinki: OKM. Haettu 10.1.2020 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160801/OKM_20_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- OKM** (2018b). Taide ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat – Työryhmän esitys taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018/34*. Haettu 10.1.2020 osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161125/okm34.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Petäjäjärvi, K. & Huntus, A.** (2018). Suomen luova potentiaali: ratkaisuja ilmastokriisin aikakaudelle. *Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 11/2018*. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta.
- Poikela, E.** (2003). Opetustyö tieto- ja oppimisympäristönä: oppimisen ja osaamisen arviointi. Teoksessa E. Poikela & S. Öystilä (toim.), *Yliopistopedagogiikkaa kehittämässä: kokemuksia ja kokemuksia* (s. 77–99). Tampere: Tampere University Press.
- Rautiainen, P. & Roiha, T.** (2015). Taidealojen korkeakoulutus Suomessa. *Cuporen verkkojulkaisuja 30*. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus CUPORE. Haettu 17.1.2020 osoitteesta <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/pauli-rautiainen-ja-taija-roiha-taidealojen-korkeakoulutus-suomessa>
- RensuJeff, K.** (2004). Taiteellinen työ ja toimeentulo: taiteilijan työmarkkinat, työttömyysturva, verotus ja eläketurva Suomessa. Teoksessa R. Arpo (toim.), *Taiteilija Suomessa: taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28* (s. 101–129). Helsinki: Nykypaino Oy.
- Shusterman, R.** (2001). *Taide, elämä ja estetiikka: pragmaattinen filosofia ja estetiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sjöberg, K.** (2010). Nykytaiteen markkinarakenteen, ansaintalogiikka ja uudet liiketoimintamallit. *Luovan Suomen julkaisuja 2*. Helsinki: Cupore. Haettu 18.1.2020 osoitteesta https://www.cupore.fi/images/tiedostot/yhteistyojulkaisut/taidemarkkinat_sjoberg_220110.pdf
- Vesterinen, P.** (2003). Projektiopiskelu ja oppiminen ammattikorkeakoulussa. Teoksessa H. Kotila (toim.), *Ammattikorkeakoulupedagogiikka*. Helsinki: Edita.

TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS SOVELTAVAN TAITEEN KEHITTÄMISEN VÄLINEENÄ

Timo Jokela ja Maria Huhmarniemi

T

arve taideperustaiselle tutkimusstrategialle on noussut esiin soveltavan kuvataiteen ja kuvataidekasvatuksen tieteenaloilla 1990-luvulta alkaen (ks. Jokela, 2019). Nämä tieteenalat ovat vielä verrattain nuoria, ja aiemmassa tutkimuksessa on ollut yleistä lainata tutkimusmenetelmiä muilta tieteenaloilta kuten kasvatus-, yhteiskuntatieteiden tutkimuksesta tai humanistisilta aloilta. Soveltavan kuvataiteen ja kuvataidekasvatuksen tiedontarve on muutoshakuista: tutkimuksen tyypillisenä tavoitteena on kehittää entistä toimivampia käytännön työ- ja koulutusmenetelmiä tai vastata tutkimuksen keinoin tunnistettuihin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Esimerkiksi voi nostaa vaikkapa kestävän kehityksen edistämisen tutkimuksen kei-

noin, eli tavoitteen, joka on tiiviisti sidoksissa niin soveltavan taiteen kuin kuvataidekasvatuksen tutkimusintresseihin. Tällöin tutkijat pyrkivät kehittämään käytäntöön sovellettavia toimintatapoja ja osallistumaan ymmärrystä lisääviin kriittisiin keskusteluihin, joiden myötä toimijoista, kuten työ-, koulutus- ja paikallisyhteisöistä ja yhteiskunnasta laajemmin tulee entistä kykenevämpiä kestävän kehityksen edistämiseen. Ratkaisukeskeisyys luonnehtii taideperustaista toimintatutkimusta sen muillakin sovellutusaloil-

*Yönseutu, Jyrki Tammi,
2019. Kuva: Linda Sainio,
2019.*

la, kuten taiteen kohtaamispinnoilla hyvinvointi- ja terveysalojen, kulttuuripalvelujen, luontomatkailun ja osallistavan yhdyskuntasuunnittelun kanssa.

Tässä luvussa kuvaamme taideperustaisen toimintatutkimuksen pääperiaatteita soveltavan taiteen kontekstissa ja annamme suuntaviivoja tutkimuksen tekemiseen käytännössä. Taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty vastaamaan kuvataidekasvatuksen, yhteisöllisen taidekasvatuksen ja soveltavan taiteen tiedonintressiin. Tällöin tähdätään tutkimukseen, joka tuottaa käytännön muutosta sekä pätevää ja perusteltua tietoa, ymmärrystä ja uutta osaamista, jota tämän muutoksen tuottamiseen liittyy. Taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa esisijaisesti aluekehittämishankkeissa ja niihin liittyvässä tutkimuksessa (Hiltunen, 2009; Jokela, 2013, 2018, 2019; Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015a, 2015b; Jokela & Huhmarniemi, 2018). Taidekasvatuksen ja yhteisötaiteen työtapoja on sovellettu näissä tutkimuksissa aluekehityksen ja hyvinvointityön menetelmiksi. Kehittämistutkimukseen on sisällynyt paikkasidonnaisia ja yhteisöllisiä taideprojekteja, joihin on osallistunut muun muassa kylien, koulujen ja työ- ja yrityselämän yhteisöjä. Kehittämistehtäviä on määritelty yhdessä yhteisöjen jäsenten kanssa. Tämä on yksi taideperustaisen toimintatutkimuksen lähtökohdista: yhteisön jäsenet ovat osallisia tutkimus- ja kehittämisprosessiin.

JUURET TOIMINTATUTKIMUKSESSA, TAITEELLISESSA TUTKIMUKSESSA JA TAIDEPERUSTAISESSA TUTKIMUKSESSA

Kaikkea tutkimustoimintaa ohjaa tutkimusstrategia. Niin myös taideperustaista toimintatutkimusta, jota voidaan aluksi tarkastella juuri tutkimusstrategiana. Tutkimusstrategia on tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuus, joka ohjaa tutkimuksen menetelmien valintaa ja käyttöä sekä teoreettisella että käytännöllisellä tasolla. Taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimusstrategian juuret voidaan tunnistaa olevan toisaalta toimintatutkimuksen, toisaalta taiteellisen tutkimuksen ja siitä erottautuvan taideperustaisen tutkimuksen strategioissa.

TAITEELLINEN TUTKIMUS

Taiteellista tutkimusta on vakiinnutettu taideyliopistoihin ja -akatemiioihin 1990-luvulta alkaen. Se periytyy tarpeesta kouluttaa taiteen tohtoreita vastaavasti kuin tiedeyli-

opistoissa. Sitten asiasta on kirjoitettu paljon sekä taiteen että muotoilun parissa; ilmiö on tullut tunnetuksi monilla eri nimillä (ks. esim Borgdorff, 2011; Gray & Malins, 2004; Sullivan, 2005), joita Suomessa on yleisesti kutsuttu *taiteelliseksi tutkimukseksi* (Hannula ym., 2005; Mäkelä & Routarinne, 2006; Varto, 2009). Taiteellisen tutkimuksen tavoitteena on tyypillisesti taiteellisen ilmaisun tai menetelmän tavoitteellinen kehittäminen: tutkimusaihe on usein taiteilija-tutkijan oma luova ja käytännöllinen prosessi, jolla on joko teknis-materiaalisia tai taiteelliseen ajatteluun liittyviä ulottuvuuksia (Borgdorff, 2011). Rinnakkaisena ilmiönä voidaan puhua niin sanotusta tutkimukseen perustuvasta taiteesta, jossa taiteilija-tutkijat tarkastelevat taideproduktioissaan ja niihin liittyvissä teksteissään esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alaan kuuluvia aiheita. Nämä taiteellisen tutkimuksen menetelmät ovat kuitenkin paradigmaattisesti melko haastavia ja epämääräisiä. Ontologisesti ja epistemologisesti – tieteen tai taiteen näkökulmasta – taiteellinen tutkimus vaikuttaa usein epäspesifiseltä, etenkin menetelmien osalta (Jokela, 2019).

TAIDEPERUSTAINEN TUTKIMUS

Erotuksena taiteellisen tutkimuksen keskustelusta, monet eri alojen tutkijat ovat määritelleet tutkimusstrategiansa *taideperustaiseksi tutkimukseksi* (Barone & Eisner, 2012; Leavy, 2008, 2017; 2019; McNiff, 1998). Taideperustainen tutkimus tarkoittaa taiteellisen työ-

skentelyn soveltamista tutkimusaineiston keräämiseen tai analysointiin usein siten, että menetelmä mahdollistaa yhteisön jäsenten aktiivisen osallistumisen tutkimusprosessiin. Taideperustaista tutkimusta tehdään monella alalla, kuten kasvatustieteessä ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Huomioon on noussut taiteellisen toiminnan potentiaalinen vaikutus kasvatukseen ja oppimiseen (Barone & Eisner, 2012), taidekasvatukseen ja opettajuuden kehittämiseen

(Irwin & Springgay, 2008) terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen (McNiff, 2013) sekä soveltavan taiteen kehittämiseen (Jokela, 2019; Jokela, Huhmarniemi & Hiltunen, 2019). Taiteen ohella erityisesti visuaalisuuden merkitystä tutkimuksessa on myös tarkasteltu (Sinner, Irwin & Adams, 2019; Sinner, Irwin & Jokela 2018). Oleminen taiteen ja tieteen, ilmaisun ja tutkimuksen, tunteiden ja analyysin välissä on avannut keskustelun uudesta

Huomioon on noussut taiteellisen toiminnan potentiaalinen vaikutus mm. kasvatukseen ja oppimiseen sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen.

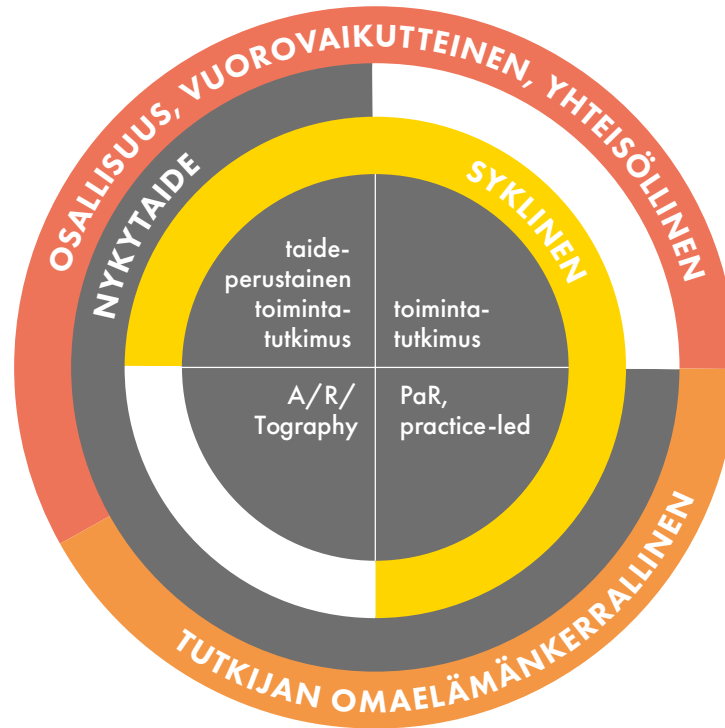
tutkimusmallista (Leavy, 2008, 2017). Taideperustaiseen tutkimukseen liittyy erilaisia jommo vakiintuneita menetelmiä, kuten photovoice-menetelmä (Wang & Burris, 1997), jossa yhteisön jäsenet dokumentoivat yhteisöään valokuvaamalla tutkimusaineistoksi ja videografia (Rokka & Hietanen, 2018), jossa sovelletaan videodokumentointia ja -editointia. Taideperustaisten tutkimusmenetelmien vahvuutena pidetään keinoja tutkia ei-kielellistä, hiljaista, aistillista ja ruumiillista tietoa ja kokemuksia.

Yksi taideperustaisen tutkimuksen laajasti sovellettu suuntaus on *a/r/tography*. Se on Kanadan British Columbia yliopistossa, Vancouverissa alkunsa saanut suuntaus, jota on teoretisoitu professori Rita Irwinin johdolla. Taiteellisen tutkimuksen ja toimintatutkimuksen lisäksi siihen on otettu vaikutteita fenomenologiasta sekä feministisistä ja nykytaiteen teorioista, erityisesti relationaalisesta estetiikasta (Irwin & Springgay 2008; Springgay, Irwin, & Kind 2008). Taideperustaiselle toimintatutkimukselle ja *a/r/tography*lle on yhteistä, että käytäntö ja teoreettinen tutkimus ovat rinnakkaisia ja tutkimusaiheet sijoittuvat opettamisen, taiteen ja yhteisöjen välimaastoon. Kun fenomenologia ja feministiset ja nykytaiteen teoriat ovat vaikuttaneet *a/r/tography*yn, Lapin yliopistossa taideperustainen toimintatutkimus kiinnittyi aluksi ympäristö- ja yhteisötaiteen työtapoihin, nykytaiteen projektimuotoiseen toimintaan ja yhteisölliseen taidekasvatukseen. Siten osallisuus, vuorovaikutteisuus ja yhteisöllisyys painottuvat taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Tutkijan omaelämäkerrallisuus, itsereflektio korostuu yleensä enemmän *a/r/tography*ssä kuin taideperustaisessa toimintatutkimuksessa, jossa analyttisen reflektion kohteena on enemmän toiminnasta kerätyt aineistot kuin omat kokemukset.

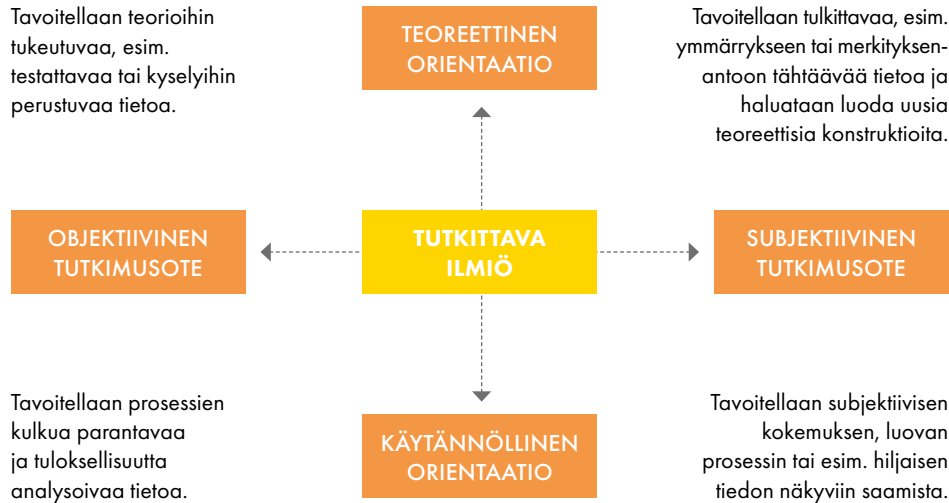
TOIMINTATUTKIMUS

Jotta ymmärretään taideperustaisen toimintatutkimuksen ydin, on sitä ensin tarkasteltava toimintatutkimuksena, joka antaa ammatinharjoittajille mahdollisuuden tutkia ja ratkaista käytännössä esiintyviä ongelmia (Cole & Knowles, 2008). Kaikissa toimintatutkimuksen muodoissa korostetaan toiminnan ja reflektioiden käyttöä tosielämän ongelmien ratkaisemiseksi (Greenwood & Levin 2007; Johansson, 2012; Whitehead & McNiff, 2006). Perinteisesti toimintatutkimusta kuvataan suunnittelun, toiminnan, havainnoinnin ja pohdinnan jaksona, joka johtaa parannettuun käytäntöön (Kemmis & McTaggard, 2004). Kaikki nämä ominaisuudet ovat välttämättömiä myös taideperustaiselle toimintatutkimukselle – mutta lisäksi siihen sisältyy taiteen toimintatavat, intentiot ja käytännöt.

Kaavio 1. Taideperustainen toimintatutkimus, toimintatutkimus, a/r/tography ja practise-led ja taiteellinen tutkimus painottavat eri tavoin tutkijan omaelämäkerrallisuutta, vuorovaikutteisuutta, syklisyyttä ja nykytaiteen ilmiöitä (Huhmarniemi, 2016, s. 44).

Toimintatutkimuksen suuntauksista taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on vastaavia piirteitä kuin kehittämistutkimuksessa ja designitutkimuksessa (kaavio 1). Toimintatutkimuksellinen kehittämis- ja designitutkimus on suunniteltuihin interventioihin perustuva syklinen tutkimusprosessi, jossa pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmia ja kehittämään toimivaa teoriaa (Heikkinen, Konttinen & Häkkinen, 2006). Taideperustaisella toimintatutkimuksella on yhteneväisyyksiä myös palvelumuotoilun prosesseihin, joissa taiteilija-muotoilijat pyrkivät ratkaisemaan yhteisöjen ja ympäristöjen ongelmia yhteisöllisten ja vuorovaikutteisten menetelmien avulla (Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015a, 2015b). Kasvatusalan tutkijat Rauno Huttunen, Hannu L. T. Heikkinen ja Leena Syrjälä (2007) ehdottavat toimintatutkimukselle hyvin samankaltaisia tulosten havahduttavuuteen ja vaikuttavuuteen liittyviä validointiperusteita kuin Jokela (2012, 2019) taideperustaiselle toimintatutkimukselle.

Kaavio 2. Pirkko Anttilan tutkimusotteiden nelikenttä (Anttila 2007, s. 23; ks. myös Anttila 2006, s. 475). Täydennykset Mirja Hiltunen ja Timo Jokela.

TIEDONINTRESSI: TIETOA KÄYTÄNNÖN KEHITTÄMISEKSI

Taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimusstrategiaa ja sen eroa muihin taiteellisen tai taideperustaisen tutkimuksen metodeihin voi hahmottaa myös pohtimalla tutkimusstrategian tiedonintressiä. Se millaista tietoa haetaan, ratkaisee myös tutkimusstrategian valinnan. Käsityön, muotoilun ja luovan ilmaisun tutkija ja tutkimusmenetelmien uudistaja Pirkko Anttila (2006) määrittelee eri tutkimusstrategioiden tiedonintressejä. Hän jakaa tiedonintressit objektiivisuuden ja subjektiivisuuden sekä teoriahakuisuuden ja käytäntölähtöisyyden suhteen. Objektiivis-teoreettisissa tutkimuksissa pyritään tuottamaan objektiivista tietoa usein kvantitatiivisilla menetelmillä. Tätä lähestymistapaa Anttila kuvaa positivistis-empiiriseksi paradigmaksi. Subjektiivis-teoreettisissa tutkimuksissa tutkimusmenetelmillä pyritään tulkintoihin, ymmärtämiseen ja merkityksentoon. Paradigma on tulkinnallinen ja hermeneuttinen. Käytännön kehittämiseen suutautuvat tutkimukset voidaan jäsentää vastaavasti subjektiivisiin ja objektiivisiin. Esimerkiksi taiteelliset tutkimukset, joissa taiteilija-tutkijat kehittävät ja reflektioivat

omaa luovaa prosessiaan, ovat subjektiivis-käytännöllisiä. Tätä tiedonintressiä Anttila kuvaa tulkinnallis-kokemukselliseksi paradigmaksi (Anttila, 2006, 2007). Taideperustaisen toimintatutkimuksen tiedonintressi paikantuu Anttilan kaaviossa kriittis-realistisen paradigman alueelle, mutta siihen voi tavoitteista riippuen liittyä myös tulkinnallis-hermeneuttisen tai tulkinnallis-kokemuksellisen paradigman piirteitä (kaavio 2).

Taideperustainen toimintatutkimus on osa laadullisen tutkimuksen traditiota. Tämä ei ole itsestään selvää: taiteellisen ja taideperustaisen tutkimuksen äärellä pohditaan toisinaan, onko kyseessä kolmas tutkimussuuntaus kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen rinnalle. Esimerkiksi Leavy (2009) on luonnehtinut eroa laadullisen tutkimuksen ja taideperustaisen tutkimuksen välille: Leavyn mukaan kvantitatiivinen tutkimus pyrkii arvovapauteen, kun laadullinen on lähtökohtaisesti arvosidonnaista ja taideperustainen tutkimus poliittista, tiedostamista lisäävää ja vapauttavaa. Tämä Leavyn luonnehdinta sopii myös taideperustaisen toimintatutkimuksen kuvailuun. On tyypillistä, että taideperustainen toimintatutkimus on sosiaalisesti tai ympäristöpoliittisesti sidonnaista – vahvemmin kuin laadullinen tutkimus perinteisesti. Tästä huolimatta tunnistamme taideperustaisen tutkimuksen laadullisen tutkimuksen osaksi. Taideperustainen toimintatutkimus on tapaustutkimusta ja kehittävää tutkimusta, jolla pyritään kohti käytännössä sovellettavaa ja uudeksi osaamiseksi muunnettavissa olevaa tietoa.

TAITEEN MONET TEHTÄVÄT SYKLISESSÄ TUTKIMUSPROSESSISSA

Taideperustainen toimintatutkimus on syklisesti etenevä tutkimus- ja kehittämisprosessi. Sen ensimmäinen vaihe sisältää tutkittavaan ilmiöön perehtymistä, tavoitteiden ja tutkimustehtävien määrittelyä, tutkimuksen organisointia, toiminnan suunnittelua, teoreettista ja taiteellista taustatyötä. Toisessa vaiheessa edetään taiteelliseen työskentelyyn tai vastaaviin interventioihin. Kolmannessa vaiheessa, käytännön toimintaan usein limittyen, kerätään toiminnasta relevantti tutkimusaineisto. Neljännessä syklin vaiheessa toimintaa seuraa kerätyn aineiston analyysi ja reflektointi tarkastelu, teoreettista käsitteellistämistä ja seuraavien kehittämistavoitteiden täsmentämistä saavutettujen tutkimustulosten avulla.

Taiteellinen toimintatutkimus poikkeaa perinteisen toimintatutkimuksen syklistä siinä, että tutkimusprosessin aikaiset ja sen tuloksena syntyneet taiteelliset tuotokset dokumentoidaan ja tätä dokumentointia käytetään myös tutkimusaineistona. Yleensä tutkimus myös julkaistaan, kirjallisen raportin lisäksi, taiteellisena produktiona sekä

TAIDEPERUSTAINEN PROSESSI:

Ryhmän tai organisaation toiminnan kehittäminen

- Uuden taidetoiminnan kehittäminen ryhmän yhteistyönä
- Organisaation kehittäminen taidetoiminnan avulla / taidetoimintaa varten
- Voimaantumiseen, identiteetin vahvistamiseen tms. tavoitteeseen pyrkivän toiminnan kehittäminen
- Uusien toimintamallien luominen
- Vanhojen toimintamallien kehittäminen
- Olemassaolevien toimintojen soveltaminen uuteen tilanteeseen

TAIDEPERUSTAINEN PRODUKTI:

Teoksen yhteiskehittäminen (co-design)

- Produktio, teos, näyttely
- Taide- tai kulttuuritapahtuma
- Taideperustainen palvelu
- Uusi konseptisuunnitelma
- Julkaisu, oppimateriaali tms.
- Uusi sovellus
- Uuden ilmiön lanseeraus
- Tutkimustiedon lanseeraus

Kaavio 3. Menetelmän valintaan vaikuttaa se onko tavoitteena toiminnan kehittäminen (osaava organisaatio) vai paras mahdollinen lopputulos (teos, tuote tai muu produkti). Kaavio: Timo Jokela ja Mirja Hiltunen.

TAIDEPERUSTAINEN PROSESSI:

Ryhmän tai organisaation toiminnan kehittäminen

- Pöytäkirjat, kokousmuistiinpanot
- Kenttämuistiinpanot, osallistuva havainnointi
- Toiminnan digitaalinen dokumentointi
- Ryhmäkeskustelut
- Haastattelut
- Teemahaastattelut
- Stimuloitu ryhmähaastattelu
- Prosessin tuottama aineisto, esim. mukanaolijoiden oma taide, kurssityöt, portfolioit jne.
- Huom. Kokemus kehittyneestä toiminnasta / kokemus taiteesta

TAIDEPERUSTAINEN PRODUKTI:

Teoksen yhteiskehittäminen (co-design)

- Lähtötilanteen kartoitusaineistot
- Hyvien ratkaisujen kartoitus
- Suunnitteluprosessin dokumentoinnit: ideat ja luonnokset
- Focus ryhmän palautteet (käyttäjät)
- Asiantuntijaryhmän palautteet (esim. monialaisuus)
- Suunnittelun dokumentointi / parannetut suunnitelmat
- Uudet käyttäjä- / asiantuntijapalautteet
- Kehittäminen ja iterointi
- Loppupalautteet (taiteellisen tuotteen vastaanotto)

Kaavio 4. Tutkimuksen tavoitteen mukainen menetelmävaihtelu ohjaa myös aineistonkeruumentelmien valintaa. Kaavio: Timo Jokela ja Mirja Hiltunen.

osallistuvalla paikallisyhteisöllä, tiedeyhteisöllä, taidemaailmalla että laajalla yleisöllä. Taideperustainen toimintatutkimus on aina tekijöille ja siihen osallistuville yksilöille, organisaatioille ja yhteisöille oppimis- ja kouluttautumisprosessi.

Taiteella on monta tehtävää taiteellisessa toimintatutkimuksessa: taiteellisen työkentelyn menetelmä voi olla kehittämisen kohde tai tutkimuksen aineistonkeruun ja -analysoinnin väline. Taideperustainen tutkimus tarkoittaa yleensä taiteen soveltamista tutkimusmenetelmiin siten, että esimerkiksi yhteisön jäseniä, ilmiön asiantuntijoita tai kehitettävän kohteen käyttäjiä saadaan tutkimukseen osallisiksi ja heiltä saadaan kokemustietoa, joka ei välity perinteisillä puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen perustuvilla tutkimusmenetelmillä. Taideperustaisilla menetelmillä voidaan tavoittaa esimerkiksi paikallisten yhteisöjen hiljaista tietoa tutkimusprosessiin ja -aineistoon. Myös tutkimustuloksia voidaan välittää taiteen ilmaisukeinoin eli muilla tavoin kuin perinteisillä kirjallisilla tutkimuksen julkaisuilla.

Tutkija on aina keskeinen osallistuja tutkimusprosessissaan. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa ei pyritä tutkimaan yhteisön tai tutkimuskohteen kokemuksia ulkopuolisesta näkökulmasta. Pikemminkin päinvastoin: hyvin usein kokemuksiin pyritään vaikuttamaan tutkimusprosessin osana. Esimerkiksi taideperustaisella toimintatutkimuksella on tutkittu nuorten hyvinvoinnin tukemista yhteisötaiteen keinoin. Silloin tutkimusprojektista on saatu tietoa siitä, miten yhteisötaide toimii nuorten hyvinvoinnin osana.

Soveltavan kuvataiteen taiteilijat, kuten taidekasvattajatkin, ovat identiteetiltään ja rooliltaan usein moniosaajia. Heidän ammatilliseen osaamiseensa liittyy taiteilijan taitoja, pedagogista osaamista ja menetelmien kehittämisen taitoa tutkimuksen keinoin. Heitä voisi kuvata taiteilija-tutkijoiksi tai taiteilija-tutkija-opettajaksi. Tässä luvussa viitataan heihin kuitenkin yksinkertaisesti kutsumalla heitä tutkijoiksi.

KAKSI SOVELTAMISALUETTA: PROSESSI- JA PRODUKTIOKESKEINEN

Taideperustaisella toimintatutkimuksella on kaksi selvästi toisistaan poikkeavaa sovellutusalueita tavoitteen asettelusta johtuen: prosessi- ja produktiokeskeinen (kaaviot 3 ja 4). Molemmissa toimintaa voidaan kuvata samankaltaisilla kehittämissyklin vaiheilla. Mutta tutkimuksen organisointi, kanssatutkijoiden rooli, aineistonkeruun menetelmät ja odotettu lopputulos poikkeavat toisistaan.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen tunnetuin sovellutusalue on prosessiin keskittyvä, kehittävän ja osallistavan toimintatutkimuksen perinteestä nouseva organi-

saatioiden, ryhmien ja yhteisöiden toimintatapojen ja -mallien kehittäminen. Tällöin kysymyksessä voi olla joko taidetoiminnan kehittäminen ryhmän yhteistyönä, uuden organisaation luominen ja kehittäminen taidetoimintaa varten tai organisaation toiminnan kehittäminen taidetoiminnan avulla. Usein tähdätään toimijoiden ja mukanaolijoiden voimaantumiseen, identiteetin vahvistumiseen, oppimiseen ja muuhun vastaavaan hyvinvointia, elinvoimaa sekä työ- ja toimintakykyä kohottavaan toimintaa. Toisaalta kyse voi olla myös aivan uusien innovatiivisten toimintojen luomisesta sekä vanhojen toimintamallien uudistamisesta ja soveltamisesta uusiin tilanteisiin. Toiminnan tuloksena voi syntyä uusia taideproduktioita tai vastaavia lopputulemia, mutta tutkimuksen pääpaino on kuitenkin toimijoiden yhteistyön kehittämisessä. Näin tutkimuksella varmistetaan tulosten hyödyntämisen jatkuvuus. Jatkuvuus ei kuitenkaan tarkoita organisaation pysyvää toimintatapaa vaan kehittyvää ja muuallakin sovellettavissa olevaa toimintakonseptia tai -mallia.

Taideperustaista toimintatutkimusta käytetään myös produktien ja tuotteiden kehittämistutkimuksen ja design-tutkimuksen menetelmänä produktio-orientoituneessa toimintatutkimuksessa. Tällöin taideperustaisella toimintatutkimuksella tavoitellaan realistisen tiedonkäsityksen mukaisesti kussakin rajallisessa tilanteessa (aika ja resurssit) saavutettavaa parasta mahdollista lopputulosta, ei lopullista totuutta (ks. Anttila, 2007). Tällöinkään tutkija-taiteilija ei toimi yksin vaan tuotteen tai taiteen kehittäminen tapahtuu yhteistyössä joko käyttäjien, asiantuntijoiden tai molempien ryhmien kanssa. Toiminnan syklit muodostuvat tällöin suunnittelusta, testauksesta/arvioinnista ja palautteen mukaan tehdyistä parannuksista. Kehittämistutkimuksessa ja design-tutkimuksessa käytetään kehittämissykleistä usein käsitettä iterointi. Soveltavan taiteen alalla menetelmällä voidaan kehittää muun muassa taideteoksia, tapahtumia ja tuotteita sekä lanseerata uusia ilmiötä ja tutkimustietoa.

TUTKIMUKSEN TAVOITTEESTA TOIMINTAAN

Taiteellinen toimintatutkimus on aina situationaalista ja kontekstisidonnaista toimintaa. Toisin sanoa interventiot eivät nouse vain tutkijan henkilökohtaisista intresseistä. Tutkittavan ilmiön rajaamisen ja tutkimuksen tavoitteiden alustavien määrittelyn jälkeen taideperustainen toimintatutkimus käynnistyy taustakartoituksella, yleensä paikka- ja yhteisökartoituksella, jossa tutkija tutustuu toimintaympäristöönsä monilla eri menetelmillä.

Paikan ulottuvuuksiksi voidaan hahmottaa fyysiset ulottuvuudet, subjektiiviset kokemukset, jaetut narratiivit, visuaaliset ulottuvuudet ja niin edelleen. Jo tutkimuksen tässä vaiheessa voidaan kartoittamista toteuttaa taideperustaisilla menetelmillä ja visuaalisilla välineillä. Kehitettyjä kartoitusmenetelmiä on muun muassa Lapin yliopistossa käytetty paikkakartoitus (Jokela ym., 2006), photovoice (Wang & Burris, 1997) tai visuaalisen etnografian menetelmät (Pink, 2007; Jokela, 2017). Vasta monitasoiseen paikan ja sosiokulttuurisen tilanteen tuntemiseen pohjautuen tunnistetaan intervention tarve ja tavoite. Alustava tutkimussuunnitelma voidaan laatia vuorovaikutuksessa tutkimuksen sidosryhmän kanssa kartoitusta hyödyntäen ja ottamalla mukaan sen tekemiseen.

Tutkimuksen onnistumisen ja eettisyyden näkökulmasta taustakartoituksen, paikka- ja yhteisökartoituksen tekeminen, on hyvin olennaista, varsinkin, jos tutkimuksen kohderyhmään sisältyy monikulttuurisuutta ja erilaisia vähemmistökulttuureja ja kulttuurisia jännitteitä.

Tämä toimintayhteisön osallisuus painottuu erityisesti silloin, kun tutkija on itse tavalla tai toisella tutkimusyhteisöstä ulkopuolinen. Kulttuurisen kestävyuden näkö-

kulmasta voidaan pitää tärkeänä, että yhteisöt itse määrittelevät, tunnistavat ja esittävät omat merkittävät kulttuuriset piirteensä sekä tutkimuksen tiedontarpeet ja tavoiteltavat muutokset. Tämä korostuu erityisesti paikallisyhteisöiden parissa tehtävässä soveltavan taiteen tutkimuksessa (ks. esim. Haataja, 2018).

Paikka- ja yhteisökartoituksen jälkeen tai siihen limittyen tutkimustoiminta käynnistyy joko käytäntövetoisesti tai kirjallisuuskatsauk-

sella. Kirjallisuuskatsauksessa tutkija perehtyy siihen, mitä tutkimusaiheesta tiedetään aiemmin eli miten muut tutkijat ja taiteilijat ovat käsitelleet vastaavia aiheita ja millaista tietoa he ovat niistä saaneet. Kartoitetaan siis hyviä käytänteitä, mutta samalla kirjallisuuskatsauksen yksi keskeinen tavoite on tunnistaa tiedontarpeita, jotka auttavat purkamaan tutkimustehtävää tarkentaviin tutkimuskysymyksiin.

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on tilaa myös luovalle ajattelulle ja ymmärryksen tarkentumiselle. Toimintatutkimukselle tyypillisesti tutkimuskysymykset suuntautuvat uudelleen ja tarkentuvat tutkimuksen etenemisen ja tutkimusyökkien myötä. Tutkimukseen voi myös sisältyä sivupolkuja ja harha-askeliakin, mikä on tavalista myös luovassa taiteellisessa työskentelyssä. Jokelan (2008) mukaan taiteellisessa

Huomioon on noussut taiteellisen toiminnan potentiaalinen vaikutus mm. kasvatukseen ja oppimiseen sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen.

työskentelyssä prosessi on osittain intuitiivinen, sekava ja kokemukseen ja hiljaiseen tietoon perustuva ja siksi tavoite ja valittu menetelmä ovat aluksi suuntaa-antavia ajatuksia ja tutkimusaihe ja kysymykset selkiintyvät tutkimuksen kuluessa. Myös taiteellinen tutkimus etenee intuitiivisesti, kokeilun ja erehdyksen kautta ja johtaa odottamattomiin tuloksiin ja yllättäviin oivalluksiin (Borgdorff, 2011). Samalla taiteilija-tutkijat kokevat tarvitsevansa tilaa ja vapautta löytääkseen omat toimintatapansa. Tämä voi johtua taiteellisen tietämisen luonteesta ja taiteellisen tutkimuksen tyypillisistä avoimista tutkimuskysymyksistä (McNiffin, 2013). Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa taiteilija-tutkija ei kuitenkaan harhaile yksin, vaan kehittämistyötä tehdään yleensä jonkinlaisessa tiimissä tai yhteisössä, jossa intuitio muuntuu tunnistetuksi ja tiedostetuksi päämääräksi.

TUTKIMUSAINEISTO LUODAAN OSANA TOIMINNAN KEHITTÄMISTÄ

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on olennaista, että prosessista kootaan moniääninen tutkimusaineisto, jonka avulla toiminnasta saadaan tietoa kehittämistyötä varten ja jonka avulla tutkimus voidaan validoida. Aineisto voidaan koota ja analysoida yhteistoiminnassa ja vuorovaikutuksessa tutkimusprosessissa mukanaolevien toimijoiden ja tahojen kanssa.

Aineistoa kootaan monilla tavoilla ja se on usein monimuotoista. Aineistoa ovat yleensä:

- kokousten muistiot ja muistiinpanot
- tutkijan omat havaintomuistiinpanot, jotka perustuvat systemaattiseen osallistuvaan havainnointiin
- toiminnan eri vaiheiden valokuva- ja videodokumentoinnit
- tehdyt luonnokset, suunnitelmat, taideteokset sekä muut toiminnan aikana syntyneet visuaaliset tuotokset
- toiminnan reflektointi- ja arviointikeskustelujen dokumentoinnit
- erilaiset haastattelut, kyselylomakkeet ja muut palautteet

Tutkijan omat havainnot on aina syytä koota havaintopäiväkirjaan. Tutkija voi itse käyttää sellaista havaintojen dokumentointitapaa, joka hänelle parhaiten soveltuu. Olennaista on, että havaintojen tallentaminen on systemaattista ja säännöllistä. Muistiin voi kirjata esimerkiksi yhteisön jäsenten kanssa käytyjä keskusteluja sekä omia ajatuksia ja tunteita. Hyviä havaintopäiväkirjan muotoja ovat muun muassa:

- luonnoskirja, joka sisältää havaintojen dokumentointia kuvin ja sanoin
- tiedosto, johon tutkija kirjoittaa omat havaintonsa ja liittää muistin tueksi valokuvadokumentointia
- ääninauhuri, johon tutkija kertoo puhumalla havaintojaan

Havaintopäiväkirjan avulla on mahdollista palauttaa mieleen ja nostaa tarkemman analyysin kohteeksi muun muassa tutkimuksen kronologia, keskeiset oivallukset sekä muutoksiin johtaneet tilanteet.

Toiminnan valokuva- ja videodokumentoinnit ovat tyypillisiä taideperustaisen toimintatutkimuksen aineistoja soveltavan taiteen alueella. Aineistoa ei koota yksinomaan tutkimusta varten, vaan sen avulla nykytaiteen prosessia voidaan esittää myös näyttelyissä ja esimerkiksi oppimateriaalina. Dokumentointiaineistoa tarvitaan niin tiedottamiseen, näyttelyihin, arviointiin, raportointiin kuin uusien hankkeiden suunnitteluun. Kaikkia tarpeita ei edes voida ennakoida projektin aikana. Kuten havaintojen kirjaaminen, myös kuvaaminen on systemaattista. Kameran on aina oltava käytössä, jotta se ei puutu juuri silloin, kun tutkimuksen kannalta jotakin olennaista tapahtuu. Usein on myös pohdittava, onko kuvaaja joku muu henkilö kuin tutkija itse. Jos näin on, kuvaajan on oltava hyvin perillä tutkimuksen tarkoituksista ja keskusteltava tutkijan kanssa dokumenttien tarpeista. Kuvamateriaalia on syytä käydä läpi tutkimusprosessin aikana, jotta kuvaamisen kohteita ja menetelmiä voidaan tarvittaessa kohdentaa uudelleen. Tyypillistä taideperustaiselle toimintatutkimukselle on myös aineistokeruun menetelmien tarkentuminen toiminnan aikana.

Taiteellisessa työskentelyssä prosessin osallistujat tuovat esiin mielipiteitään ja ajatuksiaan ideoinnin, suunnittelun ja toteuttamisen aikana, sekä myös konkreettisen taideteoksen kautta. Tehdyt luonnokset, suunnitelmat, taideteokset ja kokemuksen taiteelliset reflektoinnit ovat usein tärkeä tutkimusaineisto taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Käytännössä tällainen aineisto voi tarkoittaa myös osallistuvan yhteisön tekemiä piirroksia, kollaaseja, valokuvia, videoita, ympäristötaideteoksia ja niin edelleen. Lähtökohtana taideperustaisessa tutkimuksessa on, että osallistavan yhteisön tekemä taide välittää sellaista tietoa, jota ei ole helppo sanallistaa.

Teema- ja ryhmähaastatteluja ja kyselylomakkeita käytetään usein tutkimusaineiston keräämiseen. Usein on kuitenkin syytä pohtia, onko vastaavaa tietoa mahdollista saada dokumentoimalla itse toimintaa. Esimerkiksi osallistujien tai asiantuntijaryhmän palautekeskustelujen tai muiden dialogisten tilanteiden teemoittelu ja niiden dokumentointi voi korvata erikseen järjestettävän ryhmähaastattelun. Prosessin arviointia ja pa-

lautekeskustelua voi virittää ja teemoittaa tutkijan aineistosta kokoamien taiteellisten dokumenttien katsomisella ja palautteen antamiseenkin voi liittää taiteellista ilmaisua. Kehittämistyössä prosessin visuaalisen dokumentoinnin katsominen vuorovaikutteisessa tilanteessa on toimiva, dialogia luova ja osallistujia innostava menetelmä.

MONIMUOTOISEN REFLEKTIOAINEISTON ANALYYSI

Taideperustainen toimintatutkimus luo monimuotoisen aineiston, jota yleensä analysoidaan jo toiminnan kehittämisen aikana, eikä vasta lopussa kuten tutkimuksessa yleensä. Taideperustaisen toimintatutkimuksen aineiston tulkinnallinen analysointi on usein osittain päällekkäinen prosessin arvioinnin kanssa. Toisin sanoen yhtäaikaisesti arvioidaan niin toiminnan laadullisia vaikutuksia mukanaolijoihin kuin tehtyjen toimenpiteiden ja prosessin onnistumista. Voidaan sanoa, että analyysin tuloksena on aina syventynyt ymmärrys sekä kokemuksista että käytännön toiminnasta ja lisääntynyt tieto niiden kehittämisestä.

Jos kerätty tulkinnallinen aineisto on laaja, voi tutkija luokitella, teemoitella ja ryhmitellä aineistoaan osin myös teoriaansa tukeutuen. Tutkija ikään kuin keskustelee aineistonsa ja muun kirjallisuuden kanssa. Tämänkaltaisen aineiston analyysi ei varsinaisesti eroa muista laadullisista aineiston analyysimenetelmistä. Taideperustaisessa tutkimuksessa on kuitenkin mahdollista soveltaa taiteellista työskentelyä myös aineiston analyysiin ja tulkintaan. Silloin taiteilija työstää esimerkiksi valokuva-aineistosta teoksellisen valokuvakollaasin tai ääninauhoista ääniteoksen tai installaation elementin. Tällainen toimintatapa johtaa myös tutkimuksen taiteelliseen representointiin, joka omalla tavallaan perustuu aineiston teemoitteluun tai tyypittelyyn.

Taideperustaiseen toimintatutkimukseen siis sisältyy toiminnan aikaista jatkuvaa prosessiarviointia, joka on toimintaa korjaavaa ja suuntaavaa, sekä tuloksiin kohdistuvaa loppuarviointia. Kerättyä aineistoa kutsutaankin usein reflektioaineistoksi, jolla viitataan siihen, että aineistoa käytetään kehittämisprosessin arviointiin ja jatkokehittämisen tueksi. Usein prosessin lopputuloksia arvioidaan kahdessa vaiheessa eli heti projektin päätyttyä, kun se on vielä tuoreessa muistissa, ja jälkeenpäin, kun kokemusta on

Yhtäaikaisesti arvioidaan niin toiminnan laadullisia vaikutuksia mukanaolijoihin kuin tehtyjen toimenpiteiden ja prosessin onnistumista.

jo ehditty kypsytellä. Tutkimusprojektin osallistujien käsitykset, kokemukset sekä niiden analysointi ovat koko kehittämistyön arvioinnin perusta. Arviointi tehdään usein yhteistyössä osallistujien kanssa. Kun toimintaa tarkastellaan sekä tutkijan, osallistujien että laajemman yhteisön tai sidosryhmien näkökulmasta, ei tarkastelu jää liian yksipuoliseksi ja toimintatutkimukselle tyypillinen moniäänisyys ja dialogisuus tulee esille.

Jos tutkimus on tehty tiiviisti yhteisön kanssa, on tutkijan hyvä pyytää yhteisö osallistumaan myös aineiston analysointiin (Jokela, 2009). Edelleen, jos analysoinnin tulokset esitetään taiteellisena produktiona, voi tutkimuksen tulos olla yhtenevä yhteisötaiteellisessa prosessissa tehtyyn produktioon. Taideproduktioiden arviointi on olennainen osa tiedonmuodostusta menetelmän toimivuudesta. Toteutuneet teokset osoittavat kuinka toimiva, onnistunut ja voimaannuttava prosessi on ollut. Vaikuttavuuden arviointikriteerejä ovat muun muassa teoksen ja tutkimuksen kyky herättää ajatuksia, tunteita ja mielikuvia sekä tunnetta voimaantumisesta, jossa osallistujien luottamus omaan pystyvyyteen ja omiin taitoihin lisääntyy (Jokela, 2012).

TUTKIMUKSEN JULKAISU JA TUTKIMUSRAPORTIN KIRJOITTAMINEN

Taideperustainen toimintatutkimus esitetään yleensä sekä taiteellisina produktioina että tutkimusraporttina. Jos tutkimus on tehty akateemiseksi pro gradu -tutkielmaksi tai väitöskirjaksi ja se sisältää taiteellisen osan, voi tutkimusraportti olla perinteistä tutkimusraporttia suppeampi. On kuitenkin tyypillistä, että taiteellisessa toimintatutkimuksessa tutkijat kirjoittavat ensin laajoja raportteja, joita he joutuvat tiivistämään ja kristallisoimaan lopulliseksi julkaisuksi.

Taiteellinen toimintatutkimuksen tuloksena syntynyt produktio voi olla esimerkiksi teos, tapahtuma tai tila- ja aikasidonnainen prosessi, joka usein esitellään uudelleen esimerkiksi näyttelynä tai videodokumenttina. Mikäli tarvitaan ulkopuolista arviointia, kuten opinnäytteissä, arvioidaan tutkimuksen taiteelliset osat joko paikan päällä tai dokumentointiin ja representointiin perustuen. Taitelija-tutkijan on itse määriteltävä missä hän toivoo arvioinnin tapahtuvan ja mihin tutkimustehtävään taiteellinen produktio tutkimuksessa vastaa.

Erityisesti taiteilijakoulutuksen osana on taiteellisen tutkimuksen parissa keskusteltu myös tutkimusraportin muodosta ja kyseenalaistettu jopa koko kirjoitetun raportin tarpeellisuus. Kysymys voi olla relevantti silloin kun keskustellaan taideinstituution sisällä eikä kommunikoida sen ulkopuolisen maailman kanssa. Näin ei ole laita taideperustai-

nessa toimintatutkimuksessa. Erityisesti silloin, kun sitä käytetään soveltavan taiteen kehittämiseen, on perinteisen tutkimusraportin muoto suositeltava, koska sen avulla on helppo hahmottaa käytetyt tutkimusmenetelmät, tutkimusprosessin eteneminen sekä saadut tulokset. Myös hankkeiden rahoittajat edellyttävät perinteistä raporttimuotoa.

Raportin muoto voi olla yksinkertaistettuna seuraava:

- johdanto, jossa kuvataan tutkimuksen ajankohtaisuus ja merkittävyys sekä sen konteksti ja tavoite
- teoreettinen tausta, jossa avataan keskeiset käsitteet ja kiinnitetään tutkimus aikaisempaan tutkimukseen ja taiteeseen
- tutkimusmenetelmän ja aineiston kuvaus
- tutkimusprosessin analysointi kerätyn aineiston pohjalta peilaten analyysin tuloksia tutkimuskirjallisuuteen
- tulosten ja kehittämis ehdotusten esittely ja pohdinta

TUTKIMUSETIIKKAAN LIITTYVÄT KYSYMYKSET

Eettiset kysymykset ovat läsnä taideperustaisen tutkimuksen kaikissa vaiheissa: eettisiä valintoja liittyy tutkimuksen tavoitteen määrittelyyn, kohderyhmän ja kansatutkijoiden rooliin, tutkimuskysymyksen muotoiluun, toimintatapoihin taiteellisessa työskentelyssä ja aineiston keruuseen ja tulosten esittämiseen (Jokela, tulossa; Jokela & Huhmarniemi, 2018). Eettiset näkökulmat ja valinnat on pyrittävä tunnistamaan ja tuomaan esille. Osa taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimuseettisistä valinnoista on vastaavia kuin muussakin laadullisessa tutkimuksessa (Fulton, 2015; Denscombe 2007; Leavy, 2017; Savin-Baden, 2014; Wiles, 2013). Toimittaessa Pohjois-Suomen ympäristöissä on huomioitava myös alkuperäiskulttuureiden tutkimukseen liittyvät tutkimuseettiset kysymykset (Jokela, 2020; Oskald ym., 2008). Myös toimittaessa marginaaliryhmien, kanssa on harkittava eettisen arvioinnin tekemistä ennen tutkimuksen käynnistämistä. Taideperustaisen toimintatutkimuksen osallistuvat yhteisöt voivat olla vähemmistöjä, alakulttuureita, poliittisia yhdistyksiä, vammaisia ja niin edelleen, jolloin tutkimuseettiikka vaikuttaa olennaisesti tutkimusprosessin suunnitteluun. Myös tutkijan itsensä asema suhteessa yhteisöön (kuten yhteisön jäsen tai ulkopuolinen) on tuotava esiin.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen erityiset eettiset kysymykset liittyvät intensionaalisuuteen ja taiteellisten tuotosten tekijöiden oikeuksiin. Tutkimuksen tavoitteeseen

vaikuttaa esimerkiksi tutkijan ja yhteisön arvot ja asenteet, jopa poliittiset mielipiteet. Tutkimusprosessissa ja -raportissa nämä taustatekijät on tuotava avoimesti esiin. Tutkijan on kerrottava, mikä on hänen oma suhteensa tutkimusaiheeseen ja millaisia intentioita hänellä itsellään on tutkimuksen suhteen. Teosten tekijyyteen ja omistajuuteen sekä tutkimusaineiston anonyymisyyteen voi tutkimusprosessissa liittyä eettisiä valintoja (Juhola, Huhmarniemi & Raatikainen, tulossa).

Tutkimusetiikkaan kuuluu asianmukaisten tutkimuslupien kerääminen. Tutkimuslupa-anomuksessa on syytä kertoa ainakin tutkimuksen tarkoitus ja julkaisukanava sekä se, esitetäänkö osallistajat tutkimuksessa tunnistettavina henkilöinä vai anonyymisti. Jos tutkimukseen osallistuu alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria on tutkimuslupa pyydettävä heidän huoltajiltaan. Kun tutkimus tehdään hallinnollisessa instituutiossa, kuten esimerkiksi koulussa tai sairaalassa, lupaa kysytään myös johtajalta tai rehtorilta, joka voi ohjata lupapyyynnön edelleen koulutoimenjohtajalle tai organisaationsa ylemmälle taholle. Tutkimusprojektissa tehtyjen taideteosten dokumentointiin on kysyttävä vastaava kirjallinen lupa. Ainoastaan julkiselle paikalle pysyvästi sijoitettua teosta saadaan kuvata vapaasti.

Teoskuvien sekä sellaisten kuvien ja videoiden, joista voidaan tunnistaa henkilöitä, julkiseen esittämiseen on kysyttävä lupa. Sopimuksessa, joka kannattaa tehdä kirjallisesti, kuvaillaan tutkimusprojektia ja kerrotaan, missä konteksteissa dokumentointia aiotaan julkaista ja esitellä. Kun tutkimukseen osallistuu alle 18-vuotiaita henkilöitä, on hyvin yleistä, että dokumentoinnissa he eivät voi esiintyä tunnistettavasti. Silloin kuvaaminen on rajattava siten, ettei kasvot ole näkyvissä. Tutkimuslupa voi kuitenkin sisällyttää dokumentointiluvan, joka sisältää henkilön kuvaamisen sekä henkilön teoksen kuvaamisen ja uudelleen esittämisen. Tutkimuksesta kirjoitetaan usein artikkeleja esimerkiksi tutkimuslehtiin. Usein tutkimuksia voidaan käsitellä artikkelissa vielä vuosia niiden toteuttamisen jälkeen. Lehtien ja kirjojen kustantajat saattavat vaatia, että jokaiselta kuvassa olevalta henkilöltä on kirjallinen kuvan käyttöluva. Sen takia luvat on arkistoitava ja säilytettävä huolellisesti.

Tutkimusraportin kirjoittamiseen pätee samat eettiset periaatteet kuin kaikkeen tutkimukseen. Myös taideproduktioihin, jotka ovat vaikuttaneet omaan tutkimukseen, on viitattava asianmukaisesti, kuten viitataan muihin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Tutkimusprosessin haasteista ja kompastumisista on kerrottava avoimesti. Tutkimusraportti on annettava luettavaksi ja kommentoitavaksi kanssatutkijoille ja keskeisille osallistujille. On syytä kuitenkin muistaa, että lopullinen vastuu on tutkijalla, joka viimekädessä tekee aina omat tulkintansa ja johtopäätöksensä muita kuunneltuaan.

HANKESUUNTAUTUNUT TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS VAIHE VAIHEELTA

Taideperustaisen toimintatutkimuksen voi toteuttaa monella tapaa ja tutkija voi tulla kehittämissykliin mukaan mistä sen vaiheesta tahansa. Toisin sanoen tutkija voi aloittaa työnsä tulemalla mukaan jo käynnissä oleviin prosesseihin. Yleisin taideperustaisen toimintatutkimuksen muoto on kuitenkin perinteinen hankesuuntautunut toimintatutkimus, jolloin tutkija itse käynnistää syklin (kaavio 5). Tällöin tiivistetty ohjenuora tutkimuksen kululle voi olla seuraava:

1. TAUSTATYÖ

- Tunnista ilmiö, määritä ongelma ja aseta alustavat tavoitteet.
- Tiedosta tutkimuksen eettiset periaatteet ja hanki tarvittavat tutkimus-, dokumentointi- ja julkaisuluvat.
- Kartoita tutkimuksesi yhteisön ja paikan sosiaalis-kulttuuris-visuaalinen tilanne.
- Tee katsaus ilmiötä käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen ja vastaaviin taiteellisiin käytänteisiin.
- Määrittele käyttämäsi käsitteet ja luo tutkimuksesi teoreettinen perusta kirjallisuuden ja aikaisempien tutkimusten ja taiteellisten käytänteiden avulla.
- Kirkasta tutkimustehtävä teoreettisesti ja käytännöllisesti.
- Laadi mahdolliset tutkimuskysymykset.
- Valitse ja perustele tutkimusmenetelmät ja tiedonkeruutavat ilmiön luonteen, tiedonintressin ja teorian pohjalta.

2. TUTKIMUKSEN ORGANISOINTI JA TIIMITYÖN ALOITTAMINEN

- Tunnista mahdolliset projektikumppanit, heidän roolinsa ja toiminnot (käyttäjät, asiakkaat, kohderyhmä ja tiimi, jonka kanssa työskentelet).
- Luo projektiryhmä / tutkimusryhmä ja tee alustava aikataulu; suunnittelupalaverit jne.
- Määrittele ryhmän kanssa yhdessä tavoitteet ja käytännön kehittämistoimet, joilla tutkimustehtävän suorittamista tavoitellaan.
- Jaa vastuu toimijoiden kesken joko rinnakkaisesti tai hierarkkisesti.
- Varmista, että syntyy yhteinen käsitys projektin toteutuksesta: arvotausta, konsepti, taiteen ja sovelletun taiteen teoreettinen perusta jne.

Kaavio 5. Taideperustaisen toimintatutkimuksen syklin vaiheet pääpiirteittäin. Oikea puoli konstruoivaa ja vasen puoli reflektioivaa toimintaa. Käytännön toiminnassa syklin vaiheet limittyvät usein toisiinsa. Kaavio: Timo Jokela ja Mirja Hiltunen.

3. LAADI TUTKIMUKSEN / INTERVENTION TOTEUTUSSUUNNITELMA

- Suunnittele aktiviteetit tai interventio yhdessä ryhmäsi kanssa toimintatutkimuksen tai suunnittelusyklin muodossa.
- Suunnittele tutkimusaineistojen kerääminen ja toiminnan dokumentointi (päiväkirjat, tutkijan tai taiteilijan kansiot, haastattelut, kyselylomakkeet jne).

4. TUTKIMUKSEN /INTERVENTION TOTEUTTAMINEN

- Toteuta suunniteltu toiminta tai interventio.
- Kerää toiminnan aikana suunniteltu tutkimusaineisto ja dokumentoi toiminta.
- Juhlista ja jaa taiteellisen intervention tuloksia jo toiminnan aikana (näyttelyavajaiset, tapaamiset ja niin edelleen).

5. REFLEKTIOAINEISTON ANALYSOINTI JA TULOSTEN RAPORTOINTI

- Muokkaa monimuotoinen tutkimusaineisto käytettävään ja analysoitavaan muotoon.
- Luo dokumenttiaineistosta tiivistyksiä, joilla voit virittää palautekeskusteluja, stimuloida ryhmähaastatteluja ja muilla tavoin reflektoida tapahtunutta toimintaa ryhmäsi kanssa saadaksesi tutkimuksesi analyysivaiheeseen syventävää vuorovaikutusta.
- Luokittele, teemoittele ja analysoi kerättyä tutkimustietoa.
- Analysoi tulokset ja tee ehdotuksia toiminnan tai luodun production kehittämiseksi.
- Kirjoita tutkimuksesi kirjallinen raportti eräänlaisena kehityskertomuksena, jota tutkimuksen sykli jäsentää.
- Esitä tutkimuksen taiteelliset tulokset aiheeseen soveltuvalla tavalla, joka on merkityksellinen alalle ja tutkimusyhteisölle.

LÄHTEET

- Anttila, P.** (2006). *Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen*. Hamina: Akatiimi.
- Anttila, P.** (2007). *Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittäminen*. Hamina: Akatiimi.
- Barone, T., & Eisner E.** (2012). *Arts based research*. Los Angeles: Sage.
- Borgdorff, H.** (2011). Knowledge: Artistic research. Teoksessa M. Biggs & H. Karlsson (toim.), *The Routledge companion to research in the arts* (s. 44–63). Lontoo: Routledge.
- Denscombe, M.** (2007). *The good research guide: For small-scale social research projects*. McGraw-Hill: Open University Press.
- Fulton, J.** (2015). *The little book of design research ethics*. IDEO. Haettu 20.11.2018 osoitteesta <https://www.ideo.com/post/the-little-book-of-design-research-ethics>
- Gray, C. and Malins, J.** (2004). *Visualizing research: A guide to the research process in art and design*. Hants: Ashgate Publishing Company.
- Greenwood, D. J., & Levin, M.** (2007). *Introduction to action research: Social research for social change* (2. painos). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hannula, M., Suoranta, J. & Vadén, T.** (2005). *Artistic research: Theories, methods and practices*. Helsinki: Academy of Fine Arts / University of Gothenburg / ArtMonitor / Cosmoprint Oy.
- Haataja, C.** (2018). Kohti kulttuurista kestävyttä: paikan aika ja tarinat suunnittelutyössä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötäidettä Lapin matkailuun. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57.* (s. 62–69). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-337-094-4
- Heikkinen, H.L.T., Huttunen, R. & Syrjälä, L.** (2007). Action research as narrative: Five principles for validation. *Educational Action Research*, 15(1), 5–19.
- Hiltunen, M.** (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis A160*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. & Rantala, P.** (2015). Creating art-based approaches in working life development: The shift from success to significance. *International Journal of Education through Art*, 11(2), 245–260.
- Heikkinen, H. L. T., Konttinen, T. & Häkkinen, P.** (2006). Toiminnan tutkimisen suuntaukset Teoksessa H. L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 39–76). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Huhmarniemi, M.** (2012). Berry wars: A science centre as a forum for a dialogical, interdisciplinary art project. *International Journal of Education through Art*, 8(3), 287–303.
- Huhmarniemi, M.** (2016). Marjamatkoilla ja kotipalkilla: nykyaikaisia ympäristöpoliittisten keskustelujen osallistujana pohjoisessa. *Acta Universitatis Lapponiensis 324*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-484-898-5
- Irwin, R. L. & Springgay, S.** (2008). A/r/tography as practice-based research. Teoksessa M. Cahnmann-Taylor & R. Siegesmund (toim.) *Arts-based research in education: Foundations for practice* (s. 103–124). New York: Routledge.
- Johansson, A. P.** (2012). *A short guide to action research*. [Lontoo]: Pearson Education.
- Jokela, T.** (2008). A wanderer in the landscape. Teoksessa G. Coutts and T. Jokela (toim.) *Art, community and environment: Educational perspectives* (s. 217–240). Bristol, UK: Intellect.
- Jokela, T.** (2012). The art of art education and the status of creative dialogue. Teoksessa C.-P. Buschkuhle (toim.), *Ein Diskurs zur künstlerische Bildung* (s. 359–76). Oberhausen: Athene.

- Jokela, T.** (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.). *Cool: Applied visual arts in the North* (s. 10–21). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T.** (2018). Culture sensitive participatory art as visual ethnography in the North. *Visual Ethnography*, 6(2), 89–112.
- Jokela, T.** (2019). Arts-based action research in the North. Teoksessa G. W. Noblit, G. W. (toim.) *Oxford research encyclopedia of education*. New York: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acrefore/9780190264093.013.522
- Jokela, T.** (tulossa). Ethics of Arctic sustainable art: Indigenous and non-indigenous dialogue. Teoksessa C-P. Busckhule & R. Vella (toim.) *Art-Ethic-Education*. Leiden: Brill.
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E.** (2015a). Art-based action research: Participatory art for the North. *International Journal of Education through Art*, 11(3), 433–448.
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E.** (2015b). Contemporary art education meets the international North. Teoksessa M. Kallio-Tavin and J. Pullinen (toim.), *Conversations on Finnish art education. Aalto University series Art+Design+Architecture 5/ 2015*. (s. 260–279). Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The lure of Lapland: A handbook of arctic art and design. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisu C 59* (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:NBN:fi-fe201902074246
- Juhola, K., Huhmarniemi, M. & Raatikainen, K.** (tulossa). Artistic research on dialogical aesthetics – ethics of gathering. *Ruukku Journal. Special issue Ecologies of Practice*.
- Knowles, J. & Cole A. L.** (toim.) (2008). *Handbook of the Arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, and issues*. Thousand Oaks: Sage.
- Leavy, P.** (2009). *Method meets art: Arts-based research practice*. New York: Guilford Press.
- Leavy, P.** (2017). *Research design: Quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches*. New York: Guilford Press.
- Leavy, P.** (2018). *Handbook of arts-based research*. New York: Guilford Press.
- McNiff, S.** (1998). *Art-based research*. Lontoo: Jessica Kingsley Publisher.
- McNiff, S.** (2013). A critical focus on art-based research, Teoksessa S. Mc Niff (toim.), *Art as research: Opportunities and challenges* (s. 109–116). Bristol, UK: Intellect.
- Mäkelä, M. & Routarinne, S.** (toim.) (2006). *The art of research: Research practices in art and design*. Helsinki: University of Art and Design Helsinki.
- Oskal, N.** (2008). The question of methodology in indigenous research: A philosophical exposition. In H. Minde, S. Jentoft, H. Gaski, & G. Midré (toim.), *Indigenous peoples: Self-determination, knowledge, indigeneity* (s. 331–345). Eburon: Delft.
- Pink, S.** (2007). *Doing visual ethnography: Images, media and representation in research*. (2. painos). Lontoo: Sage Publications.
- Rokka, J. & Hietanen J.** (2018). On positioning videography as a tool for theorizing. *Recherche et Applications en Marketing*, 33(3), 106–121.
- Savin-Baden, M.** (2014). *A Practical guide to arts-related research*. Rotterdam: Sense Publisher.
- Sinner, A., Irwin, R. & Adams, J.** (toim.) (2019). *International perspectives on visual arts PhDs in education: Provoking the field*. Bristol: Intellect
- Sinner, A., Irwin, R. & Jokela, T.** (toim.) (2018). *Visually provoking: Dissertations in art education*. Rovaniemi: Lapland University Press. URN:ISBN:978-952-310-936-0
- Springgay, S., Irwin, R. L. & Kind, S.** (2008). A/R/Topographers and living inquiry. Teoksessa *Handbook of the arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, and issues* (s. 83–92). Thousand Oaks: Sage.
- Sullivan, G.** (2005). *Art practice as research: Inquiry in the visual arts*. Thousand Oaks: Sage.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (2004). Participatory action research. Teoksessa N.K. Denizen & Y.S. Lincoln (toim.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.

Wang, C. & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education & Behavior*, 24(3), 369–387.

Varto, J. (2009). *Basics of artistic research: Ontological, epistemological and historical justifications*. Helsinki: University of Art and Design.

Whitehead, J. & McNiff, J. (2006). *Action research: Living theory*. Thousand Oaks: Sage.

Wiles, R. (2013). *What are qualitative research ethics?* Lontoo: Bloomsbury Academic.

POHJOISET EKOSYSTEEMI- PALVELUT LUOVIENTUOTOALUEJEN UUSIUTUVINA RESURSSINA

Timo Jokela

T

ässä luvussa pohdin niitä mahdollisuuksia, joilla Soveltava kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman (SOLUn) kehittäminen voi tukea uusiutuviin resursseihin perustuvaa taloutta ja kestävä kehitystä Pohjois-Suomessa. Uusiutuvia resursseja tarkastelen *ekosysteemipalvelujen*, erityisesti *kulttuuristen ekosysteemipalvelujen* käsitteiden avulla (ks. Millennium Ecosystem Assessment, 2005).

Näen SOLU-ohjelman kehittämisen osana Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja Arktisen yliopiston Arctic Sustainable Arts and Design -verkoston toteuttamaa arktisen taiteen ja muotoilun tutkimusta. Arktisella taiteella ja muotoilulla viitataan kulttuuristen ulottuvuuksien ohella nykytaiteeseen, muotoiluun ja mediatuotantoihin, joiden tavoitteena on muun

muassa edistää uusiutuvaa taloutta ja tukea kestävä kehitystä pohjoisilla ja arktisilla alueilla (Jokela & Coutts, 2018; Huhmarniemi & Jokela, 2020). Kuusamossa toteutettu SOLU-ohjelma voidaan ymmärtää myös vihreän talouden ja älykkään erikoistumisen kehittämiseksi (ks. Giacometti & Teräs, 2019; Woien, Kristensen & Teräs, 2019).

Kuva: Jonna Kalliomäki,
2018.

SOVELTAVA TAIDE JA LUONTOKUVAUS LUOVAN TALOUDEN MUOTONA

Arktiseen alueeseen perinteisesti liittyviä toimialoja, kuten rajallisten luonnonvarojen laajamittaista hyödyntämistä, pidetään kestävämminä ja perätään siirtymistä kohti kestävämpiä liiketoimintatapoja ja uusiutuvien resurssien käyttöä (Nordic Council of Ministers, 2011). Luovien alojen taloudellisia vaikutuksia on arvioitu Pohjoismaissa (Olsen ym., 2016) ja maailmanlaajuisesti muun muassa YK:n kauppaja-kehityskonferenssissa (UNCTAD, 2018). Sen luovan talouden raportissa onkin todettu, että luova talous tunnustetaan merkittäväksi alaksi ja merkitykselliseksi kansallisen bruttokansantuotteen edistäjäksi (UNCTAD, 2018). Luova talous on vauhdittanut innovaatioita ja tiedon siirtoa kaikilla talouden sektoreilla ja on kriittinen ala osallistavan kehityksen edistämiseksi. Luovilla aloilla ennakoitua olevan merkittävä rooli kehitettäessä uusiutuviin resurssihin perustuvaa liiketoimintaa ja tuettaessa nuorten tulevaisuuden elinmahdollisuuksia pohjoisessa (Karlsdóttir & Junsberg, 2015; Karlsdóttir ym., 2017; Nordic Council of Ministers, 2018). Luova talous liitetään edelleen pääasiassa kaupunkeihin ja innovaatiokeskuksiin. Kuusamossa toteutettu SOLU-maisteriohjelma tuo oman panoksensa keskusteluun, jossa luova talous nähdään myös haja-asutusalueiden ja maaseudun aluekehityksen mahdollisuutena (ks. Jokela ym., tulossa).

KULTTUURISET EKOSYSTEEMIPALVELUT JA PAIKKAPERUSTAINEN KEHITYSTYÖ

Ekosysteempipalvelujen käsite on luotu kuvaamaan ja auttamaan luonnosta saatavia hyötyjen kuvaamista, tunnistamista ja arviointia (Milcu, Hanspach, Abson & Fischer, 2013). Ekosysteempipalvelututkimuksissa keskitytään luonnon käytön, suojelun sekä niihin liittyvien sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten ulottuvuuksien suhteiden tarkasteluun. Kiinnostus ekosysteempipalveluja kohtaan on virinnyt viime aikoina myös Suomessa (Hiedanpää, Suvantola & Naskali, 2010).

Luonnon tarjoamia ekosysteempipalveluita kuten vettä, puuta, kuituja ja ravintoa voidaan tarkastella uusiutuvan biotalouden näkökulmasta (Teräs ym., 2014). Lisäksi käsite sisältää kulttuuriset ekosysteempipalvelut, toisin sanoen aineettomat hyödyt, jotka saadaan ekosysteemeihin liittyvien henkisten ulottuvuuksien, virkistykseen, hyvinvoinnin, mietiskelyn, rauhoittumisen, koulutuksen, oppimisen, kognitiivisen kehityksen ja

esteettisten kokemusten kautta (Millennium Ecosystem Assessment, 2005). Nämä ai-neettomat arvot ovat saaneet vähemmän huomiota rahallisiin ja ekologisiin arvoihin verrattuna. Vain muutamissa tutkimuksissa on huomioitu kulttuuristen ekosysteemi-palvelujen mahdollisuuksia luovassa taloudessa (ks. Chan ym., 2012; Daniel ym., 2012; Jokela ym., tulossa).

Kuusamon SOLU-koulutuksessa mietittiin tapoja, joilla taiteilijat, luovat yrittäjät, yritykset ja yhteisöt voivat tehdä yhteistyötä alueen kulttuuristen ekosysteemipalvelujen kestävässä hyödyntämisessä. Ekosysteemipalveluajattelun avulla voidaan punnita luonnon käytön ja säilyttämisen välistä tasapainoa sekä luontoon liittyviä sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia suhteita. Tutkimusten mukaan kulttuuristen ekosysteemipalvelujen käyttöönotto sosiaalisten ja ekologisten rakenteiden välisenä sitovana tekijänä on kestävyysajattelun ydin (Milcun, Hanspachin, Absonin & Fischerin, 2013). Kulttuuristen ekosysteemipalvelujen tunnistaminen tukee osallistavampaa sosio-ekologista lähestymistapaa tasapainottamalla sosiaalisten, ekologisten ja taloudellisten prosessien vuoro-vaikutusta (Hernshaw & Cullen, 2010).

On selvää, että globaalissa maailmassa kaikilla taiteen kulttuuriarvoilla ei ole suoraa riippuvuutta ekosysteemeistä. Pohjoisen kulttuureissa ihmisten tarpeiden tyydyttämisen ja ekosysteemien välinen suhde on kuitenkin erityisen vahva ja merkityksellinen. Taiteilijoille ja luovan alan yrittäjille kulttuuriset ekosysteemipalvelut tarjoavat teoreettisen ja käytännön kehityksen kehittämiseen yhteistyötappoja, joilla käyttää luontokulttuurin resursseja kestäväällä tavalla. Yhteistyö on tietenkin toteutettava tavalla, joka on arktisen alueen ainutlaatuista luontoa, kulttuuria ja perintöä kunnioittava. Toiminnassa on otettavan huomioon myös pohjoisia ympäristöjä ja yhteisöjä nopeasti muuttavat megatrendit, kuten ilmastonmuutos, globalisaatio ja kaupungistuminen sekä sen vastapuoli maaseudun tyhjentyminen ja väestön ikääntyminen (ks. Nordic Council on Ministers, 2011; Stephen, 2018).

Kuusamossa soveltavan taiteen koulutukseen liittyy läheisesti myös paikka- ja yhteisösidonnaisen taiteen tavoitteet (ks. Jokela, 2013). Paikkaperustaisuus voidaan ymmärtää myös taloudellisen aluekehityksen strategiaksi. Tällöin tavoitteena on pyrkiä kohti alueen taloudellista kehitystä käyttämällä paikkojen luonnetta ja yhteisön kykyjä (Milone & Ventura, 2010; Vodden, Gibson, & Baldacchino, 2015). Perustuessaan paikkojen ainutlaatuisiin ominaisuuksiin, kuten kulttuurisiin ekosysteemipalveluihin, pyritään tukemaan olemassa olevia, luomaan uusia yrityksiä ja jopa houkuttelemaan uusia sijoituksia alueelle. Paikkaperusteinen strategia on reaktio tavanomaisia, ylhäältä alas suuntautuvia, yhden sektorin kansallisia kehityshankkeita vastaan (Daniels, Baldacchi-

no & Vodden, 2015). Siten paikkaperustaisuus voidaan ymmärtää myös syrjäseutujen ja reuna-alueiden identiteettipolitiikkana.

KULTTUURISTEN EKOSYSTEEMIPALVELUJEN HYÖDYNTÄMISEN SENSITIIVISYYS JA KESTÄVYYS

Kulttuuristen ekosysteemipalvelujen hyödyntäminen on kohdannut myös kritiikkiä. On esitetty, että henkisiä ja esteettisiä kulttuurisia arvoja ei saavuteta parhaiten instrumentalisella ajattelulla, koska ne perustuvat luontokäsityksiin, jotka eroavat ekosysteemipalveluajattelun yleisistä käsitteellisistä puitteista (Cooper, Bardy, Steen & Bryce, 2016). Erilaiset asenteet kulttuuristen ekosysteemipalvelujen hyödyntämiseen voivat joskus olla hyvinkin vastakkaisia ja intohimoisia, koska ne ovat tiukasti sidoksissa arvoihin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin instituutioihin sekä taloudellisiin ja poliittisiin organisaatioihin. Arktisella alueella ne ovat sidoksissa myös alkuperäiskansojen ja paikallisten asukkaiden luontosuhteisiin.

Ekosysteemien vaikutus paikalliskulttuurien monimuotoisuuteen on erityisen voimakas arktisella alueella. Esimerkiksi kalastajayhteisön luontosuhteet eroavat monilta osin poronhoito-, maatalous- tai kaivosyhteisöjen suhteista. Ilmastokriisi on aiheuttanut muutoksia sadonkorjuu-, metsästy- ja kalastuskulttuurissa ja näillä muutoksilla on puolestaan laajempi vaikutus kulttuuriseen identiteettiin ja perinnetietoon (Stephen, 2018). Toisin sanoen, ilmastokriisi on aiheuttanut muutoksia ekosysteemeissä ja sillä on ollut vaikutuksia sosioekonomisiin ja poliittisiin todellisuuksiin, mikä on vaikuttanut etenkin arktisten alkuperäiskansojen kulttuuriin ja itsetuntoon. Väitän, että näin on tapahtunut myös muissakin yhteisöissä pohjoisessa arktisella alueella (Huhmarniemi & Jokela, 2020).

Aineellisten ja sosiaalisten suhteiden lisäksi arktisen alueen alkuperäiskulttuurit liitvät ekosysteemeihin henkisiä ja uskonnollisia ulottuvuuksia ja arvoja (Helander-Renval, 2009). Tämä vaatii tiettyä kulttuurista herkkyyttä, kun kulttuurisia ekosysteemipalveluita käytetään soveltavan taiteen tuotteiden perustana. Erityisesti visuaalisilla symboleilla, kuten vaatteilla, kuvioilla ja koristeilla, on merkitystä kulttuurien jatkumisessa ja jopa maailmankäsitysten jakamisessa (Joy, 2019; Kramvig & Flemmen, 2019; Minnakhmetova, Usenyuk-Kravchuk & Konkova, 2019; Schilar & Keskitalo, 2018). Alkuperäiskulttuurin perinteiden näkeminen taloudellisena resurssina voi siten aiheuttaa jännitteitä (ks. myös Olsen ym., 2020). Kuitenkin, jos alkuperäiskansojen jäsenet osallis-

tuvat itse perinteidensä muuntamiseen nykyaikaisiksi ja taloudellisiksi tuotteiksi, kritiikkiä on vähemmän tai ei ollenkaan, kuten ilmeni esimerkiksi saamenkulttuuria kuvaavan Disney-elokuvan *Frozen 2* tuotannossa.

Kulttuuristen ekosysteemipalvelujen ja taiteen yhteyttä on tutkittu vasta vähän. Toisaalta taidehistoriatutkimus on osoittanut, että luonto on tarjonnut ja edelleen tarjoaa inspiraation lähteen taiteille, muotoilulle, käsityölle, medialle ja arkkitehtuurille, etenkin arktisella alueella (ks. Mäkikalli, Holt & Hautala-Hirvioja, 2019).

SOVELTAVA TAIDE, LUONTOKUVAUS JA ARKTISEN MATKAILU

Varsinaisen taiteen lisäksi monet ihmiset löytävät esteettisiä, ilmaisullisia ja tunnearvoja ekosysteemeistä. Ihmiset arvostavat esimerkiksi maisemia, joka tunnetaan kauneudestaan (Lindhjem, Reinvang & Zandersen, 2015) tai ”paikan henkeä”, joka välittää paikallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä tarinoita ja perintöä (Hølleland, Skrede, & Holmgaard, 2017). Ne kaikki voidaan liittää uusiutuvaan luovaan talouteen, koska ne vaikuttavat erityisesti siihen, mihin ihmiset päättävät mennä viettämään vapaa-aikaansa, virkistäytymään ja kohottamaan hyvinvointiaan.

Soveltava taide toimii alueellisen luontokulttuurin elvyttäjänä ja uudistajana.

Kulttuurisilla ekosysteemipalveluilla on tärkeä rooli luonto-, eko- ja kulttuurimatkailussa (de la Barre ym., 2016; Müller & Viken, 2017; Rantala ym., 2019), jota puolestaan usein tehdään tunnetuksi juuri valokuvan keinoin. SOLUn sekä matkailun yhteistyössä voi nähdä paljon uusia mahdollisuuksia. Kulttuuristen ekosysteemipalvelujen käytöllä soveltavan taiteen ja matkailun yhteistyössä on sekä taloudellista että kulttuurista arvoa. Soveltava taide toimii alueellisen luontokulttuurin elvyttäjänä ja uudistajana, revitalisaationa, joka puolestaan vahvistaa alueen asukkaiden pystyvyyttä, hyvinvointia ja identiteettiä.

Soveltavan taiteen ja matkailu yhteistyö näkyikin jo luonto- ja revontulikuvausmatkoissa (Urry & Larsen, 2011; Jokela ym., 2020), talvi-, lumi- ja jääympäristöissä (Gelter & Gelter, 2013; Jokela ym., 2014), hiljaisuusmatkailussa ja lähiruokapalvelujen suunnittelussa (de la Barre, & Brouder, 2013) sekä alkuperäiskulttuureja elvyttävien elokuvien tuotannoissa ja festivaaleissa (Leask, 2016).

Soveltavassa taiteessa ekosysteemipalveluita ei ymmärretä vain yksinkertaisina luontotuotteina, joita käytetään tiettyihin taloudellisiin hyötyihin, vaan suhteellisina pro-

sesseina, joita ihmiset aktiivisesti luovat ja ilmaisevat vuorovaikutuksessa kulttuuristen ekosysteemien kanssa (Fish, Church & Winter, 2016). Käsitys lähentyy luonnehdintaa kulttuurisista ekosysteemipalveluista kokemuksina ja kykyinä, jotka syntyvät ihmisen ja ekosysteemin suhteista (ks. Chanin ym., 2012). Väitän, että osaavan soveltavan taiteen avulla nämä suhteet voidaan muuttaa kestäväksi ja kulttuurisensitiiviseksi uusiutuvaksi luovaksi taloudeksi.

LOPUKSI

SOLUn järjestäminen Kuusamossa lisäsi osaltaan kulttuuristen ekosysteemipalvelujen mahdollisuuksien ymmärtämistä. Niiden tunnistaminen, analysointi ja käyttö voi olla tärkeää kestävän ja uusiutuvan talouden kehittämisessä pohjoisessa. Soveltavan taiteen ja tunnistettujen kulttuuristen ekosysteemipalvelujen yhdistäminen aluekehitystyön paikkaperustaiseen strategiaan on keino hyödyntää pohjoisten paikkojen ja yhteisöjen vahvuuksia. Taiteen ja kulttuurialan koulutuksella on tärkeä rooli luovan kapasiteetin turvaamisessa ja kestävän tulevaisuuden edistämässä pohjoisilla ja arktisilla alueilla.

LÄHTEET

- de la Barre, S. & Brouder, P.** (2013). Consuming stories: Placing food in the Arctic tourism experience. *Journal of Heritage Tourism*, 8(2–3), 37–41.
- de la Barre, S., Maher, P., Dawson, J., Hillmer-Pegram, K., Huijbens, E., Lamers, M., Liggett, D., Muller, D., Pashkevich, A. & Stewart, E.** (2016). Tourism and Arctic observation systems: Exploring the relationships. *Polar Research*, 35(1), 24980.
- Chan, K., Satterfield, T. & Goldstein, J.** (2012). Rethinking ecosystem services to better address and navigate cultural values. *Ecological Economics*, 74, 8–18. DOI:10.1016/j.ecolecon.2011.11.011
- Cooper, N., Bardy, E., Steen, H. & Bryce R.** (2016). Aesthetic and spiritual values of ecosystems: Recognising the ontological and axiological plurality of cultural ecosystem ‘services.’ *Ecosystem Services*, 21(B), 218–229. DOI: 10.1016/j.ecoser.2016.07.014
- Daniel, T. C., Muhar, A., Arnberger, A., Aznar, O., Boyd, J. W., Chan, K. M. A., Costanza, R., Elmqvist, T., Flint, G. G., Gobster, P. H., Grêt-Regamey, A., Lave, R., Muhar, S., Penker, M., Ribe, R. G., Schauppenlehner, T., Sikor, T., Soloviy, I., Spierenburg, M., Taczanowska, K., Tam, J. & von der Dunk, A.** (2012). Contributions of cultural services to the ecosystem services agenda. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(23), 8812–8819. DOI: 10.1073/pnas.1114773109
- Daniels, J., Baldacchino, G. & Vodden, R.** (2015). Matters of place: The making of place and identity. Teoksessa K. Vodden, R. Gibson, & G. Baldacchino (toim.), *Place peripheral: Place-based development in rural, island, and remote regions* (s. 23–40). St. John’s, Newfoundland: ISER Books.
- Fish, R., Church, A., & Winter, M.** (2016). Conceptualising cultural ecosystem services: A novel framework for research and critical engagement. *Ecosystem Services*, 21(B), 208–217. DOI: 10.1016/j.ecoser.2016.09.002
- Gelter, H. & Gelter, J.** (2013). An innovation lost: The ice dome concert hall project in Piteå. Teoksessa L. Lindeborg, & L. Lindkvist, L. (toim.). *The value of arts and culture for regional development: A Scandinavian perspective* (s. 252–266). Oxon: Routledge.
- Giacometti, A. & Teräs, J.** (2019). Regional economic and social resilience: An exploratory in-depth study in the Nordic Countries. *Nordregio report 2019:2*. DOI: 10.30689/R2019:2.1403-2503
- Helander-Renval, E.** (2009). Animism, personhood and the nature of reality: Sami perspectives. *Polar Record*, 46(1). DOI: 10.1017/S0032247409990040
- Hiedanpää, J., Suvantola, L. & Naskali, A.** (toim.). (2010). *Hyödyllinen luonto: ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana*. Tampere: Vastapaino.
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (2020). Arctic arts with pride: Discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12, 604; DOI:10.3390/su12020604
- Hølleland, H., Skrede, J., & Holmgaard, S.** (2017). Cultural heritage and ecosystem services: A literature review. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 19(3), 210–237. DOI:10.1080/13505033.2017.1342069
- Jokela, T.** (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi, & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied visual arts in the North* (s. 10–21). Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T.** (2014). Snow and ice design innovation in Lapland. Teoksessa E. Härkönen, T. Jokela, & A. J. Yliharju (toim.), *Snow design in Lapland: Initiating cooperation* (s. 180–181). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T. & Coutts, G.** (2018). The North and the Arctic: A laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa Jokela, T. & Coutts, G. (toim.), *Relate North: Art and design education for sustainability* (s. 98–117). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T.; Coutts, G.; Beer, R. Din, H.; Usenyuk-Kravchuk, S. & Huhmarniemi, M.** (tulossa). The potential of art and design to renewable economies. Teoksessa D. Natcher and T. Koivurova (toim.), *Renewable economies in the Arctic: A state of knowledge publication*.

- Joy, F.** (2019). Sámi cultural heritage and tourism in Finland. Teoksessa M. Tennberg, H. Lempinen, & S. Pirnes (toim.), *Resources, social and cultural sustainabilities in the Arctic* (s. 144–162). New York: Routledge.
- Karlsdóttir, A., & Jungsberg, L.** (toim.) (2015). *Nordic arctic youth future perspectives*. Tukholma: Nordregio. URN:urn:nbn:se:norden.org:diva-4950
- Karlsdóttir, A., Olsen, L., Harbo, L., Jungsberg, L., & Rasmussen, O.** (2017). *Future regional development policy for the Nordic Arctic: Foresight analysis 2013–2016*. Nordregio report 2017: 1. Tukholma: Nordregio.
- Kramvig, B. & Flemmen, A.B.** (2019). Turbulent indigenous objects: controversies around cultural appropriation and recognition of difference. *Journal of Material Culture*, 24(1), 64–82. DOI: 10.1177/1359183518782719
- Leask, J.** (2016). IsumaTV builds innovative digital systems to share high-def streaming video in low speed remote communities. Haettu 21.2.2020 osoitteesta firstmile.ca/isumatv-builds-innovative-digital-infrastructure-to-share-high-def-streaming-video-in-remote-communities
- Lindhjem, H., Reinvang, R., & Zandersen, M.** (2015). Landscape experience as a cultural ecosystem service in a Nordic context. Concepts, values and decision-making. *TemaNord* 2015:547. DOI: 10.6027/TN2015-549
- Milcu, A. I., Hanspach, J., Abson, D., & Fischer, J.** (2013). Cultural ecosystem services: A literature review and prospects for future research. *Ecology and Society*, 18(3), 44. DOI: 10.5751/ES-05790-180344
- Millennium Ecosystem Assessment** (2005). *Ecosystems and human well-being: Synthesis*. Washington: World Resources Institute. Haettu 22.2.2020 osoitteesta <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>
- Milone, P., & Ventura, F.** (toim.). (2010). *Networking the rural: The future of green regions of Europe*. Assen: Van Gorcum.
- Minnakhmetova, R., Usenyuk-Kravchuk, S. & Konkova, Y.** (2019). A Context-sensitive approach to the use of traditional ornament in contemporary design practice. *Synnyt/origins, Special issue on Arctic Arts Summit* 1: 49–62. Haettu 15.12.2019 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/pages/viewpage.action?pageId=151504259>
- Müller, D. K., & Viken, A.** (2017). Toward a de-essentializing of indigenous tourism? Teoksessa A. Viken & D. K. Müller (toim.), *Tourism and indigeneity in the Arctic* (s. 281–289). Bristol: Channel View.
- Mäkikalli, M., Holt, Y. & Hautala-Hirvioja, T.** (toim.) (2019). *North as a meaning in design and art*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Nordic Council of Ministers.** (2011). Megatrends. *TemaNord*, 2011, 527. Haettu 20.2.2020 osoitteesta <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:702166/FULLTEXT01.pdf>
- Nordic Councils of Ministers.** (2018). *Arctic business analysis: Creative and cultural industries*. <http://dx.doi.org/10.6027/ANP2018-708>
- Olsen, L., Berlina, A., Jungsberg, L., Mikkola, N., Roto, J., Rasmussen, R. & Karlsdottir A.** (2016). *Sustainable business development in the Nordic Arctic*. Nordregio working paper 2016: 1. Tukholma: Nordregio.
- Olsen, K. O., Abildgaard, M. S., Brattland, C., Chimiri, D., de Bernardi, C., Edmonds, J., Grimwood, B. S. R., Hurst, C. E., Höckert, E., Jæger, K., Kugapi, O., Lemelin, R. H., Lüthje, M., Mazzullo, N., Müller, D. K., Ren, C., Saari, R., Ugwuegbula, L. & Viken, A.** (2020). *Looking at Arctic tourism through the lens of cultural sensitivity. ARCTI-SEN – a transnational baseline report*. Rovaniemi: University of Lapland.
- Rantala, O., de la Barre, S., Granås, B, Þór Jóhannesson, G., Müller, D. K, Saarinen, J., Tervo-Kankare, K., Maher, P. T., & Niskala, M.** (2019). *Arctic tourism in times of change: Seasonality*. *Tema Nord* 2019: 528. Haettu 7.11.2019 osoitteesta <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1312957/FULLTEXT01.pdf>
- Schilar, H.; Keskitalo, E.C.** (2018). Ethnic boundaries and boundary-making in handicrafts: Examples from northern Norway, Sweden and Finland. *Acta Borealia* 35, 29–48. doi:10.1080/08003831.2018.1456073.

Stephen, K. (2018). Societal impacts of a rapidly changing Arctic. *Current climate change reports*, 4(3) 223–237. doi:10.1007/s40641-018-0106-1

Teräs, J., Lindberg, G., Johnsen, I.H.G. Perjo, L. & Giacometti, A. (2014). *Bioeconomy in the Nordic region: Regional case studies*. Nordregio (No.4).

Urry, J., & Larsen, J. (2011). *The tourist gaze 3.0*. Lontoo: Sage.

UNCTAD. (2018). *Creative economy outlook: Trends in international trade in creative industries*. United Nations Conference on Trade and Development. Haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2328>

Vodden, K., Gibson, R. & Baldacchino, G. (toim.) (2015). *Place peripheral: Place-based development in rural, island, and remote regions*. St. John's, Newfoundland: ISER Books.

Woien, M., Kristensen, I., & Teräs, J. (2019). *The status, characteristics and potential of smart specialisation in Nordic Regions*. *Nordregio Report 2019:3*. DOI: 10.30689/R201i).1403-2503

ARKTISEN LUONTO- KUVAUKSEN ETIIKKA

Maria Huhmarniemi ja Timo Jokela

S

oveltava taide ja luontokuvaus ovat osa kasvavaa luovien alojen kenttää, jonka taide, muotoilu, peli- ja elokuvateollisuus, graafinen suunnittelu ja muut vastaavat alat muodostavat. Pohjois-Suomessa ja laajemminkin koko Arktisella alueella luoviin aloihin kohdistuu paljon odotuksia. Alan toivotaan kasvavan ja korvaavan tai täydentävän luonnonvarojen vientiin ja teollisuuteen perustuvaa taloutta ja tuovan työpaikkoja palvelusektorille. Taloudellisen merkityksen ohella luovilla aloilla on mahdollisuus tuottaa kulttuurista ja sosiaalista kestävästä kehitystä, joka on paikkasidonnaista ja uudistuviin resursseihin perustuvaa. Soveltavaa taidetta ja luontokuvausta voidaankin pitää

potentiaalisina avainaloina Pohjois-Suomen kulttuurisessa ja sosiaalisessa kestävydessä. Niihin liittyy myös perinteinen pohjoisen luonnon ja kulttuurin tiivis yhteys, kasvavan palvelusektorin tuoma hyvinvointi sekä luovien alojen potentiaalinen synergia ja heijastuminen pohjoisten kylien ja kaupunkien vetovoimaan. Soveltava taide ja luontokuvaus perustuvat paikkasidonnaisuuteen, mikä puolestaan tukee paikallisia identiteettejä ja aluekehitystä. Tässä luvussa tarkastelemme erityisesti luontokuvauksen eettisiä tekijöitä Arktisen alueen kestävästä kehityksen näkökulmasta.

Kestävyden ja kestävästä kehityksen käsitteet sisältävät kerrostuneita merkityksiä arktisen luonnon ja paikallisten kulttuurien haavoittuvuudesta ja suojelun tarpeesta (Gad, Jacobsen & Strandsbjerg, 2019). Ilmastokriisi ja globalisaatio ovat merkittävimpiä ilmiöitä, jotka vaikuttavat Arktisen alueen nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Siten kestävyys-

Kuva: Riitta Attila, 2017.

tä tarkastellaan arktisen muutoksen osana (Fondahl & Wilson, 2017). Kansainvälisessä arktista aluetta koskevassa tutkimuksessa keskitytään kuitenkin luonnonvarapolitiikkaan ja luonnonvara-alan kestävyuden tarkasteluun: luovat alat, luova talous ja taiteen ja kulttuurin merkitys kestävyuden yhtenä ratkaisuna saavat vain vähän huomioita. Tosin kestävä arktisen taiteen ja muotoilun verkosto (Arctic Sustainable Arts and Design) Arktisen yliopiston osana on tuottanut tietoa ja osaamista arktisesta taiteesta, muotoilusta ja taideollisesta koulutuksesta (ks. Jokela & Goutts, 2018). Taiteen ja luontokuvauksen näkökulmasta on olennaista tutkia muun muassa, miten taiteella voidaan lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä arktisesta muutoksesta ja kestävästä kehityksestä sekä toisaalta tukea paikallisten ihmisten, yhteisöjen ja elinkeinojen kulttuurista resilienssiä muutosten kohtaamiseen.

Jokelan ja kumppaneiden (tulossa) tutkimuksen mukaan arktistuminen ja taiteistuminen ovat 2000-luvun kulttuurisia trendejä ja ne vaikuttavat luontokuvaukseen. Kun arktistumisella viitataan arktisen alueen huomioarvon ja vetovoimaisuuden kasvuun, taiteistumisen käsitellä kuvataan kehitystä, jossa taiteen ulkopuolisiksi perinteisesti määritellyt asiat ymmärretään enenevässä määrin taiteeksi, taiteen kaltaisiksi tai taidevaikutteisiksi. Estetiikan tutkija Ossi Naukkarisen (2005) mukaan taiteistuminen luonnehtii monenlaisia asioita puutarhahoidosta kokkaamiseen ja liikuntaan: elämän eri osa-alueet estetisoituvat ja niihin liittyy itseilmaisua ja taitojen hiomista. Luontokuvan alalla taiteistuminen on ilmeinen trendi, kun esimerkiksi dokumentaarinen luontovalokuvaus on saanut rinnalleen valokuvaajan luovuutta ja ilmaisuvoimaa korostavia tyylejä. Toisaalta taiteistuminen, kuten myös arktistuminen, synnyttää uusia mahdollisuuksia taideperustaiselle liiketoiminnalle. Esimerkkinä toimii voimauttavan valokuvauksen (Savolainen ym., 2008) palvelut ja nopeasti kasvanut revontulivalokuvaus. Uudenlaisiin palveluihin löytyy asiakkaita, kun taiteen, kulttuurin ja luonnon hyvinvointivaikutukset on tunnistettu ja ihmiset ovat ekologisesti aiempaa tiedostavampia.

Pohjoinen luontokuvaus voidaan hahmottaa osaksi arktista taidetta, joka ottaa kantaa ja tuottaa alueen kestävää kehitystä. Arktinen taide on kulttuuripoliittisesti virittänyt käsite, jolla määritellään taidetta ja kulttuuria, joka heijastaa, jatkaa ja uusintaa arktisten alueiden alkuperäiskansojen ja muiden kansojen kulttuuriperintöä. Arktinen

Taiteella voidaan lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä arktisesta muutoksesta ja kestävästä kehityksestä sekä tukea paikallisten ihmisten, yhteisöjen ja elinkeinojen kulttuurista resilienssiä muutosten kohtaamiseen.

taide sisältää nykytaiteen ohella perinne- ja taidekäsitteisiin sekä esimerkiksi uusia taide-
muotoja, kuten lumi- ja jääveiston ja mediatuotannot, jotka kuvaavat arktista kulttuuria
(Huhmarniemi, 2018; Jokela, Huhmarniemi & Hautala-Hirvioja, 2019). Huhmarniemi
ja Jokela (2020) kuvailevat kuinka arktisen alueen taiteilijoilla on toimijuutta aluepoliit-
tisissa keskusteluissa, ilmastokriisissä, luontosuhteen visualisoinnissa, alueellisten iden-
titeettien ja tulevaisuusvisioiden tuottamisessa. Sosiaalisesti sitoutuneiden ja ympäris-
töaktivistisesti toimivien taiteilijoiden poliittisuus on tunnistettu taiteen tutkimuksessa
(Demos, 2017) ja siten arktisella taiteella on rinnakkaisia genrejä myös kansainvälisesti.
Arktisen taiteen käsite on omiaan kuvamaan myös luontokuvauksen laajenevaa kenttää
palveluiksi, taideperustaiseksi tiedeviestinnäksi ja ympäristöpoliittisiksi kannanoitoiksi.

Alkuperäiskansatutkimuksen piirissä puhutaan toisinaan helikopteritutkimuksesta
tarkoittaen tutkijoita, jotka piipahtavat yhteisöihin hakemaan vain tutkimusaineiston.
Sen sijaan eettiset tutkimuskäytännöt, kuten myös soveltavan taiteen periaatteet, sisäl-
tävät perehtymistä ja vuorovaikutteisuutta yhteisön luontosuhteeseen ja takaisin anta-
mista – näin erityisesti paikallisyhteisöjä kohtaavassa arktisessa taiteessa (Jokela, 2020).
Aihetta on tarkasteltu pohjoisesta näkökulmasta etenkin yhteisötaiteen alalla. Kuten
Huhmarniemi (2019) on todennut, paikallisen tiedon omaavia yhteisöjen jäseniä on
kutsuttava dialogiin tutkija-taiteilijoiden kanssa. Vastaavaa eettistä ajattelua voi soveltaa
luontokuvaukseen. Eettiset valokuvaajat tunnistavat luonnon ja kulttuurin sidonnaisuuden
ja vuorovaikutteisuuden ja usein pyrkivät edistämään luonnon suojelua, mahdolli-
sesti paikallista tietoa kuunnellen ja esiin nostaen.

ARKTISEN KUVITTELU, EKSOTISOINTI JA ARKTISTUMINEN HAASTAVAT LUONTOKUVAUSTA

Luontokuvalla, erityisesti valokuvalla, on huomattavaa merkitystä mielikuviin, joita ark-
tisista alueista luodaan niin alueen sisällä kuin ulkopuolella. Kuten kirjallisuudentutkija
Daniel Chartier (2018) on kuvaillut, länsimaiset taiteilijat ja kirjoittajat ovat kuvitelleet
ja representoineet arktisia alueita vuosisatojen ajan tuottaen kuvitellun pohjoisen ku-
vastoa ja mielikuvia. Chartier (2018) luonnehtii muun muassa kuvallisten stereotyyppioiden,
kuten horisontaalisen valkoisen, vaaleansinisen ja vaaleanpunaisen tyhjän maiseman
toistoa, mutta myös pohjoista tuntemattomana, tyhjänä, asumattomana, etäisenä
ja yhtymäkohtana tuonpuoleiseen. Tätä yksinkertaistettua merkkijärjestelmää Chartier
kutsuu ”kuvitelluksi pohjoiseksi”. Nykyisetkin kirjalliset, taiteelliset ja dokumentaariset

teokset voivat toistaa perinteistä merkkijärjestelmää, jolla on pitkä historia: esimerkiksi pohjoisnavalle on menty vasta vuosisata sitten, vaikka sitä on kuviteltu jo tuhansien vuosien ajan.

Kun Chartier (2018) peräänkuuluttaa ihmisen ja erityisesti alkuperäiskansojen autenttisuuden läsnäoloa pohjoisen kuvauksissa, voidaan myös todeta, että arktisia kulttuureja eksotisoidaan esimerkiksi matkailumarkkinoinnissa. Arktinen maisema esitetään siis tyypillisesti joko tyhjänä tai alkuperäiskulttuurin tilana: vaikka alueella on myös muita kulttuureja. Stereotyyppiset kuvastot on usein tehty arktisen alueen ulkopuolisia ihmisiä varten – joko paikallisten tai ulkopuolisten toimesta. Niiden toistaminen yhtäältä ylläpitää arktisen eksotisointia mutta toisaalta vaikuttaa myös luonnonvarapolitiikkaan. Tyhjä ja kylmä maisema voidaan kuvitella myös vapaasti hyödynnettäväksi luonnonvara-aitaksi, toisin kuin ihmisten kotina kuvattu paikka. Lisäksi stereotyyppiset kuvastot vaikuttavat myös paikallisiin itseensä ja heidän kulttuuri-identiteetteihinsä.

Arktistuminen on matkailututkimuksessa vakiintunut käsite, jolla viitataan arktisen alueen representointiin, jossa talvisuus ja kylmyys korostuvat. Kuvastoissa toistuu esimerkiksi karvareunaiset untuvatakit ja sinisilmäiset huskyt pakkasta paukkuvassa säässä. Arktisuus kiehtoo ja houkuttelee seikkailuun (Rantala, Valtonen & Markuksela, 2011; Rantala ym., 2019). Samalla arktinen valuu kohti etelää, kun arktisen maiden etelässä sijaitsevat pääkaupungit haluavat osansa arktisen alueen poliittisesta hallinnasta ja kulttuurisesta pääomasta.

Arktisen luonnon ja kulttuurin kuvaaja on eettisten kysymysten äärellä. Miten kuvata arktista siten, että luontokuvalla voi tukea kestävästä kehitystä? Voiko kuvilla lisätä ymmärrystä arktisen luonnon merkityksestä ja alueesta ihmisten kotina? Kulttuurisen kestävä kehityksen näkökulma täydentää keskusteluja ekologisesta, taloudellisesta ja sosiaalisesta kestävydestä. Kulttuurintutkijat Katriina Soini ja Inger Birkeland (2014) ovat analysoineet kulttuurisen kestävä kehityksen tutkimuksen diskursseja ja tunnistaaneet seitsemän ydintemaa: perinteen, kulttuurin elinvoimaisuuden, talousvaikutuksen, moninaisuuden, paikallisuuden, ekokulttuurisen resilienssin ja ekokulttuurisen sivistyksen. Luontokuvauksen ja soveltavan kuvataiteen näkökulmista voimme pohtia, miten näitä kestävyden tekijöitä voidaan yhtäältä tukea ja toisaalta tehdä näkyväksi. Perinteen, kulttuurin elinvoimaisuuden, moninaisuuden ja paikallisuuden teemat kietoutuvat toisiinsa ja liittyvät kulttuuri-identiteetteihin ja erilaisten kulttuurien tuntemukseen, arvostukseen, säilymiseen ja kehittymiseen. Arktinen luontokuva, joka sisältää kulttuurin läsnäolon, on yksi tekijä kulttuurin tuntemuksen lisäämisessä.

ARKTISEN LUONTOKUVAAJAN LAAJENEVAT TEHTÄVÄT

Käynnissä oleva ilmastokriisi ja lajien kuudes joukkosukupuuutto ovat vaikuttaneet ajattelutapojen muutokseen humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä ympäristötutkimuksessa. Eri alojen filosofit ja tutkijat ovat todenneet tarpeen ihmiskeskeisyyden ylittämisestä siten, että empatiaa tunnettaisiin entistä enemmän myös ei-inhimilliseen luontoon (ks. Plumwood, 2002; Lummaa & Rojola, 2014). Tämä on paradigman käänne, jossa luontoa ja ekosysteemeitä ei ymmärretä vain resurssiksi vaan toimijoiksi ja oikeuden haltijoiksi. Filosofisen luontosuhteen sanoittamisen taustalla on ympäristökriisien ohella myös lisääntynyt biologinen ja ekologinen tutkimustieto.

Luontokuvaajat ja taiteilijat ovat avainasemassa siinä, miten eettinen ja empaattinen luontosuhde visualisoidaan ja välitetään tutkijoiden kammioista laajempiin yhteiskunnallisiin ja yleistajuisiin keskusteluihin. Nykytaiteen kontekstissa on jo vuosikymmenen ajan esitetty teoksia, joissa esimerkiksi luonnonelementit ja -ilmiöt ovat kanssataiteilijoita: tuuli voi piirtää kuvia, sensorit reagoida eläinten liikkeisiin, jääriite muodostaa ornamentin ja niin edelleen. Taiteilijoiden toimintakeinot ympäristökonflikteissa on tunnistettu (Huhmarniemi, 2016). Taiteilijat voivat toimia muun muassa ympäristöaktivisteina, tutkimustiedon visualisoinneina ja dialogin fasilitaattoreina. Valokuvauksen alalla luontokuvauksen poliittisuus on sen sijaan vaikeammin tunnistettavaa, koska valokuvat mielletään edelleen hyvin usein todellisuuden dokumenteiksi. Luontokuvauksen uudet ilmaisukeinot, kuten impressionistinen luontovalokuvaus ja muut digitaalisen kuvan menetelmät, purkavat kuitenkin dokumentaristisuuden auraa ja lisäävät ymmärrystä luontokuvan poliittisuudesta. Samalla ne nostavat esiin ihmisen läsnäolon: luovassa luontokuvauksessa korostuu ihmisen läsnäolo ja toimijuus.

Lapissa ja laajemmin arktisella alueella posthumanistisen tai uusmateriaalisen luontosuhteen voi nähdä myös paluuna perinteiseen pohjoiseen luontokulttuuriin ja kosmologiseen maailmankuvaan: perinteisessä pohjoisessa luontokulttuurissa ihmisillä on vahva suhde maahan, ja pohjoinen animistinen maailmankäsitys sisältää eläimen ja ihmisen vuorovaikutuksen ja kohtalonyhteyden (Helander-Renval, 2009; Joy, 2018; Pentikäinen & Pulkkinen, 2018). Luontosuhteen uuden paradigman hengessä luontokuvaus voi tukea pohjoisen dekolonisaatiota ja revitalisaatiota: luontokuvassa voi pyrkiä tuomaan esiin pohjoisen luontokulttuurin ainutlaatuista ympäristöön liittyvää tietoa ja tietämisen tapaa sekä inhimillisen ja ei-inhimillisen luonnon vuorovaikutteisuutta.

Pohjois-Suomessa, kuten muuallakin Arktisella alueella, on vuosikymmeniä jatkuneita ympäristökiistoja, jotka liittyvät muun muassa kaivoshankesuunnitelmien, met-

sien hakkuiden, matkailun ja luonnonsuojelun ristiriitojen lisäksi myös alueelliseen luontokulttuuriin. Kulttuurintutkija Mikko Jokisen (2019) mukaan konfliktien osapuolet eivät kohtaa eivätkä ymmärrä toisiaan: osallisten motiivit kiistoissa ovat epäselviä ja si-donnaisia, eikä yhteistä näkemystä edes kiistan luonteesta ja syistä ole olemassa. Jokinen (2019) toteaa myös, että perinteisten elin-keinojen kulttuurisia sisältöjä ja merkityk-siä ei tunnisteta riittävästi. Voidaan puhua myös pohjoisesta ja paikallisesta tiedosta, joka tulee usein sivuutetuksi. Luontoku-vauksella, kuten myös soveltavalla taiteella, voidaanakin nähdä merkittävä tehtävä pai-kallisten arvojen visualisoinnissa ja konflik-tien välittämisessä. Taidealalla on runsaasti tutkimusta siitä, miten yhteisötaiteellis-sa prosesseissa voidaan tukea dialogin rakentumista (Kantonen, 2010; Hiltunen, 2011, 2016; Huhmarniemi, 2016; Jokela, 2017). Luontokuvan menetelmien mahdollisuudet ympäristökongfliktien sovittelussa ovat kuitenkin suurelta osin vielä kehittämättä: en-simmäisiä pilotoiteja on tehty Soveltavan taiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman opintoprojekteissa. Luontokuvilla voi kommunikoida luontosuhteen eri ulottuvuuksia ja ympäristölle annettuja merkityksiä, joten niillä on potentiaalia myös konfliktien so-vittelussa.

Ympäristökongfliktit, kuten myös globaalit ympäristökriisit, aiheuttavat niin sanot-tua eko- tai ympäristöahdistusta, eli huolta, levottomuutta, apeutta ja stressiä (Pihka-la, 2017, 2018). Ihmiset, joilla on elämäntapansa tai elinkeinonsa vuoksi vahva sidos ekosysteemeihin, ovat alttiita ekoahdistukselle (ks. esim. Pihkala, 2018). Kun arktiset alueet ovat niin sanottuja luonnonvarojen aittoja, nopean ilmastomuutoksen vaiku-tuksessa ja luontosidonnaisten elinkeinojen aluetta, huoli ekoahdistuksen lisääntymi-sestä ja sen vaikutuksesta ihmisten toimintakykyyn on ilmeinen. Luontoyhteydellä on kuitenkin merkittäviä hyvinvointivaikutuksia; luonnossa olo voi muun muassa lievittää stressiä ja ahdistuneisuutta (Tyrväinen, Kurttila, Sievänen & Tuulentie 2014; Pasanen, Ojala, Tyrväinen & Korpela, 2018). Tutkijat ovat todenneet, että elävä luontoyhteys tukee hyvinvointia ja aktiivisuutta ympäristönsuojelussa (Lumber, Richardson & Shef-field, 2017). Luontoyhteys tuottaa myös onnellisuuden kokemuksia (Capaldi, Dopko & Zelenski, 2015). Suomessa huomioita on saanut tutkimus, jossa on todettu, että erityi-sesti suomalaiset ilmaisevat onnellisuuttaan luontokuvilla (Niinistö, 2018; Jokelainen,

Luontokuvilla voi kommunikoida luontosuhteen eri ulottuvuuksia ja ympäristölle annettuja merkityksiä, joten niillä on potentiaalia myös konfliktien sovittelussa.

2019). Aineisto on koottu instagramista julkaistusta kuvista, joihin on liittynyt tunnus *#onnellinen*.

Luontokuva-alaan kehittäessä on relevanttia tutkia, onko myös luontokuvilla ja virtuaalisella luonnolla vastaavia hyvinvointivaikutuksia kuin luonnossa liikkumisella. Kuvalla voi välittää esimerkiksi luontokokemuksen henkisyiden ja aktivoida luontoon liittyviä onnellisia muistoja. Luonnonvarakeskuksessa on käynnissä tutkimuksia, joissa tarkastellaan muun muassa voiko virtuaaliluonnon avulla tukea stressin purkamista työpäivän lomassa. Alustavien tulosten mukaan virtuaalisista luontoympäristöistä on hyötyä työkuormituksesta palautumisessa (LUKE, 2019).

Voiko luontokuvalla ja soveltavalla taiteella tukea ja tuottaa muun muassa ekokulttuurista resilienssiä ja sivistystä? Resilienssi tarkoittaa yksilön, yhteisön tai jopa luonnon kokonaisuuden, kuten metsän, mahdollisuutta sopeutua muutokseen. Erilaiset häiriöt ja kriisit voidaan nähdä muutoksen käynnistäjinä ja näin oppiminen liittyy olennaisesti resilienssin tukemiseen. Soini ja Birkeland (2014) luonnehtivat ekokulttuurisen sivistyksen liittyvän niihin keskusteluihin, joissa korostetaan ihmisten arvojen ja elämäntapojen syvällisen muutoksen välttämättömyyttä kestävässä kehityksessä.

EVÄITÄ ARKTISEN LUONTOKUVAAJAN EETTISEEN REPPUUN

Käynnissä olevat ympäristökriisit edellyttävät arvojen siirtymää kulutuskeskeisestä elämäntavasta kohti tasapainoa muun luonnon kanssa ja elämän täyteyden kokemusta vähemmällä luonnonvarojen riistolla. Kun luontoyhteys tuottaa onnellisuutta ja edelleen luontokuvilla myös ilmaistaan onnellisuutta, on mahdollista olettaa, että myös luontokuvilla voidaan tukea hyvinvointia, toivoa ja iloa. Luontokuvan käyttöä julkisen tilan taiteen osana muun muassa sairaaloissa, terveyskeskuksissa ja kouluissa tulee edistää. Samalla luontokuvaajan on tunnistetta vastuunsa: kauniilla, koskettavilla ja vavahduttavilla luonnon kauneuden esityksillä ei tule luoda illuusioita ei-inhimillisen luonnon hyvinvoinnista. Ilmastokriisi ja lajien sukupuutto ei salli tuudittautumista häviävän luonnon ihailuun luontokuvista.

Chartier (2018) ehdottaa, että tutkijoiden ja taiteilijoiden on tuotettava pohjoisen, talven ja arktisen alueen kompleksisointia uudelleen, jotta pohjoisen kulttuurin ja ympäristön rikkaus ja vaihtelevuus tulevat entistä paremmin esiin. Pohjois-Suomessa tämä voinee tarkoittaa, että luontokuvaajat tuovat esiin inhimillisen ja ei-inhimillisen luonnon suhteen ja pohjoisen perinteisen luontokulttuurin. Käytännössä luonnon voinee kuvata

paikkoina, fyysisinä ja sosiokulttuurisena tiloina, joihin kerrostuu historiaa, muistoja, kokemuksia ja kerrottuja ja kuviteltuja ulottuvuuksia. On eettinen valinta tuoda esiin ihmisen – esimerkiksi kuvaajan itsenä – läsnäolo luonnossa.

Arktistumisen tuottaminen luontokuvilla on ollut tietoinen strategia Arktisen alueen vetovoimaisuuden lisäämiseen. Se on tukenut matkailualaa ja erityisesti talvimatkailua. Tällä hetkellä matkailu nähdäänkin relevanttina vaihtoehtona luonnonvarojen teolliseen hyödyntämiseen ja vientiin perustuvalla taloudella. Luontokuvauksella on alana mahdollista kasvaa vahvistamaan pohjoista luovan talouden sektoria hyödyntäen aineettomia luonnon resursseja, sen tarjoamia ekosysteemipalveluita (ks. Jokela ym., tulossa). Ekologisen, kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyuden huomioivaa yritystoimintaa on syytä kehittää erityisesti palveluiksi: luonnonvaroja tuhlaamatta.

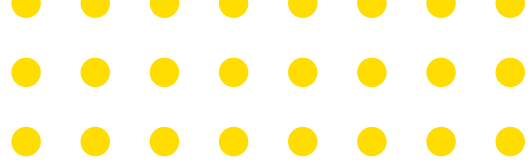
LÄHTEET

- Capaldi, C. A., Dopko, R. L., & Zelenski, J. M.** (2014). The relationship between nature connectedness and happiness: A meta-analysis. *Frontiers in psychology*, 5, 976.
- Chartier, D.** (2018). *What is the "Imagined North"?* Québec: Presses de l'Université du Québec.
- Demos, T. J.** (2016). *Decolonizing nature: Contemporary art and the politics of ecology*. Berliini: Sternberg Press.
- Fondahl G. & Wilson, G. N.** (toim.) (2017). *Northern sustainabilities: Understanding and addressing change in the circumpolar world*. Cham: Springer Nature.
- Gad, U., Jacobsen, M. & Strandsbjerg, J.** (2019). Introduction: Sustainability as a political concept in the Arctic. Teoksessa U. P. Gad & J. Strandsbjerg (toim.), *The politics of sustainability in the Arctic: Reconfiguring identity, space and time* (s. 1–18). Lontoo: Routledge.
- Helander-Renval, E.** (2009). Animism, personhood and the nature of reality: Sami perspectives. *Polar Record*, 46(1). DOI: 10.1017/S0032247409990040
- Hiltunen, M.** (2011). Voimaannuttava pohjoinen: sukupolvet ja kulttuurit kohtaavat taidekasvatushankkeissa. *Nuorisotutkimus*, 29(1), 34–49.
- Hiltunen, M.** (2016). Astumisia virtaan. Teoksessa A. Suominen (toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella: avauksia, suuntia, mahdollisuuksia* (s. 200–212). Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.
- Huhmarniemi, M.** (2016). Marjamatkoilla ja kotipalkisilla. Keskustelua Lapin ympäristökongflikteista nykytaiteen keinoin. *Acta Universitatis Lapponiensis* 324. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-484-898-5
- Huhmarniemi, M.** (2018). Avainkäsitteitä ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyöhön Lapissa. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötäidettä Lapin matkailuun* (s. 23–26). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:NBN:fi:ula-201811051397
- Huhmarniemi, M.** (2019). Making art in the land of ice bears and lemmings: Art and science expeditions in the Arctic. Teoksessa T. Hautala-Hirvioja, Y. Holt & M. Mäkilä (toim.), *North as a meaning in design and art* (s. 182–194). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Huhmarniemi, M., Hiltunen, M. & Jokela, T.** (tulossa). Pöheikön kutsu: taideperustaista ympäristökasvatusta pohjoisen luontokulttuurissa. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo & M. Uitto (toim.), *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Huhmarniemi, M. & Jokela T.** (2020). Arctic arts with pride: Discourses on Arctic arts, culture and sustainability. *Sustainability*, 12(2), 604; DOI: 10.3390/su12020604
- Jokela, T.** (2016). Yhteisöllistä ympäristötaidekasvatusta pohjoisessa. Teoksessa A. Suominen (toim.), *Taidekasvatus ympäristöhuolen aikakaudella: avauksia, suuntia, mahdollisuuksia* (s. 69–83). Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.
- Jokela, T.** (2017). Art of art education through art-based action research for the North. Teoksessa M. Fritzche and A. Schnurr (toim.), *Fokussierte komplexität: Edenen von kunst und bildung* (s. 55–67). Oberhausen: Athen.
- Jokela, T.** (2018). Suhteessa talveen. Teoksessa Päivi Granö, Mirja Hiltunen & Timo Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avajina* (s. 53–82). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Jokela, T.** (tulossa). Ethics of Arctic sustainable art: indigenous and non-indigenous dialogue. Teoksessa C-P. Busckhule & R. Vella (toim.), *Art-Ethic-Education*. Leiden: Brill.
- Jokela, T. & Coutts, G.** (2018). The North and the Arctic: A laboratory of art and design education for sustainability. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: Art and design education for sustainability* (s. 98–117). Rovaniemi: Lapland University Press.

- Jokela, T., Coutts, G., Beer, R., Din, H., Usenyuk-Kravchuk, S. & Huhmarniemi, M.** (tulossa). The potential of art and design to renewable economies. Teoksessa D. Natcher & T. Koivurova (toim.), *Renewable economies in the Arctic: A state of knowledge publication*.
- Jokela, T., Huhmarniemi, M. & Hautala-Hirvioja, T.** (2019). Preface. *Synnyt 1/2019 special issue on Arctic Arts Summit*, 6–12, Haettu 3.1.2020 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/pages/viewpage.action?pageId=151504259>.
- Jokelainen, S.** (2019). Tieteen kentältä: Instagramin #onnellinen-hastagia käytetään usein sosiaalisia suhteita, fyysistä ulkonäköä ja vapaa-aikaa kuvaavien kuvien yhteydessä. *Sosiaalipsykologi 10/04/2019*. Haettu 2.1.2020 osoitteesta <https://www.sosiaalipsykologit.fi/3892-2/>
- Jokinen, M.** (2019). Lapin ympäristökiistojen kulttuuriset tekijät. *Dissertationes Forestales 281*. (Väitöskirja). Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Joy, F.** (2018). *Sami shamanism, cosmology and art: as systems of embedded knowledge*. (Väitöskirja). Rovaniemi: University of Lapland.
- Kantonen, L.** (2010). *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua: keskustelemaa kirjoitusta paikkasidonnaisesta taiteesta*. Helsinki: Kuvataideakatemia.
- LUKE**, (2019). Luonnosta hyvinvointia työhön – myös virtuaaliluonto elvyttää. Haettu 3.1.2010 osoitteesta <https://www.luke.fi/uutinen/luonnosta-hyvinvointia-tyohon-myos-virtuaaliluonto-elvyttaa/>
- Lumber, R., Richardson, M., & Sheffield, D.** (2017). Beyond knowing nature: Contact, emotion, compassion, meaning, and beauty are pathways to nature connection. *PloS one*, 12, e0177186. DOI:10.1371/journal.pone.0177186
- Lummaa, K. & Rojola, L.** (toim.) (2014). *Posthumanismi*. Turku: Eetos.
- Naukarinen, O.** (2005). Taiteistumisen muodot. Teoksessa Y. Levanto, O. Naukarinen & S. Vihma (toim.), *Taiteistumisen* (s. 89–36). Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Niinistö, M.** (2018). Tutkijat selvittävät: Miltä näyttää maailman onnellisimman kansan #onnellisuus? YLE-uutiset 22.10.2018. Haettu 2.2.2019 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10458777>
- Pentikäinen, J. & Pulkkinen, R.** (2018). *Saamelaisten Mytologia*. Helsinki: SKS.
- Pasanen, T. P., Ojala, A., Tyrväinen, L. & Korpela, K. M.** (2018). Restoration, well-being, and everyday physical activity in indoor, built outdoor and natural outdoor settings. *Journal of Environmental Psychology*, 59, 85–93. DOI:10.1016/j.jenvp.2018.08.014
- Pihkala, P.** (2017). *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, P.** (2018). Johdatus ympäristöahdistukseen. *Tieteessä tapahtuu*, 36(6), 31–38.
- Plumwood, V.** (2002). *Environmental culture: The ecological crisis of reason*. New York: Routledge.
- Rantala, O., Valtonen, A. & Markuksela, V.** (2011). Materializing tourist weather: Ethnography on weather-wise wilderness guiding practices. *Journal of Material Culture*, 16(3), 285–300.
- Rantala, O., de la Barre, S., Granås, B. Þór Jóhannesson, G., Müller, D. K., Saarinen, J., Tervo-Kankare, K., Mather, P.T. & Niskala, M.** (2019). Arctic tourism in times of change: Seasonality. *Tema Nord 2019*, 528. Tukholma: Nordic Council of Ministers.
- Rokka, J. & Hietanen J.** (2018). On positioning videography as a tool for theorizing. *Recherche et Applications en Marketing*, 33(3) 106–121.
- Savolainen, M., Lång, P., Luoma, M., Taipale, P. & McCracken, D.** (2008). *Maailman ihanin tyttö: The loveliest girl in the world*. Helsinki: Blink Entertainment.
- Soini, K. & Birkeland, I.** (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 11, 213–223.
- Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S.** (2014). *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki: SKS.

Kuva: Linda Sainio, 2018.

A blurred background image of a snowy forest. The scene is dominated by white snow covering the ground and trees. In the lower-left and lower-right areas, the dark green needles of evergreen trees are visible, though out of focus. The overall atmosphere is serene and wintry.

LAAJENEVAN LUONTOKUVAN SOVELLUTUKSIA

Kuva 1. Hannu ilvesmetsässä. Kuva: Juha Suonpää, 2019.

LUONTOKUVA UUDEN KESTÄVYYSAJATTELUN KATALYYTTINÄ

Juha Suonpää

lves ilmestyy kameran eteen huhtikuisena kevätaamuna. Se liikkuu määrätietoisesti koivun viereen, haistelee puun runkoa ja lirauttaa siihen merkkinsä – samaan paikkaan, johon Hannukin oli tehnyt omansa pari päivää aiemmin. (Kuva 2)

Neljä vuotta sitten katselin Hämeenlinnassa järjestetyssä Luonnonperintösäätiön vuosijuhlassa pyhärantalaisen eläkkeellä olevan arboristin Hannu Rantalan luontokuvaesitystä ja hämmästyin muun yleisön mukana. Hannu seurasi kameroillaan eri ilvesyksilöiden elämää, käyttäytymistä ja lisääntymistä. Ainutlaatuiset videopätkät ja kuvat esittivät ilveksiä, jotka hän oli tallentanut samanlaisilla riistakameroilla, joita metsästäjät käyttävät apunaan valvoessaan ruokintapaikoilla ja haaskoilla vierailevia eläimiä.

Hannun kuvaesityksessä nousi esiin koko joukko uusia havaintoja, jotka lisäsivät tietoa ilvekseen liittyvään tutkimukseen. Lisäksi kuvien esteettisyys ja videoiden ainutlaatuisuus ja salaperäisyys hyödynsivät taiteellisia elementtejä ihmisten kiinnostuksen ja ilveksen elämäntapoja koskevan ymmärryksen herättämiseksi. Hannun esitystä seuranneiden katsojien hämmästyneistä ja ihastuneista reaktioista päätellen luontokuvauksessa näyttäisi olevan tiedollinen, elämyksellinen ja kanssajymmärrystä luova potentiaali, joka saataisi toimia muutuskatalyyttinä uudentyypiseen luontosuhteeseen. Ihmistoiminnan vaikutuksesta aiheutuu tarve valmistautua suureen muutokseen, jossa aiemman toiminnan

Kuva 2. Valtaurus "Partajooseppi". Kuva: Juha Suonpää, 2019.

uudelleen arviointi on tarpeen. Hannun kuvat nostavat esiin ilveksen metsästyksen liittyvät eettiset ja ekologiset ongelmat (Suomen luonnonsuojeluliitto, 2019) sekä laajemman tulevaisuuden haasteen, jonka ihmiskunta on kohtaamassa antroposeenin aikakaudella (Crutzen & Stoermer, 2000). Luonnon resurssien hupertessa, ilmaston muuttuessa ja lajien kuollessa sukupuuttoon syntyy tarve etsiä uusia merkityksiä ihmiskunnan kohtalon kysymyksenä, jotta kyetään sopeutumaan muuttuviin olosuhteisiin.

Hannun luontokuvat valottavat harvinaisen suurpedon paluuta. Ilves oli 1930–1940-luvuilla käytännössä hävitetty Suomesta. Vasta 1960-luvulta alkaen ilveskanta on vähitellen elpynyt osittaisen rauhoituksen myötä. Vaikka ilves kuuluu EU:n luontodirektiivin mukaisesti tiukasti suojeltavien lajien joukkoon, Suomessa tapetaan vuosittain satoja ilveksiä Suomen riistakeskusten myöntämien poikkeuslupien turvin. Niin sanottu kannanhoidollinen metsästys vaikuttaa ratkaisevasti ilvesten määrään ja lisääntymiseen. Vuonna 2019 Luonnonvarakeskus arvioi Suomessa olevan vain noin 1990 yli vuoden ikäistä ilvestä (Holmala, Mäntyniemi & Heikkinen, 2019).

Vaikka poikkeuslupapäätöksissä ilveksien tappamisen perusteluna mainitaan muun muassa metsästyksiperinteen vaaliminen, voidaan perustellusti pohtia olisiko Hannun tapaan tehtävä ilveksien luontokuvaus tulevaisuuden kestävästä kehityksestä, joka luo uuden-

tyypistä ymmärrystä ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Selviytyäkseen globaalista muutoksesta ja antroposeenin haasteista ihmiskunnan on luotava luontosuhde uudella tavalla. Tämä edellyttää ihmisen ja luonnon välisen sosiaalisen suhteen uudelleenarviointia (Houston ym., 2018).

Luontofilmien maskuliininen kertojaääni tuottaa perinteistä luontogenreä, jossa eläinten lisääntymistä ja vuodenaikoja seuraava juonikulku on usein ennalta arvattava. Samaa järjestystä toistava esitystapa on omiaan luomaan paikalleen jähmettymistä ja harhakuva eheästä luonnosta, jossa kaikki on vielä hyvin. Vaikka uljaiden eläinten inhimillistäminen tekee luonnosta samaistuttavan, luontokuvaus ei haasta käsitystämme ja tapojamme luonnon kuluttajina. Luonnon näkeminen lauantai-iltojen viihdyttäjänä, eräänlaisena omistuksen kohteena ja siten kulutuksen raaka-aineena ei vastaa kestävän kiertotalouden periaatetta, jossa pyritään suunnittelemaan tulevaisuuden toimet siten, että luonnon uusiutuminen tapahtuu luonnollisilla tavoilla, jolloin tuotteet sekä materiaalit pyritään pitämään käytössä mahdollisimman pitkään (mm. Michelini ym., 2017, MacArthur, 2013).

Kestävän kehityksen ja kiertotalouden näkökulmasta ilvesten tappaminen näyttäytyy lineaarisena toimintamallina, jossa luonto nähdään ihmisen säätelmänä hallinnan ja kulutuksen raaka-aineena. Muutos kohti kestävyyttä on haasteellinen, koska kyse on kollektiivisesta hyvästä, jossa yksittäinen ihmisyksilö ei välttämättä saa välittömiä hyötyjä (esim. Geels, 2011; Meadowcroft, 2011). Vaikka Hannu ei ole koulutettu luonnontutkija eikä luontokuvauksen ammattilainen, voidaan pohtia millä tavoin Hannun kuvauksien kaltainen aktiivinen toiminta vauhdittaa kestävää muutosta. Toisin sanoen voisiko luontokuva toimia uudentyypisten merkitysten mahdollistajana ja kestävää muutosta synnyttävänä katalyyttinä (Cabell & Valsiner, 2011), joka kyllä tuottaa uusia merkityksiä, mutta samalla myös rajoittaa vanhoja.

LUONTOKUVAT KERRONTANA ELÄMÄSTÄ

Hannun riistakameralla kuvattu arkisto käsittää tuhansia kuvia ja videoita ilveksistä yli kymmenen vuoden ajalta. Kuva-aineistosta käy ilmi, että äänettömästi tallentava riistakamera kuvaa luonnontapahtumia etukäteen arvottamatta, jolloin aineistosta hahmottuu luonnon ehdoilla tapahtuva taltiointi. Koska ympäri vuoden maastossa olevat kamerat aktivoituvat lämpimän kohteen liikkeestä, kuviin ja videoihin tallentuu ilvesten rinnalla kaikenlaisia muitakin eläimiä, joita ei tyypillisesti nähdä, kuulla tai taltioida. Perinteisiin näyttäviin ja huolellisesti rajattuihin luontovalokuviin verrattuna Hannun matalaresoluutioiset kuvat ja videot muistuttavat muodoltaan valvontakameroiden epä-

määräisiä tallenteita, jotka puhuttelevat todistusvoimaisuudellaan. Autenttisuuteen perustuva esittäminen tuottaa katsojalle salaperäisyyden verhoa raottavia kohtauksia luonnon arjesta, jossa tapahtumat puhuvat puolestaan. Kuvien ja videoiden avulla aiemmin tuntemattomasta rakentuu tuttu.

Katsoja kohtaa riistakamera-aineiston äärellä ihmisen toiminnan seuraukset. Syksyllä alkavan hirven- ja peuranmetsästyksen myötä videoaineistossa nähdään käänne: metsästyskoirien ja metsästäjien liikkuminen eläinten perässä muuttaa näkyvästi eläinten käyttäytymistä, jolloin sorkkaeläinten määrä vähenee kuvissa ja jos eläimiä näkyy, ne liikkuvat tavallistakin valppaammin. Kuva-aineiston perusteella niin ikään havaitaan, että ilvesemot poikasineen pyrkivät etsiytymään rauhallisemmille metsäalueille.

Toisinaan riistakameroihin tallentuu metsästyksrikkomuksia. Videoissa näkyy metsästäjien ja koirien liikkumista jopa metsästykseltä rajoitetuilla ja rauhoitetuilla luonnonsuojelualueilla, mikä on omiaan herättämään kysymyksiä metsästyksen etiikasta ja valvonnasta. Vaikka ilveksien suoranaista salametsästystä ei näy Hannun kuva-aineistossa, joulukuussa käynnistyy ilveksien tappaminen poikkeuslupien avulla näyttäyty dramaattisena. Yhdessä yöllä tallentuneessa videokuvassa paljastuu reviiriä hallinneen valtauroksen karu kohtalo, kun toisen silmän hämäränäköä vahvistava silmänpohja on vahingoittunut mahdollisesti haulin osumasta. (Kuva 3)

Poikkeusluvalla tapahtuva ilveksen metsästys voi aiheuttaa kuolemanriskin Hannun ilveksille. Metsästystilanteissa syntyy vahinkoja, vaikka poikkeuslupa kieltää poikasistaan huolehtivan emon tappamisen. Ilvesemo liikkuu toisinaan erillään poikasista ja saattaa näin ollen tulla ammutuksi. Lisäksi takaa-ajettuna emo komentaa poikaset turvaan puuhun ja saattaa tämän jälkeen yksin liikkueensa tulla tapetuksi, jolloin sen yksin jäävät orpopoikaset kuolevat.

LUONTOKUVAN KOLME ROOLIA KESTÄVYYSAJATELUN HERÄTTÄJÄNÄ

Hannun luontokuvaharrastus on osa laajaa muutosta suomalaisessa ja kansainvälisessä luontokuvan kentässä, jossa kuvausharrastuksesta ja siihen liittyvistä palveluista on tullut monille ammatti. Luontokuvaus voidaan nähdä eräänlaisena ekometsästyksenä, joka on korvannut ammattimaisen metsästyksen (Suonpää, 2002). Riistakamerakuvien avulla rakentuu monisäikeinen kuva luonnon ekosysteemien ja ihmistoiminnan välisestä yhteydestä. Luontokuvat luovat mahdollisuuden arvioida ihmisen ja luonnon välistä kestävyyttä uudella tavalla. Hannun kuva-aineisto rakentaa luontosuhdetta, johon riistakamera-aineisto rakentaa kolme keskeistä roolia.

Kuva 3. Kuvakaappaus Hannun videosta. Kuva: Hannu Rantala, 2018.

Metsäautotielle asetettu riistakamera tallentaa ilvesten ja muiden eläinten rinnalla kaikki muutkin tiellä liikkujat kuten lintumiehet, marjastajat, sienestäjät, metsästäjät, maastoautoilijat ja -pyöräilijät. Ihmisen poistuessa häiritsemästä samaa tietä käyttävät myyrät, hiiret, näädat, supit, ketut, lehtokurpat, saukot, kurjet ja rastaat. Kuvien myötä katsoja ei voi olla ihastelematta luonnon monimuotoisuutta, joka näyttäytyy rikkaudessaan niinä hetkinä, kun ihminen ei ole paikalla. Kuvat synnyttävät katsojassa emotionaalista kokemusta, jonka perusteella ihminen ja eläimet näyttävät kuvissa elävän eräänlaisessa sopusoinnussa. Toisin sanoen kuva-aineisto havainnollistaa, että ihminen ja eläimet elävät vuorottain samassa tilassa, jota eläimet käyttävät silloin, kun ihminen ei sitä tarvitse. Kuvien perusteella ihminen ja peto voivat jakaa luonnon kestäväällä tavalla. Yöaikaan liikkuva ilves näyttäytyy harmittomana liikkujana, ja tulee tutummaksi ja ymmärrettävämmäksi.

Luontokuvien toiseksi rooliksi hahmottuu luonnon näkeminen taiteellisesta näkökulmasta. Luonnon monisäikeisestä elämästä rakentuvat videopätkät ja kuvat jättävät tulkinnanvaraa, jossa katsoja vietellään osaksi merkitysten muodostumista. Vaikka kuvissa saattaa näkyä eläin tarkasti ja tunnistettavasti, jää kuvan ulkopuolelle tulkinnanva-

raa, jonka katsoja täydentää mielikuvituksellaan. Kamerateat tallentavat myös taustäääniä, jotka luovat tunnelmaa ja herättävät mielikuvia kuvien ulkopuolisesta elämästä. Säiden ja valaistusolosuhteiden armoilla olevien kameroiden linssi saattaa olla vastavalossa, huurussa tai talvella jääkerroksen peitossa, mikä on omiaan tekemään kuvista entistäkin salaperäisempiä ja näin ollen tulkinnanvaraisia ja taiteellisia.

Riistakamerakuvat pakottavat katsojan tarkastelemaan luonnon kohtaamista esteettisen kokemuksen kautta. Kun eläimet ovat tottuneet kamerasen hajuun, luonto näyttäätyy koko komeudessaan. Kuva-aineistoa tarkastellessa luonnon itseisarvo korostuu, jolloin on haasteellista määrittellä lajityypillistä tehtäväänsä ja ravintoaan etsiviä puuhakkaita eläimiä haittaeläimiksi. Rastaat, metsämyyrät ja -hiiret, näädat, ketut ja muut eläimet näyttävät sympaattisina, kauniina ja siten arvokkaina. Jopa Suomen luontoon aikoinaan vieraslajina saapunut supikoira näyttäätyy riistakameroiden kuvia katsoessa sympaattisena yksilönä. Kameroiden ohi kulkevista ilveksistä paljastuu inhimillisiä antropomorfisia piirteitä. Jokaisen ilveksen pilkkukuviointi ja ääntely ovat persoonallisia. Hannun videoissa jotkut yksilöt ”juttelevat” kameroille ja puskevat niitä kuten kotikissa konsanaan. Toisinaan suoraan kameraan lirautetaan virtsasuihku reviirin merkiksi ja viestiksi Hannulle.

Luontokuvat tuottavat ymmärrystä ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta taiteellisesti latautuneen kerronnan ja uudelleentulkinnan avulla. Taiteellisesti latautunut kuvasto synnyttää mahdollisuuden moniulotteisen luontosuhteen muodostumiseen, joka rakentuu moniäänisesti luontoa ihmetellen. Ihminen täydentää mielikuvitustaan hyödyntäen luonnolle merkityksiä, jolloin luonto ”puhuu” ikään kuin omaa kieltään. Luontokuva kertoo luonnon tasapainosta, johon nähden ihminen joutuu kohtaamaan oman toimintansa seuraukset – kun ihminen näyttäätyy luonnolle normaalisti yhtenä pahimmista vihollisista, jota lähes kaikki eläimet pelkäävät.

Edellä mainittujen kahden roolin lisäksi luontokuvalla on kolmas rooli, joka tuottaa uutta tietoa tutkimukselle. Ilvekseen liittyvä tutkimustyö keskittyy lähinnä ilveksen kannanhoidollisen arvioiden ympärille. Ilveksen ravintoon ja elämään liittyviä havaintoja tehdään muun muassa ulosteiden ja kuolleiden eläimien vatsalaukkujen sisällön perusteella. Hannun kuvamateriaalia tarkastellessa voidaan kuitenkin havaita uusia mahdollisuuksia tutkimuksellisten aukkokohtien täydentämiseksi ja uusien kysymysten esittämiseksi. Esimerkiksi syksyllä 2019 Hannun kameraan tallentui kuvia, jossa Ärmätiksi nimettyä emoilvestä seurasi peräti viisi nuorta poikasta, mikä on uusi tieto

Jokaisen ilveksen pilkkukuviointi ja ääntely ovat persoonallisia.

tutkimukselle (vrt. Holmala, 2018). Lisäksi Hannun videoissa on viitteitä mm. urosilveksen ja emon johtaman perheryhmän välisestä kiinteämmästä dynamiikasta, kuin mitä on tähän asti kuviteltu. Ilvesten ääntely, näkö- ja kuuloaisti tarjoavat myös pohdittavaa tutkijoille. Ilveksen ylivermaisista aisteista ei tiedetä kaikkea. Esimerkiksi viiksiin liittyvistä tuntoaisteista, joilla ilves mahdollisesti tunnistaa lähietäisyydeltä saaliinsa herkat kohdat tappavaa puremaa varten (Holmala, 2018).

LUONTOKUVA KATALYSOI UUSIA MERKITYKSIÄ JA UUDISTAA KESTÄVYYSAJATELUA

Yli kymmenen vuotta jatkuneiden kuvausten myötä Hannu kykeni tunnistamaan pilkkukuvioiden perusteella lukuisia eri yksilöitä. Ilveksen vuosirytmien, liikkumiseen, saalistamiseen ja lisääntymiseen liittyvät yksityiskohdat tulevat tutuiksi ja kuvien avulla hänen ja ilvesten välille rakentuu voimakas kiintymyssuhde, joka käy ilmi varsinkin silloin, kun Hannun kuvat kertovat metsästäjien tappamista eläinystävistä. Leopardi, Nykerönen ja Tähtisilmä joutuivat metsästäjien ampumiksi.

Ilveksen tullessa kuva-aineistojen avulla tutuksi, syntyy kunnioitus ja ymmärrys saalistavaa huippupettoa kohtaan. Elävien kuvien avulla herää mahdollisuus hyväksyä ilves sellaisena kuin sen paikka on ekosysteemissä. Huippupedon tehtävä verottaa kulloinkin helpoimmin ja turvallisesti saatavilla olevia saaliskantoja – kuten esimerkiksi runsaslukuista jänis- ja rusakkokantaa, valkohäntäkauriita, supikoiria, kettuja ja jyräjyitä – kuuluu kestävä kehitys kaltaiseen systeemiin. Ihmisen muokkaamissa nykyolosuhteissa esimerkiksi valkohäntäkauriin kannat ovat monin paikoin jo niin runsaslukuisia, että vakavilta auto-onnettomuuksilta, satovahingoilta tai aluskasvillisuuden ylilaidunnukselta ei voida välttyä. Tästä näkökulmasta ilves on huippuesimerkki arvokasta tasapainoa ylläpitävästä toimijasta, jonka rinnalla metsästysharrastus näyttyy lyhytnäköisenä toimintana.

Lajien häviämiseen johtaneet ratkaisut ovat esimerkkejä ajattelumalleista, joka ei toimi kestävästi. Jos nykykäytännön mukaan ilveskannan sääntely ja luonto nähdään eräänlaisena ongelmana, jota pitää ”hoitaa”, menetetään mahdollisuus kestäväan kulttuuriseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen. Tappaminen edustaa paluuta perinteisiin toimintatapoihin. Kun aiemmat menettelytavat ja luonnontieteellisen tiedon alueet osoittautuvat kapeiksi, ymmärrys luonnon sosiaalisuudesta muuttuu ja tuottaa uusia merkityksiä. Hannun videoissa syntyy vastavuoroinen yhteys, joka

laajenee ihmisen piiristä eläinten väliseksi, ihmisten ja eläinten väliseksi sekä eläinten ja luontokuvien väliseksi.

Vähitellen elpyvä ilveskanta ja sen asettuminen eteläiseen Suomeen on mahdollisuus sekä ilvekselle että ihmiselle. Ilveskuvauksen avulla syntyy tietoa luonnon monimuotoisuudesta, joka tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää luonnossa tapahtuvia ihmiselle vielä tuntemattomia ilmiöitä. Luonnon ekosysteemien sääntely ja luonnonvalintaan perustuva tasapainodynamiikka ovat tulosta vuosituhantisista kehitysprosesseista, joiden perustavaan luonteeseen kuuluu sopeutuminen vallitseviin olosuhteisiin kestäväällä tavalla. Kun ilveksen kaltainen huippupeto nähdään muunakin kuin tapettavana haittana, lisääntyvät myös ihmisen selviytymismahdollisuudet. Esimerkiksi luontoperustaisten innovaatioiden etsiminen perustuu uusien ideoiden etsimiseen luonnosta (esim. Lenau, Orru & Linkola, 2018).

Ympäristöongelmien ja sosiaalisten haasteiden yhä laajetessa ja vakavoituessa on ilmeistä, että ilvesmetsästyksen sijaan esimerkiksi ammattimainen luonto- ja luontoelokuvaus sekä luontopalvelutoiminta synnyttävät tulevaisuudessa sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävämmän suunnan. Hannun kuvaustyö tarjoaa esimerkin uusista selviytymismalleista. Kuvasto rohkaisee näkemään mahdollisuuksia positii-visessa valossa. Kuvat painetuissa tuotteissa ja sosiaalisessa mediassa leviävät videot puhuttelevat suurta yleisöä, josta tulee osallinen ilveksen tulevaisuudesta puhuttaessa. Kun metsästäjien ja riistaviranomaisten rajattu joukko ei ole keskeisessä roolissa eläimen tulevaisuuden ratkaisijana, luontokuvaukselle syntyy mahdollisuus kehittyä entisestään. Hannun kuva-aineisto rakentaa kestävää luontosuhdetta, joka perustuu omistamisen sijaan hoivan ja jakamisen ajatukseen. Ilves edustaa luontoa, joka on jokaisella ihmiskupolvella ikään kuin vain lainassa.

Kestävä suhde ympäristöömme on kokonaisvaltainen ympäristösuhde, joka kasvaa vähitellen yhdessä luonnon kanssa. Hannun vuosikautia kestänyt projekti on sekä seuranta että yhdessä olemista ilvesten kanssa. Samoissa ilvesmetsissä vietetty aika kehittää paikasta tarinaa, joka synnyttää sekä säilyttävää että uudistavaa luontosuhdetta. Kun Hannu tuntee kissansa ja niiden paikan luonnon ekosysteemissä, kehittyy voimakas, kokonaisvaltainen ja vastavuoroinen kiintymissuhde ihmisen ja luonnon välille (Reed, 2007). Kestävyysajattelun rajaaminen perinteisen ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kolmijaon mukaan on liian kapea tapa tarkastella ympäristöä, kun sosiaalisuus liitetään ainoastaan ihmisten inhimilliseen maailmaan (Hiedanpää, Jokinen & Jokinen, 2012).

Hannun tapaan tehty luontokuvaus tuottaa jokaisesta harrastajastaan luontoa ihmiskielelle kääntävän ja tulkitsevan ”tee se itse” -taiteilijan. Tällöin tullaan harjoitta-

Kuva 4. Ilveskallio.
Kuva: Juha Suonpää, 2019.

neeksi uuden visuaalisen kielen käyttöä, joka purkaa aiempaa ja luo sattumien avulla uusia merkityksiä, joiden ymmärtäminen vaatii uudelleenmäärittelyä ja neuvotteluja aiempaan nähden. Kuvien ja videoiden välityksellä tapahtuva ilveksen katseen kohtaaminen asettaa ihmisen uuteen rooliin: yhtäältä ilveksen katselijaksi toisaalta ilveksen katseen kohtaamaksi, jossa ihminen voi oivaltaa myös oman paikkansa luonnon kestävässä kiertokulussa.

JÄLKISANAT

Vuonna 2019 myös minulle tarjoutui mahdollisuus seurata Hannun arkea ilvesten parissa. Vuoden aikana syntyneet riistakamerahavainnot ja runsas kuvamateriaali mahdollistivat uudenlaisen tiedon ja tunteen heräämisen. Vaikka tuona vuonna en kertaakaan edes nähnyt kyseisiä eläimiä, kuvien ja videoiden avulla aiemmin minullekin tuntemattomasta ilveksestä rakentui tuttu mielikuva. Kuvan välittämä luontoesitys rakentui kokemukseksi, joka katalysoi uudenlaista tapaa tietää, kokea ja asettautua katsojaksi.

Talveksi 2019–2020 myös Hannun tarkkailemien ilvesten asuinalueelle haettiin Varsinais-Suomen riistakeskuksesta kolme tappolupaa (Suomen riistakeskus, 2019). Luontokuvaukseen nähden poikkeusluvalla tapahtuva kannanhoidollinen metsästys näyttäytyy kestävämmänä varsinkin, kun ilveksen tappamisen perusteluun liittyy paradoksi. Kun Suomen riistakeskuksen myöntämän luvan yhtenä syynä mainitaan salametsästyksen ehkäiseminen, peto-ongelmaksi määrittyykin ilveksen sijaan ihminen.

Ilveksen ja ihmisen kohtalo on yhteinen. Ongelmien ratkaisu ei onnistu nykyisten ajattelumallien avulla, vaan radikaalin muutoksen myötä. Kalifornialaisen johtamisen professorin Nancy J. Adlerin mukaan tässä ajassa olevia ongelmia ei kyetä ratkaisemaan samalla tietoisuuden tasolla, jolla ne ovat syntyneet. Tarvitaan uudenlaista toimijuutta ja kauneuden radikaalia esiinmarssia ihmisten inspiroimiseksi (Adler, 2011).

Täplikäs emo lähestyy tarkkaavaisesti kameraa, nuuhkaisee sitä ja jatkaa eteenpäin. Kolme nuorta pentua seuraavat emon mallia. Nekin tutustuvat kameroiden erikoiseen muotoon ja tuoksuun, jonka jälkeen leikki voi alkaa – Hannun tuomalla kukonsulalla. (Kuva 5)

Kuva 5. Ilveksen pentu leikkii. Kuva: Juha Suonpää, 2019.

KIITOKSET TEKSTIN KOMMENTOINNISTA

Ari K. Jokinen, yliopistontutkija, Tampereen yliopisto, johtamisen ja talouden tiedekunta

LÄHTEET

- Adler, N. J.** (2011). Leading Beautifully: The creative economy and beyond. *Journal of Management Inquiry* 20 (3), 1–14.
- Cabell, K.R. & Valsiner, J.** (2011). Cultural constructions and the conditions for change. *Journal of Integrated Social Sciences*, 2 (1), 1–12.
- Crutzen P.J. & Srømer E.F.** (2000). The “Anthropocene”. The International Geosphere-Biosphere Programme (IGBP): A study of Global Change of the International Council for Science (ICSU). *IGBP newsletter* 41, 17–18.
- Geels, F.W.** (2011). The multi-level perspective on sustainability transitions: Responses to seven criticisms. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1, 24–40.
- Hiedanpää, J., Jokinen, A., & Jokinen, P.** (2012). Making sense of the social: human-nonhuman constellations and the wicked road to sustainability. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 8(1): 40-49. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15487733.2012.11908083>
- Holmala, K.** (2018). *Ilves*. Helsinki: Metsäkustannus.
- Holmala, K., Mäntyniemi S. & Heikkinen, J.** (2019). *Ilveskanta Suomessa 2019*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 47/2019, Luonnonvarakeskus Luke. Haettu 20.2.2020 osoitteesta https://riistahavainnot.fi/suurpedot/suurpeto-tutkimus/wp-content/uploads/sites/4/2019/07/Ilves_luoke-luobio_47_2019.pdf
- Houston, D., Hillier, J., MacCallum, D., Steele, W., & Byrne, J.** (2018). Make kin, not cities! Multispecies entanglements and ‘becoming-world’in planning theory. *Planning Theory*, 17(2): 190–212. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1473095216688042>
- Lenau T.A., Orru A., M., & Linkola, L.** (2018). Biomimicry in the Nordic countries. Nordic working papers. Haettu 10.1.2020 osoitteesta <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1221701&dsid=-3038>
- MacArthur, E.** (2013). Towards the circular economy. *Journal of Industrial Ecology*: 23–44.
- Meadowcroft, J.** (2011). Engaging with the politics of sustainability transitions. *Environmental Innovation and Societal Transformations* 1, 70–75.
- Michelini G., Moraes R.N., Cunha R.N. Costa J.M.H. & Ometto A.R.** (2017). From linear to circular economy: PSS conducting the transition. *Procedia CIRP* 64 (2017): 2–6.
- Reed, B.** (2007). Shifting from “sustainability” to regeneration. *Building Research & Information*, 35 (6) , 674–680.
- Suomen luonnonsuojeluliitto** (2018). Ilveksen metsästys lopetettava epäeettisenä ja ekologisena. Ajankohtaista 4.4.2019. Suomen luonnonsuojeluliitto. Haettu 10.12.2019 osoitteesta <https://www.sll.fi/pirkanmaa/2019/04/04/ilveksen-metsastys-lopetettava-epaeettisena-ja-ekologisena/>
- Suomen riistakeskus** (2019). Päätös 24.10.2019. Nro 2019-1-000-15006-9
- Suonpää, J.** (2002). *Petokuvan raadollisuus. Luontokuvan yhteiskunnallisten merkitysten metsästys*. Taideteollinen korkeakoulu A35. Tampere: Vastapaino.

MIELEN JA LUONNON KOHTAUSPAIKOILLA

Irma Varrio

E

rilaiset työvälineet, kurssit ja harjoitteet oman itsetunte-
muksen ja hyvinvoinnin vahvistamiseen ovat viime vuosina
nousseet suureen suosioon, erityisesti naisten keskuudessa.
Myös luontomatkailu- ja hyvinvointisektorilla on tarjolla yhä
enemmän kursseja, koulutusta ja virkistystoimintaa, joissa
lähtökohtana on monipuolinen luonnon hyvinvointivaiku-
tusten hyödyntäminen. Tähän kenttään suhteutettuna näen
myös luontokuvan mahdollisuudet yhä moninaisempina:
perinteisen, luontoa dokumentoivan tehtävän rinnalla se
tarjoaa yhä useammalle myös retkiä sisäisiin maailmoihin,
mielen ja luonnon kohtaushetkille. On mindfulnessia, light-
fulnessia, slowta ja flowta – voisiko luontokuvaus olla myös

tapa hidastaa, pysähtyä ja harjoittaa keskittynyttä läsnäoloa ja oman hyvinvoinnin vah-
vistamista? Millaisia ovat mielen kuvat, ja miltä näyttää luontokuva, kun sen innoittajana
onkin oma sisäinen maailma?

LUONNON HYVINVOINTIVAIKUTUKSISTA

Hyvinvointi on ihmisen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvää oloa (Meuronen &
Penttinen, 2015). Luonnossa liikkuminen, luontokuvaus toimintana ja omien luon-
tokokemusten reflektointi omaan sisäiseen maailmaan vahvistavat niin kehoa kuin
mieltäkin. Yhteiset kuvausretket ja omien kuvauskokemusten ja kuvien jakaminen

Kuva 1. Kun luontokuvailmaisua inspiroi oma sisäinen kokemusmaailma ja kokeelliset kuvaustekniikat, luonnossa koettu esteettikkakin vapautuu kuvaksi uudella tavalla. Päällekkäisvalotus kamerassa, Pyhätunturi. Kuva: Irma Varrio, 2019.

ryhmässä puolestaan vahvistavat yhteisöllisyyden tuntemuksia. Luontoon hakeutuminen on ollut ihmiselle tärkeää kautta aikojen, ja viimeaikaisten luonnon terveysvaikutuksista raportoitujen tutkimustulosten myötä siitä on tullut myös yhä trendikkäämpää. Luonto hoivaa, hoitaa, rauhoittaa, rentouttaa, lohduttaa, elvyttää ja innoittaa (Hirvonen & Skyttä, 2014). Se tarjoaa mahdollisuuksia syventyä omiin ajatuksiin ja tunteisiin, paikkoja niin virkistäytymiseen kuin hiljentymiseenkin, omien tarpeiden mukaan.

Luonnon hyvinvointivaikutuksia on määritelty Suomessa toteutetussa, Green Care -toiminnan vaikutuksia ja vaikuttavuutta arvioineessa CareVA-hankkeessa lisäksi seuraavasti; stressireaktioista palautuminen, keskittymiskyvyn elpyminen, havaitseminen ja läsnäolo, mielialan paraneminen sekä luonnossa tapahtuva aktivoituminen (Hirvonen & Skyttä, 2014). Green Care -toiminnalla tarkoitetaan erilaisia tapoja toteuttaa luontolähtöistä hyvinvointitoimintaa (Hirvonen & Skyttä, 2014). Toiminta perustuu eko- ja ympäristöpsykologiaan. Ekopsykologisen näkökulman mukaan ihminen on osa luontoa, ja luontolähtöisten hyvinvointipalvelujen tavoitteena on oman luontosuhteen palauttaminen osana omaa hyvinvointia. Ympäristöpsykologia puolestaan keskittyy ihmisen ja fyysis-sosiaalisen ympäristön välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun (Hirvonen & Skyttä, 2014). Luontokuvaus toimintana palvelee luontevasti molempia näkökulmia: se ohjaa luonnon moniaistiseen tarkasteluun, ja oman luontosuhteen ja luontokokemusten visualisoimiseen, tallentamiseen ja jakamiseen. Hakeutuminen omiin mielipaikkoihin ja mielenmaisemiin innoittaa pohtimaan erilaisten kuvauspaikkojen ja maisemien merkitystä itselle. Vuoropuhelu oman hyvinvoinnin ja luontokuvan kanssa on käynnistynyt.

Tavoitteellinen ja tietoinen luonnon hyvinvointivaikutusten hyödyntäminen myös osana hoiva-, hoito- ja kasvatustyötä on nousussa. Aloilla kehitellään hyvinvointikonsepteja, joiden keskiössä on luonnon ja hyvinvoinnin yhteys (Hirvonen & Skyttä, 2014). Luontokuvaus osallistavana toimintana sijoittuu luontevasti tämänkaltaiseen konseptiajatteluun, joka perustuu luontolähtöiseen toiminta-ajatukseen, harjoitettiin ja ohjaustilanteisiin. Keskiössä on oman luontosuhteen tarkasteleminen ja rakentaminen sekä luonnon tietoinen ja ohjattu hyödyntäminen oman psyykkisen itsesääntelyn välineenä.

Hyvän luontokokemuksen edellytyksiä on määritellyt muun muassa ekopsykologi Kirsi Salonen. Hyvä luontokokemus on turvallinen, ja antaa tunteen siitä, että kelpaa sellaisena kuin on. Luonnossa voidaan kokea hyväksyntää ilman suorittamista, onnistumisen pakkoa, rooleja ja muiden odotuksia. Luontokokemuksen keskiössä on koke-

muksellisuus; aistihavainnot ja luonnossa koetut elämykset viestittävät, että juuri tässä hetkessä ja paikassa on hyvä olla. Tämä kokemus voi olla niin vahva, että syntyy voimakas yhteyden tunne, sulautuminen osaksi luontoa (Hirvonen & Skyttä, 2014). Monet luontoharrastajat hakeutuvatkin luontoon nimenomaan saadakseen voimaa luonnosta. Voimaantuminen (empowerment) on yksi keskeinen terveyden ja hyvinvoinnin teorioista. Voimaantuminen on henkilökohtainen, itsestä lähtevä prosessi, joka perustuu omien kykyuskomusten ja minäkäsityksen vahvistamiseen (Hirvonen & Skyttä, 2014).

TAIDEPERUSTAISTEN MENETELMIEN KÄYTTÖ HYVINVOINNIN EDISTÄMISESSÄ

Taideperustaisilla menetelmillä tarkoitetaan menetelmiä, joissa erilaisten taiteen tai yhteisötaiteen muotojen kautta pyritään esimerkiksi vaikuttamaan omaan tai yhteisön hyvinvointiin, lisäämään itseyttä ja helpottamaan toisten kohtaamista. Tulokset ovat lupaavia: taiteen keinoin on saatu merkityksellisiä, voimaa antavia ja itsetuntemusta vahvistavia omia ja yhteisöllisiä kokemuksia ja elämyksiä (Meuronen & Penttinen, 2015). Ei tarvitse olla taiteilija voidakseen ohjata muita soveltamaan taideperustaisia menetelmiä, mutta toisaalta taidealan ammattilaisilla olisi juuri nyt kysyntää erilaisten taideperustaisien menetelmien konseptoinnissa. Brandenburg (2012, s. 250) siteeraa taiteilija Unto Pusaa, joka pohtii taiteilijan tehtävää esseekokoelmassaan

**Taiteellisen ilmaisun
hyvinvointivaikutukset
perustuvat koko luomis-
prosessin tarkasteluun.**

Taiteesta: ”nyt jos koskaan on taiteilijalla mahdollisuus osoittaa sosiaalinen tarpeellisuutensa” korostaen, että taiteilijan tehtävä on tuoda vastauksia ”kuka minä olen” -kysymyksiin.

Taiteellisen ilmaisun hyvinvointivaikutukset perustuvat paitsi taiteellisen tuotoksen, myös koko luomisprosessin tarkasteluun. Valmista teosta, olkootpa se vaikka luontokuva, ei voida tarkastella ainoastaan lopputuotteena vaan myös toiveikkaana liikkeenä kohti ratkaisua (Brandenburg, 2012). Usein taiteen tekemisen prosessi sinänsä innoittaa ongelmanratkaisuun, paitsi henkisesti, myös visuaalisesti. Luontokuvauksen näkökulmasta tämä voisi tarkoittaa, että luontokuvauksen kokemus sinänsä on jo luova ja omaa hyvinvointia edistävä prosessi, joka auttaa hahmottamaan jotain sellaista, joka valmiissa kuvassa vasta tulee näkyväksi. Omien kuvauksien ja valmiiden kuvien jakaminen

Kuva 2. Luonnon vertauskuvallisuudessa puhuvat tunteet. Päälekkäisvalotus kamerassa, Pyhätunturi. Kuva: Irma Varrio, 2019.

ryhmässä niin ikään on tärkeää. Taide voi rakentaa uusia kommunikaation ja kohtaamisen paikkoja tuomalla erilaisia ihmisiä, elämänpiirejä ja näkökulmia yhteen (Brandenburg, 2012).

LUONTOKUVA JA HYVINVOINTI

Luonnon hyvinvointivaikutuksista on runsaasti tutkimuksia (Tyrväinen, Kurttila, Sievänen & Tuulentie, 2014), sen sijaan luontokuvauksen vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin ei ole juurikaan tutkittua tietoa saatavilla. Pirjo Meuronen ja Minna Penttinen ovat tutkineet luontokuvaa hyvinvoinnin lähteenä Saimaan ammattikorkeakouluun tekemässä opinnäytetyössä, jossa luonnehdinnat luontokuvauksen hyvinvointivaikutuksista perustuvat luontokuvausharrastajien omakohtaisiin kokemuksiin. Luontokuvaamista luonnehditaan pysäyttävänä, eheyttävänä ja meditatiivisena sekä rentouttavana, rauhoittavana ja terapeuttisenakin toimintana. Siihen liittyvän vahvan luontokokemuksen ja henkisten, fyysisten ja sosiaalisten vaikutusten kautta sen todetaan aktivoivan korjaa-

Kuva 3. Luontokokemuksen keskiössä on kokemuksellisuus; aistihavainnot ja luonnossa koetut elämykset. Päällekkäisvalotus kamerassa, Kuusamo. Kuva: Irma Varrio, 2016.

vaa toimintaa. (Meuronen & Penttinen, 2015.) Tekijät näkevät luontokuvauksella olevan täten mahdollisuuksia esimerkiksi osana työhyvinvoinnin hallintaa tai muuta ennaltaehkäisevää terveydenhuoltotyötä (Meuronen & Penttinen, 2015).

Kuvaaminen itsessään on usein jo vahva läsnäoloharjoitus. Kun luontoa tarkastellaan keskittyneesti kameran linssin läpi, moniaistinen havainnointi ja nähdyn ja koetun reflektointi omaan sisäiseen maailmaan tapahtuu kuin itsestään. Syventyminen kuvaustapahtumaan tuottaa parhaimmillaan tunteen, että mieli ja ruumis ovat yhtä luonnon kanssa. Luontokuvaus toimintana harjaannuttaa kykyä olla läsnä hetkessä ja herkistää näkemään piiloon jääneitä asioita tai kykyä katsoa toisin (Meuronen & Penttinen, 2015). Luontokuvaamisen positiivisia hyvinvointivaikutuksia lisää suuresti luonnon intensiivinen kokeminen – keskittyminen ja huomion kiinnittäminen yksityiskohtiin (Meuronen & Penttinen, 2015).

Luontokuvaus on suosittu harrastus, joka on digi- ja kännykkäkameroiden myötä tullut jokaisen ulottuville. Jokainen voi kuvata luontoa, vaikka ei olisi varsinainen luontokuvaaja. Riittää, että ymmärtää luontokuvauksen mahdollisuudet oman hyvinvoinnin edistämiseksi: oman fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvän olon vahvistaminen

luontokuvausharrastuksen ja -harjoitteiden avulla. Lähtökohdaksi riittää innostus oman luontosuhteen merkitykselliseen tarkasteluun, mahdollisten ohjattujen luontokuvausharjoitteiden tekemiseen ja kuvien jakamiseen ryhmässä.

VALOKUVALLISISTA MENETELMISTÄ

Valokuvallisten menetelmien kehittämisessä ja käytössä tulisi huomioida valokuvan ominaisuudet ja erityislaatu. Näitä ovat valokuvan suhde aikaan, valokuvan totuus, sanaton vuorovaikutus, kehollisuus ja valokuvan inter- ja intrapersoonallinen luonne (Halkola ym., 2009). Valokuvan suhde aikaan on valokuvan ominaisuus, ja siihen perustuu sen vahvuus käsillä olevan hetken ja tilanteen tallentajana. Digitaalisuus ja kuvankäsittelyohjelmat ovat kuitenkin mahdollistaneet kuvien manipuloinnin jälkikäteen, eikä valokuvan suhde aikaan ole enää sen pyhin ominaisuus. Toinen valokuvan erityislaatua kuvaava ominaisuus on valokuvan totuus. Toisaalta valokuva on vain rajattu näkymä todellisuudesta, ja kuvaaja päättää, mitä kuvassa näkyy ja mitä jää sen ulkopuolelle (Halkola ym., 2009). Luontokuvauksen näkökulmasta valokuvan suhde aikaan ja totuuteen on kahtalainen; toisaalta luontokuvat syntyvät hetkessä ja läsnäolon kokemuksista, toisaalta aikakontekstin rikkominen ja todellisuuden muokkaaminen jälkikäteen kuvankäsittelyohjelmissa tuo oman luontosuhteen tarkasteluun ja itsetutkiskeluun aivan uudenlaista ulottuvuutta.

Ehkä tärkein valokuvan ominaisuus valokuvaterapeuttisesta näkökulmasta on valokuvan nonverbaalinen luonne (Halkola ym., 2009). Vuorovaikutus kuvan kanssa tai sen avulla on perusluonteeltaan sanatonta, kuva puhuu omaa visuaalista kieltään. Itsetutkiskelun näkökulmasta tämä nonverbaalinen kieli on täynnä mahdollisuuksia, kun kuvia voidaan käyttää oman sisäisen maailman vertauskuvina. Neljäs valokuvan ominaisuus on kehollisuus. Kuvaaminen, ja kuvien katsominenkin, on fyysistä toimintaa: kuvaaminen toimintana edellyttää kehollisuutta, ja kuvalla on kyky aktivoida aisteja ja ruumiin muistoja. (Halkola ym., 2009.) Kuvan kehollisuus on luontokuvausharjoitteissakin tärkeä lähtökohta; luonnon havainnointi ja nähdyn ja koetun visualisoiminen kuvaksi on moniaistista, kehollista toimintaa.

Viidentenä valokuvan ominaisuutena on valokuvan inter- ja intrapersoonallinen luonne. Interpersoonallisella tarkoitetaan henkilöiden välistä vuorovaikutusta, intrapersoonallisella puolestaan yksilön sisäistä vuoropuhelua. (Halkola ym., 2009.) Luontoku-

Vuorovaikutus kuvan kanssa on perusluonteeltaan sanatonta, kuva puhuu omaa visuaalista kieltään.

vauksessa valokuvan interspersonallinen luonne näkyy ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa ja kuvien jakamisessa, intrapersoonallista vuoropuhelua jokainen kuvaaja käy itseksensä tehdessään päätöksiä kuvaustilanteissa – mitä kuvaan ja miksi, mitä tämä kuvauskohde minulle merkitsee, mitä haluan kuvallani sanoa?

Valokuvalla voidaan tuoda päivänvaloon asioita, joihin sanat eivät yllä (Halkola ym., 2009). Valokuvan varhaisiin kehittäjiin kuulunut Sir Wendell Holmes luonnehtii valokuvaa peiliksi, jolla on muisti. Peilillä hän viittaa valokuvan kykyyn toistaa tai heijastaa maailmasta tarkka, näköinen kuva, ja muistilla valokuvan kykyyn tallentaa ja säilyttää tämä kuva. (Halkola ym., 2009.) Sittemmin valokuvan tarkastelussa siirryttiin pohtimaan myös sitä, mitä tämä kuvajainen kertoo kuvaajasta itsestään – näkijän rooli kuvan tuottamisessa ja tulkinnassa alkoi nousta tärkeäksi.

Luontokuvan käyttö itsetutkiskelun työkaluna perustuu ajatukseen siitä, että luontoa hyödynnetään tietoisesti ja ohjatusti itsetutkiskelun peilinä. Pyritään siihen, että luontokuvausharjoitteiden avulla näkyvän ja kätkeyn rajapinta rikkoutuu, ja tehdään kuviksi asioita, joihin rationaalinen ajattelu tai sanat eivät yllä.

LUONTOKUVA JA MINÄ

Olen kuvantekijä, jota inspiroi ennen kaikkea vuoropuhelu luonnon ja oman sisimmän kanssa. Minulle luonto on kuin kaikkiin ilmansuuntiin avautuva maisema-ateljee, jossa luonnostelen omia luonnon näkemisen ja kokemisen tapojani. Tunturilammen heijastuksista ja hämärän metsän melankoliasta haen yhä uudelleen vastausta kysymykseen *kuka minä olen?*

Luonnossa liikkuminen vahvistaa niin kehoa kuin mieltänikin, ja luontokokemusten reflektointi omaan sisäiseen maailmaan toimii luontokuvieni lähtökohtana. Pohdin, miten eri tavoin omaa luontosuhdetta voi pukea kuviksi. Tarkastelen sitä, miten luontokuva toimii vertauskuvana esimerkiksi erilaisille elämäntilanteille ja tunteille. Teen mielenmaisemapatikointeja omiin voimapaikkoihini, ja hakeudun itseäni puhuttelevien luonnonelementtien äärelle tarkastelemaan, miten omat voimakuvani lopulta syntyvät. Inspiroidun siitä, miten luonnon näkyvät ja näkymättömät elementit kuvissani puhuvat: luonnonmuodot ja luonnosta löytyvät sommitelmat, valot ja varjot, värit ja tunnelmat – tuoksut, äänet ja luonnon meissä herättämä sisäinen vastakaiku.

Katseen kääntäminen sisäänpäin on inspiroinut omaa tapaani lähestyä luonnon kuvaamista jo pitkään. Luontokuvani ovat luonteeltaan assosiativisia – kuvieni muotokieli ohjaa lähtökohtaisestikin tarkoituksellisen väliin tulkintoihin luonnosta. Enää luonto-

kuvan ei tarvitse esittää luontoa sellaisena kuin se on – luonto saa tulla kuviksi sellaisena kuin sen sisimmässäni näen ja koen. Uusi tapa nähdä luonto on tuonut omaan luontokuvailmaisuuni kaipaamaani syvyyttä, ja kuljettanut milloin tummempien vesien, milloin kepeämpien kuvajaisten äärelle. Itselleni tärkeää ei ole se, mitä kuva esittää, vaan *miten kuva puhuu*. En enää vain katso maisemaa, vaan annan kuvan viedä, annan sen tapahtua minulle. Intensiivisimpinä hetkinä tuntuu, että aikakäsitekin katoaa, ja syntyy yhteys johonkin samanaikaisesti määrittelemättömään ja syvään – rajapinta oman kokemusmaailman ja kuvan tarjoaman näkymän välillä rikkoutuu.

Kuva 4. Heijastusten äärellä mielen ja luonnon kohtauspaikoilla. Päällekkäisvalotus kamerassa, Pyhäntunturi. Kuva: Irma Varrio, 2015.

Luontokuvausharrastus on kasvattanut minussa paitsi luonnon tuntemusta ja arvostusta, myös luonnossa selviytymisen taitoja sekä omaa itsetuntemusta. Ennen kovin levoton ja kärsimätön minäni on luonnossa tyyntynyt, ja olen oppinut hakemaan luonnosta ja luonnon kuvaamisesta paitsi rentoutumista, virkistystä ja iloa, myös lohtua ja eheytymistä. Luonnossa liikkuminen ja luontokuvien ottaminen on niin ikään opettanut sietämään keskeneräisyyttä ja jatkuvaa muutosta – luonnossa jokainen hetki on ohikiitävä. Itselleni luontokuvan äärellä tapahtuva sisäinen dialogi toimii paitsi taiteellisen näkemisen innoittajana, myös yhdenlaisena mielenhallinnan ja oman hyvinvoinnin vahvistamisen työkaluna. Luonto tarjoaa mahdollisuuksia syventyä omiin ajatuksiini ja tunteisiini, paikkoja niin inspiroitumiseen kuin hiljentymiseenkin.

Ajattelen, että jokainen voi kuvata luontoa, vaikka ei olisi varsinainen luontokuvaaja. Kuvauskohteiden poimiminen luonnosta inspiroi havainnoimaan ympäristöä moniaistisesti, ja nähty ja koettu piirtyy osaksi omaa sielunmaisemaa. Kuvauskohteiden äärellä keskittymiskykykin harjaantuu, ja taito olla läsnä hetkessä herkistää kuulostelemaan paitsi maisemaa, myös omaa mieltä. Ajatusleikki nähdyn ja kuvaksi tehdyn, näkyvän ja kätketyn välillä on kiehtova. Minulle luontokuva on kuvajainen, joka näyttää usein asioita, joihin muutoin en yltäisi. Kuvani kuljettavat minut sinne, missä sieluni soi.

LÄHTEET

von Brandenburg, C. (2012). Taiteen hyödyntämisestä hyvinvoinnin edistämiseksi. Teoksessa M-L. Honkasalo & H. Salmi (toim.) *Terveyttä kulttuurin ehdoilla. Näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen* (s. 243–265). Turku: Painosalama.

Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. (toim.) (2014). *Valokuvan terapeutinen voima*. Helsinki: Duodecim.

Hirvonen, J. & Skyttä, T. (toim.) (2014). *Luontolähtöiset hyvinvointipalvelut – Opas asiakastyöhön ja palveluiden kehittämiseen*. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu. URN:ISBN:978-951-588-430-5

Meuronen, P. & Penttinen, M. (2015). Luontokuva hyvinvoinnin lähteenä. (Opinnäyte-työ). Lappeenranta: Saimaan ammatikorkeakoulu. URN:NBN:fi:amk-2015052811061

Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (2014). *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki: SKS.

LUONNOSSA LIKKUMISEN TAIDE

Antti Stöckell

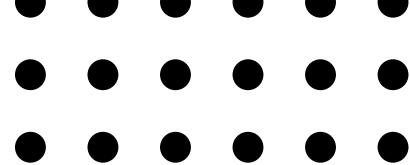
Liikkumista tekee hyvää, luonto tekee hyvää: liikkuminen luonnossa tekee tuplasti hyvää! Voisiko tähän parivaljakoon lisätä vielä kolmannen pyörän, joka syventäisi luontoaktiiviteettimme merkityksiä meille entisestään?

Kuvataiteilijana, taidekasvattajana, retkeilijänä, eränkävijänä ja luontoliikkujana olen etsinyt keinoja yhdistää taiteen tekemistä ja luontoaktiiviteetteja. Olen myös kutsunut muita mukaan joihinkin projekteihini. Esittelen kokemusteni pohjalta esimerkkejä, joiden toivon inspiroivan ketä tahansa ennakkoluulotonta luonnossa liikkujaa oman aktiiviteettinsa puitteissa. Sovella vapaasti, matki vapaasti! Samalla esimerkit käyvät luontoa oppimisympäristönä hyödyntävän taidekasvatuksen ja taideperustaisen ympäristökasvatuksen toteuttajan

inspiraatioksi. Lisäksi näen soveltamisen ja tuotteistamisenkin mahdollisuuksia luontoon suuntautuvassa yhteisöllisessä työhyvinvointitoiminnassa ja luontomatkaailun palveluissa.

Luontoaktiiviteeteilla tarkoitan kaikkea toimintaa, jossa liikutaan erilaisissa luonnonympäristöissä; luontoliikuntaa eri liikuntavälinein, päiväretkeilyä eväs- ja nuotiautaukoi-neen, pidempiä vaelluksia sekä minkä tahansa luonnontuotteen, lajin, ilmiön tai asian keräilyä, bongausta, kuvausta ja pyyntiä – siinäpä laaja kirjo aktiiviteetteja, josta löytyy jokaiselle jokin tuttu alue.

Liikunnan terveysvaikutuksia tuskin kukaan kiistää ja luonnon hyvinvointivaikutuksista on viime vuosina ilmestynyt runsaasti tutkimuksia ja monenlaisia oppaita, joissa

kerrotaan, kuinka pitkäkestoisia hyvinvointivaikutuksia lyhyelläkin metsässä vietetyllä ajalla on. Stressitaso laskee ja kuormittavan nykymenon painama ihminen elpyy niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisestikin. (Leppänen & Pajunen, 2017; Florence, 2017; Tyrväinen, Kurttila, Sievänen & Tuulentie, 2014.) Kukapa kiukkuisena metsään lähtenyt olisi sieltä palannut kiukkuisena takaisin?

Taltioidaksemme hienot hetket mukavien puuhien parissa otamme paljon kuvia. Kuvaaamiseen liittyy jo taiteellinen ulottuvuutensa, josta voimme halutessamme oppia lisää. Aktiviteetteja dokumentoidaan myös muilla visuaalista materiaalia tuottavilla välineillä, kuten taltioitaessa reittejä GPS-pohjaisesti tai kehon toimintaa sykemittarilla mitattaessa. Kaikki kerätty, löydetty ja saaliiksi saatu on jo itsessään dokumentti koetusta aktiviteetista luonnossa ja sellaisenaan oivallista materiaalia taiteelliseen jatkojalostukseen.

Omat luontoaktiviteettimme kuvastavat luontosuhdettamme. Kiireettömässä menossa ei välttämättä tarvitse ajatella mitään tietoisesti, mutta silloin on myös usein tilaa kohdata itsensä ja puntaroida kyseisen aktiviteetin henkilökohtaisia merkityksiä. Jaamme luontoaktiviteetteihin liittyviä kokemuksiamme niin läheisten, kuin myös harrastajayhteisön kesken. Merkitykset ja arvostukset – luontosuhde – rakentuvat jakamisen ja keskusteluiden myötä.

TÄYDELLISEN KUVAN METSÄSTYKSESTÄ MIELEKKÄÄN MERKITYKSEN RAKENTELUUN

Valokuvaamiseen löytyy omat oppaansa, minun näkökulmani on kuvien sisältöjen merkitysten pohtimisessa suhteessa luontoaktiviteetteihin. Seuraavat kuvat syntyivät kyllästytyäni tavoittelemaan runsasta tykkäysten määrää ja ihastuneita kommentteja sosiaalisessa mediassa. Käsittelin täydelliset talvimaisemat hiihtäjän eteen levittyviksi kysymyksiä herättäviksi elementeiksi. Miksi liikun luonnossa? Millaisia muistoja haluan kokemuksestani tallentaa? Mitä jaan muille? Mitkä seikat voimauttavat, missä ehkä hukkaan aikaani epäolennaiseen? Oman luontoaktiviteetin merkitysten pohdinnassa omien tottumusten kriittinenkään tarkastelu ei ole pahasta. Toisaalta jo luontokuvien katselun on todettu tuottavan osin samoja hyvinvointivaikutuksia kuin fyysinen läsnäolo luonnossa (Ryan, Weinstein, Bernstein, Brown, Mistretta & Gagne, 2010). Tässä mielessä myös ”tavanomaisilla ja kauniilla” luontokuvilla on tärkeä tehtävänsä.

Kuvankäsittelyohjelmat mahdollistavat lähes rajattomat mahdollisuudet kuvien yhdistelyyn ja muokkaukseen. Muutamilla perustoiminnoilla tavanomaisia maisemakuvia

Kuva 1. Hiihtäjän näkyjä. Missä tämä hiihtäjä hiihtelee? Todellisessa vai virtuaalisessa maailmassa tai ehkä tulevaisuuden talvimaailmassa? Mitä on aito luonto? Entä aito luontokokemus? Kuvat: Antti Stöckell, 2019.

leikellen ja väännellen syntyy pian yllättäviä näkymiä. Digikameroilla voi toki tuottaa jo luonnossa monivalotus-toiminnolla jännittäviä kuvien ja tilanteiden kerroksellisia yhdistelmiä. Myös esimerkiksi time-lapse -kuvaus ja liikkuvan valonlähteen kuvaaminen hämärässä pitkällä valotusajalla ovat hienoja menetelmiä luontoaktiviteettien toiminnan ja liikkeen dokumentoimiseen.

Tätä kirjoittaessani kokosin kollaasin vuosien takaisen retken kuvista. Karttasovellus piirsi reittini hillalta hillalle kesäyön auringon kellanoranssin valon siivilöityessä suon reunan vanhaan naavametsään. Kuvia kollaasiin valitessa ja niitä sommitellessa muistot retkeltä palasivat elävinä mieleeni. Samalla syventyessäni hetkeksi vanhojen kuvien äärelle paikan ja tuon retken merkitys muotoutui uudelleen nykyhetkessä. Kuvavarinnastukset houkuttelivat esittämään kysymyksiä ja tekemään tulkintoja. Mitä yhteistä on ihon juonteilla, kartan korkeuskäyrillä, kartalle kuljetulla syheröisellä reitillä ja naavan säikeiden kaarilla? Eläviä, ainutlaatuisia viivoja kaikki. Viivojen lisäksi huomasin kuvien kesken värillisen yhteyden: Ei ole sattumaa, että hilla hehkuu Lapin yöttömän yön auringon väriä, mutta mukava sattuma on, että GPS:n piirtämä viivakin oli punaoranssi. Näiden kuvien tarkastelu rinnakkain poiki uusia ideoita seuraavilla retkillä

Kuva 2. Eläviä viivoja iholla, kartalla ja puiden oksilla. Vuosien takaisen retken kuvia kollaasiksi sommitellessa muistot ja merkitykset rakentuivat uudella tavalla. Kuvat: Antti Stöckell, 2014, kollaasi 2020.

toteutettaviksi. Suosittelen lämpimästi erilaisten yllättävienkin kuvayhdistelmien koekielua oman arkiston äärellä.

MAASTON MUKAAN RESONOIVA REITTI

Edellisissä esimerkeissä työstin ja tarkastelin olemassa olleita kuvia jälkeenpäin. Seuraavassa kuvaaminen on keino dokumentoida etukäteen ideoitu performatiivinen tapahtuma.

Yksi merkittävä luonnossa liikkumisen terveys- ja hyvinvointivaikutusten tekijä on maaston monimuotoisuus. Maan epätasaisuus, pehmeämpien ja kovempien pintojen vaihtelu sekä väisteltävät oksat haastavat keuhonhallinnassa ja eri lihasryhmien käytössä monipuolisemmin ja kokonaisvaltaisemmin kuin tasainen alusta (Arvonen, 2015; Leppänen & Pajunen, 2017). Tieltä tai tasoitetulta polultakin metsään pujahtaessa liike muuttuu monotonisen toistavasta aktiivisen vuorovaikutteiseksi ympäristön kanssa. Näin käy kaikessa keräilyssä ja pyynnissä, mutta myös tavanomainen liikunnallinen

lenkki voi muuntua uteliaaksi ja metsän mahdollisuuksia tutkivaksi leikiksi. Kehonpainoharjoittelu-performanssi vuorovaikutuksessa luonnonelementtien kanssa on paitsi tehokkaan fyysistä myös hauskaa – tai haluttaessa vakavampaakin luontosuhteen pohdimista. Kuvaaminen onnistuu yksinkin älypuhelimien kameralla ajastinta käyttäen. Tällaisessa touhussa piilee myös hieno mahdollisuus löytää uusi ulottuvuus yhteisiin lenkkeihin kaverin kanssa ja porukalla.

Richard Long (Fuchs, 1986; Kivi, 2004; Long, 2007) ja Hamish Fulton (Fulton, 2010; Kivi, 2004) tunnetaan kävellen tekemistään teoksista. Kalle Lampela käveli Rovaniemen Ounasvaaralla sylissänsä laatikko, jossa naruissa riippuvat tussit tekivät laatikon pohjalla olevalle paperille jälkiään liikkeen tahdissa (Lampela, 2020). Lampela on laittanut myös puut piirtämään – tussi riippui paperin yllä tuulen liikuttelemassa oksassa. Antti Laitinen on *Walk the Line* -sarjassaan yhdistänyt omakuvansa kartalle ja kävellyt kuvan viivoja ja muotoja noudattaen maaston tarjoamien mahdollisuuksien rajoissa (Laitinen, 2020). Jussi Kivi kirjoittaa tehneensä ”myyttillis-maantieteellisiä, topografisia ja muinaistieteellisiä tutkimusretkiä” (Kivi, 1997 s. 3). Retkimaastoista ja -havainnoista hän on piirtänyt entisaikojen tutkimusretkien nostalgiaa huokuvia kauniita karttoja.

Moni retkeilijä rakastaa reissuissa kuluneita, reitti- ja leirimerkinöillä, ehkä kahvitahroillakin patinoituja karttojaan. Karttoja on tuotteistettu viime aikoina sisustus-

Kuva 3. Kehonpainoharjoite ja performanssi samassa paketissa, yleisönä touhua ihmettelevä nelijalkainen lenkkikaveri. Tasapaino luonnon kanssa on yhtä aikaa hyvin konkreettinen ja abstrakti asia. Kuva: Antti Stöckell, 2019.

Kuva 4. Kaksi tapaa dokumentoida liikettä ja reittiä kulkemisen aikana. Vasemmalla yksityiskohta laajemmasta karttamaisesta piirroksesta, joka on syntynyt kävelyn aikana kynän vaeltaessa vapaasti paperilla kehon liikkeiden ja maaston muotojen kanssa resonoiden. Oikealla kengän ulkopohjaan kiinnitetyt "sensorit" ovat keränneet maaston aineksia tarrapintaansa eri pituisia aikoja. Yksityiskohtia opiskelijoiden teoksissa ohjaamissani työpajoissa. Vas. William Gardner, 2015, oik. Anna Ulahelova, 2013.

tarkoituksiin esimerkiksi painamalla pelkistetty voimakkaan graafinen paikkakunnan kartta vanerille. NykYTEKNIKALLA tällaisesta vanerikartasta voisi piankin retken jälkeen löytyä GPS:n tallentama suunnitellun muotoinen reitti tietokoneohjatusti jyrsettynä, laserleikattuna tai polttopiirtokynällä poltettuna. Henkilökohtainen, kokemuksellinen jälki kartalla tekee siitä erityisen.

MAATA MÖYRIMÄÄN

Kun olemme nyt päässeet liikkeelle ja saaneet kehomme lämpimiksi ja aistit ympäristölle herkistyneiksi, voimme pysähtyä hetkeksi katselemaan ympäristö- ja maataiteen innoittamia esimerkkejä hienovaraisesta luonnonmateriaalien järjestelystä ja muokkauksesta maastoon toteutettavien teosten muodossa. Pienimuotoinen ja nopeakin työskentely luonnonmateriaalien kanssa luo intensiivisen hetken huomion kiinnittyessä ja tarkentuessa rajatusti käsillä olevaan. Pysähtymisen, läsnäolon ja työskentelyn myötä satunnaisestakin reitin pisteestä muodostuu merkityksellinen paikka. Luonnon hyvinvointivaikutusten näkökulmasta maa-ainesten käsittely viimeistään altistaa meidät elimistön vastustuskykyä vahvistaville mikrobeille (Leppänen & Pajunen, 2017).

Andy Goldsworthyn (2004) teoksista löytyy runsaasti ideoita sovellettavaksi erilaisin materiaalein, eri vuodenaikoina ja erilaisissa maastoissa. Kivistä, kepeistä, lehdistä, neulasista ja muista luonnonmateriaaleista koottavat arkkityyppiset perusmuodot sopivat hyvin niin aloittelijalle kuin edistyneellekin tekijälle. Luotavien muotojen innoittajina voivat lisäksi toimia yhtä lailla paikalliset maaston piirteet ja luonnonilmiöt kuin kulttuuriset merkityksetkin sekä tietenkin myös aivan henkilökohtaiset omat kuviot. Suuren mittakaavan teoksia hiekalle (hae esim. raked sand art) tehdessä voisi työllistää isonkin porukan harjoittelemaan yhteistyön aina tärkeitä taitoja (Jokela, 1995).

VUODEN KIERROSSA, KELIN SALLIESSA

Luonnossa liikkuessamme olemme olosuhteiden armoilla. Voimme lähteä liikkeelle joko kelistä huolimatta tai juuri kelin ansiosta ja sen houkuttelemana. Luonnonantimien keräilyssä elämme samaan tahtiin luonnon kierron kanssa. Eräs vuoden kierron tarjoama kohokohta minulle taiteilijana on kevättalven hankikeli, joka Rovaniemen seudulla tulee useimmin huhtikuussa muutamina pakkasaamuina. Pitkät metsäsukset vaihtuvat silloin keveisiin luistelusuksiin ja retkirepusta löytyy eväiden lisäksi kevyt saha. Kymmenen, viisitoista senttiä paksusta yöpakkasen jäädyttämästä hankikerroksesta sahaa vaivattomasti erilaisia kappaleita, joilla voi ”vallata” vaikka kokonaisen maiseman hetkeksi. Lumikappaleet kestävät siirtelyä ja työskentelyn parasta antia heti sahalla muotoilun jälkeen onkin sommitella kappaleita maisemaan aamuauringon elävässä valossa. Vuosi vuodelta karttuvaan *Lumileikit* -sarjaani sisältyy puhdasta muotojen ja valon leikkiä maisemassa, mutta myös tunnistettavia muotoja linnunvarpaineen ja ongenkoukkuineen. Olenpa tehnyt surutyötäkin lunta sahailleen kohdattuani kerran karun hävityksen metson soidinpaikalla; uusi tie oli puhkaistu suoraan soitimen ytimeen.

Ohjattua toimintaa ajatellen lumen sahaamiseen sopivia hankikelejä ei ole välttämättä kuin muutama päivä keväässä. Sahaamista kestäväää tiivistä lunta voi kuitenkin löytä läpi talven tuuliselta tunturin laelta, moottorikelkan jäljeltä, laatikossa polkien tiivistetyistä palikoista tai varta vasten tehdyistä suuremmista aihioista lohkomalla. Näin suuremmastakin ryhmästä jokainen voisi muotoilla oman palikkansa ja asettaa sen maisemaan haluamallaan tai yhdessä sovitulla tavalla.

Aukealle lumiselle alueelle kävellen tampattavien suurten kuvioiden (snow drawings, trampled snow art) suosio on kasvanut viime vuosina kenties kuvauskopterien tulon myötä. Taltiointi onnistuu ilman kopteriakin, kun vieressä on vaikkapa korkea ranta-

Kuva 5. Luonto on loputon materiaalien, muotojen ja värien aarreaitta. Rannalla siellä täällä pilkottaneita oranssinruskeita kiviä tummalle kalliolle yhteen kootessa värin voima tuli näkyväksi. Hieno hiekka toimii valtavana piirustusarkkina tai reliefipintana, piirustus- tai veistovälineeksi käy mikä tahansa keppi, kivi tai kuten keskimmaisessa kuvassa, lasten hiekkalaatikkolapio. Oikealla lähestytään oikeastaan grafiikan menetelmiä – painelin renkaat hiekkaan rannalta löytämälläni simpukalla. Kuvat: Antti Stöckell, 2019.

kallio, jonka päältä saa kuvia lintuperspektiivistä. Simon Beck tamppaa lumikengillään suuria symmetrisiä kuvioita (Beck, 2014). Sonja Hinrichenin valtavista lumipiirroksista löytyy myös orgaanisia muotoja (Hinrichen, 2020). Lähtisitkö kävelemään hankeen lumipiirroksia työyhteisösi voimin?

RETKI RETKELTÄ RIKKAAMMAKSI

Pitkäkestoisemmissa projekteissa olen kerännyt materiaalia suunnitelmallisesti retki retkeltä. Olen laatinut suunnitelmia siten, että ne ovat vapauttaneet minut keskittymään myös muihin tavoitteisiin tai vain kulkemaan huolettomana puoleensa vetäviin suuntiin maastossa.

Puunhalaajan päiväkirja -projektin kahdeksalla eri retkellä toteutin suunnitelmallisesti taideteoksen materiaaleja kartuttavia toimenpiteitä vaikkapa kalastuksen lomassa. Suuret, vanhat ja yksilölliset puut ovat aina vetäneet minua puoleensa. Tämän luontaisen taipumukseni taivutin taideprojektiksi, joka käsitti vanhojen mäntyjen halailua, havainnointia, kuvausta, mittailua ja keräilyä. Kuuntelin ja kuvittelin, mitä puun ympärillä on tapahtunut halki sen elämien vuosisatojen. Puuvanhusten seurassa voi nähdä kauas aikojen taa. Tiesitkö muuten, miksi metsä tekee erityisen hyvää näölle ja silmille nykyisenä näyt-

Kuva 6. Karttasovelluksissa sijaintia merkitsevä symboli osoittaa täsmällisen pisteen kartalta koordinaatteja myöten. Omille kartoillemme merkintöjä laittaessamme sijainnilla on meille jokin henkilökohtainen tai yhteisöllinen merkitys. Sijainnista tulee tällöin paikka. Mitä useammin toimimme paikassa, sitä moniulotteisemmaksi sen merkitys kasvaa. Nämä yksilölliset sekä yhteisölliset merkitykset voivat olla taiteellisen toiminnan lähtökohtina. Taide voi vahvistaa kokemustamme paikkaan kuulumisesta. Kuva: Antti Stöckell, 2016.

Kuva 7. Puunhalaajan karttaan yhdistetty kuva saa lämpimän sävynsä havuenerikiekosta. Frotaasiteknikalla paperia lyijykynällä hierrettäessä puun runkoa vasten kilpikaarnan kuva syntyi ilman epäilyksiä piirtämisen taidoista. Soveltamisen, osallistamisen ja tuotteistamisenkin mahdollisuuksia erilaisiin tarkoituksiin? Kuvat: Antti Stöckell, 2016.

töjen tuijottelun aikana? Eri etäisyyksillä oleviin puihin katsetta jatkuvasti tarkennellessa silmät pääsevät jumppaamaan yhteen asentoon jumittuneita liikkuvia osiaan.

Lähde -projektissani (Stöckell, 2015) poikkesin kotiseutuni lähteillä. Jokaisella lähdeellä tein perinteisen tuohilipin, havainnoin, mittailin ja pullotin vettä. Havainnoista, kuvista ja kokemuksista kokosin etiketit, jotka näkyvät pullossa olevan lähdeveden läpi. Tuohen otin yleensä lahonneiden tai talven lumikuorman alla maahan painuneiden koirujen rungoista. Lähteet ovat ainutlaatuisen kiehtovia paikkoja, joiden äärellä on hieno pysähtyä pohtimaan puhtaan veden merkitystä luonnon kiertokulussa ja meidän ihmisten elämässä. Oman tuohilipin valmistaminen ja sillä raikkaan lähdeveden nauttiminen on mieleenpainuva kokemus.

Kuva 8. Luontokokemus voi olla rikas yhdistelmä elämyksiä, taitoja ja luonnontieteellisen tarkkoja tietoja. Kuvat: Antti Stöckell, 2013.

TAITOJA TULEN ÄÄRELLÄ

Retkinuotioilla ja pidempien vaellusten leiripaikoilla on luontevaa harjoittaa erilaisia erä- ja kädentaitoja kuten puiden pilkkomista, kiehisten vuolemista ja nuotion sytyttämistä. Taidoissa harjaantuminen vahvistaa luontoaktiiviteettien voimauttavaa ulottuvuutta. Perusaskareista voi laajentaa luonnonmateriaaleista valmistettaviin tarve-esineisiin. *Puulusikat*-projektissani (Stöckell, 2018) vuoleskeltiin puulusikoita polttaen lusikan pesä koveraksi nuotiosta poimitun hehkuvan hiilen avulla. Yhteisillä retkillä halukkaat osallistujat saivat nuotion äärellä valmiiksi veistämäni lusikoiden aihiot, jolloin voitiin suoraan siirtyä jännittävään hiilen puhalteluun. Omien lusikkojeni varsiin olen muotoillut retkipaikkoi-

Kuva 9. Keskittyneitä hiileen puhaltelijoita. Jos lusikkaa ei ota ruokailukäyttöön, upea palanut pinta saa jäädä. Muussa tapauksessa se on helppo poistaa puukolla rapsuttaen. Jokainen nuotion äärellä tehty yksilöllinen puulusikka palauttaa tekijän mieleen muistoja retkestä ja retkipaikasta. Kuvat: Antti Stöckell, 2017.

hin ja tapahtumiin liittyviä muotoja. Kalastusreissulla lusikan varsi sai muotonsa harjuksen selkäevästä ja erään retkipaikan hieno lähde inspiroi veistämään varteen lähdettä ja siitä alkavaa polveilevaa puroa kuvaavan muodon. Lusikkaretkillä metsän hyvinvointivaihtuksia terästettiin käsityön voimauttavilla piirteillä – tai toisinpäin.

KULTTUURIPERINTÖÄ VAALIMAAN KESTÄVÄSTI UUDISTAEN

Luontoaktiiviteeteissa yhdistyy monenlainen tietäminen, taitaminen ja luonnontuntemus. Ilmiön piiriin kätkeytyy mittaamattoman arvokas kulttuuriperintö, jota kannattaa vaalia. Taidetta ei tarvitse yhdistää väkisin tai pakottaen valmiiksi mieleisiin puuhiin, eikä kaikkea tarvitse taiteistaa. Kokemukseni mukaan taiteellinen orientaatio voi kuitenkin avata luontoaktiiviteetteihin innostavia ulottuvuuksia tukien siten kulttuuriperinnön kestävä uudistumista. Luontoaktiiviteetitkin ovat pohjimmiltaan kulttuurinen ilmiö, johon kasvamme ja jonka parissa toimiessamme välitämme osaamistamme ja arvojamme uusille sukupolville.

LÄHTEET

- Arvonen S.** (2015). *Metsämieli: kehon ja mielen kuntosalii*. Helsinki: Metsäkustannus.
- Beck S.** (2014). *Snow art*. S-Editions.
- Fuchs R. H.** (1986). *Richard Long*. Lontoo: Thames and Hudson.
- Fulton H.** (2010). *Mountain time: human time*. Milano: Charta.
- Goldsworthy A.** (2004). *Passage*. Lontoo: Thames & Hudson.
- Hinrichen S.** (2020). Sonja Hinrichen. Haettu 19.2.2020 osoitteesta <http://www.sonja-hinrichsen.com>
- Jokela T.** (1995). Ympäristötäiteesta ympäristökasvatukseen. Teoksessa M-H. Mantere (toim.), *Maan kuva: kirjoituksia taiteeseen perustuvasta ympäristökasvatuksesta* (s. 25–37). Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Kivi J.** (2004). *Kaunotaiteellinen eräretkeilyopas*. Helsinki: Kustannus Taide.
- Kivi J.** (1997). *Maastotutkimuksia*. Helsinki: Nykytaiteen museo.
- Laitinen A.** (2020). *Walk the Line, since 2004*. Haettu 19.2.2020 osoitteesta <https://anttilaitinen.com/walk-the-line-since-2004>
- Lampela K.** (2020). *Ounasvaaran luontopolulla / Along the Ounasvaara nature trail*. Haettu 19.2.2020 osoitteesta <http://www.kallelampela.com/?portfolio=ounasvaaran-luontopolulla-along-the-ounasvaara-nature-trail>
- Leppänen M. & Pajunen A.** (2017). *Terveysmetsä: tunnista ja koe elvyttävä luonto*. Helsinki: Gummerus.
- Long R.** (2007). *Walking and marking*. Edinburgh: National Galleries of Scotland.
- Ryan R. M., Weinstein N., Bernstein J., Brown K. W., Mistretta L. & Gagne M.** (2010). Vitalizing effects of being outdoors and in nature. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2), 159–168.
- Stöckell A.** (2018). Making wooden spoons around the campfire: dialogue, handcraft-based art and sustainability. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: Art and design for education and sustainability* (s. 80–98). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Stöckell A.** (2015). SPRING: An artistic process as a narrative project. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: Art, heritage & identity* (s. 38–59). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Tyrväinen L., Kurttila M., Sievänen T. & Tuulentie S.** (toim.). (2014). *Hyvinvointia metsästä* Helsinki: SKS.
- Williams F.** (2017). *Metsän parantava voima*. (Suom. J. Saarainen). Helsinki: Minervakustannus Oy.

KIRJOITTAJAN BLOGI:

rakotuli.wordpress.com

LUONNONHOITOMETSÄN JA MATKAILUKESKUKSEN KOHTAAMISIA – YHDESSÄ TIETÄMISEN MAHDOLLISUUKSISTA

Outi Rantala, Maria Huhmarniemi, Miia Mäkinen ja Timo Jokela

K

iinnostus tieteen ja taiteen välisen toiminnan avaamiin mahdollisuuksiin on kasvanut niin akateemisessa maailmassa kuin elinkeinoelämässä. Tutkimuksen piirissä tieteiden ja taiteiden välisyyden ajatellaan mahdollistavan asioiden toisin katsomisen ja ymmärryksen lisäämisen (ks. esim. Koneen säätiö, 2019). Kehittämistyössä puolestaan tieteiden ja taiteiden välisen yhteistyön nähdään mahdollistavan uudella tavalla ajattelun, ideoinnin ja innovatiivisen kehittämisen. Tässä luvussa tarkastelemme tieteen ja taiteen välisyyttä yhdessä tietämisen näkökulmasta ja pohdimme, minkälai-

sia uusia avauksia pyrkimys yhdessä tietämiseen voi käytännössä mahdollistaa niin opeuksessa kuin matkailualueiden kehittämisessä.

Syksyllä 2018 soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen (SOLU) sekä matkailututkimuksen opiskelijat Lapin yliopistosta ja arkkitehtuurin opiskelijat Oulun yliopistoista viettivät työpajaviikon Rukalla. Rukan matkailukeskus sijaitsee Kuusamossa, aivan Oulangan

kansallispuiston tuntumassa. Oulangan kansallispuisto on perustettu vuonna 1956 – aikana, jolloin kansallispuistojen perustamisen tavoitteena oli nimenomaisesti luonnon suojeleminen. Oulangan alue tunnettiin jo 1800-luvun loppupuolella maisemistaan, koskistaan sekä erikoisista kasveistaan (Metsähallitus, 2019). Oulangalla kulkeva Karhunkierros on nykyisin Suomen yksi tunnetuimmista retkeilyreiteistä ja suosittu matkailukohde. Työpajaviikon yhteistyötahona toimi Rukan matkailukeskuksen Rukakeskus-konserni, joka on sekä Rukan että Pyhätunturin matkailukeskuksen laskettelurinnetoiminnasta vastaava perheyritys. Rukakeskuksen tavoitteena on toimia vastuullisen hiihtokeskusmatkailun edelläkävijänä Suomessa, ja keskus on toiminut hiilineutraalisti vuodesta 2018 alkaen (Rukakeskus, 2019). Resurssitehokkuus on ollut läsnä jo alueen suunnittelussa – Rukan matkailukeskus toimii niin sanotun autottoman kylän periaatteella, jolloin tavoitteena on mahdollisimman resurssitehokas toiminta. Lapin matkailun kehittämisessä maankäyttösuunnitelmat ovat painottaneet vyöhykkeistä maankäyttöä, jolloin niin sanottuun ensimmäiseen vyöhykkeeseen on keskitetty keskuksen palvelut ja lähiluonto, toiseen vyöhykkeeseen retkeilyreitistöt ja niiden lähtöalueet ja kolmanteen ja neljänteen vyöhykkeeseen niin sanotut takamaastot ja laajemmat reitistöt (Uusitalo, 2017, s. 25). Samalla kun tällainen maankäytön suunnittelu mahdollistaa resurssitehokkuuden ja edistää ekologista kestävyyttä, voi rakennetun alueen tiivistäminen kaventaa keskustan erämaisyyttä ja tunturiluonnon läsnäoloa, mikä edelleen yksipuolistaa luontoelämyksiä (Uusitalo, 2017).

Aiempien matkailukeskusten maankäyttöä koskevien tutkimustulosten valossa työpajan tavoitteena oli kiinnittää huomiota nimenomaisesti matkailurakentamisen ja luonnonsuojelualueiden väliseen vuoropuheluun Itä-Rukan kehittämisen kontekstissa. Itä-Rukalle oli jo aiemmin käynnistynyt uuden matkailukeskuksen ”RukaValleyn” rakentaminen. Uuden keskuksen sijainti Valtavaaran luonnonsuojelun alueen ja laskettelurinteiden välissä nostetaan kehittämissuunnitelmassa esille nimenomaisesti luonnonläheisyyttä korostaen (One with Nature, 2018). Lisäksi kehittämissuunnitelma painottaa uuden keskuksen vastuullisuutta sekä sen tarjoamia mahdollisuuksia ympärivuotiseen matkailutoimintaan. Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen, arkkitehtuurin ja matkailututkimuksen opiskelijoiden tehtävänä olikin työpajaviikon aikana ideoida ja suunnitella sellaisia matkailupalvelujen konsepteja, jotka loisivat monipuolisia luontoelämyksiä rakennettuun ympäristöön ja mahdollistaisivat vuorovaikutuksen keskuksen ja luonnonsuojelun välillä. Tavoitteena oli sekä antaa opiskelijoille työvälineitä monialaiseen matkailusuunnitteluun että nostaa esille uusia näkökulmia, esimerkkejä ja mahdollisuuksia alueen kehittämiseksi. Työpajassa tuotetut ideat ja suunnitelmat tuotiin alueen matkailutoimijoiden ja -kehittäjien pohdittavaksi.

Rukan työpaja oli ensimmäinen kokemus, jossa toimimme matkailun, arkkitehtuurin ja soveltavan taiteen opiskelijat yhteissuunnitteluun. Olemme aiemmin tehneet yhteistyötä matkailututkimuksen ja arkkitehtuurin välillä (Rantala & Mäkinen, 2018; Mäkinen, Rantala & Tervo-Kankare, 2018; Rantala, Mäkinen, & Tervo-Kankare, 2018), ympäristötaiteen ja matkailukehittämisen kontekstissa (Jokela, Huhmarniemi, Haataja & Issakainen, 2018) ja taideperustaisten matkailupalvelujen kehittämisen kontekstissa (Huhmarniemi, Kugapi, Miettinen & Laivamaa, tulossa). Lisäksi Lapissa arkkitehtuurin ja nykytaiteen yhteistyötä on tarkasteltu viime vuosikymmeninä erityisesti lumiarkkitehtuurin yhteydessä (Jokela, 2014) ja ympäristötaiteen kontekstissa (Jokela & Huhmarniemi, 2018a; Huhmarniemi, 2018).

Yhteisen työpajan vaikuttimena toimi kiinnostuksemme paitsi kehittää tieteen- ja taiteen välistä työpajatoimintaa yliopistopedagogisena opiskelumuotona, myös luoda uutta ymmärrystä luontoympäristöjen roolista matkailutoiminnan taustalla ja nostaa esille uusia ideoita liittyen matkailun kestävyteen. Erityisesti Lapissa matkailun viime vuosien voimakas kasvu on herättänyt monet eri tahot huomiomaan matkailutoiminnan moninaiset vaikutukset. Sen lisäksi että matkailu vaikuttaa ympäristöön ja ilmastoon, se voi myös mahdollistaa kestäviä toimintatapoja luontoympäristöissä – se voi mahdollistaa yhdessä olemisen ja yhdessä tietämisen sekä eri toimijoiden kesken, että ihmisten ja ei-inhimillisten toimijoiden kesken (Rantala, Höckert & Ilola, 2019).

YHDESSÄ TIETÄMINEN

Laadullisten menetelmien tutkija Jasmine Ulmer (2017) nimittää yhdessä tietämistä enemmän-kuin-representaationaliseksi (more-than-representational, Lorimer, 2005) tutkimukseksi. Sosiologian tutkija Veera Kinnusen (2017) mukaan ihmistieteiden enemmän-kuin-representaationaaliset tarkastelukulmat ”korostavat todellisuuden muovautuvan paitsi inhimillisessä merkityksenannossa myös materiaalisessa ja käytännöllisessä toiminnassa” (s. 32). Näin yhdessä tietäminen paikantuu esimerkiksi keholliseen kanssakäymiseen ja toisen kuulemiseen – ei niinkään romanttisena ajatuksena siitä, että kuulisimme mitä luonto meille puhuu, vaan että pysähtyisimme kuulemaan niin inhimillisiä kuin ei-inhimillisiä toimijoita. Toisen kuuleminen voi viitata myös intuitiolle herkistymiseen tai dialogiin asettumiseen (Mäkinen & Rantala, 2018). Taidepedagogiikassa dialogisen tilan luomisella viitataan järjestelyihin ja fasilitointiin, jolla yhdessä tietämistä tuetaan (Hiltunen, 2009).

Yhdessä tietämistä on lähestytty esimerkiksi esineiden kanssa tietämisenä, eläinten kanssa tietämisenä, elementtien kuten veden tai kallioiden kanssa tietämisenä – sekä teorioiden kanssa tietämisenä (ks. lista aiemmista tutkimuksista Ulmer 2017, s. 10).

Kuva 1. From valley to the Peak (työryhmä Janette Backman, Eveliina Erkkilä, Aliisa Hautala, Satu Lohiniva ja Anu Tossavainen).

Aiemmissä yhdessä tietämisen lähestymistapaa soveltaneissa tutkimuksissa tavoitteena on ollut uudenlaisten tutkimusavausten testaaminen ja tutkimuksen tekemisen mahdollisuuksien laajentaminen. Tästä johtuen aineistoa on kerätty uudella tavoin, esimerkiksi leikin, kävelemisen tai aistietnografian avulla (ks. esim. Rantala, Höckert & Ilola, 2019). Yhteistä tutkimuksille on ollut post-humanistinen ajattelu – enemmän-kuin-inhimillisen mukaan tuominen tutkimukseen (Ulmer, 2017). Yhdessä tietämisellä on yhteys myös taideperustaisen tutkimuksen piirissä kehitettyihin menetelmiin, aineiston keräämisen tapoihin ja dialogisten tutkimustilojen luomiseen (Jokela, 2018; Jokela & Huhmarniemi 2018b).

Viittaamme tässä luvussa yhdessä tietämisen käsitteellä laajasti sekä työpajaviikkoon työskentelyyn osallistuneiden opiskelijoiden taustatietealojen käsitteiden ja työskentelytapojen kanssa tietämiseen, yhdessä kanssaeläjien kanssa tietämiseen että Rukan matkailukeskuksen ja sitä ympäröivän luonnon kanssa tietämiseen.

ELÄMYSKONSEPTIEN TYÖSTÖ

Työpajaviikko rakentui niin, että ensimmäisenä päivänä opiskelijat tutustuivat tehtävänantoon alustusten kautta. Alustuksissa esiteltiin Itä-Rukan aluetta eli uutta RukaValleyn matkailukeskusta ja erityisesti sen kehittämistä One with nature -konseptin (Muuan, 2018) avulla, avattiin luontomatkailuun liittyviä käsitteitä ja tutkimuksellisia lähestymistapoja, esiteltiin luontomatkailukohteiden tutkimiseen liittyviä vuorovaikutteisia menetelmiä ja soveltavan taiteen, kuten ympäristötaiteen lähestymistapoja – erityisesti matkailualueiden kontekstissa, sekä tuotiin esille integroidun taidevalokuvauksen ja luontokuvauksen esimerkkejä. Ensimmäisen päivän jälkeen opiskelijat jaettiin monitieteisiin ryhmiin, joihin kaikkiin tuli osallistujia SOLUn, arkkitehtuurin ja matkailututkimuksen aloilta. Ryhmillä oli kolme päivää aikaa työstää yhdessä matkailupalvelun konseptisuunnitelma Itä-Rukalle. Suunnitelmaan sai sisällyttää arkkitehtonisten rakennelmien ja ympäristötaiteen suunnittelua, ja sen tuli ilmentää luonnon ja matkailurakentamisen välistä vuoropuhelua.

Ryhmät työskentelivät itsenäisesti, mutta heillä oli käytössään kurssin ohjaajista koostuva mentoristo, johon kuului sekä soveltavan kuvataiteen, luontokuvauksen, arkkitehtuurin että matkailututkimuksen asiantuntijoita. Opiskelijat esittelivät konseptisuunnitelmansa viikon päätteeksi avoimessa tilaisuudessa, johon osallistui opiskelijoiden ja mentorien lisäksi muun muassa alueen matkailutoimijoita.

Työskentelyn tuloksena syntyi viisi luontoelämyskonseptia: From valley to the peak, Hetki, Ahmaportti ja Kuukkelipolku, Suunta luontoon ja Kuukkeliconcept.

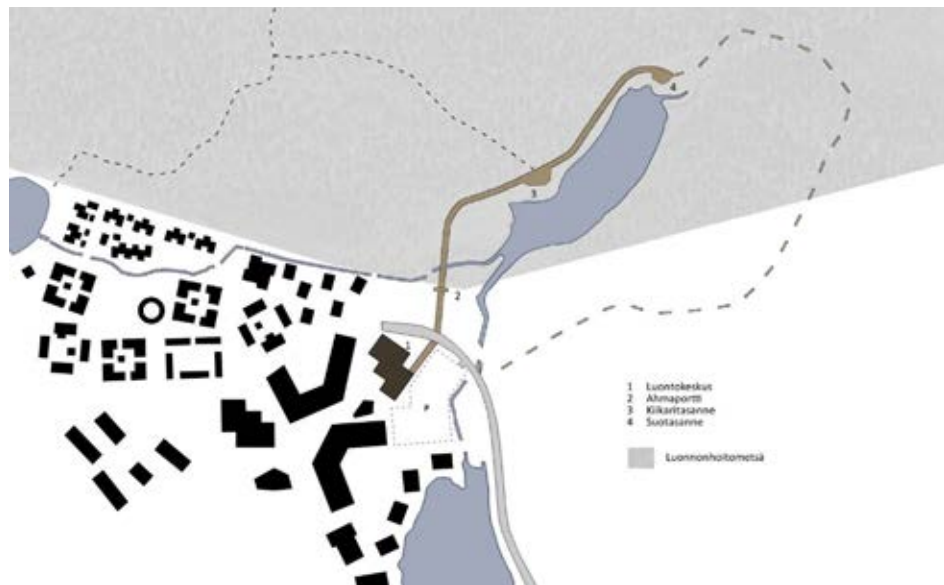
From valley to the peak konsepti koostuu viidestä kohteesta, jotka ovat RukaValleyn matkailukeskuksen kävelykadulle tuotu luonto (On the way), portti luontoon reittien lähtöpisteessä (Into to known), näköalatasanne kallionkielekkeellä (On the edge), näköalapaikka rajatulla näkymällä, jossa korostuu hiljaisuuden elementti (In the view – Kuva 1), sekä valometsä rinteiden välissä (Above the light).

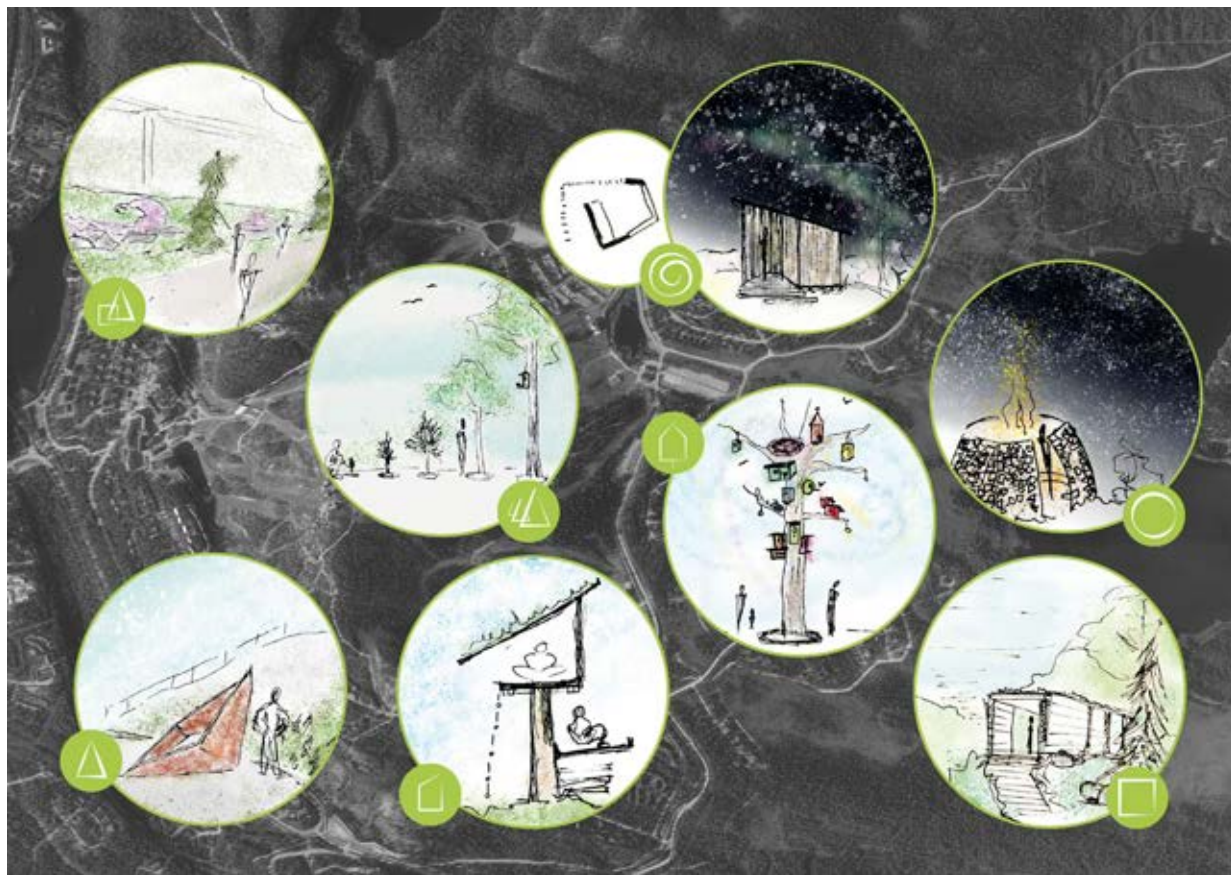
Konsepti *Hetki* kuvaa taukopaikka Saaruan huipulla gondolihissin pysähdyspaikan läheisyydessä. Taukopaikka on paikallisista materiaaleista rakennettu yhdistetty kahvi-

Kuva 2. Hetki
(työryhmä Esa Inkilä,
Juho Jääskeläinen,
Kaisa Paavola ja
Miro Sarola).

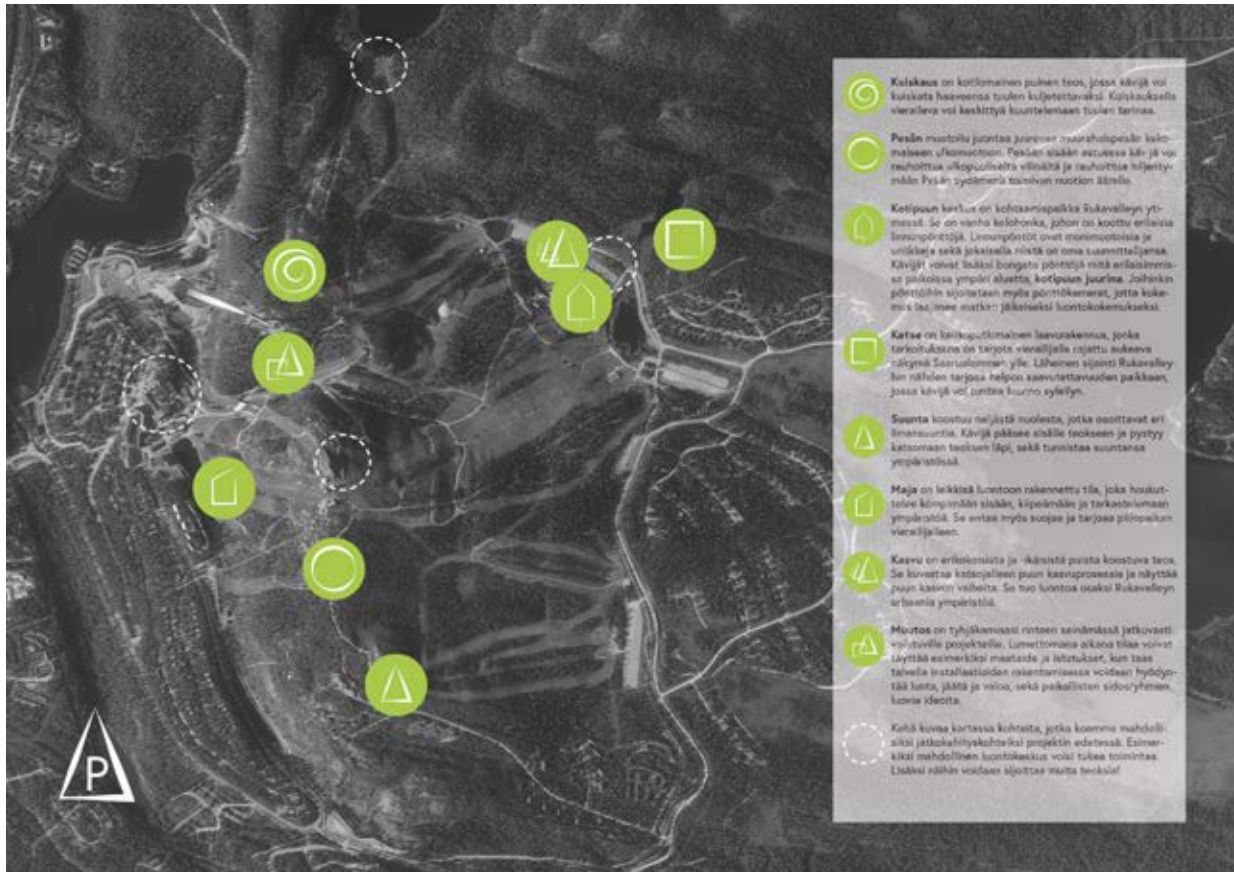
Kuva 3. Kuukkelipolku ja
Ahmaportti (työryhmä Eetu
Puusti, Pyry Kujanpää, Rufus
Kaivo, Karoliina Sohlman ja
Jyrki Tammi).

kailijoille. Konseptin taustalla toimii vahvasti kestävyden filosofia. Konsepti koostuu kahdeksasta kartalle sijoitetusta kohteesta, jotka ovat ympäristötaideteoksia. Näitä ovat muun muassa "Kotipuu" eli vanha kelopuu RukaValleyn keskustassa, johon koottu erilaisia linnunpönttöjä. Kävijät voivat bongata näitä linnunpönttöjä myös muualla keskuksen ympäristössä. "Pesän" muotoilu puolestaan muistuttaa muurahaispesää ja sen sisään astuessaan kävijä voi rauhoittua hiljentymään nuotion äärelle. Kaikissa kohteissa moniaisuus ja paikan henki ovat vahvasti läsnä.

Kuva 4a. Suunta luontoon (työryhmä Jonna Kalliomäki, Hanna Korpua, Reetta Lehtiranta, Santeri Raappana ja Heikki Varis).

Kuva 4b. Suunta luontoon (työryhmä Jonna Kalliomäki, Hanna Korpuu, Reetta Lehtiranta, Santeri Raappana ja Heikki Varis).

Kuukkeli concept koostuu kolmesta lapsille suunnatusta osiosta, jotka kaikki pohjautuvat valittujen paikkojen tarinallistamiseen. Näitä ovat Pikkukuukkelin kierros, Ahmakallion lasilehto sekä luonnonmateriaaleista ja luonnonelementtejä muistuttavat leikkipaikat RukaValleyn keskuksessa. Lisäksi konseptiin sisältyy suomalaisesta eräperinteestä ammentava Kuukkeli club, joka voidaan nähdä suomalaisena vaihtoehtona kansainvälisten hiihtokeskusten ”kids” clubeille, jotka keskittyvät lähinnä lasketteluun ja ajanviettoon sisällä.

YHDESSÄ TIETÄMINEN TIETEIDEN JA TAITEIDEN VÄLISESSÄ SUUNNITTELUTYÖSSÄ

Pohdimme seuraavaksi minkälaista yhdessä tietämistä työpajaviikon työskentelyyn ja syntyneisiin elämuskonsepteihin sisältyi. Haluamme ensinnäkin kiinnittää huomion siihen, että yhdessä tietäminen toteutui työpajaviikon aikana arkirutiineista erotetussa kontekstissa, mikä mahdollisti erityisen herkistymisen vuoropuheluun niin luonnon, kulttuurisen paikan kuin työpajan muiden osallistujien kanssa. Opiskelijat ja mentorit asuivat työpajaviikon ajan Länsi-Rukan matkailukeskuksessa yhteisessä majoituksessa, ruokailivat yhdessä ja työskentelivät tiimeissä. Näin työpaja irrotti osallistujat arjen rooleista ja velvoitteista ja edisti moninaisten dialogien syntymistä – ja ehkäpä myös totutuista ajattelutavoista irrottautumista (Höckert, 2018; Mäkinen, Rantala & Tervo-Kankare, 2018; Juhola, Huhmarniemi & Raatikainen, tulossa).

Opiskelijat – ja mentorit – toivat työpajaviikolle oman alansa asiantuntijuuden. Matkailututkimuksessa tämä asiantuntijuus kiinnittyi esimerkiksi vastuulliseen ja kestäväään matkailuun liittyvään aiempaan tutkimukseen, matkakohteiden kehittämiseen liittyvään teoreettiseen kirjallisuuteen sekä luonnon hyvinvointivaikutuksiin ja luontosuhteisiin liittyvään tutkimukseen. Arkkitehtuurin asiantuntijuus puolestaan koostuu tilallisuuden, materiaalisuuden ja rakenteellisuuden sekä mittasuhteiden ja arkkitehtuurin keinojen ymmärtämisestä. Suunnittelijuuden kautta arkkitehtuurin asiantuntijuus on myös ymmärryksen ja ideoinnin konkretisointia suunnitelmiksi sekä suunnitelmien havainnollistamista ja visualisointia. SOLUn opiskelijat osallistuivat työpajaviikolle kuvataiteen, valokuvauksen ja dialogisten menetelmien ja taiteen soveltamisen asiantuntijoina. Soveltavan kuvataiteen opinnoissa opiskeltu taidekäsitys liittyy dialogiseen taidekäsitkseen, jossa taide tapahtuu kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa. Lisäksi opiskelijat ovat opiskelleet muun muassa taideperustaisten palvelujen suunnittelua: esimerkiksi taideperustaisten matkailupalvelujen, kuten valokuvatyöpajojen, konseptointia ja tuottamista. Lisäksi opiskelijoilla oli aiempaa kokemusta Rukan alueesta, sillä he opiskelevat Kuusamossa.

LUONNON KANSSA TIETÄMINEN

Ryhmät valitsivat erilaisia työskentelytapoja omassa työskentelyssään sovellettavaksi ja aikatauluttivat työskentelynsä itse. Kaikkia ryhmiä yhdistäväksi työskentelymuodoksi muodostui Itä-Rukaan rajautuvaan luonnonhoitometsään tutustuminen ja ajan viettäminen siellä. Koska opiskelijat yöpyivät rakennetussa matkailukeskuksessa, muodostivat

Kuva 5. Kuukkeli concept (työryhmä Pipsa Liljedahl, Salla Repo, Anne Saahkari, Osku Tuominen ja Iida Ylinen).

päivittäiset työssessiot metsässä itsessään jo vuoropuhelun rakennetussa ympäristössä vietetyn ajan kanssa. Metsän kanssa tietäminen rakentui metsän moniaistisen kokemisen kautta – ryhmät kiersivät patikointireittejä, hiljentyivät kuulemaan metsän ääniä, kuvasivat metsää, tunnustelivat erilaisia tunnelmia. Purojen solina, kuukkelienvierailut ryhmien luona ja erilaisten säätilojen vaikutus (tuulen humina, auringon lämpö) ohjasivat suunnittelua ja eri paikkojen valikoitumista konseptien kohdepaikoiksi.

Viimeaikaisessa Lapin matkailukeskusten rakentamisessa ja arkkitehtuurissa on korostunut luontokokemuksiin liittyvän suunnitteluosaamisen tarve. Matkailukeskuksiin on tuotettu perinteitä uudistavaa arkkitehtuuria, kuten puuhotelleja ja revontuli-igluja, jotka eivät perustu paikalliseen kulttuuriperintöön tai rakennustapoihin vaan pikem-

minkin ideaan siitä, että matkailija tuodaan välittömään luontokokemukseen (Huhmar-niemi, 2018). Suunnittelijalta edellytetään tällöin herkkyyttä luonnon kanssa tietämi-seen, jotta suunnittelussa voidaan onnistua parhaalla mahdollisella tavalla.

SANOITTAMINEN

Yhdessä tietämisessä vuoropuhelulla ja toisen kuulemisella on olennainen rooli. Kuten edellä toimme esille – ei kuuleminen välttämättä viittaa konkreettiseen kuuntelemiseen, vaan se voi viitata laajemmin keholliseen vuorovaikutukseen, toisen äärelle pysähtymi-seen ja kykyyn harjoittaa kriittistä pohdintaa. Kaikki viisi ryhmää työskentelivät hyvin eri tavoin, johtuen ryhmien erilaisista ryhmädynamiikoista. Toisissa ryhmissä ideoiden visualisointi ja konkretisointi sai suuremman sijan, kun taas toisissa ryhmissä tunnel-mien ja ajatusten äärelle herkistyminen, yhteiset keskustelut ja kriittiset huomiot saivat ensisijan. Tällöin päärooliin ei noussut viimeistellyn idean tuottaminen, vaan ideoiden äärelle pysähtyminen ja tilan antaminen juuri yhdessä tietämiselle. On tunnustetta-va ja tunnistettava, että tilanne oli opiskelijoille haastava – he yhä harjoittelevat omaa asiantuntijuuttaan ja etsivät ammatillista identiteettiään, ja samalla heidän tuli edustaa tätä asiantuntijuutta monialaisissa ryhmissä. Kuten esimerkiksi esitystekniikan taitojen opettaminen, on yliopisto-opinnoissa myös ammatillisen identiteetin määrittäminen usein sivuroolissa, pois lukien ammattiin valmistavissa opinnoissa, kuten luokanopetta-jan, oikeustieteen tai sosiaalityön opinnot.

Matkailukehittämiseen liittyvän tiedon sanoittaminen edellytti työpajaviikon aika-na alueen kehittämiseen tutustumista, alueen toimijoihin tutustumista sekä aiemman tutkimuksen kanssa keskustelua. Monilla opiskelijoilla oli kokemusta matkailijan roo-lista Rukalla (tai jossain toisessa pohjoisen matkakeskuksessa), mikä helpotti yhteisen tietämisen prosessia. Toisaalta tämä yleinen matkailualan tunteminen haastoi matkai-lututkimuksen opiskelijoita asiantuntijuutensa esiin nostamiseen. Matkailualan asian-tuntijuus ja osaaminen voi koostua aiemman tutkimuksen ja teoreettisen kirjallisuuden kanssa keskustelemisesta, muissa kohteissa tehdyistä ratkaisuista oppimisesta, alueen strategioihin ja lukuihin tutustumisesta – ja olennaisena kestävä matkailun suunnitte-lun periaatteiden tunnistamisesta ja niiden soveltamisen mahdollisuuksien pohtimises-ta. Matkailukehittämiseen liittyvä yhdessä tietäminen muodostui erityisesti taidoksi tar-kastella kriittisesti luonnon ja rakennetun ympäristön välistä vuoropuhelua monista eri näkökulmista ja sanoittaa syntyneitä huomioita ja ajatuksia. Tulisi kuitenkin huomioida, ettei sanoittamisen taito – kuten ei myöskään visualisoinnin taito tarkoita automaatti-

sesti suunnittelutaitoa, joka vaati harjaantuneisuutta esimerkiksi ideointiin, visiointiin, käyttäjälähtöisyyteen, paikka- ja kontekstisidonnaisuuteen ja niin edelleen.

VISUALISOINTI

Työryhmien työskentelyssä ideoiden visualisointi sai merkittävän roolin, ehkä myös siksi, että työskentelyn tulokset tuli esitellä muille osallistujille, mentoristolle ja alueen toimijoille työpajaviikon päätteeksi. Visualisointi korosti erityisesti arkkitehtiopiskelijoiden tietämistä: heidän taitoaan ymmärtää ja hahmottaa tilallisuutta, ja tuoda sitä esille muille visuaalistamisen keinojen avulla.

Arkkitehti ja taidekonsultti Maija Kovari (2018) on tuonut esiin, että esitystekniikkaan liittyviä taitoja opetetaan harvoin taidekouluissa sillä tasolla, jolla niihin panostetaan esimerkiksi arkkitehtien koulutuksessa. Taiteilijakoulutuksessa huomio on perinteisesti oman ilmaisun löytämisessä, joten Kovari peräänkuuluttaa teossuunnitelmien laatimisen taidon hiomista vastaamaan nykyistä ammattitaidon tarvetta. Kovari toteaaakin, että osa julkisen taiteen työtehtävissä menee arkkitehdeille, muotoilijoille ja muille rinnakkaisten alojen ammattilaisille, koska taiteilijoiden esitystekniset taidot eivät ole heidän kanssaan vastaavia. Näin taiteilijoiden taiteen alan osaaminen voi jäädä käyttämättä (Kovari, 2018).

Kuvataiteilijalla on kuvalliseen ja symboliseen ilmaisuun sekä merkitysten rakentamiseen liittyvää osaamista, materiaalien tuntemusta ja ideointikykyä, jota voidaan hyödyntää matkailuympäristön ja -palvelujen suunnittelussa. Taiteilija toimii työryhmien jäsenenä tuoden taiteellisen suunnittelun osaamista tiimeihin. Edelleen kuvataide on laaja kenttä, jossa esimerkiksi kuvanveistäjän osaaminen liittyy tyypillisesti materiaalien, muotojen ja värien käytön hallintaa, mutta dialogisen ja pedagogisen taiteen käänne on suunnannut taiteilijoiden osaamista käsitteellisen ja vuorovaikutteisen konseptoinnin suuntaan. Luontokuvauksen ja soveltavan taiteen opiskelijoiden taustasta ja opintojen profiilista johtuen he eivät välttämättä tuoneet suunnitteluprosessiin sellaista visuaalista, formaalista ja materiaalin tuntemukseen perustuvaa suunnittelua, jollaiseksi taiteellinen osaaminen perinteisesti mielletään: soveltavan taiteilijan ja luontokuvaajan kanssa tietäminen prosessissa jyvittyi koko suunnitteluprosessiin. Tällaista taiteilijan osaamisen soveltamista suunnitteluprosessiin nimitetään integroiduksi taiteeksi tarkoittaen esimerkiksi teosta, joka liittyy saumattomasti rakennuksen arkkitehtuuriin tai sitä, ettei matkailuympäristössä ole välttämättä lainkaan erillistä teosta, vaan koko ympäristö ”taiteistuu” kokemuksia herättäväksi (Huhmarniemi & Jokela, 2018).

LUONTOYHTEYS TUKEE YHTEISSUUNNITTELUN PROSESSIA

Työpajassa muodostettiin alojen välisiä työryhmiä, jotka ideoivat matkailukeskuksen maisemaan erilaisia luontoelämyskonsepteja: moniaistisia kokemuksia tunturin huipulle, johdatusta luontoon siellä liikkumaan tottumattomille sekä liikuntarajoitteisille, paikallishenkeä ja luonnonläheisyyttä korostavia yksityiskohtia Itä-Rukan laaksoon, paikallisiin luontokokemuksiin lapsia kietovia rakenteita ja palveluita sekä erilaisia valojojen ja maataiteen avulla tuotettuja maisemakokonaisuuksia. Luonnonhoitometsän kanssa yhdessä tietäminen toi eri aloilta tulevat opiskelijat yhteen ja mahdollisti jaetun kokemuksen syntymisen ja uuden visioinnin. Luonnonhoitometsän kanssa tietäminen herkisti opiskelijat oivaltamaan, ja oivallukset laajennettiin koskemaan rakennettua ympäristöä, mikä mahdollisti tehtävänantoon vastaamisen – eli aikaansai vuoropuhelun rakennetun ja rakentamattoman ympäristön välillä.

Työpajaviikon taustalla tavoitteena oli tuoda opiskelijat pohtimaan monitieteistä suunnittelua nimenomaisesti luonnon kontekstissa. Voimmeko todeta myös, että luonto mahdollistaa herkistymisen yhdessä tietämiselle aivan erityisellä tavalla – tieteiden ja taiteiden välillä, eri tieteenalojen välillä, eri taustoista tulevien välillä – mutta myös materiaalisesti, kehollisesti ja visuaalisesti? Aihe avaa kysymyksiä jatkotutkimukselle. Voimme kuitenkin todeta, että Rukan työpaja toimi onnistuneena toimintamallina monialaisesta yhteistyöstä matkailupalvelujen ja -ympäristöjen suunnittelussa. Se loi verkostoja ja vastasi paikallisten toimijoiden tarpeisiin kehittää aluetta kestävästi ja vastuullisesti.

LÄHTEET

- Hiltunen, M.** (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus. Performaatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. (Väitöskirja). *Acta Universitatis Lapponiensis 160*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Huhmarniemi, M.** (2018). Mikä ihmeen taidehotelli? Hotelliyrittäjän ja taiteilijoiden yhteistyötä Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun* (s. 75–87) Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201811061405>
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (2018). Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroituna osaamisena. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun* (s. 107–121). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201811061408>
- Huhmarniemi, M., Kugapi, O., Miettinen, S. & Laivamaa, L.** (tulossa). Sustainable Future for Creative Tourism in Lapland. Teoksessa N. Duxbury; S. Albino & C. Pato Carvalho (toim.), *Creative tourism: Activating cultural resources and engaging creative travellers*. Lontoo: Cabi International.
- Höckert, E.** (2018). Hospitality and eEthical eEncounters: Tourism in the Nicaraguan Highlands. Lontoo: Routledge.
- Jokela, T.** (2014). Snow and ice design innovation in Lapland. Teoksessa E. Härkönen, T. Jokela and ja A.-J. Yliharju (toim.), *Snow design in Lapland – Initiating cooperation* (s. 12–35). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T.** (2018). Culture Sensitive participatory art as visual ethnography in the North. *Visual Ethnography*, 6 (2). 89–112
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018a). Ympäristötaide ker- too paikan tarinoita. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun* (s. 28–36). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201811061400>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018b). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela, (toim.), *The lure of Lapland: A handbook of Arctic art and design*. (pp. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902074246https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63653>
- Jokela, T., Huhmarniemi, M. Haataja, C. & Issakainen, T.** (toim.) (2018). Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-094-4URN:ISBN:978-952-337-094-4>
- Juhola, K., Huhmarniemi, M. & Raatikainen, K.** (tulossa). Artistic research on dialogical aesthetics – ethics of gathering. *Ruukku Journal. Special issue Ecologies of Practice*.
- Kinnunen, V.** (2017). Tavarat tiellä: sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa. *Acta Universitatis Lapponiensis 362*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Koneen säätiö** (2019). Meistä. Haettu 18.12.2019 osoitteesta <https://koneensaatio.fi/meista/>
- Kovari, M.** (2018). Ympäristötaide esityksenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun* (s. 122–126). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201811061409URN:NBN:fi:ula-201811061408>
- Metsähallitus** (2019). Oulangan kansallispuisto. Haettu 18.12.2019 osoitteesta <https://www.luontoon.fi/oulanka>
- One with Nature** (2018). Älykkään ja puurakenteisen loma-asuntoalueen konsepti- suunnitelma Itä-Rukan kehittämisen vauhdittajaksi. Haettu 27.03.2018 osoitteesta https://www.naturpolis.fi/files/6315/2448/8480/2018-03-27-One-with-the-Nature-Ruka_Valley.pdf
- Mäkinen, M. & Rantala, O.** (2018). Vuorovaikutteisia menetelmiä luontomatkoille suunnitteluun. Alustus Rukalla 8.10.2018.
- Mäkinen, M., Rantala, O. & Tervo-Kankare, K.** (2018). Väylänvarrella – Tieteidenvälisen dialogin soveltamisesta luontomatkoille suunnitteluun. *Matkailututkimus 14*(1), 26–41.

Rukakeskus (2019). Vastuullisuus Rukan hiihtokeskuksessa. Saatavissa:Haettu 18.12.2019 osoitteesta <https://www.ruka.fi/vastuullisuus>. Viitattu 18.12.2019.

Rantala, O. & Mäkinen, M. (2018). Engaging with wind shelters. Teoksessa Ren, C., Johannesson, G. T. & van der Duim, R. (toim.) *Co-Creating tourism research. Towards Collaborative ways of knowing* (s. 131–146). London: Routledge.

Rantala, O., Mäkinen, M. & Tervo-Kankare, K. (2018). Asuttaen väylänvartta – vuorovaikutteisia menetelmiä luontomatkailukohteiden suunnitteluun. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57* (s. 46 –61). Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201811061402URN:ISBN:978-952-337-094-4>

Rantala, O., Höckert, E. & Ilola, H. (2019). Editorial: Knowing-with in the era of Anthropocene. *Matkailututkimus* 2(15), 4–8. DOI: <https://doi.org/10.33351/mt.88263>

Ulmer, J. (2017). Posthumanism as research methodology: inquiry in the Anthropocene, *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 30(9), 832–848. <https://doi.org/10.1080/09518398.2017.1336806> DOI: 10.1080/09518398.2017.1336806

Uusitalo, M. (2017). How to maintain naturalness in nature-based tourism resorts? Approaches to assessments of landscape quality for tourism planning. *Acta Universitatis Lapponiensis* 351. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

SULAVESIÄ JA UUSIA LUMIA: NÄKÖKULMIA LUMIRAKENTAMISEN JA TALVITAITEEN KEHITTÄMISEEN

Timo Jokela ja Antti Stöckell

T

ässä luvussa leikkaamme ristiin huomioitamme samanaikaisesti toteutetuista Soveltavan taiteen ja luontokuvauksen (SOLU) maisteriohjelmasta ja Taitoa Lumelle -koulutushankkeesta. Lumi uusiutuvana ja ehtymättömänä luonnonvarana, ekosysteemipalveluna, on talvimatkailun keskeinen vetovoimatekijä ja sillä on tärkeä merkitys Pohjois-Suomen elinkeinoelämälle. Talvella ja lumella on olennainen rooli myös Pohjois-Suomen kulttuurissa, kertomuksissa, kokemuksissa ja elämyksissä, joilla puolestaan on hyvinvointia lisäävää vaikutusta niin paikallisille asukkaille kuin matkailijoille.

Talvella 2019–2020 Pohjois-Suomessa rakennettiin kuusi mittavaa lumihotellia jää- ja lumiveistoksien sisustettuine huoneineen, sviitteineen, ravintoloineen, baareineen, näyttämöineen ja kappeleineen. Hotellien lisäksi toteutettiin useita erilaisia ohjelmapalvelukohteita lumesta ja jäädästä. Rakennetut lumi- ja jääympäristöt elävöittävät olemassa olevia matkailukohteita ja luovat uusia. Ne tuovat matkailuun myös uutta kulttuurista sisältöä, minkä avulla tavoitellaan monia kohderyhmiä. Rakennuskohteet työllistävät useita lumirakennusyrittäjiä, ja Lapin lumi- ja jäärakentamisen voimin on toteutettu myös monia ulkomaisia lumihotelleja ja jääravintoloita muun muassa Norjassa, Kanadassa ja Venäjällä. Lumi- ja jäärakentamisen,

taiteen ja muotoilun osaaminen on potentiaalinen vientituote, jota pyritään kehittämään jatkuvasti. Toisaalta alueella ei vielä ole riittävästi luovan alan osaamista: monet kohteet rakennetaan ja erityisesti niiden taiteellinen sisältö toteutetaan alueen ulkopuolelta tulevin voimin, jolloin myös toiminnasta syntyvät tulot valuvat muualle.

MONIALAISEN OSAAMISEN KEHITTÄMISTÄ YHTEISTYÖHANKKEISSA

Pohjois-Suomen talvitaiteen taustalla on pitkäkestoinen kehittämistyö Lapin yliopiston, Lapin ammattikorkeakoulun ja alan yrittäjien yhteistyönä. Lapin yliopiston taitei-

Kuva 1. Illan hämärtyessä talvitaiteen valaisu tuo esiin tiloja ja muotoja suunnitellulla tavalla. Erityisen kauniita ovat hetket, jolloin luonnonvalo ja valaisu täydentävät toisiaan tasapainoisesti. Eri vuodenajoilta olevat lumielementteihin sijoitetut valaistut valokuvat tuovat jännittävän ajallisen kontrastin talven keskelle. Kuva: Antti Stöckell, 2018.

den tiedekunnan kehittämishankkeissa on tuettu talvitaiteen, muotoilun sekä lumi- ja jäärakentamisen asiantuntijuuden kehittymistä ja pyritty tuomaan alalle kulttuurista ja yhteisöllistä sisältöä. Lapin ammattikorkeakoulussa on tehty rakennusteknistä kehittämistä ja turvallisuuteen liittyvää tutkimusta yhteistyössä alan yritysten kanssa (Ryynänen, 2011, 2014). Yhteistyö käynnistyi jo vuosina 2000–2001 Winter Highlights -hankkeessa ja jatkui The Snow Show -talvitaiteen koulutushankkeessa, jonka Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta toteutti vuosina 2002–2004 samanaikaisesti kansainvälisen The Snow Show -taidetapahtuman (Fung, 2004) kanssa. Tuolloin tapahtumassa kerättiin yhteen talveen liittyvää monitieteistä tietoa ja taitoa, tuotettiin talvitaiteen ja lumi- ja jäärakentamisen oppimateriaaleja sekä koulutettiin alan osaajia (Huhmarniemi, Jokela & Vuorjoki, 2003a, 2003b, 2004; Jokela, 2007a, 2007b). The Snow Show toimi aikanaan hyvänä pilottina, joka samalla osoitti, että Rovaniemen ja Kemin kaltaisissa pikkukaupungeissa on mahdollista järjestää suuri kansainvälinen talvitapahtuma. Tapahtuman jälkeen monet lumirakentamiskohteet ovat vakiinnuttaneet toimintansa matkailusektorilla.

Koulutushankkeessa tunnistettiin uusia kehittämisalueita, jotka ohjasivat myöhemmin Lapland Snow Design -hankkeen (2012–2014) tavoitteita luoda kyseiselle elinkeinotalalle uutta osaamista, innovaatioita ja toimintamalleja muotoiluajattelua ja osallistavan ja soveltavan taiteen toimintatapoja hyödyntäen. Linnojen ja hotellien suunnittelun sijasta hankkeessa oli ajankohtaisempaa vastata arktisen muotoilun ja taiteen menetelmin yhä monimuotoisemmiksi muuttuviin tarpeisiin. Lapland Snow Design -hanke kokosi yhteen alan yrityksiä ja asiantuntijoita, jotka yhdessä pyrkivät suunnittelemaan, toteuttamaan ja markkinoimaan aiempaa kilpailukykyisempiä tuotteita ja palveluita. Samalla hanke nosti esiin haasteita ja kehittämiskohteita, joita voidaan tarkastella niin pohjoisen olosuhdeosaamisen, luonnonvarojen hyödyntämisen kuin kestävän kehityksen näkökulmista (Härkönen, ym., 2014).

Taiteen soveltavalle osaamiselle on suuri tarve, sillä useimmat toimijat lumi- ja jäärakentamisen alalla ovat itseoppineita tai heidän taustansa on teknisessä rakentamisessa. Alan toiminnan viitekehys on kuitenkin elämyshakuinen matkailu, ja tällöin talvien ympäristöjen toiminnallisuuteen ja palveluihin liittyvä esteettis-visuaalinen suunnittelu on teknistä osaamista tärkeämpi laatua varmistava tekijä. Vaikka kehittämistutkimusta tehtiin, arvioi Työ- ja elinkeinoministeriö, että lumi- ja jäärakentamista sekä sen sovelluksia oli tutkittu vasta vähän (Komu & Kivelä-Pelkonen, 2011).

KULTTUURISESTI KESTÄVÄÄ TAITOA LUMELLE

Erityisesti Lapland Snow Design -hankkeessa tunnistettiin keskeiseksi haasteeksi osavien lumi- ja jääveistäjien löytäminen kohteisiin sesonkiaikana. Talvella 2019–2020 Lapissa on jälleen toteutettu useita massiivisia lumihotelleita ja muita lumirakentamiskohteita. Kohteissa on työskennellyt runsaasti ulkomaisia veistäjiä Itä-Euroopan maista ja Kiinasta. Samaan aikaan lumiveiston osaamista on kehitetty Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan johtamassa Lapin ELY-keskuksen rahoittamassa koulutushankkeessa Taitoa lumelle (2018–2020). Sisällöllisen ja teknisen suunnittelun perusteiden opiskelun ja turvallisuuskoulutuksen jälkeen koulutettavat siirtyivät työelämäkoulutukseen oppimaan lumi- ja jääveistoa kahden viikon ajaksi kolmeen lumirakentamiskohteeseen. Taivotteena oli kouluttaa veistäjiä, jotka pystyvät toimimaan erilaisissa lumi- ja jäärakentamisen ympäristöissä ja työryhmissä työturvallisuuden, teknisen osaamisen ja taiteellisen suunnittelun vaatimukset huomioiden. Pohjois-Suomen toimijoiden taitojen lisääntyminen edistää työllistymistä ja lumihotelliyrityksille se merkitsee osaavan työvoiman saatavuutta omalta alueelta.

Keskeinen kohteiden taiteellista laatua koskeva kysymys on, nähdäänkö toiminta kulttuurina vai koristeluna. Ruotsissa maailmankuulun Jukkasjärven jäähotellin taiteellisen sisällön tuottaa taiteilijoiden johtama kansainvälinen taiteilijaresidenssi, johon valitaan taiteilijat suunnitelmien ja hakemusten perusteella (Öhman, 2012). Suomessa kohteiden taiteellisen sisällön toteuttaa usein varsin satunnainen joukko erilaisista lähtökohdista tulevia veistäjiä – viime vuosina yhä useammin myös teknisesti taitavia, nopeita ja matalaan palkkaan tyytyväisiä itäeurooppalaisia ja kiinalaisia veistäjiä.

Tarvitaanko alalla sitten monipuolisesti koulutettuja soveltavan taiteen osaajia? Teknisten uudistusten, rakentamisen turvallisuuden ja taloudellisuuden rinnalla on korostettava talven, lumen ja jään mahdollisuuksien tarkastelua ekologisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti vastuullisessa matkailun sisältötuotannossa. Talvisen ympäristön uusiutuvien luonnonvarojen, lumen ja jään käyttöä kehitettäessä on huomioitava yhtäaikaaisesti useita eri näkökulmia. Palvelujen tilallisia ja teknisiä ratkaisuja suhteessa esteettis-visuaaliseen laatuun ja merkityksiin, yritystoiminnan muotoa, kumppanuuk-sien järjestämistä ja asiakkaiden osallistumistapoja sekä myös viestintää ja markkinointia tulisi kehittää pohjoisen kulttuurin omaleimaisuutta unohtamatta. SOLU-koulutus antaa valmiuksia edelliset näkökohdat huomioiden sellaisten kokonaisuuksien suunnittelulle, jotka luovat paikoille identiteettiä ja vetovoimaisuutta. Tämä luo puolestaan kulttuurista kestävyyttä.

Kuva 2. Tiimityönä suunniteltujen laajojen talvitaidekokonaisuuksien toteutukseen sisältyy paljon myös itsenäistä, keskittyntä työskentelyä. Lumen muotoilu erilaisin välinein on ajoittain hyvin fyysistä mutta samalla myös aineetonta; veistäjä muotoilee valon ja varjon kulkua alati muuttuvissa olosuhteissa. Kuva: Linda Sainio, 2018.

SOLU-maisteriohjelman opiskelijat saivat kosketuksen lumi- ja jäärakentamisen maailmaan osallistuessaan Taitoa lumelle -hankkeen aikana tammikuussa 2018 talvitaiteen työpajaan Kuusamo-opiston pihalla. Työpajan tavoitteena oli oppia paikkasidonnaisen suunnittelun perusteet sekä lumirakenteiden toteutuksen ja veistämisen taitoja käytännössä. Työpaja noudatti siten Taitoa lumelle -hankkeen koulutuksen sisältöä tiivistetysti sovellettuna matkailuympäristön sijaan paikallisyhteisön tarpeita huomioivaksi.

Suuret lumihotellit rakennetaan usein laajalle kentälle, eikä niiden ulkoasuun kiinnitetä julkisivua lukuun ottamatta juuri huomiota. Lumihotelli muodostaa sisälleen itsenäisen maailman, joka ei ole välittömässä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Kuusamo-opiston työpajassa, kuten usein muissakin Lapin yliopiston organisoimissa yhteisöllisissä työpajoissa, lumirakenteiden ja -veistosten muodostama kokonaisuus sovitettiin luonnolliseen ympäristöön, tällä kertaa rakennusten ympäröimälle pihalle. Avoimen taivaan alla talvitaide on välittömässä vuoropuhelussa ympäristön elementtien ja olosuhteiden, kuten valaistuksen muutosten kanssa.

Työpajan tuloksena syntyi opiston monia käyttäjäryhmiä palveleva viihtyisä ja elämyksellinen piha, jossa lumirakenteisiin yhdistettiin myös valokuvia. Kokonaisuus muodosti opistoyhteisön väelle kuljettavaksi ja katseltavaksi uusia valaistuja tiloja ja reittejä luoden myös poikkeuksellisen ympäristön valokuvien käytölle. Tällainen kokemus paikallälähtöisestä suunnittelusta ja toteutuksesta valokuvineen on sovellettavissa erilaisten tapahtumien ja ohjelmalvelujen ympäristöjen tuottamisessa.

Kuten SOLUn opiskelijatkin huomasivat, oma haasteensa taivasalla olevissa kohteissa muodostuu ylläpidosta ja huollosta, mikäli kohteita halutaan käyttää viikkojen tai kuukausien ajan. Ylläpidon kysymystä ei tulisi kuitenkaan nähdä vain ongelmana, vaan myös mahdollisuutena luoda talven edetessä vaihtuvien olosuhteiden kanssa vuorovaihtuettavia ympäristöjä, missä satava ja tuulessa kinostuva lumi kenties vain täydentää ja elävöittää veistäjien työtä. Olisiko tällainen asenne ja ajattelutapa omiaan vahvistamaan herkkyyttä löytää ekologisesti ja kulttuurisesti kestäviä toimintamalleja?

Yksi keskeinen työpajan anti SOLUn opiskelijoille oli kokemus yhteisestä ponnistuksesta yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Työtä organisoitiin ja jaettiin vahvuuksien mukaan ja ennen kaikkea taiteellista näkemystä ja sisältöä työstettiin keskustellen. Myös Taitoa lumelle -hankkeen koulutettavien kokemuksissa korostui yhteisen arvopohjan jakavan hyvän tiimin merkitys mielekkään ja taiteellisesti innostavan suunnittelu- ja työprosessin edellytyksenä.

Soveltavan taiteen ja luontokuvauksen näkökulmasta on myös huomioitava, että tekniikan kehittyminen audiovisuaalisen median ja valaistuksen laitteissa on avannut

runsaasti uusia mahdollisuuksia myös elämyksellisten, informatiivisten ja interaktiivisten talviympäristöjen toteutukselle. Ymmärrys talvien luonnonvalojen ja keinovalaistuksen vuorovaikutuksen mahdollisuuksista matkailuympäristöissä on lisääntymässä. Digitaalisen ja interaktiivisen audiovisuaalisen median käyttö lumi- ja jäärakentamiskohteissa on myös aluillaan. Tuomalla luontokuvauksen sisältöjä ja lumiveiston ja soveltavan taiteen osaamista yhteen voidaan lisätä myös toimintojen ekologista, kulttuurista ja taloudellista kestävyyttä (Härkönen ym., 2014).

SEURAAVA ASKEL – VIHREÄ TALVI

Tarkasteltaessa talvisen soveltavan taiteen kehittämistä esiin nousee niin haasteita kuin uusia mahdollisuuksia. Kehittämistutkimusten parissa luotuja uusia toimintamalleja on hyödynnetty vielä rajoittuneesti, sillä ne ovat jääneet vain harvojen matkailuyrittäjien käyttöön, ja silloinkin niitä on sovellettu lumi- ja jäärakentamisen yhteydessä lähinnä vain vakiintuneisiin matkailupalvelujen muotoihin kuten hotelleihin, ravintoloihin, baareihin ja kappeleihin. Toiminnan kytkökset paikalliskulttuuriin ovat ohuita, eivätkä ne ole osoittaneet vahvistumisen merkkejä. Soveltavan taiteen mahdollisuuksia tulee siis tarkastella laajemmin luonto- ja kulttuurimatkailun kehitystrendien kontekstissa.

Suomen itsenäisyyden juhlarahaston, Sitran, tutkimuksissa on osoitettu, että luonnon hyödyntämisen jalostusarvo kasvaa, kun biomassoihin perustuvista ratkaisuista siirrytään luontoa hyödyntävien palvelujen, elämysten ja merkitysten vaihdantaan (Särkkä, Konttinen & Sjöstedt, 2013). Mielestämme tämä pätee myös talven luonnonvarojen hyödyntämiseen. Tänä päivänä puhutaan vihreästä taloudesta ja vihreästä hyvinvoinnista, joissa innovaatiot muodostuvat luonnosta, palvelusta ja teknologiasta. Soveltavassa taiteessa tämän kolmikannan kehittäminen tulisi olla keskiössä, mutta työ on vasta alussa.

Luonnonvarakeskuksen tutkija Elina Vehmaston (2014) mukaan vihreän talouden ja hyvinvoinnin perustana on myös käsitys siitä, että ihmiset haluavat entistä enemmän olla mukana vaikuttamassa ympäristönsä viihtyisyyteen, laatuun ja mielekkyyteen. Lapin yliopiston hankkeissa on osoitettu, että talvitaiteen yhteisöllisiä työtapoja voidaan tuoda niin kaupunkien, kylien, koulujen kuin matkailuympäristöjenkin hyvinvoinnin kehittämiseen. Alalla tehtävä taiteellinen toiminta jää valitettavan usein vapaaehtoistyöksi, ja ongelma johtuu siitä, että tätä kehittyvää soveltavan taiteen alaa ei vielä arvosteta kult-

tuurialalla, minkä takia sen on vaikea saada kulttuurialojen rahoitusta. Elinkeinoelämä ei puolestaan tunnista riittävän hyvin uusien luovien alojen toimintatapoja ja mahdollisuuksia. Vuosien saatossa konseptoiduista ja pilotoituista monialaisista ja sektoreiden välisistä talvitapahtumista ei yksikään ole vakiinnuttanut asemaansa – aika ei ole ollut vielä valmis, tai toimintaa kantavia soveltavan taiteen osaajia ei ole ollut riittävästi.

Tulevaisuudentutkimuskeskuksen tutkijat Katariina Heikkilä ja Anna Kirveennummi (2013) painottavat, että tulevaisuudessa uusia luontolähtöisiä hyvinvointipalveluita ja tuotteita syntyy sosiaalisten ja teknologisten innovaatioiden rajapinnalla. Ilmiö on havaittavissa jo nyt monilla toimialoilla, ja meneillään olevat muutokset toimintaympäristössä vahvistavat tätä kehitystä. Vihreän hyvinvoinnin innovaatioita on kehittymässä

Kuva 3. Riittävän korkeina lumiset elementit eivät huku kinoksiin runsaidenkaan lumisateiden jälkeen. Elementtien päälle satava lumi saa vapaasti pehmentää linjoja ja luoda omia muotojansa. Pystyt seinämät tarjoavat puolestaan suojaosan pinnan kuville ja yksityiskohdille. Kuva: Antti Stöckell, 2018.

ainakin vihreän terveyden (Green Health), vihreän viihtymisen (Green Entertainment), vihreän rakentamisen (Green Building) ja vihreän hoivan (Green Care) alueille (Vehmasto 2014). Kaikki ovat potentiaalisia aloja myös soveltavalle taiteelle.

Talvi on Pohjois-Suomen alueellisen erityisosaamisen alue, ja voidaan ajatella, että vahva suhde talveen tuottaa myös kilpailukyvyn kannalta tärkeitä ominaisuuksia näille nopeasti uudistuville alueille. Soveltavan taiteen näkökulmasta uusien innovaatioiden suunnitteluyhteistyö pelkästään lumirakentajayritysten kesken ei riitä, sillä luonto- ja talvilähtöiset mahdollisuudet syntyvät vain toimialat ylittävistä ratkaisuista. Juuri tähän tarvitaan soveltavan taiteen yhteistyöosaamista. Uutuuden kadotessa rakennettavien lumi- ja jääympäristöjen arvo muodostuu yhä enemmän aineettomista ominaisuuksista, sekä aineettomien sisältöjen yhdistämisestä fyysisiin ympäristöihin, esteettisiin ja visuaalisiin lisäarvoihin ja palveluihin, joita tuetaan erilaisilla teknologisilla ratkaisuilla. Siten myös esimerkiksi hiljaisuus, maisema ja luonnon psyykkiset ja fysiologiset terveysvaikutukset voivat luoda mahdollisuuksia aivan uudentyypiselle soveltavalla taiteelle ja luontokuvalle talven ja hankien parissa.

LÄHTEET

- Fung, L.** (2004). *The Snow Show*. Lontoo: Thames & Hudson.
- Heikkilä, K. & Kirveennummi, A.** (2013). Tulevaisuuskuvia luontokokemusten hyödyntämisestä: luonnosta hyvinvointia, palveluja ja liiketoimintaa. *Tutu e-julkaisuja 4/2013*. Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Haettu 29.2.2020 osoitteesta <https://www.sitra.fi/julkaisut/tulevaisuuskuvia-luontokokemusten-hyodyntamisesta/>
- Huhmarniemi, M., Jokela, T. & Vuorjoki, S.** (toim.) (2003a). Talven taidetta: puheenvuoroja talven kulttuurista, talvitaiteesta ja lumirakentamisesta / Winter art: Statement on winter art and snow construction. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 6*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Huhmarniemi, M., Jokela, T. & Vuorjoki, S.** (toim.) (2003b). Talven taito: puheenvuoroja talven kulttuurista, talvitaiteesta ja lumirakentamisesta / Winter skills: A guidebook for snow and ice sculpting. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 7*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Huhmarniemi, M., Jokela, T. & Vuorjoki, S.** (toim.) (2004). Talven tuntemus: puheenvuoroja talvesta ja talvitaiteesta / Sense of winter: Statements on winter and winter art. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 9*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Härkönen, E., Jokela, T. & Yliharju A.-J.** (toim.) (2014). *Snow design in lapland: Initiating cooperation*. Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T.** (2004). Talven show ja jälkiä sulavesissä / The show of winter and traces in the melting waters. Teoksessa M. Huhmarniemi, T. Jokela & S. Vuorjoki (toim.), Talven tuntemus: puheenvuoroja talvesta ja talvitaiteesta / Sense of winter: Statements on winter and winter art. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 9* (s. 160–165). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T.** (2007a). Winter art project. *The International Journal of Art and Design Education*, 26(3), 238–250.
- Jokela, T.** (2007b). Winter art as an experience. Teoksessa M. Kylänen & A. Häkkinen (toim.), Arts and experiences. *Articles on Experiences 5* (s. 114–135). Rovaniemi: Elämysteollisuuden osaamiskeskus.
- Jokela, T.** (2008a). A Wanderer in the landscape. Teoksessa G. Coutts & J. Jokela (toim.), *Art, community and environment: Educational perspectives* (s. 3–27). Bristol: Intellect.
- Jokela, T.** (2008b). The northern schoolyard as a forum for community-based art education and psychosocial well-being. Teoksessa A. Ahonen, E. Alerby, O. Johansen, R. Rajala, I. Ryzhkova, E. Sohlman & H. Villanen (toim.), *Crystals of schoolchildren' well-being: Cross-border training material for promoting psychosocial well-being through school education* (161–176). Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T. & Hiltunen, M.** (2014). Pohjoiset kylät ja koulupihat taidekasvatuksen paikkoina. Teoksessa E. Hyry-Beihammer, M. Hiltunen & E. Estola (toim.), *Paikka ja kasvatus* (s. 78–106). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Komu, H. & Kivelä-Pelkonen, L.** (2011). Lumen ja jään matkailussa Suomessa ja muissa maissa. TEM raportteja 10/2011.
- Ryynänen, K.** (2011). Lumi- ja jäärakentamisen ohjekirja. Vinkkejä viranomaisille – ohjeita rakentajille. *Rovaniemen ammattikorkeakoulun julkaisuja C 27*. Rovaniemi: Rovaniemen ammattikorkeakoulu.
- Ryynänen, K.** (2014). Safe design and use of snow and ice construction. Teoksessa E. Härkönen, J. Jokela & A.-J. Yliharju (toim.), *Snow design in Lapland: Initiating cooperation* (s. 114–141). Rovaniemi: University of Lapland.
- Särkkä, S., Konttinen, L. & Sjöstedt, T.** (toim.) (2013). Luonnonlukutaito – Luo liiketoimintaa vihreästä hyvinvoinnista. Helsinki: Sitra. Haettu 29.2.2020 osoitteesta <http://www.sitra.fi/julkaisu/2013/luonnonlukutaito-luo-liiketoimintaa-vihreasta-hyvinvoinnista>

Tyrväinen, L. & Tuulentie, S. (toim.) (2007). Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi. *Metlan työraportteja 52*. Vantaa: Metsäntutkimuslaitos. Haettu 29.2.2020 osoitteesta <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2007/mwp052.htm>.

Vehmasto, E. (2014). Green Care – toimintatavan suuntaviivat Suomessa. Jokioinen: MTT. Haettu 29.2.2020 osoitteesta <http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu20.pdf>

Öhman, S.P. (toim.) (2012). *Icehotel: Art & design*. Connecticut: Fawn's Leap Productions.

Kuva: Linda Sainio, 2018.

SOLUN TOTEUTUS JA TULOKSIA KUUSAMOSSA

KUUSAMON KAUPUNGIN JA LAPIN YLIOPISTON TAITEIDEN TIEDEKUNNAN YHTEISTYÖTÄ VIISITOISTA VUOTTA

Kari Kantola

S

Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma (SOLU) on tärkeä etappi viisitoista vuotta jatkuneessa luontokuvauksen kehittämistyössä, jota on tehty yhdessä Kuusamon alueen toimijoiden ja pohjoisten yliopistojen kesken. Tämä yhteistyö on ollut vahvistamassa Kuusamon vetovoimaa suomalaisten ja ulkomaalaisten luontokuvaajien keskuudessa. Kuusamoon saavutaan kaikkialta maailmasta kuvaamaan itsenäisesti, osallistumaan luontokuvausyritysten palveluihin ja oppilaitosten luontokuvauskursseille. Kuusamossa on toteutettu ensimmäinen luontokuvauksen maisteriohjelma, alueella on eniten Suomessa luontokuvauksen ohjelma- ja koulutuspalveluja, siellä on Suomen ensimmäinen ja ainoa

luontokuvakeskus ja vuosittain siellä järjestetään syksyinen kansainvälinen luontokuvatapahtuma ja tammikuinen valtakunnallinen luontokuvaussymposium. Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, että Kuusamoa kutsutaan osuvasti luontokuvauksen pääkaupungiksi Suomessa.

Luontokuvauksen suosiolle luo ymmärrettävän perustan Kuusamon alueen monipuolinen luonto, joka on korkokovaltaan vaihteleva alkaen itään virtaavien jokien sy-

Kuva 1. Hannu Hautala mielimaisemissaan Kuusamon Kurkijärvellä.
Kuva: Kari Kantola, 2018.

vistä jokilaaksoista liki viiteen sataan metriin kohoaviin vaaroihin. Itäisen havumetsävyöhykkeen läntisellä reunalla sijaitsevan alueen kasvisto ja eläimistö ovat monipuolisia; alueella kohtaavat monet pohjoiset ja eteläiset sekä itäiset ja läntiset lajit. Kalkkiperäinen maaperä on hyvä kasvualusta Suomessa harvemmin tavattaville orkideoille. Pitkä ja runsasluminen talvi on myös selkeä vahvuustekijä luontokuvausta ajatellen.

Taiteilijat ovat teoksillaan tehneet Kuusamon luontoa tunnetuksi jo kauan; Akseli Gallen-Kallelasta ja I. K. Inhasta Matti A. Pitkäseen ja Hannu Hautalaan. Myös paikallisten taitelijoiden ja valokuvauksen harrastajien harjoittama luonnonkuvaus on ollut merkittävää useiden vuosikymmenien ajan. Luontokuvauksen osalta keskeinen vaikuttaja on Töysässä Etelä-Pohjanmaalla vuonna 1941 syntynyt ja 1979 Kuusamoon muuttanut luonnonkuvaaja Hannu Hautala. Kiistatta voi sanoa, että hän on elämäntyöllään tehnyt Kuusamosta kansainvälisesti tunnetun luontokuvauskohteen sekä ollut muutoinkin innoittajana monelle luontokuvaajalle. Hautala on pitkällä urallaan tehnyt 61 kirjaa kuudella eri vuosikymmenellä. Ensimmäinen kirja *Erämetsän elämää* ilmestyi vuonna 1968 ja viimeisin Hannu Hautalan ja Domenico Ruiun yhteiskirja *Squardi Paralleli – Samansuuntaiset katseet* vuonna 2019.

Julkaistujen kirjojen ohella konkreettisena jälkeenä Hannu Hautalan elämäntyöstä on olemassa mittava vuosikymmenien aikana syntynyt kuva-arkisto, noin 1,5 miljoonaa filmiruutua, noin 1000 nidettä käsittävä luontokuvakirjakokoelma, kuvaajan päiväkirjat ja lehtileikkeet. Hannu Hautalan pitkän uran aikana kertynyt poikkeuksellisen laaja materiaali tarjoaisi hyvän lähtökohdan tutkia dokumentaatiota Kuusamon luonnosta sekä suomalaista luontokuvausta.

HANNU HAUTALA INSTITUUTTI -HANKE KÄYNNISTI YLIOPISTOYHTEISTYÖN

Hannu Hautalan jäädessä 2004 taiteilijaeläkkeelle, Kuusamon kaupungin piirissä pohdittiin keinoja vaalia ja tuoda esille Hannu Hautalan elämäntyötä. Ratkaisuna ryhdyttiin laatimaan Hannu Hautala -instituutin perustamista varten Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) hankehakemusta, joka jätettiin Oulun läänin sivistysosastolle, joka myöhemmin päätti hyväksyä hankkeen toteutettavaksi ajalla 1.5.2005–30.6.2007. Keskeisenä tavoitteena oli toteuttaa suurelle yleisölle avoin luontokuvakeskus, jossa olisi esillä sekä Hannu Hautalan että vieraillevien luontovalokuvaajien teoksia. Kuusamon kaupunki neuvotteli Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan yhteistyökumppaniksi suunnittelemaan ja toteut-

tamaan luontokuvakeskusta. Tämä käynnisti pitkäjänteisen yhteistyön luontokuvauksen sektorilla Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja Kuusamon kesken.

Lapin yliopistoon palkattu näyttelysuunnittelija ja kolme loppuvaiheen opiskelijaa toteuttivat tiedekunnan opettajien tuella luontokuvakeskuksen näyttely-ympäristön ja näyttelysovellukset yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa. Opiskelijat suunnittelivat 2006–2007 yliopiston studiossa innovatiivisia mediaratkaisuja, jotka toteutettiin luontokuvakeskukseen. Lähes kaikki sovellukset ovat edelleen käytössä ja toimivia. Lapin yliopiston työ hankkeessa oli ensiarvoisen tärkeä, sillä sen myötä saatiin osaamista, jota Kuusamossa ei ollut. Myös Oulun yliopiston humanistinen tiedekunta oli mukana näyttelyn tekstien käännöksiin liittyvässä työssä.

Hankkeessa suunniteltiin myös Hannu Hautalan kuvien arkistointia, laadittiin suunnitelma Hautalan yli tuhat nidettä käsittävän luontokuvakirjaston tulevaisuuden sijoittamisesta ja toteutettiin luontokuvauskoulutuksen oppimisympäristö Kuusamon kansanopistolle, jossa oli järjestetty valokuvauskoulutusta 1980-luvulta alkaen.

HANNU HAUTALA -SÄÄTIÖN PERUSTAMINEN SEMENTOI HAUTALAN ELÄMÄNTYÖN KUUSAMOON

Vuoden 2007 lopussa perustettiin Hannu Hautala -säätiö vaalimaan Hannu Hautalan taiteellista perintöä. Säätiön perustajajäsenet olivat Hannu ja Irma Hautala, Kuusamon kaupunki, Otavan kirjassäätiö, Oulun yliopiston tukisäätiö ja Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopistoseura ry. Hannu Hautala lahjoitti säätiölle kaikki kuvansa sekä luontokuvakirjastonsa. Yhdessä Kuusamon kaupungin kanssa säätiö on vastannut Hannu Hautala luontokuvakeskuksen toiminnasta. Säätiön vastuulla on näyttelyiden suunnittelu ja esillä olevien teosten valmistaminen. Noin 500 Hautalan valokuvaa on säätiön perustamisen jälkeen ollut esillä useassa paikassa Suomessa ja muualla Euroopassa. Vuosien saatossa Hannu Hautalan kuvia on digitoitu noin 30 000, joista noin 10 prosenttia on editoitu Hautalan näkemyksen mukaisesti käyttökuviksi julkaisuihin ja näyttelyihin.

Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto ryhtyi 2008 säätiön perustamisen myötä järjestämään lyhytkursseja luontokuvauksessa. Alkuvuosina järjestettiin vain muutamia kursseja vuodessa. Myös Kuusamon kansanopisto järjesti joitakin valokuvauksen lyhytkursseja yhden lukuvuoden kestävän valokuvauslinjan ohella. Vuoden 2011 alussa aloitti toimintansa Kuusamo-opisto, joka muodostettiin aiemmin erillisinä toimineista Kuusamon kansalaisopistosta ja Kuusamon kansanopistosta sekä Pohjois-Pohjanmaan kesä-

Kuva 2. Ympäristö- ja luontokuvausakatemia työpaja Paanajärven kansallispuistossa Venäjällä. Ryhmä matkalla tutkimaan viime sotia edeltävän suomalaisasutuksen jäänteitä Mäntyniemessä. Kuva: Kari Kantola, 2012.

liopiston Kuusamon toimipaikan toiminnoista. Kuusamo-opiston perustamisen yhtenä tavoitteena oli vapaan sivistystyön paikallisten resurssien ja synergian vahvistaminen. Kuusamossa nähtiin tässä myös mahdollisuus kehittää luontovalokuvauskoulutusta.

YMPÄRISTÖ JA LUONTOKUVAUSAKATEMIA -HANKE LOI HYVÄN PERUSTAN LUONTOVALOKUVAUSKOULUTUKSELLE

Kuusamon kaupunki suunnitteli ja käynnisti 2011 yhdessä Kuusamo-opiston, Lapin yliopiston ja Oulun yliopiston kanssa Ympäristö- ja luontokuvausakatemia -hankkeen, jolle Pohjois-Pohjanmaan liitto myönsi EAKR-rahoituksen. Akatemia-hanke oli luonteva jatkumo Hannu Hautala luontokuvausinstituutti hankkeessa tehdyille yhteistyölle. Ympäristö- ja luontokuvausakatemia hankkeen keskeisiä tavoitteita olivat luontokuvauksen osaamisen kehittäminen sekä akatemian oppimisympäristön rakentaminen Kuusamo-opiston yhteyteen.

Osaamisen kehittämiseksi perustettiin osa- ja määräaikainen ympäristö- ja luontokuvauksen professuuri Lapin yliopistoon. Hankkeessa toteutettiin yhteensä 11 asiantuntijatyöpajaa Suomessa ja Paanajärven kansallispuistossa Venäjällä sekä laadittiin runko ympäristö- ja luontokuvauksen avoimen yliopiston perusopintokokonaisuudesta. Hankkeen aikana pilotoitiin Kuusamo-opiston valokuvauslinjan opiskelijoiden kanssa luovan ilmaisun tallenne, esitys- ja julkaisuvälineet -opintojakso, mutta muutoin suunniteltua kokonaisuutta ei ole koskaan toteutettu sellaisenaan, eikä Lapin yliopiston avoimen yliopiston tarjontaan syntynyt ympäristö- ja luontokuvauksen opintokokonaisuutta. Sitä vastoin 2016–2017 Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopisto järjesti Kuusamossa Lapin avoimen yliopiston kanssa valokuvauksen perusopintokokonaisuuden. Opetusta pidettiin hyvänä ja mielenkiintoisena, koska se poikkesi perinteisestä dokumentaarisesta valokuvauksesta.

Osittain hankkeen työpajojen tuloksena syntyi valokuvauksen ja tieteen visuaalisointiin liittyvä kansainvälinen verkosto Subzero, josta tuli yksi Arktisen yliopiston temaatinen ryhmä. Verkoston keskeisenä tavoitteena oli edistää kestävästä kehityksestä lisäämällä tieteen ja taiteen välistä vuorovaikutusta.

Hankkeessa rakennettiin Kuusamo-opiston yhteyteen ympäristö- ja luontokuvausakatemia koulutustila, joka varustettiin ajanmukaisilla valokuvausvälineillä. Koulutustila käsitti muun muassa kuva- ja videoeditointiin sekä graafiseen työskentelyyn sopivat työasemat ohjelmistoineen, opiskelijakohtaiset digitaaliset järjestelmäkamerakalustot, suurkuvatulostimen sekä varusteet kenttäkurssija varten. Lisäksi hankkeessa suunniteltiin ja rakennutettiin kaksi siirrettävää kuvauskojua sekä kuvauslava Kuntivaaran laelle maisemakuvausta varten.

Ympäristö- ja luontokuvausakatemia -hankkeen aikana ja sen jälkeen luontovalokuvauskoulutuksen määrä on kasvanut Kuusamo-opistossa merkittävästi. Kun 2011 valokuvauksen lyhytkurssija järjestettiin muutamia, niin 2020 kurssija on lukuvuoden kestävä valokuvauslinjan lisäksi tarjolla noin 30. Voidaan sanoa, että ympäristö- ja luontokuvausakatemia investoinnit oppimisympäristöön loivat hyvät puitteet opiston koulutustoiminnan lisäämiseksi.

Luontokuvauspalveluihin liittyvä yritystoiminta on kehittynyt Kuusamossa merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kuusamon lintumatkailu Oy aloitti toimintansa 2003 lintuharrastajien opastajana ja ensimmäiset kuvausasiakkaat tulivat 2005. Tänä päivänä yritys järjestää opastusta lintu- ja valokuvausharrastajille, vuokraa piilokojuja kuvaajille sekä järjestää luontokuvauskurssija. Toiminta on lähtenyt 2015 alkaen voimakkaaseen kasvuun, kun kojujen määrää on lisätty ja alan harrastajien

määrä on kasvanut voimakkaasti. Toiminta on kansainvälistä, sillä asiakkaita on ollut tähän mennessä 48 maasta. Tällä hetkellä piilokojuja on noin 30 kappaletta ja niissä paikat noin 90 kuvaajalle. Kuusamon lintumatkailun lisäksi Kuusamossa on kolme karhukuvauspalveluja tarjoavaa yritystä, joista yksi tarjoaa myös kojupalveluja sääksien kuvaukseen.

PITKÄÄN KAAVAILTU MAISTERIOHJELMA KÄYNNISTYI 2017

Luontokuvaukseen liittyvän maisteriohjelman toteuttaminen Kuusamossa nousi ajatuksena esille ensimmäisen kerran vuonna 2007 Lapin yliopiston rehtorin Kuusamon vierailun yhteydessä. Aihe jäi kytämään alueen toimijoiden ajatuksiin ja se nousi esille mahdollisuutena 2015, kun Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksesta tuli viestiä, että Kuusamon kaupungin kannattaisi suunnitella kulttuurialan osaamista ja liiketoimintaa edistävää EU-hanketta. Osaltaan rahoittajan kannustamana kaupunki ja Lapin yliopisto päättivät laatia hankesuunnitelman Kuusamossa toteutettavasta maisteriohjelmasta.

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoituksen järjestytyä vuoden 2017 alussa käynnistyi Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma -hanke, jossa kumppaneina olivat Lapin yliopisto ja Kuusamo-opisto. Maisteriohjelman 12 opiskelijapaikkaan oli jopa yllättävän paljon hakijoita kevään 2017 haussa. Hakijat olivat kaikkialta Suomesta ja pääosin Kuusamon ulkopuolelta. Hankkeen keskeinen työpaketti oli maisteriohjelman toteutus ja pedagoginen kehittäminen. Yliopiston vastuualueena oli opetuksen suunnittelu sekä järjestäminen, ja Kuusamo-opiston tehtävänä oli vastata koulutuksen oppimisympäristöjärjestelyistä kamppuksellaan Kuusamossa sekä vastata osin opiskelijaprojekteihin liittyvistä kontakteista paikallisiin toimijoihin.

Maisteriohjelman opiskelu tapahtui Kuusamo-opistolla ympäristö- ja luontokuvausakatemia- hankkeessa rakennetussa luontovalokuvauksen oppimisympäristössä. Tilaja laiteresurssien käyttö sovitettiin maisteriohjelman, opiston oman valokuvauslinjan ja valokuvauksen lyhytkurssien kesken. Opistolla oli käytettävissä myös minibusseja, joita voitiin tarvittaessa käyttää maisteriohjelman opintoprojekteihin. Opiston resurssien käyttöä, opastusta ja koordinointia hoitivat projektiin nimetyt opiston opettajat ja suunnittelijat. Opiston ruokalaan hankittiin lupa tarjota korkeakouluopiskelijoille valtion varoin tuettu päivittäinen ateria ja kaupunki järjesti opiskelijoiden terveyshuollon. Opiskelijat saattoivat myös vuokrata huoneita tarvitsemakseen ajaksi opiston asuntolasta.

Kuva 3. Vuotungin yhteisötaidetyöpaja. Kuva: Kari Kantola, 2018.

OPINTOPROJEKTIT TOIVAT ALUEELLE UUTTA OSAAMISTA

Maisteriohjelman opintoprojektien keskiössä oli yhteistyö paikallisen elinkeinon ja muiden toimijoiden kanssa. Kuusamo-opiston kautta maisteriohjelmalle järjestyivät kontaktit paikallisiin luontokuvausryttäjiin ja heidän hallitsemiin resursseihin, kuten piilokojuihin, joihin opiskelijat tekivät yhdessä ja yksityisesti kuvausretkiä. Opistolla oli keskeinen rooli myös Vuotungin kylässä toteutetun yhteisötaideprojektin järjestelyissä sekä usean pro gradu -tutkielman käynnistymisvaiheessa kontaktien ja resurssien järjestämisessä.

Maisteriohjelman opiskelijat osallistuivat vuosina 2017–2019 Kuusamo Nature Photo -tapahtumaan sekä osallistujina että näytteilleasettajina. Nature Photo -tapahtuman esitykset käynnistyvät vuosittain Kuusamo-opiston teatterisalissa, jossa on torstai-iltana ja perjantaipäivänä esityksiä ennen tapahtumien käynnistymistä pääareenalla Kuusamolalossa. Kuusamo-opistolla esitettiin 2018 yhden opiskelijan opinnäytetyöhön liittyvä *Kuusamon Karhustoorit* -musiikkikappale ja -video sekä toisen opiskelijan editoima Hannu Hautala -säätien tuottama rockmusiikkiin ja luontokuvaan perustuva video *Pohjoista voimaa*, joka saavutti merkittävää huomiota Kuusamossa ja myöhemmin syksyl-

lä vuoden luontokuvatapahtumassa Finlandiatalossa Helsingissä. Vastaavalla teemalla vuoden 2019 tapahtumassa esitettiin toinen saman opiskelijan editoima videoteos, jonka kuvitus oli luontokuvaaja Jarmo Manniselta. Opiston valokuvauslinjan opiskelijat ja maisteriohjelman opiskelijat toteuttivat lumitaidetyöpajan yhteistyössä vuonna 2018.

Ohjelmassa valmistuneissa tutkielmissa on ansiokkaasti käsitelty alueen kannalta merkittäviä luontoon ja matkailuun sekä soveltavan taiteen ja luontokuvauksen suhteeseen liittyviä aiheita. Maisteriohjelman opiskelijaprojektit ja muut opiskelijoiden projektit ovat tuoneet Kuusamoon uutta osaamista ja tuoreita näkökulmia. Esimerkiksi

Kuva 4. Pohjoista voimaa -videoteoksen tekijäkolmikko Osku Tuominen, Hannu Hautala ja Keka Salmirinne. Kuva: Kari Kantola, 2018.

SOLU-maisteriohjelman yhdessä matkailututkimuksen ja arkkitehtuurin opiskelijoiden kanssa toteuttama työpaja Rukalla toi hienoja ja raikkaita näkökulmia Ruka Valleyn edelleen kehittämiseksi yhdessä alueen matkailuelinkeinon ja yliopiston kanssa.

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli koulutusorganisaatioiden yhteistyön kehittäminen ja osaamisen kehittäminen. Hankkeessa ei ehkä riittävästi kiinnitetty huomiota hankesopuolten keskinäiseen yhteistyöhön luontokuvausosaamisen kehittämisessä, sillä pääosin toteutunut yhteistyö liittyi oppimisympäristön käytännön kysymyksiin. Maisteriohjelman sekä opiston valokuvauslinjan ja lyhytkurssien opetustoiminta tapahtui organisaatioiden omista tavoitteista ja opetussuunnitelmista käsin, joten yhteisen tekemisen alueita ei luonnollisesti syntynyt. Osaltaan tähän vaikutti myös se, että luontovalokuvauksen pedagogia, opetussisällöt ja tavoitteet ovat vielä kehitysvaiheessa. Luontovalokuvauskoulutuksen traditio on Suomessa hyvin ohut. Kuusamo-opiston järjestämässä alan koulutuksessa nojaututaan pitkälti dokumentaarisen luontokuvauksen perinteisiin ja käytänteisiin, ja yliopiston koulutus nojaa taideopetuksen ja tutkimuksen traditioihin. Hanke osoitti myös, että luontovalokuvaukseen perehtyneitä opettajia on erittäin vaikea rekrytoida alan yliopistolliseen koulutukseen, sillä osajia on vähän.

UUSIA AVAUKSIA AIEMMAN YHTEISTYÖN POHJALTA

Kuusamoon, ja erityisesti Rukan alueelle, muuttaa jo nyt nuoria luonnosta ja luontoaktiviteeteista kiinnostuneita nuoria. Nämä nuoret voisivat olla hyvä kohderyhmä luontomatkailupalveluihin ja kuvataiteisiin/luontovalokuvaukseen painottuvalle kandidaatin tutkintoon tähtäävälle koulutukselle. Maisteriohjelmasta poiketen koulutukseen voisi yltää myös Kuusamon toiselta asteelta lukiosta ja ammattikoulusta valmistuvat opiskelijat.

Aiemmin luonnosteltu ympäristö- ja luontokuvauksen avoimen yliopiston kokonaisuus voisi toimia yhtenä kandidaattiohjelman opintokokonaisuutena. Alueen kannalta olisi hyvä, jos jatkossa olisi mahdollista tarjota luontokuvauksen akateeminen kokonaisuus avoimessa yliopistossa tai ammatillisesti valmentavana kokonaisuutena. Se olisi tärkeä avaus ja kehitysaskel luontovalokuvauksen koulutuskentässä. Kuusamo-opistosta yhdessä Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston kanssa on kehittynyt johtava luontokuvauskurssien järjestäjä Suomessa. Siltä puuttuu nyt ammatillisesti kehittävä luontokuvauksen koulutuskokonaisuus. Osa koulutuksen jaksoista voisi sopia erikoistumisopinointina osaksi luonto-oppaan tutkintoa.

Kuusamon ympäristö- ja luontokuvausakatemia raportissa tuotiin esille ajatus taide- ja tiederesidenssin perustamisesta Kuusamoon. Kuusamon residenssikeskus nojaisi Kuusamon ja rajantakaisen Paanajärven luontoon sekä paikkakunnalla toimivien Kuusamo-opiston, Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston, Oulun yliopiston Oulangan tutkimusaseman ja Hannu Hautala -säätiön resursseihin ja verkostoihin. Residenssi tarjoaisi puitteet luovan työn ammattimaiseen tekemiseen. Tämä voisi olla taiteellista työskentelyä, kuvaamista, aineiston keruuta ja teosten kehittelyä. Taiteellisessa työskentelyssä voi olla myös tutkimuksellinen ote ja tavoite, myös paikallisiin yhteisöihin liittyvä työskentely (Suonpää, 2014).

Voisiko Lapin ja Oulun yliopistojen toiminta Arktisen yliopiston temaattisissa verkostoissa tarjota mahdollisuuden ulottaa näiden verkostojen toimintaa myös Kuusamoon työpajojen muodossa? Residenssikeskus voisi toimia yliopistojen ja paikallisten toimijoiden yhteistyöalustana käsittäen taidetyöskentelyn lisäksi luontoon ja luontokuvaukseen liittyvää koulutusta sekä alueeseen kohdistuvan tutkimustoiminnan edistämistä. Kuusamossa on myös noussut keskusteluihin luontokuva-akatemia tai luontoakatemia perustaminen. Nyt voisi olla hyvä aika kartoittaa alueen toimijoiden ja yliopistojen kesken tätä asiaa sekä laatia tavoitteet ja toimenpidesuunnitelma tulevaa yhteistyötä varten.

LÄHTEET

Suonpää, J. (2014). Kuusamon luontokuvausakatemia. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 43*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Haettu 24.2.2020 osoitteesta https://issuu.com/holymelancholy/docs/kuusamon_luontokuvausakatemia

SOVELTAVAN KUVATAITEEN JA LUONTOKUVAUKSEN MAISTERIOHJELMAN TOTEUTUS

Jaana Paasovaara

S

oveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma oli Kuusamo-opiston ja Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan reilun kolmen vuoden mittainen yhteishanke, joka käynnistyi 1.1.2017 päättyi 30.4.2020. Rahoittajina koulutusohjelmalla toimivat Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus. Osarahoittajia olivat Kuusamon kaupunki, Kuusamo-opisto ja Lapin yliopisto. Kyseessä oli ainutkertainen, räätälöity maisteriohjelma, jonka aikana kerättyä aineistoa ja kokemusta voidaan hyödyntää tulevissa tutkimus- ja koulutushankkeissa sekä Kuusamo-opiston ja taiteiden tiedekunnan perusopetuksessa.

Kuusamon kaupunki on myös osaltaan edesauttanut opiskelijoiden pro gradu-tutkielmien ja omien näyttelyiden läpivientiä myöntämällä apurahoja (muun muassa Lauri Muhosen ja U.A. Virranniemen säätiöiden rahastoista). Kaupungilta on löytynyt myös tiloja ja tukea näyttelyiden järjestelyihin.

KOULUTUSOHJELMAN TAVOITTEISTA

Hankesuunnitelman työstäminen eteni rinnakkain kahdessa osassa. Hankehakemusta kirjoitettiin Kuusamon tarpeiden näkökulmasta. Koulutuksen opetussuunnitelmaa

varten kartoitettiin myös kansainvälisiä kokemuksia ja sovellutuksia. Maisteriohjelman kaksivuotiseen opetukseen oli saatava mahtumaan ne osa-alueet, jotka rakensivat tulevien taiteiden maistereiden asiantuntijuuden kulmakivet, niin tuoreimmat akateemisen tutkimuksen menetelmät ja tulokset kuin myös visuaalisen ja taiteellisen työskentelyn perusasiat.

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan tavoitteena oli tämän maisteriohjelman myötä laajentaa soveltavan taiteen erityisosaamistaan luontokuvauksen ja ekosysteemipalvelujen ympärille työelämälähtöisten projektien ja kehittämistutkimusten kautta. Kuusamo-opisto on ollut johtavia toimijoita Suomessa luontovalokuvauksen alalla jo 1980-luvun alusta lähtien. Kuusamo koettiin myös luontovalokuvauksen kannalta oivalliseksi paikaksi järjestää tämänkaltaista koulutusta – tarjoaahan Lapin yliopiston, Kuusamo-opiston, Hannu Hautala -luontokuvakeskuksen ja Oulun yliopiston Oulangan tutkimusaseman yhteistyöverkosto monipuolisia opetusmahdollisuuksia ja asiantuntijuutta. Pohjoinen sijainti, luonto ja matkailu tarjosivat myös hyvän lähtökohdan opiskelijoiden erilaisille työelämälähtöisille tutkimusprojekteille.

Hankesuunnitelman mukaan maisteriohjelman tavoitteena oli tuottaa innovatiivisia olosuhdeosaajia ja asiantuntijoita, jotka tuntevat Pohjoisen toimintaympäristön ja pystyvät vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin niin luontomatkailun kuin hyvinvointipalvelujen kehittämisessä. Maisteriohjelman sisällön ja toteutuksen tavoitteena oli huomioida luonnon ja ympäristön käytön taloudellisten vaikutusten lisäksi myös ekologiset, sosiaaliset sekä kulttuuriset vaikutukset ja kehittää eri alojen yhteistoimintaa kestävän kehityksen periaatteilla. Maisteriohjelma rakentui visuaalisen tiedon, luovan ilmaisun, luontokuvauksen ja uusien ketterien digitaalisten välineiden, ympäristöestetiikan, kulttuurihistorian, luontomatkailun, palvelumuotoilun, vihreän hyvinvoinnin ja ekosysteemipalvelujen muodostamalle perustalle. Nämä aiheet sitoi yhteen soveltavan kuvataiteen toimintaperiaate eli projektimuotoinen, taiteesta ja taiteellisesta toiminnasta menetelmiä ammentava yhteistoimintamuoto, jolla oli tiiviit yhteydet elinkeinoelämään.

Käytännönläheisellä ja työelämälähtöisellä koulutuksella pyrittiin vastaamaan niin alueellisiin kuin kansallisiin työvoiman osaamistarpeisiin ja siten edistämään työllistymistä. Maisteriopintojen projektiopinnoilla ja työelämäyhteyksillä pyrittiin myös lisäämään koulutettavien yrittäjämystyysyyttä ja yrittäjyysosaamista. Kuusamo-opiston ja Lapin yliopiston osaamisalojen yhdistämisellä haettiin toisiaan täydentävien näköalojen tuomaa etua ja käytännön toiminnan järkevää ja laadukasta toteutusta. Hankkeen toimenpiteillä oli tarkoitus lisätä paikallisten, alueellisten ja kansallisten kasvu- ja rakennemuutosalojen tarvitsemää koulutuksen tarjontaa, laatua ja osuvuutta.

Hankkeen tavoitteena oli tuottaa arvokasta luovien alojen uutta osaamis-pääomaa ja edistää innovaatiovalmiuksia. Sen tavoitteena oli myös vahvistaa kilpailukykyä ja ympäristöosaamista, tukea alueen älykäästä erikoistumista vihreän hyvinvoinnin ja luontomatkailun kehittämisessä ja tukea ekologista kestävyttä kehittämällä ja tuottamalla visuaalista tietoa ja tiedon esittämisen tapoja. Nämä edistävät luonnonvarojen kestä-vää käyttöä ja luonnon monimuotoisuuden säilymistä. Maisteriohjelman tavoitteena oli kouluttaa vihreään hyvinvointiin, luontomatkailuun ja kulttuuriympäristöjen merkitykseen perehtyneitä asiantuntijoita.

KOULUTUSOHJELMAAN VALITUT

Koulutusohjelman haku julistettiin auki 15.3.–5.4.2017. Koulutukseen hakeutumisen edellytyksenä oli aiempi alempi korkeakoulututkinto tai kandidaatin tutkinto ja kiinnostus valokuvausta, luontoa ja hyvinvoinnin kehittämistä kohtaan sekä perustaidot valoku-vauksen ja visuaalisen osaamisen alueelta. Myös aiempi maisterin tutkinto taiteen, medi-an, muotoilun, kulttuurin, matkailun tai luonnonvara-alalta oikeutti valituksi tulemiseen kuin myös muun muassa arteminin, kuvataiteilijan, kulttuurituottajan, medianomin tai muotoilijan koulutus. Visuaalisen alan kokemuksilla varustettuna myös restonomin tai ympäristösuunnittelijan koulutukset soveltuivat maisteriohjelman pohjakoulutukseksi. Yliopistokoulutuksen kandidaatin tutkinnoiksi kävivät taiteiden koulutusalan tutkinnot, mutta sovelletusti myös muiden tieteiden koulutusalojen tutkinnot, mikäli hakijalla oli muulla tavoin riittävästi hallussa visuaalisen osaamisen perusteet. Tätä osaamisen aluetta arvioitiin hakuprosessissa portfolion, ennakkotehtävien ja haastattelun avulla.

Koulutus toimi opiskeluväylänä ammattikorkeakouluopinnoista yliopisto-opintoihin, joita opiskelija voi jatkaa aina taiteen tohtorin tutkintoon saakka. Maisteriohjelmasta valmistui Taiteen maisteriksi (TaM).

Maisteriohjelmaan oli kaiken kaikkiaan 36 hakijaa, joista todistus- ja portfoliopoh-jaisen esivalinnan perusteella haastatteluun kutsuttiin 20. Tästä joukosta maisterikou-lutukseen valittiin 12 opiskelijaa. Valituksi tulleiden opiskelijoiden taustoista löytyi monipuolisesti kuvataiteen, elokuvan, metsätalouden, journalismin, hyvinvoinnin ja opetusalan koulutuksia. Opiskelijoiden asuinpaikat vaihtelivat Helsingistä aivan pohjoi-seen Lappiin, suurin osa sijoittui kuitenkin pohjoiseen Suomeen. Opiskelijoiden koulu-tustaustojen monialaisuus oli myös lähtökohta, jolla oli rikastuttava vaikutus ryhmädy-namiikkaan ja opiskeluun yleensä.

Kaikilla koulutusohjelmaan osallistuneilla oli vahva visuaalinen ote ja luontainen, kiinteä suhde luontoon. Tämä tuli esille lukuisten työpajojen, yhdessä tekemisen ja tulosten esittelyjen myötä. Se ilmeni myös opiskelijoiden intohimoisena uppoutumisena, innostumisena ja aktiivisena verkostoitumisena yhteisöön ja tämän seurauksena jo opintojen aikana monella opiskelijalla syntyi lukuisia omia henkilökohtaisia taideprojekteja. Tätä oli ilo seurata ja se vahvisti ajatusta siitä, että valintaprosessissa oltiin onnistuttu.

KOULUTUSOHJELMAN SISÄLLÖSTÄ

Koulutuksen tavoitteet määriteltiin osaamistavoitteina, jolloin koulutusohjelman suoritettuaan opiskelija

- ymmärtää luontokuvauksen ja soveltavan kuvataiteen monet eri käyttötavat, niiden erityispiirteet ja kykenee toimimaan ammattimaisesti niiden parissa
- kykenee verkostoitumaan eri alojen toimijoiden kanssa ja esittelemään omaa osaamistaan
- pystyy tuottamaan sisällöllisesti ja teknisesti korkeatasoista luonto- ja ympäristökuvausta sekä hallitsee erilaisia julkaisuprosesseja ja -alustoja
- ymmärtää luonnonvarojen kestävä hyödyntämisen periaatteet ja kykenee tutkimusperustaisesti rakentamaan oman toimintansa ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväällä tavalla
- ymmärtää kestävä matkailun periaatteet ja kykenee soveltamaan luontokuvauksen erityisosaamista luonto- ja hyvinvointimatkailun kehittämiseen

Koulutus tapahtui pääsääntöisesti Kuusamossa Kuusamo-opiston tiloissa. Vastuu koulutuksesta oli Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnalla. Opinnot koostuivat soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen orientoivista ja syventävistä opinnoista, tutkimusopinnoista sekä vapaasti valittavista opinnoista. Opinnoissa painotettiin luontokuvausta monipuolisena ilmaisuvälineenä, jonka vahvuuksia ovat toimintaympäristön, toiminnan ja niiden tulosten sovellettavuus erilaisiin hyvinvointia ja luonnonvarojen kestävä hyödyntämistä tukeviin toimintoihin. Käytännönläheisellä ja työelämälähtoisellä koulutuksella pyrittiin vastaamaan alueellisiin ja kansallisiin työvoiman osaamistarpeisiin. Projektiopinnoilla ja työelämäyhteyksillä lisättiin koulutettavien yrittäjyysosaamista ja kunkin henkilökohtaiset vahvuudet ja aiempi ammatillinen tausta huomioitiin joustavasti niin tutkimus- kuin opintosuunnitelmissa.

KOULUTUSOHJELMAN TOTEUTUSTAVOISTA JA OPINTOJEN JAKAANTUMISESTA

Kahden vuoden maisteriohjelma oli varsin tiivis paketti aikataulullisesti. Lyhyeen kalenteriaikaan sovitetiin paljon kursseja, työpajoja ja suorittamista. Lisäksi henkilökohtaisissa opintosuunnitelmissa huomioitiin koulutukseen osallistuvien erilaiset koulustaustat, lähtötasot sekä ammatilliset ja tutkimukselliset tavoitteet.

Koulutus alkoi Kuusamossa syksyllä 2017. Ensimmäisen lukuvuoden 2017–2018 opetus keskittyi taidepainotteisiin kursseihin sekä akateemisten tutkimusmenetelmien ja perustaitojen kartuttamiseen. Koulutus toteutettiin Kuusamo-opiston tiloissa ja ryhmä työskenteli tiiviisti yhdessä paikan päällä lähiopetuksessa. Heti koulutuksen alussa kartoitettiin kunkin opiskelijan tutkimusprojektia varten mahdolliset aiheet ja yhteistyökumppanit ja pian sen jälkeen alkoi konkreettisen tutkimussuunnitelman työstäminen. Projektityöskentelyyn kuuluva aikataulutus, suunnitelmallisuus, rahoituksen järjestäminen, verkostoituminen ja kustannusseuranta tulivat tässä vaiheessa opiskelijoille tutuiksi. Pro gradu -tutkielmaan kuuluvan taiteellisen osan toteuttaminen ja tutkimusaineiston kerääminen alkoivat jo ensimmäisen lukuvuoden aikana ja samalla opiskelijat suorittivat opinto-ohjelmansa mukaisia kursseja tehtävineen.

Lukuvuosien välissä kesällä 2018 opinnot etenivät tiiviisti projektien taiteellisen osan toteuttamisella. Kesään mahtui lukuisia näyttelyitä, tapahtumia, esiintymisiä ja aineiston keräämistä.

Toisen lukuvuoden 2018–2019 opetus painottui enemmän luovien alojen yrittäjyyteen, palvelumuotoiluun, ekosysteemi- ja hyvinvointipalvelujen ja kulttuurin tuotteistamiseen liittyviin kursseihin ja työpajoihin. Valinnaisten kurssien ja työpajojen myötä syvennettiin myös taide- ja valokuvausalan erikoisosaamista. Luentojen päätyttyä keväällä 2019 opiskelijoilla oli aikaa syventyä omiin tutkimusprojekteihinsa ja samalla valmisteltiin suurta yhteistä loppunäyttelyä tulevalle kesälle. Ensimmäiset kolme taiteen maisteria valmistuivatkin koulutusohjelmasta kesäkuussa 2019.

Käytännön järjestelyissä huomiota kiinnitettiin monimuoto-opetuksen tarjoamiseen siten, että luennoille oli mahdollista osallistua myös etänä ja opetusmateriaalit olivat tarjolla Optima-verkkoympäristössä ajasta tai paikasta riippumatta. Henkilökohtaisen ohjauksen saaminen Skype-yhteyksillä varsinkin pro gradujen ohjauksessa koettiin ensiarvoisen tärkeänä mahdollisuutena ja työtapana.

Kuva 1. Lumiveistosten suunnittelua. Kuva: Linda Sainio, 2018.

TYÖPAJAT JA JALKAUTUMINEN MAASTOON

Fyysinen tekeminen yhdessä ja läsnäolo normaalista opiskeluympäristöstä poikkeavassa tilassa tai paikassa oli ryhmädynamiikan kannalta positiivinen asia. Usein työpajailuun liittyi myös moniaistista havainnointia ja oman luontosuhteen analysointia ja peilaamista ryhmässä muiden vastaaviin. Näissä tilanteissa syntyi hedelmällistä dialogia ja kanssakäymistä. Tämän maisteriohjelmamme rikkaus olikin siinä, että opiskelijaryhmässä oli mukana erilaiset taustat omaavia ihmisiä, eri puolilta Suomea, eri-ikäisiä, erilaisilla koulutuksilla. Toki se asetti joskus myös haasteita. Monenlaista vertaisoppimista ja jakamista tapahtui koko ajan, sillä opiskelijoilla oli jo vahvaa osaamista ja työkokemusta omilta aloiltaan. Maisteriohjelmaan kuului luontovalokuvauksen lisäksi lukuisia työpajoja, joissa päästiin soveltamaan erilaisia metodeja käytännössä ja analysoimaan niitä tutkimusteorioihin peilaten.

Vaellustyöpajassa menttiin fyysisesti Oulangan kansallispuistoon vaeltamaan, yöpyämään, kokemaan, aistimaan ja tuomaan näitä kokemuksia esiin valokuvaamisen ja taitteen keinoin. Jälkikäteen työstetyissä presentaatioissa analysoitiin ja vertailtiin saatuja

Kuva 2. Yhteisötaidetta Vuotungissa. Kuva: Salla-Mari Koistinen, 2018.

tuloksia. Syntynyt dialogi ryhmien ja henkilöiden välillä toimi tässäkin katalyyttinä erilaisten luontosuhteiden ja taiteen vaikutusten arvioimiselle.

Talvitaiteen työpaja lähti liikkeelle yhteisen teoksen suunnittelulla, ja toteutusvaiheessa opittiin käytännönläheisesti lumirakentamisen menetelmistä, työvaiheista ja apuvälineistä. Teos toteutettiin Kuusamo-opiston pihalle. Tässä kirjassa Timo Jokela ja Antti Stöckell ovat artikkelissaan *Sulavesiä ja uusia lumia: Näkökulmia lumirakentamisen ja talvitaiteen kehittämiseen* pureutuneet talvitaiteen tematiikkaan laajemminkin.

Yhteisötaiteen työpajassa toukokuussa 2018 ohjaajana toimi ruotsalainen kuvataiteilija Birgitta Linhart. Työpajan aluksi tutustuttiin Vuotungin kylän ja Jyrkänkosken rannalla toimineen, sittemmin tulipalossa tuhoutuneen vanhan liippatehtaan historiaan ja tarinoihin ja järjestettiin yhteisiä tilaisuuksia kyläläisten kanssa. Viikon kestäneen työpajan aikana alkoi toukokuuisessa kevätsäässä rakentua alueen historiaa kunnioittava yhteisötaideteos joen rannalle. Maansiirtotöissä ja suurien kivilohkareiden käsittelyssä tarvittiin myös järeätä konevoimaa, kun liippatehtaankin käyttämistä kivimateriaaleista, suurista kivipaaseista ja liuskekivistä nousi *Tekemisen meininki* -teos. Tämän työpajan

myötä tulivat tutuiksi paikantutkimuksen menetelmät, yhteisöllinen osallistaminen sekä uudenlaiset materiaalit ja niiden työstämiseen tarvittavat apuvälineet.

Syksyn 2018 yhteinen työpajaviikko Rukalla matkailun tutkimuksen ja arkkitehtuurin opiskelijoiden kanssa oli antoisa ja hedelmällinen poikkitieteellinen kokemus, josta kirjan aiemmassa luvussa Outi Rantala, Maria Huhmarniemi, Miia Mäkinen & Timo Jokela kirjoittavat tämän kirjan artikkelissaan *Luonnonhoitometsän ja matkailukeskuksen kohtaamisia – yhdessä tietämisen mahdollisuuksista*. Tässä työpajassa yhdistyivät kestävään matkailuun, ekosysteemipalveluajatteluun, palvelumuotoiluun, hyvinvointiin ja kulttuurien tuotteistamiseen liittyvien kurssien sisällöt sekä paikantutkimuksen ja taidelähtöisten menetelmien soveltaminen. Eri alojen opiskelijoiden saattaminen yhteen tämäntyyppisessä työpajassa oli innostava kokemus niin opiskelijoille kuin myös ohjaajille.

Muista työpajoista mainittakoon äänityöpaja, jossa perehdyttiin äänityksiin ja niiden työstämiseen, mitä taitoja voi hyödyntää moniaististen näyttelyiden, installaatioiden ja kuvaesitysten tekemiseen. Perinteisen luontokuvauksen menetelmiin perehdyttiin niin karhu- kuin lintukuvauskojuilla. Oulangan tutkimusasemalla pidetyillä kahdella työpajaviikolla tutustuttiin myös mikroskooppikuvauksiin ja kasvien studiokuvauksiin. Kuusamo-opiston studiotoiloja hyödynnettiin valokuvaus- ja valaisuopinnoissa muutenkin. Eri-tyisosaamista tarjottiin vapaavalintaisissa työpajoissa muun muassa dronekuvaamiseen, lähi- ja kasvikuvaukseen, teosten vedostamiseen ja kuvaesitysten tekemiseen.

NÄYTTELYT JA TAPAHTUMAT

Taiteilijan työhön kuuluu omien teosten saattaminen laajan yleisön nähtäväksi. Näyttelyiden suunnittelu- ja toteutusprosessit pitävät sisällään monia erilaisia työvaiheita aina näyttelyhausta näyttelyn purkamiseen asti. Näiden väliin mahtuu kustannuslaskentaa, materiaalien vertailua ja valintaa, kokeiluja, teosten valmistamista, pakkaamista, kuljettamista, ripustussuunnitelman ja valaisun testaamista, betoniseinän poraamista, avajais- tarjoiluista huolehtimista, lehtihaastattelujen antamista – ja paljon muuta.

Ensimmäinen SOLUn yhteisnäyttely *Rover of the North* avautui osana *Relate North 2017 – Art and Design for Education and Sustainability* näyttelyä Rovaniemellä Lapin yliopiston KILO galleriassa marraskuussa 2017. Se ajoittui Relate North -kongressin yhteyteen. Näyttelyyn osallistui laaja joukko arktisen alueen taiteilijoita.

Toinen yhteisnäyttely oli lumitaidetyöpajan tuloksena syntynyt *Lumipiha*, jossa luontovalokuvat yhdistyivät lumiveistoksiin. Teos valmistui Kuusamo-opiston pi-

LUONTO SOVELLUTUKSIA

1.7 - 22.9.2019

ATILA RIITTA
BACKMAN JANETTE
HAMUNEN PAAVO
HUHMARNIEMI MARIA
HÄRKÖNEN ELINA
JOKELA TIMO
KALLIOMÄKI JONNA
PAASOVAARA JAANA
SAINIO LINDA
STÖCKELL ANTTI
TAMMI JYRKI
TOSSAVAINEN ANU
TUOMINEN OSKU

KAKSLAUTTANEN ART GALLERY
Kultaajantie/Iglutorni
99830 Saariselkä

Kuva 3. Näyttelyjuliste

ha-alueelle helmikuun 2018 alussa ilahduttamaan kaupunkilaisia aina lumien sulamiseen asti.

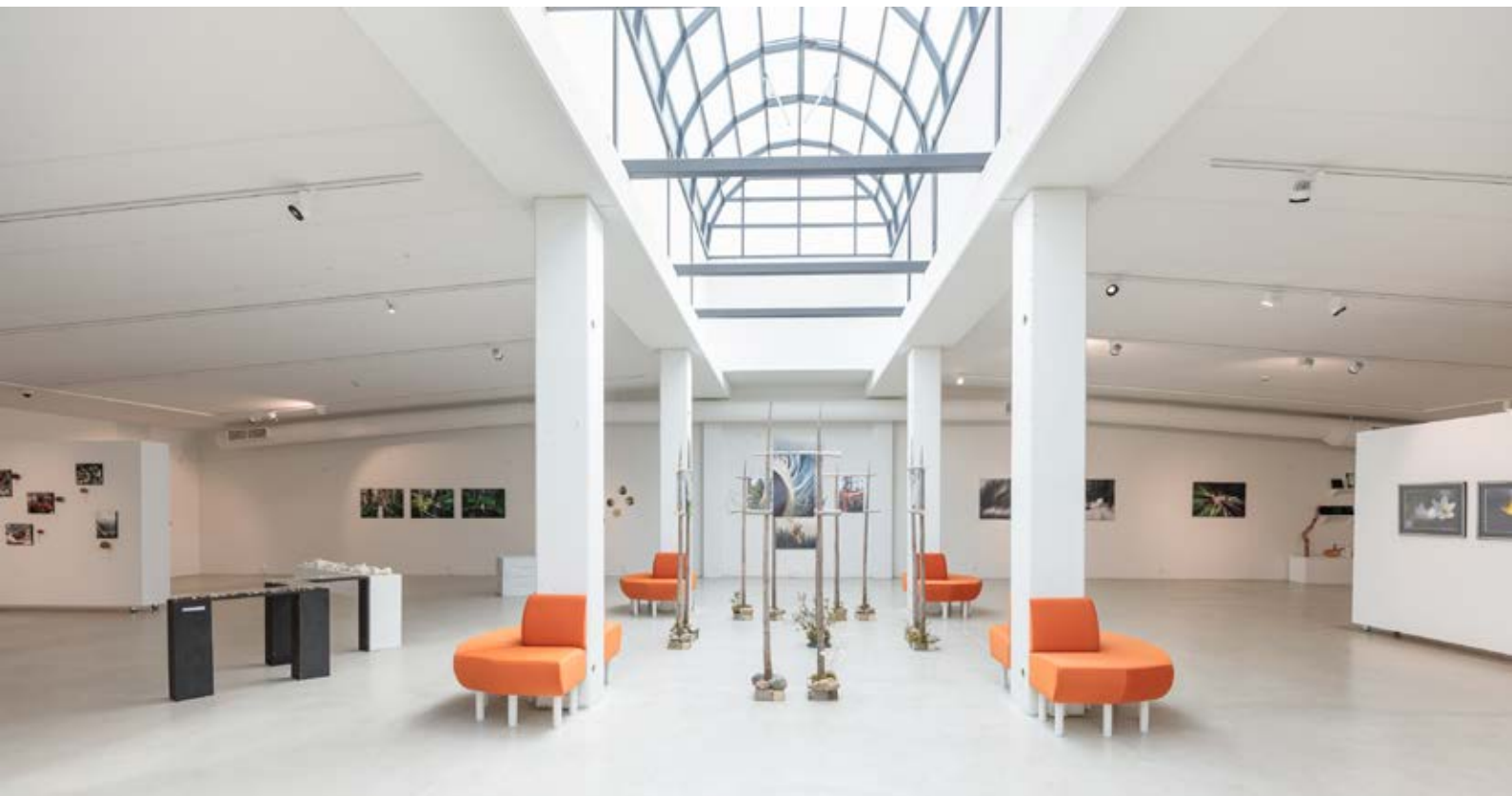
Opiskelijoiden kolmas yhteinen näyttely *Diverse* oli esillä Kuusamo Nature Photo 2018 -tapahtumassa Kuusamo-talon yläkerran näyttelytiloissa. Samassa tapahtumassa opiskelijat pitivät myös Kuusamo-talon suuressa salissa esitelmänsä, jossa he kertoivat koulutusohjelmasta ja omista tutkimusprojekteistaan laajemmin ja vastailivat yleisön kysymyksiin. Esitelmä sai kiinnostuneen vastaanoton, koska koulutusohjelma oli maailmanlaajuisestikin ajatellen ainutlaatuinen yliopistotasoinen koulutus.

Neljäs ja laajin opintoihin kuulunut yhteisnäyttely *Luonto sovellutuksia* avautui heinäkuussa 2019 galleria Kakslauttasessa Saariselällä ja se oli avoinna aina syyskuun 2019 loppupuolelle saakka. Näyttelyn kuratoi galleristi Hanna Kress ja siitä julkaistiin myös näyttelykatalogi (Paasovaara & Jokela, 2019). Näyttelyssä luontokuvaus ja soveltava taide tulivat esiin laaja-alaisesti erilaisina toteutuksina aina konventionaalisista luontovalokuvista videoteoksiin ja installaatioihin asti. Pelkästään yksittäisiä valokuvavedoksia oli näyttelyssä mukana yli 50. Näyttelyssä oli mukana myös opetukseen osallistuneen henkilökunnan teossarjoja. Näyttelytilat olivat tämänkaltaiselle laajalle näyttelylle erinomaiset ja syksyyn painottunut ajankohta toi paikalle runsaasti Lapin ruskamatkailijoita ulkomaita myöten.

Neljän yhteisnäyttelyn lisäksi opiskelijoilla oli kymmenen näyttelyä liittyen projekteihinsa, joita he esittelevät tämän kirjan seuraavissa luvuissa. Monet näistä näyttelyistä kiersivät useammassa paikassa ja jatkavat kiertoaan vielä hankkeen päätyttyäkin erilaisissa kokoonpanoissa. Tematiikaltaan opiskelijoiden näyttelyt edustivat erilaisia lähestymistapoja seuraavanlaisin aihein ja otsikoin, sisältäen myös monenlaista toimintaa:

- suo (moniaistinen näyttely, kansanparannuspäivät, henkilöhaastattelut)
- karhu (taidenäyttelyn kuratointi, musiikkirap, video, tapahtumakokonaisuus)
- metsäsuhde (valokuvanäyttely, henkilöhaastattelut)
- tuokio (virtuaalimaailma ja installaatio näyttelytiloissa)
- absurd, more absurd, most absurd (ilmastonmuutos, valokuvanäyttely ja installaatiot)
- uv-muraali (luontoaiheinen uv-valoon perustuva seinämaalauk)

Näiden lisäksi opiskelijoilla oli myös opintojen ulkopuolisia näyttelyitä lähes kaksikymmentä sekä kuvaesityksiä ja tapahtumia, joissa he jatkoivat ja jalostivat edelleen opinnoissa syntyneitä ideoitaan ja innovaatioitaan ja kehittivät täysin uusia. Mainittakoon näistä esimerkkeinä Hannu Hautalan kuvien pohjalle syntynyt musiikkivideo, uusi karhuaiheinen kangaskuosi, visuaalista sanataidetta Rukan rinteille ja teoksia jääveistospuistoon.

Kuva 4. Yhteisnäyttely galleria Kakslauttasessa. Kuva: Jaana Paasovaara, 2019.

HANKE JULKISUUDESSA

Tämä maisteriohjelma oli ainutkertainen hanke eikä täysin vastaavanlaista koulutusta ole aiemmin järjestetty. Soveltavan taiteen ja luontokuvauksen tuominen elinkeinoelämän palvelujen osaksi on ollut laajaa kiinnostusta herättävä aihe. Tiedotusvälineiden kautta myös laaja yleisö on päässyt seuraamaan uudenlaisia toimintatapoja ja metodeja, joita yliopiston tutkijoiden ja opiskelijoiden töissä ja työpajoissa on tuotu esille. Niin lehdistö kuin sosiaalinen media ovat toimineet hankkeen aikana kanavina ajantasaisen tiedon välittämiseen. Esimerkiksi viikon kestäneen taiteen, arkkitehtuurin ja matkailun yhdistäneen kolmen eri koulutusohjelman opiskelijoiden yhteisen työpajaviikon tulos-

Kuva 5. Opiskelijat esiintymässä Kuusamo Nature Photo 2018 -tapahtumassa. Kuva: Jaana Paasoara, 2018.

ten esittely paikallisille elinkeinoelämän edustajille Rukalla sai innostuneen vastaanoton niin osallistujissa kuin myös lehdistössä. Koillissanomat julkaisi siitä aukeaman kokoisen artikkelin. Myös Vuotungin yhteisötaidetyöpaja ja useat näyttelyt ovat saaneet runsaasti palstatilaa Koillissanomissa, Koillismaan Uutisissa ja Lapin Kansassa niin painetuissa lehdissä kuin niiden verkkoversioissakin. Kuusamon paikallislehdissä juttuja on ollut noin kaksikymmentä. Maisteriohjelmasta on kerrottu yleisemmin paikallislehtien lisäksi myös Lapin yliopiston Kide-lehdessä.

Marraskuussa 2019 hankkeen johtaja, professori Timo Jokela esitteli SOLU-hanketta kansainvälisen ASAD-verkoston (Arctic Sustainable Arts and Design) symposiumissa Venäjällä Komin tasavallassa, Syktyvkarissa. ASAD-verkostoon kuuluu 26 arktisen alueen yliopistoa kahdeksasta maasta ja Lapin yliopisto on niistä yksi. Verkosto tuo esille, tukee ja jakaa tietoa arktisen alueen taiteen, taidekasvatuksen ja muotoilun käytännöistä sekä tutkimuksesta.

Maisteriohjelma on saanut julkisuutta myös muun muassa kehittämistutkimuskongressissa Helsingissä, Jyväskylässä Keski-Suomen luontomatkailuhankkeessa, Kuusamo Nature Photo -tapahtumassa, Vuoden Luontokuva -tapahtumissa Helsingissä ja

Oulussa ja lukuisissa muissa tapahtumissa, joissa sekä opiskelijat että hankkeessa mukana olleet ovat levittäneet tietoa verkostoihinsa. Hankkeen loppuseminaari jouduttiin perumaan, koska maaliskuussa 2020 yliopiston ja Kuusamo-opiston tilat suljettiin ja kaikki julkinen kokoontuminen kiellettiin koronaviruksen aiheuttaman pandemian vuoksi.

Hankkeen verkkosivuilla ja sosiaalisessa median alustoilla on välitetty tietoa hankkeen tapahtumista ja tuloksista säännöllisesti suurelle yleisölle.

SOLU-MAISTERIOHJELMASSA TUOTETTU MATERIAALI

Maisteriohjelmaa varten syntyi runsaasti uutta opetusmateriaalia, josta saatuja kokemuksia voidaan hyödyntää vastaavien koulutusohjelmien suunnittelussa ja jatkokehittämisessä. Maisteriohjelman suunnittelun ja läpiviennin aikana kerättiin myös runsaasti tietoa, materiaalia ja kokemuksia, joita käytetään hankkeessa mukana olleiden tutkijoiden ja henkilökunnan tieteellisten artikkeleiden pohjana.

Merkittävää materiaalia ovat myös maisteriohjelman opiskelijoiden opinnäytetyöt, pro gradu -tutkielmat. Monet niistä on tehty aiheista, joista ei vielä kovin paljoa ole aiempaa tutkimusaineistoa saatavilla. Opinnäytetyöt löytyvät Lapin yliopiston Laudajärjestelmästä pdf-muodossa. Muuta materiaalia ovat loppunäyttelystä syntynyt näyttelykatalogi, tämä kirja ja lukuisat teokset, jotka jatkavat elämäänsä kiertäen hankkeen jälkeen tulevilla näyttelyissäänkin.

MAISTERIOHJELMAN JÄLKEEN

Maisteriohjelman myötä Kuusamoon opiskelujen ajaksi muuttaneista opiskelijoista osa jäi pysyvästi paikkakunnalle ja työllisti itsensä taiteen monitoimiosajina paikallisiin yrityksiin ja yhteisöihin. Kuusamon taide-, kulttuuri-, opetus- ja matkailutoiminta on saanut maisteriopiskelijoiden myötä myös uudenlaista osaamista ja sitä toivottavasti hyödynnetään myös jatkossa. Luovien alojen rajapinnoilta on löytynyt uusia taidelähtöisiä sovelluskohteita muun muassa matkailijoille kohdennettujen tapahtumatuotteiden palvelumuotoilun kautta. Opiskelijoiden oma aktiivinen toiminta on tuottanut monenlaisia hedelmää – myös pidemmällä tähtäimellä olevien suunnitelmien muodossa tuleville vuosille. Opiskelijoiden aktiivisuus on ollut myös positiivinen ongelma, sillä opiskelijoille tarjoutuneet työtilaisuudet ja omat projektit ovat verottaneet aikatauluja opiskelujen

suhteen. Kuusamon ja Rovaniemen lisäksi myös muissa kunnissa ja kaupungeissa on virinnyt uutta toimintaa koulutukseen osallistuneiden toimesta. He vievät luovien alojen osaamis pääomaansa, innovaatiovalmiuksiaan ja koulutuksen kautta syntyneitä verkostojaan eteenpäin kehittämällä, jalostaen ja levittämällä laajempaan käyttöön.

Elämme hyvin nopeasti muuttuvassa maailmassa, jossa suhdanteet ja tilanteet vaihtuvat yllättävänkin äkkiä. Kyky reagoida ja tunnistaa erityisiä kulttuurisia ja alueellisia voimavaroja muuttuvissa tilanteissa on toimintakyvyn edellytyksiä. Esimerkiksi matkailun kannalta pohjoisessa lumi- ja säätilanne tai maailman mullistanut koronavirus-epidemia voivat muuttaa sesongin luonnetta oleellisesti ja sillä voi olla kauaskantoisia vaikutuksia koko alueen elinkeinotoimintaan. Taiteen ja luonnon parantavilla hyvinvointivaikutuksilla voi olla erityisen suuri merkitys meille kaikille tulevana vuosina.

LÄHTEET

Paasovaara, J. & Jokela, T. (toim.). (2019). Luonto sovellutuksia: soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen näyttely. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C, katsauksia ja puheenvuoroja 64*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman hankkeen kuvaus, haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://www.eura2014.fi/rrtiepa/projekti.php?projektikoodi=S20768>

SUON TUNNUSTA JA HITAUDEN OLEMUKSESTA SYNTYI SLOW NATURE PHOTOGRAPHY -MENETELMÄ

Anu Tossavainen

A

loittaessamme syksyllä 2017 Riitta Attilan ja Linda Sainion kanssa yhteisen *Suo parantaa* -projektimme, emme vielä tienneet minkälaiseen prosessiin tutkimuksemme veisi. Meillä oli käsissämme tuku meille uusia määritelmiä, käsitteitä ja tutkimusmetodeja, joita tulisi käyttää tai määrittää.

Aloittamamme projekti potkaisu liikkeelle huikean matkan itseeni ja sitä myöten suhteeseeni luontoon. Tajusin vasta muiden opiskelijoiden kanssa, että kaikesta tästä oli päästettävä irti. Kuunneltava itseään. Vaikka siellä olikin kauan hiljaista. Oli mentävä metsään, suon laitaan, polvistuttava varvikkoon ja painettava päänsä sammalille.

Tavoitteenamme oli tutkia miten herkistää ihmisen luontosuhdetta luontokuvauksen avulla ja miten kehittää siitä soveltavan taiteen muotoja. Tutkimusmenetelmämme oli taideperustainen toimintatutkimus, joka osallistutti niin tutkimuksessa mukana olleet perinnehoitajat kuin meidät tutkijat mukaan suon kokemiseen ja ymmärtämiseen. Taideperustaiseen toimintatutkimukseen liittyvä syklisyys, reflektointi ja yhteisöllisyys

Kuva 1. Luontoon rauhoittuminen avaa kehon kokemaan luonnon syvemmin. Kuva: Anu Tossavainen, 2019.

yhdistettynä aistien herkistämiseen loivat menetelmän, jota voidaan käyttää kameran kanssa tai ilman kameraa.

Riitta Attila kuvaa tutkimuksemme kontekstin omassa artikkelissaan ja keskittyy tarkastelemaan suon ja perinnehoitajien luontosuhteen yhteyttä. Linda Sainio pohtii artikkelissaan näyttelysuunnittelun vuorovaikutuksellisuutta. Minä puolestani käsitelen artikkelissani miten tutkimustuloksiamme voidaan soveltaa ja mihin sovelletavuus perustuu.

KEHOLLISUUDEN MERKITYS LUONTOSUHTEEN HERKISTÄMISESSÄ

Luontosuhdetta määritellään usein tajunnan, arvojen tai tunteiden kautta unohtaen sen, että luontosuhteen ulottuvuuteen kuuluvat myös kehollisuus ja ihmisen toiminta. Ihminen ei voi olla olemassa fyysisesti ilman luontosuhdettaan. Me hengitämme, syömme ja biologinen tarve luontosuhteeseen ilmenee muun muassa nälkänä ja janona. Ekopsykologit (Salonen, 2005) käyttävät termiä ekologinen alitajunta kuvaamaan alkuperäistä luontosuhdetta, joka on kokonaisvaltainen ja monikerroksinen kokemus. Tietoisuuden tasolla luontosuhde voi Willamon (2005) mukaan olla kuitenkin katkennut. Alkuperäinen luontosuhde voi häiriintyä ja heikentyä hyvinkin varhaisessa vaiheessa, niin että ihminen ei enää tunnista oman luontonsa tarpeita. Joskus tällainen toiminta voi jopa kääntyä ei pelkästään luontoa vaan ihmisen itsensä luontoa vastaan.

Willamo (2005) toteaa väitöskirjassaan kehollisuuden eli ihmisen tietoisuuden vähenneen ajan saatossa. Asuessamme kaupungissa oma ekologinen ajattelumme hämärtyy, kun emme enää tiedosta mistä ruoka oikeastaan tulee tai millä huoneisto lämpenee. Tietoisuuden vähenemiseen voi myös liittyä se, että ihmisen luontosuhdetta tarkastellaan pelkästään tajunnallisena ilmiönä tai elintoimintoja biologisena ilmiönä. Oman kehon ja sisäisen luonnon ymmärtäminen osaksi ekologista ympäristöä toisi myös ymmärrystä arkipäivän luontosuhteeseen. Willamo (2005) esittääkin luontosuhde-käsitteen laajentamista koskettamaan ympäristö-käsitettä, vastaavalla tavalla kuin käydään keskustelua kestävän kehityksen käsitteen laajentamista. Luontosuhde ei käsittäisi pelkästään luonto/kulttuuri- eikä sisäinen/ulkoinen -määritelmää vaan se laajenis koskettamaan ekologista, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista ulottuvuutta eli kestävän kehityksen määritelmää (Willamo, 2005).

Soveltavaa kuvataidetta ja luontokuvausta interventiona käyttäen tutkimme sitä, vaikutimmeko osallistujien luonto- eli suosuhteeseen. Aistien monipuolisen aktiivoinnin avulla korostimme ihmisen kehollisuutta ja kehollisuuden osuutta luonto-

tai suosuhteen muuttumiseen. Aistien aktiivointia käytimme perinnehoitajia kuvatessamme ja hyvinvointiretken aikana. Hyvinvointiretken aikana emme kuvanneet osallistujia vaan kannustimme retkeläisiä kuvaamaan luontoa matkapuhelimen kameralla. Käytimme aistien herkistämiseen erilaisia fyysisiä harjoitteita, luonnon havainnointia, ohjasimme kuuntelemaan ja haistamaan suoluontoa sekä maistimme erilaisia makuja suoluonnon kasveista ja marjoista. Koimme suoluonnon yhdessä kuvattavien kanssa.

Kuva 2. Puun halaaminen toimi yhtenä harjoitteena hyvinvointiretkeillä. Kuva: Anu Tossavainen, 2018.

TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS TUOTTEISTAMISESSA

Tutkimustyötämme tehdessämme meille alkoi vähitellen selkiytyä mitä ja minkälaisia mahdollisuuksia yhteisöllisessä prosessissa piilee. Taideperustainen toimintatutkimus toimi erinomaisena tuotteistamis- ja palvelumuotoilumylynä uutta palvelua tai tuotetta kehitettäessä. Meille tutkijoille oli selvää jo tutkimuksen alkuvaiheessa, että syntymässä olisi jokin luovaan luontokuvaukseen ja matkailuun liittyvä palvelutuote. Matkailu on merkittävä toimiala Kuusamossa, joten liitännä matkailuun oli luonteva toimintamme kannalta. Toisaalta taas olimme tekemisissä ekosysteemipalvelujen aineettomien palvelujen ja erityisesti kulttuuripalvelujen kanssa, joihin matkailu myös voimakkaasti nojaa.

Luonnon virkistyskäyttö kasvaa koko ajan, mikä näkyy muun muassa kansallispuistojen kävijämäärien kasvussa ja luontomatkailun suosion kasvamisessa. Matkailun megatrendejä ovat erityisesti kestävä matkailu ja hiljaisuus, rauhoittuminen ja tavoittamattomissa oleminen. Matkailijat ovat valvutuneita ja he haluavat tietää miten palveluntarjoaja ottaa huomioon ympäristön ja paikallisuuden. Luonto, hyvinvointi ja erilaiset aktiviteetit halutaan yhä enemmän liittää matkailun yhteyteen, mutta toisaalta halutaan yhä enemmän yksilöllisiä palveluja. (TEM, 2015.) Matkailussa syntyi 1980-luvulla liike, jota kutsuttiin *hitaaksi matkailuksi*. Hitaassa matkailussa kiinnitettiin huomiota paikallisuuteen, ekologisuuteen ja elämänlaatuun. Hitaan matkailun arvoja ovat myös ympäristötietoisuus ja vaikutusten minimointi sekä paikallisiin ihmisiin ja kulttuuriin tutustuminen.

Kuva 3. Suon pumpulinen
tuntu. Päällekkäisvalotus.
Kuva: Anu Tossavainen,
2018.

(Dickinson & Lumsdon, 2010.) Hitaus sopii hyvin menetelmäämme, sillä tarkoituksena on hidastaa luonnossa oloa pyrkien pois kiireestä ja suorittamisen tunteesta. Tällöin luonnon tarkkailulle ja luontoon uppoamiselle jää riittävästi aikaa. Flow-tilan saavuttamiseksi on annettava itselle aikaa ja tilaa, jotta luonnolle herkistymistä voi tapahtua.

SOVELTAVA KUVATAIDE JA LUONTOKUVAUS KEHITTÄMISEN VÄLINEINÄ

Luova luontokuvaus tunnetaan tekniikoista, joissa poistutaan perinteisen valokuvauksen asetuksista ja kriteereistä. Opintojemme aikana opettelimme käyttämään erilaisia suotimia ja kuvaamaan monivalotus- ja hallittu kameran liikutus -tekniikoil-

la. Tekniikat tuovat kuviin maalauksellisuutta ja taiteellisuutta verrattuna dokumentaarisiiin kuviin.

Suotutkimuksemme alkaessa, pohdimme usein sitä mitä luova luontokuvaus on ja voiko se olla muutakin kuin pelkkää tekniikkaa. Hyvin pian puheissamme alkoivat näyttyä sanat hidas, tietoinen ja luontosuhde.

Kaiken toiminnan ja tutkimuksen aikana tapahtuneen taustalla vaikuttivat voimakkaasti perinnehoitajien luonnosta ja kansanperinteen traditioista ammentava tieto ja taito. Ihminen on kohdattava ihmisenä ja koettava ihmisenä. Aivan kuten perinnehoitajatkin kohtaavat hoidettavansa, mekin kohtasimme kuvaajina kuvattavamme. Lisäksi tutkimuksessamme vahvistui ajatus siitä, että ihminen on osa luontoa ja luonnossa ollessaan tuntemus vielä vahvistuu. Moniaistisuus avaa sekä esteettistä että kehollista kokemusta suoluonnosta, jolloin tunnemme vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta toistemme ja suoluonnon kanssa. Aivan kuten perinnehoitajatkin ovat traditionsa kautta sitoutuneet olemaan yhteisönsä, ihmisten ja luonnon palveluksessa, olemme mekin taiteen maistereina sitoutuneet olemaan ihmisten, yhteisön ja luonnon palveluksessa. Kuvaustapahtuma suolla tai luonnossa vaikuttaa yhtä lailla kuvaajaan kuin kuvattavaankin. Kuvaajan kokemuksissa on samaa energia virtausta kuin perinnehoitajien hoidoissa. Perinnehoitajat kuvasivat haastatteluissa energian tuntuvan kihelmöintinä käsissä ja sormissa. Vastaavalla tavalla me koimme kuvaushetkissä energian läsnäoloa, joka oli jotain selittämätöntä, mutta joka kumpusi tilanteesta ja tunnelmista.

SLOW NATURE PHOTOGRAPHY

Luovassa luontokuvauksessa ja moniaistisessa kuvauksessa syntyy kokemuksia, jotka tuottavat hyvinvointia. Suon kokeminen tai näkeminen ei pysähdy pelkkään visuaaliseen esitykseen vaan sama energeettinen väreily jatkuu luontokuvassa, jonka ihminen muodostaa luonnossa olleessaan tai tällaista luontokuvaa katsoessaan. Samalla hämärtyy ennakoasenne ihmisen luontoon kuulumattomuudesta.

Tutkimuksemme aikana syntyneitä ja muotoutunutta Slow Nature Photography -menetelmää voi kuvata seuraavasti: Hitaasti tietoisuuteen nouseva prosessi, jossa valokuvaaminen ei pysähdy kohteeseen vaan sitoo kuvaajan, kuvattavan ja paikan luonnonnykseyteen. Slow Nature Photography -menetelmämme lähtökohtana on ihmisen kuuluminen niin luontoon kuin luontokuvaankin. Kehollisuuden ja moniaistisuuden

Kuva 4. Luonto minussa.
Päällekkäisvalotus. Kuva:
Anu Tossavainen, 2018.

keinoin voidaan luoda uusia kokemuksia luonnossa ja näin Slow Nature Photographyn avulla voidaan herkistää ihmisen luontosuhdetta.

Slow Nature Phtography -menetelmää voidaan soveltaa kuvaustuotteena, jossa kuvaaja kuvaa ihmistä luonnossa. Menetelmää voi myös käyttää palvelutuotteessa, jossa luonto voidaan nähdä kulkematta pitkiä matkoja. Uppoutuminen luontoon voi tapahtua lähiluonnossa. Menetelmää voi myös käyttää yhteisöjen hyväksi muun muassa tekemällä erilaisia hyvinvointiretkiä piiloutuneisiin paikkoihin ja näin tehdään näkymättömistä paikoista näkyviä. Olivatpa paikat kaupungissa tai maaseudulla. Tällöin hyvinvointivai-
kutusten lisäksi saavutetaan parhaimmillaan osallistujien juurruttamista paikkoihin.

LÄHTEET

Dickinson, J. & Lumsdon, L. (2010). *Slow Travel and Tourism*. London: Earthscan.

Salonen, K. (2005). *Mieli ja maisemat. Ekologia ja ympäristöpsykologian näkökulmia*. Helsinki: Edita Prima Oy.

TEM (2015). *Sirpalepolitiikasta kohti luovan talouden ekosysteemiä - Loppuraportti työ- ja elinkeinoministeriön Luovan talouden strategisesta hankkeesta 2008–2011*. Haettu 3.4.2019 osoitteesta <https://tem.fi/documents/1410877/3346190/Sirpalepolitiikasta+kohti+luovan+talouden+ekosysteemiä+28092011.pdf>

Willamo, R. (2005). *Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. Sivsällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena*. (Väitöskirja). Helsinki: Helsingin yliopisto. Haettu 3.5.2019 osoitteesta: <http://ethesis.helsinki.fi>

PERINNEHOITAJIEN TIETOTAIDON JA LUONTO- KUVAUKSEN KOHTAAMISIA

Riitta Attila

S

uo on synkkä tihkusateessa, usvainen loppukesän ja alkusyksyn kylminä aamuina, kun kuura koristelee jokaisen yksittäisen heinän ja hämähäkinverkon. Suo tuottaa lakkojen kultaa syrjäseutujen asukkaille ja sedimentoi muistiinsa kulkijan tunteet. Suo on elettävissä kaikin aistein ja se työntää lempeästi pinnallaan kompuroivan kumartumaan lähikosketukseen. Suo on kaikkea tätä ja vielä enemmän.

Koillismaalaiset suot inspiroivat meitä kolmea Lapin yliopiston soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman opiskelijaa, Linda Sainiota, Anu Tossavaista ja Riitta Attilaa.

Käynnistimme *Suo parantaa* -projektin, johon saimme yhteistyökumppaneiksemme Kuusamon kansanparannuspäivät sekä viisi paikallista perinnehoitajaa. Kansanparannuspäivien teemaksi valittiin lääketieteen tohtorin Marja-Liisa Honkasalon esittämä *Healing as Art and Art as Healing* (Honkasalo & Lamminmäki, 2018). Teeman ohjaamina lähdimme toteuttamaan soveltavan taiteen tutkielmaamme taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmin. Kokosimme tutkimusta tukemaan reflektioyhteisön viidestä perinnehoitajasta, jotka edustavat hoitamisen taidetta. Oma soveltava luontokuvauksemme nähtiin vastavuoroisesti hoitavina vaikutuksina.

Kuva 1. Uppoamalla suohon suostumme sen avaamille salaperäisille näköaloille. Kuva: Riitta Attila, 2018.

Tässä artikkelissa tarkastelen suon olemuksen yhteyttä perinnehoitajien suosuhteeseen. Haluan tuoda esiin perinnehoitajien tietotaidon ja luonto/suosuhteen merkityksen kulttuurillisten ekosysteemipalvelujen osana. Anu Tossavainen kertoo artikkelissaan, miten tutkimuksemme tuloksiamme voidaan soveltaa luontolähtöisissä palveluissa. Linda Sainio pohtii puolestaan näyttelysuunnittelun vuorovaikutuksellisuutta suokokeumuksen välittämisessä ja representoinnissa.

SUO PARANTAVAT VOIMAT KUMPUAVAT KAUKAA MENNISYYDESTÄMME

Suo eroaa muista suomalaisista luontotyypeistä siihen liittyvän muinaisen mytologiamme kautta monimerkityksellisenä ja monikerroksellisenä paikkana. Suo ei ole ylevä eikä sitä ole nostettu kansallismaisemaksi. Suot ovat tuottaneet vaivalla hankittua elinkeinoa, mutta yhä enemmän niitä on alettu arvostaa aineettomien ekosysteemipalvelujen tarjoajana.

Kansanparantajien työssä näkyy yhteys Kalevalasta nouseviin ja kansankulttuurissa käytettyihin luonnon hoitaviin aineksiin. Luonnon parantavia voimia tutki jo Elias Lönnrot lisensiaattitutkimuksessaan vuodelta 1832, jossa hän käsitteli suomalaisten maagista lääketiedettä. Hänen mukaansa ihmisen kokonaisvaltainen paranemisprosessi oli voimallisinta silloin kun yhdistettiin kasvien rohdosvaikutukset ja toisaalta magia ja psyyke. Luonto koettiin parantavana elementtinä vain, jos ihmisen itsensä luonto eli psyyke oli paranemisprosessissa mukana (Piippo, 2018). Suo on välitila tukevan maan ja liikkuvan veden välillä kuten perinnehoitajatkin omalta osaltaan ovat välimaastossa tutkitun teellisen tiedon ja kansanperinteestä kumpuavan tiedon välillä.

PERINNEHOITAJAT LINKKINÄ HOITOKULTTUURIMME PERIMÄTIETÖÖN JA VIISAUTEEN

*Olen kertonutkin, että jos meilläkin on vaikeuksia niin on sitä luonnollakin,
ei nekään ole kivutta päässeet.*

Olemme nimenneet muodostamamme reflektioyhteisön viisi jäsentä perinnehoitajiksi, sillä jokainen ammentaa tietotaitoaan perinteisten ja luontolähtöisten hoitomenetelmien pohjalta. Kaksi heistä on kalevalaisia jäsenkorjaajia, yksi kouluttautunut ja syvällises-

Kuva 2. Hengitä suon värejä, liiku sen joustavalla pinnalla, anna sen voiman palauttaa sisällesi levollisuus ja tasapaino. Kuva: Riitta Attila, 2018.

ti perehtynyt luonnonkasvien kansanperinteiseen käyttöön jo lapsuuskodissaan ja yrttien käyttämiseen hyvinvoinnissa ja lääkekasveina työssään useissa tutkimushankkeissa. Vanhin perinnehoitajistamme toimii kansanparantajan nimikkeellä ja hänet tunnetaan laajasti ”parantavien käsiensä” ansiosta. Entinen metsätieteilijä taas on kehittänyt omaan kokemukseensa perustuen luonnossa liikkumisen ja puiden parantavien vaikutusten menetelmän. Sanan voima, loitsut ja luonnosta haettu hoito kuuluivat kansanparannuksen piiriin (Hänninen & Vertanen 2017). Perinnehoitajia kuunnellessa tuli esiin, miten kiinteästi ympäröivä suo ja muu luonto on lapsuudesta lähtien kuulunut heidän elinkehäänsä. Muutamalla heistä energian välittämisen taito on alkanut konkreettisesti kihelmöintinä käsissä ja sitä on opittu käyttämään hoidettavaa auttamaan. Omien vaivojen parantaminen on ollut alkusysäyksenä perinnehoidojen opettelemisessa.

Yhteiskuntatieteiden tohtori Pauliina Aarva (2018a) on nostanut esiin perinnehoidoissa ilmenevän hoitajan läsnäolon ja parantavan kosketuksen, jotka liittyvät psyyko-fyysis-spirituaaliseen kokonaisvaltaiseen käsitykseen mielen ja kehon tasapainosta. Paikka ja aika sekä hoidettavan omat tuntemukset, elämäntilanne ja ympäristö ovat läsnä saadun hoidon vaikutuksissa. Perinnehoidojen fysiologisista vaikutuksista hoidetta-

Kuva 3. Suon ulottuvuus aukeaa tuoksuina, väreinä, ääninä. Rummun kalvo värisee kosketuksesta ja kutsuu mennyttä tähän hetkeen.

Kuva: Riitta Attila, 2018.

van terveyteen ja hyvinvointiin on tutkittua tietoa, mutta niistä löytyy toinenkin ulottuvuus – henkisen hyvinvoinnin edistäminen edellyttää potilaan oman parantavan voiman käynnistämistä. Vuorovaikutus, kuunteleminen ja empaattisuus synnyttävät luottamuksen hoitajan ja hoidettavan välille, summaa Aarva (2018b). Tätä luottamusta aloimme rakentaa projektimme alusta lähtien ja antauduimme hoitotapahtumiin saadaksemme hiljaista tietoa vuorovaikutuksessa, jotta kuvaustapahtumamme syvenisi yhteisessä kohtaamisessa suoluonnon kanssa.

PERINNETIETO SUON KULTTUURISTEN EKOSYSTEEMIPALVELUJEN OSANA

Käsitys suosta vähäpätöisenä, joskin vaarallisena paikkana välittyi 1800-luvun taiteessa. Suon ankeus ja hallanarkuus esittivät suon myyttisenä, vastenmielisenä ja vaikeana elinalana. Suo nähtiin myös kristinuskon hallitseman yhteiskunnan ja kansanuskon myyttisten henkien risteyskohtana. Kirsi Laurénin (2006) mukaan suon raivaaminen hyödylliseksi viljelymaaksi katsottiin edustavan rationaalista ja miehistä katsantokantaa. Länsimaisessa ajattelussa soihin onkin liitetty enemmän negatiivisia kuin positiivisia mielikuvia.

Kuva 4. Suo muuttuu näkymättömästä näkyväksi intensiivisen ja moniaistisen kohtaamisen kautta. Kuva: Riitta Attila, 2018.

Ekosysteemi tarkoittaa elollisen ja elottoman luonnon yhteisvaikutusta luonnonolosuhteiltaan samantyyppisellä alueella. Saastamoisen (2014) mukaan ekosysteemi-palvelut tuottavat aineellisia tuotteita ja aineettomia palveluja sekä prosesseja, jotka vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa muodostuvat inhimillistä hyvinvointia edistäviksi hyödykkeiksi, hyödyiksi ja arvoiksi. Esimerkiksi soiden turpeennoston tai pellonraivaamisen lisäksi voidaan nähdä myös suon mahdollisuudet tarjota kulttuurisia palveluita. Niissä erotellaan vielä fyysiset ja älylliset palvelut, joissa on tilaa sekä suon virkistyskäyttöön että esimerkiksi esteettiseen nautintoon sekä luontopalveluihin taiteen muodossa. (Saastamoinen, 2014.) Näin muodostuu yllättävä yhdistävä tekijä kestävän kehityksen ajatusmaailmaan tieteellisesti tarkastellusta ekosysteemipalvelujen verkostosta suon tarjoamiin taiteen ja kansanperinteen kokemiseen.

UUDENLAISTA OIVALLUSTA SUON KULTTUURISEEN HYÖDYNTÄMISEEN

Perinnehoitajien muodostama reflektioyhteisömme syvensi suon kohtaamista ja toi siihen uuden näkökulman. Vuorovaikutuksellinen prosessimme avasi väylän hiljaiseen tietoon. Se vaikutti myös suon paikkakokemukseen. Näin pystyimme yhdistämään tut-

Kuva 5. Veden ja maan rajalla katselemme menneeseen ja tulevaan.
Kuva: Riitta Attila, 2018.

kimuksessamme suoluonnon tarjoamat kulttuuristen ekosysteemipalvelujen hyvinvointivaikutukset ja luontovalokuvan menetelmät tavoitteeseen luontolähtöisen luovan toiminnan ja palvelujen kehittämisestä.

Tutkimuksemme perinnehoitajat ammentavat voimaa luonnosta. Heille suo on tuttu ja läheinen. Yksi suojelee suolähdettään, toinen hakee suon käppyräisistä ja kivuliaasti kasvaneista männyn oksista symbolisista sanomaa, kolmas pitää suon puita ystävinään, neljäs vaalii lapsuuden kokemuksista kertyneitä luonnonkasvien parantavia vaikutuksia ja viides löytää suolta levollisuuden ja rauhan.

Suohon sedimentoituneissa kerroksissa elää muistitieto, elämänsä kierron kuva, josta kasvaa uuden siemen. Se on tyhjä ja avara tila, jota tarvitaan, että tuleva ja uusi siinä jatkuisivat, kuten eräs perinnehoitajistamme totesi. Perinnehoitajien suhteessa suohon

ilmenee näin ollen suomalaisiin juuriin pohjautuvan tervehtymismenetelmän hyödyntäminen omassa hoitotyössä. Suon kulttuurinen merkitys veden ja maan rajalla upottaa tutkijaryhmämmeikin ammentamaan Kalevalasta, loitsuperinteestä ja kansanlääkinnästä tietoa ja taitoa. Kokonaisvaltainen ja vuorovaikutteinen prosessimme suolla osoitti, miten rikas ja moniulotteinen suoluonto herättää kiinnostusta ja ymmärrystä oman kulttuurimme syviin juuriin. Tämä kokemus herkistää hyödyntämään suon merkityksiä myös soveltavan taiteen käyttöön ekosysteemipalvelujen kulttuurisessa kentässä. Perinnehoidajien sitoutuminen projektiimme ja yhteisistä kokemuksistamme rakennettu moniaistinen näyttely pyrkivät ja onnistuivat avaamaan uudenlaisia näkökulmia. Suon kasvi- ja eläinmaailma sekä mytologia voivat houkuttaa esimerkiksi ulkomaalaisia matkailijoita tutustumaan kalevalaisiin juuriimme.

LÄHTEET

Aarva, P. (2018a). Näyttölääketiede ja kokemusvaikutukset. Teoksessa P. Aarva, H. Korttejärvi & K. Sarvela (toim.), *Inhimillisyyden vallankumous: Iloa ja toivoa terveydenhoitoon* (s. 157–180). Helsinki: Basam Books.

Aarva, P. (2018b). Perinneviisauden paluu hoitamiseen. Teoksessa P. Aarva, H. Korttejärvi & K. Sarvela (toim.), *Inhimillisyyden vallankumous: Iloa ja toivoa terveydenhoitoon* (s. 301–314). Helsinki: Basam Books.

Honkasalo, M-L. & Lamminmäki, D. (2018). Pääkirjoitus. Teoksessa M-L. Honkasalo & D. Lamminmäki (toim.) *Tietäjä iänikuinen. Healing as Art - Art as Healing*. (s. 3). Kuusamo: Kuusamon Kansanparannuspäivät. Haettu 10.10.2018 osoitteesta: https://issuu.com/hiski/docs/tietaja_ianikuinen_2018

Hänninen, O. & Vertanen, P. (2017). *Perinnehoidajien verhottu tieto* (s. 26). Kannus: Kalevalainen kansanparannussäätiö.

Laurén, K. (2006). *Suo – sisulla ja sydämellä: Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Helsinki: SKS.

Piippo, S. (2018). *Suomen luonnon lääkekasvit*. Helsinki: Tammi

Saastamoinen, O. (2014). Metsien, soiden, peltojen ja sisavesien ekosysteemipalvelujen integroitu luokittelu. Teoksessa M. Kniivila, J. Alahuhta, K. Arovuori, A-K. Kosenius, P. Horne, A. Otsamo & M. Vaara (toim.), *Yhdistävä luonto: ekosysteemipalvelut Suomessa*. (s. 42–64). Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. URN:ISBN:978-952-61-1426-2

VUOROVAIKUTUKSELLINEN NÄYTTELYSUUNNITTELU SUON YMMÄRTÄMISEN VÄLINEENÄ

Linda Sainio

K

ylmät ilmat tekivät meidän Venäjän-Karjalassa olon ikäväksi. Sitä enesi vielä sekin, ettemme löytäneet silmillemme mitään nautintoa luonnon ihailussa. Seutu oli nimittäin karua soista, rämeistä erämaata. (Aaltio, 1895, s. 37.)

Tämän matkatarinan kaltaisia negatiivissävytteisiä tulkintoja ovat historialliset suolla liikkumisesta taltioidut kertomukset täynnä. Suo on ollut myös hautapaikka, murhamiesten piilopaikka, rumaakin rumempi paikka, hankalakulkuinen ja välteltävä maasto, ojitettava ja metsäksi muokattava joutomaa, turpeen lähde, suojeltava moninaisten kasvi-

ja lintulajien kotipaikka sekä taiteellisten performanssien näyttämö. Mitä soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen osaajat voivat tuoda suon tarkasteltuun lähestymällä sitä perinnehoitajuuden ilmiöön kiinnittyen?

Tarkastelen artikkelissani, miten soveltavasta kuvataiteesta ja luontokuvasta ponnistava vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnittelu voi avata uusia näköaloja paikallisiin suon tarjoamiin ekosysteemipalveluihin viiden paikallisen perinnehoitajan suokokemusten kautta tarkasteltuna. Artikkelini sitoutuu Riitta Attilan ja Anu Tossavaisen kanssa toteutettuun *Suo parantaa* -projektiin ja siihen pohjautuvaan pro gradu -tut-

kielmaani. Viisi perinnehoitajaa muodostavat aikaan ja paikkaan sitoutuvan reflektiiviyhteisön, jonka kokemukset ja ajatukset toimivat suon ymmärtämisen välineenä: heidän kokemuksensa avaavat suon tarjoamia ekosysteemipalveluja omien ainutkertaisten elämänpiiriensä merkitsemänä. Perinnehoitajien työ sisältää perinteisiä tietämisen tapoja ja heidän työhönsä limittyvät hyvinvointi, hoitavuus, ja terveys: tämänkaltainen asiantuntemus luo uuden näkökulman suokokemusten tarkasteluun.

Kuva 1. Koettu hoitavuus. Kuvat: Linda Sainio, 2018, kollaasi 2020.

VUOROVAIKUTUKSELLISET TOIMINNOT KÄYTÄNNÖSSÄ

Perinnehoitajien haastattelut toimivat suohon sitoutuvan tiedon ja suosuhteen ymmärtämisen välineenä yhdessä luontokuvan kautta tapahtuvan suon omakohtaisen kokemisen kanssa. Tätä monialaisen toiminnan kautta tunnistettua tietoa suon ekosysteemipalveluista tuotiin näkyväksi *Suo parantaa* -näyttelyssä taideperustaisen toimintatutkimuksen periaattein. Patricia Leavy (2009) toteaa, että kokemuspohjaisen tiedon ja paikan kerroksien esittäminen taiteen keinoin jättää sijaa tulkintojen moninaisuuksille. Merkityksiä luovat sekä taiteilija että katsojat.

Kokemusten ymmärtäminen vaatii vuorovaikutuskentän laajentamista ja kaikki näyttelyn rakentamiseen liittyvät toiminnot on toteutettu moniaistisen lähestymistavan läpäisemänä alkaen suon esiyymmärryksen rakentamisesta (esim. Pink, 2009; Rossi & Lundvall, 2018). Tutkijan omat aistimukset ja havainnot erilaisten tutkittavaan il-

Kuva 2. Heikki. Kuva:
Linda Sainio, 2018.

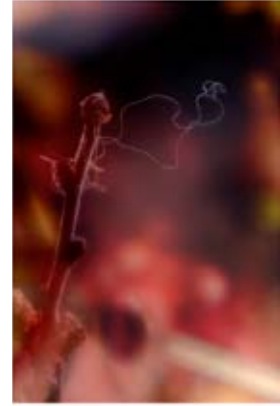
miöön liittyvien representaatioiden ohella luovat pohjaa tutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemusten syvemmälle ymmärrykselle (Pink, 2009).

Lähestyimme suota myös paikantutkimuksen keinoin. Paikan ja paikkakokemuksen hahmottamisessa olen tukeutunut humanistiseen maantieteeseen sekä kulttuurimaantieteilijöiden ajatuksiin. Ymmärrän paikan ruumiillisena, sosiaalisten suhteiden ja kulttuurin lävistämänä. Humanistisen maantieteen pohjalla on fenomenologinen ymmärrys maailmasta: tieto pohjautuu kokemuksiin ja havaintoihin (Relph, 1986). Yi-Fu Tuan (1990) lähestyy paikkaa erityisesti topofilia-käsitteen kautta, jolla hän tarkoittaa rakkautta paikkaan, tunteellista kiinnittymistä aineelliseen ympäristöön. Ympäristö itsessään ei aiheuta topofiliaa mutta se välittää aistiärsykkeet. Aistihavainnointikyky on osa kulttuuriin kasvamista ja aistimukset ovat kunkin kulttuurisen elämismaailman kirjomia (Rodaway, 1994; Karjalainen, 2004).

Moniaistinen ote on kulkenut haastattelutilanteissa avoimuutena niin vuorovaihtuksen ja tiedon oppimisen erilaisille tavoille kuin haastattelujen tukikysymyksinä, joiden avulla suon kokemisesta saadaan hahmotettua toimintoihin liittyviä aistimuksia. Saimme jo haastattelutilanteissa tuntumaa perinnehoitajien suon kokemusmaailmaan ja työn sanattomaan ulottuvuuteen. Esimerkiksi yhden haastattelun teimme perinnehoitajan mökille kutsuttuina. Olimme kukin vuorollamme hoidettavana ja tunsimme, miten hoito toimii. Hoidon lomassa perinnehoitaja kertoi huoneen seinillä riippuvien soiden reunoilta kerättyjen käppyräpuiden tarinaa. Opimme hänen hoitoperinteensä ja luontosuhteensa kytköksiä moniaistisen kokemuksen kautta.

Lumien sulettua naiset suuntaavat siis kameroineen suolle haastatteluista saadut kertomukset eväinään. Vesilinnut palaavat suolampien suojaan, aamun herkkä valo nostattaa usvaa ja myöhäinen auringonlasku piirtää taianomaisia hahmoja suon kuvajaiseen. Suoluonnosta nousevat myös perinnehoitajien kuvat. (Attila, Sainio & Tossavainen, 2018.)

Jatkamme tulevien kuvausten reflektointia Kuusamon Kansanparannuspäivien *Tietäjä Länikuinen* -julkaisuun tekemässämme artikkelissa:

Viemme heidät yksitellen valitsemaansa suoympäristöön. Rakennamme jokaisen kanssa tämän omista lähtökohdista käsin muutokuvan, jonka otamme tuossa paikassa. Mielenkiintoinen haaste tulee olemaan, miten voimme saattaa näkyväksi valokuvin tuon hetken ja jotain siitä, mitä kuvattavan henkilön luonto- ja suosuhde on. (Attila, Sainio & Tossavainen, 2018.)

Laajensimme mahdollisuutta moninaisempien vuorovaikutustapojan ilmenemiselle meillä jokaisen perinnehoidajan kanssa heidän valitsemaansa suopaikkaan. Jaettu keuhollinen kokemus sekä vuorovaikutus toistemme ja valitun paikan kanssa syvensi suokemusten ja suosuhteen ymmärtämistä. Henkilökohtaista kokemusta ei voi alueellisesti

Kuva 3. Havaintoja suolla.
Kuvat: Linda Sainio, 2018,
kollaasi 2020.

rajata, mutta sen voi ilmaista tavoittamalla paikkakokemuksen ja luonnon ihmisessä. Tuon kokonaisvaltaisen perinnehoitajien ja ympäristön suhteen todentamisen välineenä toimi muotokuva: luontokuvasta juonnetun toimintatavan avulla saimme kiinni suon ulottuvuuksista perinnehoitajille. Aiemmin tehdyt haastattelut pohjustivat kuvauksia ja olivat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luomisen kannalta tärkeitä. Anu Tossavainen tarkastelee projektin aikana syntynyttä *Slow Nature Photography* -menetelmää tarkemmin tämän kirjan artikkelissa *Suon tunnusta ja hitauden olemuksesta syntyi Slow Nature Photography -menetelmä*.

Antropologi Tim Ingold (2011) käsittelee tutkimuksissaan ihmisen suhdetta ympäristöönsä ja ihmistä luonnon osana *dwelling*-termin kautta. Tämän avulla hän kuvaa ihmisen kokonaisvaltaista elämistä maisemassa ja paikassa. Kokemus paikasta syntyy käytännöllisen, havainnoivan toiminnan myötä. Aistihavainnot ei voida erottaa siitä toiminnasta, jonka myötä ne syntyvät. Perinnehoitajille suot ovat toiminnan merkitseviä ja haastatteluissa muisteltiin usein lapsuuden kokemuksia, joissa suo esiintyy työn maisemana. Työ suolla kulminoitui siinä tarvittaviin välineisiin, kuokkaan ja hevosen suokenkiin, joissa ruumiillistuu myös kokemusten ajallinen syvyys.

Toisaalta paikkaan liittyviä syviä kytköksiä ei välttämättä tiedosta ja tämä tiedostamaton osa paikan kokemista voi olla hyvinkin tärkeä (Relph, 1994). Hiljainen tieto ilmenee usein osana ekologista perinnetietoa (Helander-Renvall & Markkula, 2001). Pirkko Siikamäki (2018) määrittelee ekologisen perinnetiedon yhteisöjen kokemukseen pohjautuvana tietona luonnosta, jonka pohjalla toimivat luontohavainnot. Myös kansanperinnettä ja suomalaista mytologiaa voidaan tarkastella ekologisena perinnetietona (Ervasti, 2015). Ekologinen perinnetieto määrittyy perinnehoitajien suokokemusten tarkastelussa sellaiseksi tietämykseksi alueen ekosysteemipalveluista, joka on opittu toiminnallisen ja vuorovaikutuksellisen suhteen kautta, sekä sosiaalisen että luontoympäristön kanssa. Nimitän sellaiseksi esimerkiksi kasvituntemusta, marjastusta ja suolla liikkumiseen vaadittavaa maaperän tuntemusta.

En ole koskaan miettinyt, että miten jonkun kasvin tunnistan. Ei mun ole tarttenut tai tottakai on mulla kasvikirjoja ja nyt mielenkiinto herää semmoisiin kasveihin mitä en tunne. Mutta ne tavallisimmat, ne perinteisimmät, niitten tunnistaminen ja se tavallisin käyttö niin en tiedä koska ne olen oppinut. Se on elinpiirissä ollut kotona.

Suohon liittyvä kulttuurinen tieto näyttää ilmenevän juuri kokemuksen myötä syntyneissä ruumiillisissa taidoissa (ks. Ingold, 2000). Se on kiinteä osa henkilökohtaisten suhteiden olemusta.

SUO PARANTAA -NÄYTTELY

Suo parantaa -näyttely pidettiin kesällä 2018 Kaamosgalleriassa Kuusamossa ja se avattiin Kuusamon Kansanparannuspäivien yhteydessä. Galleriatilassa olevaa näyttelyä voidaan tarkastella Doreen Masseyta (2008) mukaillen kohtaamispaikkana, jossa erilaiset kokemukset, sosiaaliset suhteet ja ymmärrykset tulevat ilmaistuksi tietyssä hetkessä. Taiteilijat ja taidegalleriat rakentavat tietynlaisia näkemyksiä paikasta, sen historiasta ja kulttuurista ihmisineen. Galleriatilassa oleva näyttely, joka representoi paikkaa esimerkiksi paikallistasolla työskentelevän taiteilijan kautta, toimii kohtaamispaikkana yhteneville ja eriäville tavoille tuntea paikka niin historiallisesti kuin tässä hetkessä. (Mason, Whitehead & Graham, 2012.)

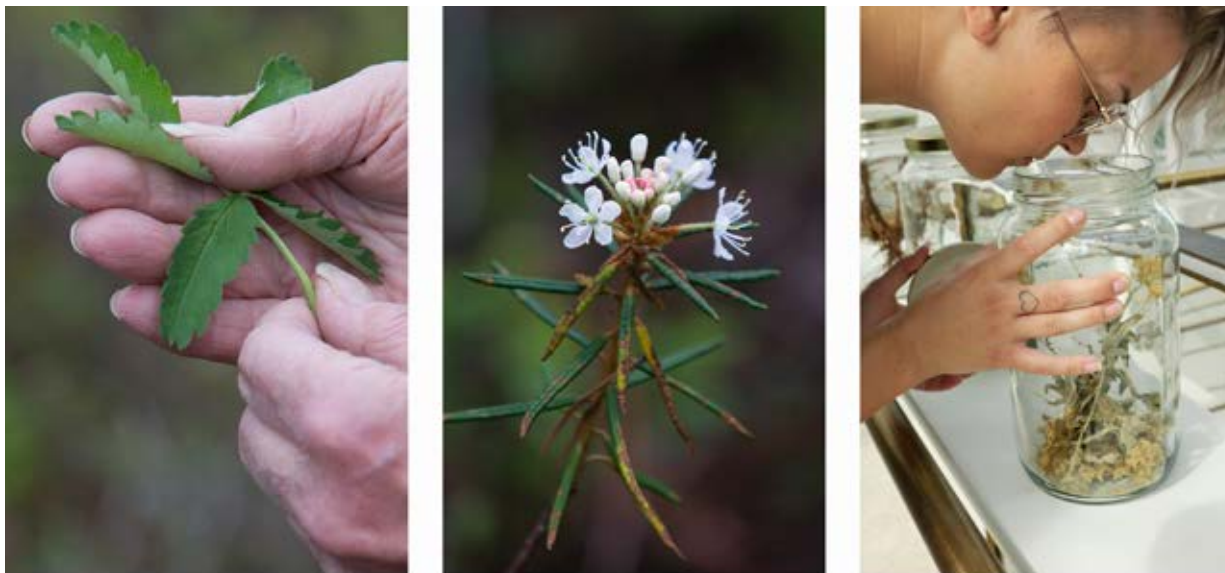
Viisi perinnehoitajaa ja viisi suota kietoutuvat näyttelyssä kerrokselliseksi kokonaisuudeksi, jossa suon kulttuuriset ekosysteemipalvelut tulevat ymmärretyiksi perinnehoitajien ajallista ja paikallista elinpiiriä vasten sitoutuen sekä nykyisen työn hoitavuuteen että elettyyn suon käytön historiaan heijastaen ekologisen perinnetiedon ulottuvuutta. Suo näyttäytyy sosiaalisten suhteiden lävistämänä: ympäristöt ovat kauttaaltaan historiallisia ja ympäristön määritelmä riippuu kokijasta (Ingold, 2011). Alla oleva kommentti näyttelystä kiteyttää sen merkityksen ja samalla keskeisen tuloksen:

Teillä on jännästi tämä valinta, kun teillä on tämä suojaava, kaunis ja herkkä ja sellaista. Oletteko tietoisesti rajanneet pois sen pelottavan ja kammottavan ja mitä kansanperinteessä on, ihmiset eksyy ja vajoaa ja hukkuu ja kätkeytyy, tulevat kätkeytyiksi, murhia ja kaikkia kaameita paikkoja on suolla. Ja tämmöisiin myyttisiin. Oikeesti on aika kamalia paikkojakin.

Siinä on se, että ne eivät ole nousseet esiin tästä, kun tämä pohjautuu näihin viiteen ihmiseen, niin tämä on heidän tarinansa.

Suon representaatioiden odotetaan pitävän sisällään negatiivista ja pelottavaa. Ne sopivat kulttuuriseen mielikuvaan suosta. Esimerkiksi maisemasta etsitään usein piirteitä, jotka sopivat ennakkokäsityksiin tai omiin kokemuksiin siitä (Rannisto, 2007). Kuten Jokela (1997) toteaa, taide luo uusia havaintotapoja ja sen avulla tuttuakin ympäristö voidaan nähdä uudella tapaa. Taideperustaiset tutkijat voivat uudelleenohjata sosiaalisten ilmiöiden ympärillä käytävää keskustelua mahdollistamalla tuotoksillaan välillisesti ilmiön uudelleen kokemisen (Barone & Eisner, 2012).

Suo parantaa on positiivinen representaatio sekä suoluonnon puolesta että suon ja ihmisen välisestä vuorovaikutuksesta. Nostimme hyvinvointiin liittyvät esteettiset,

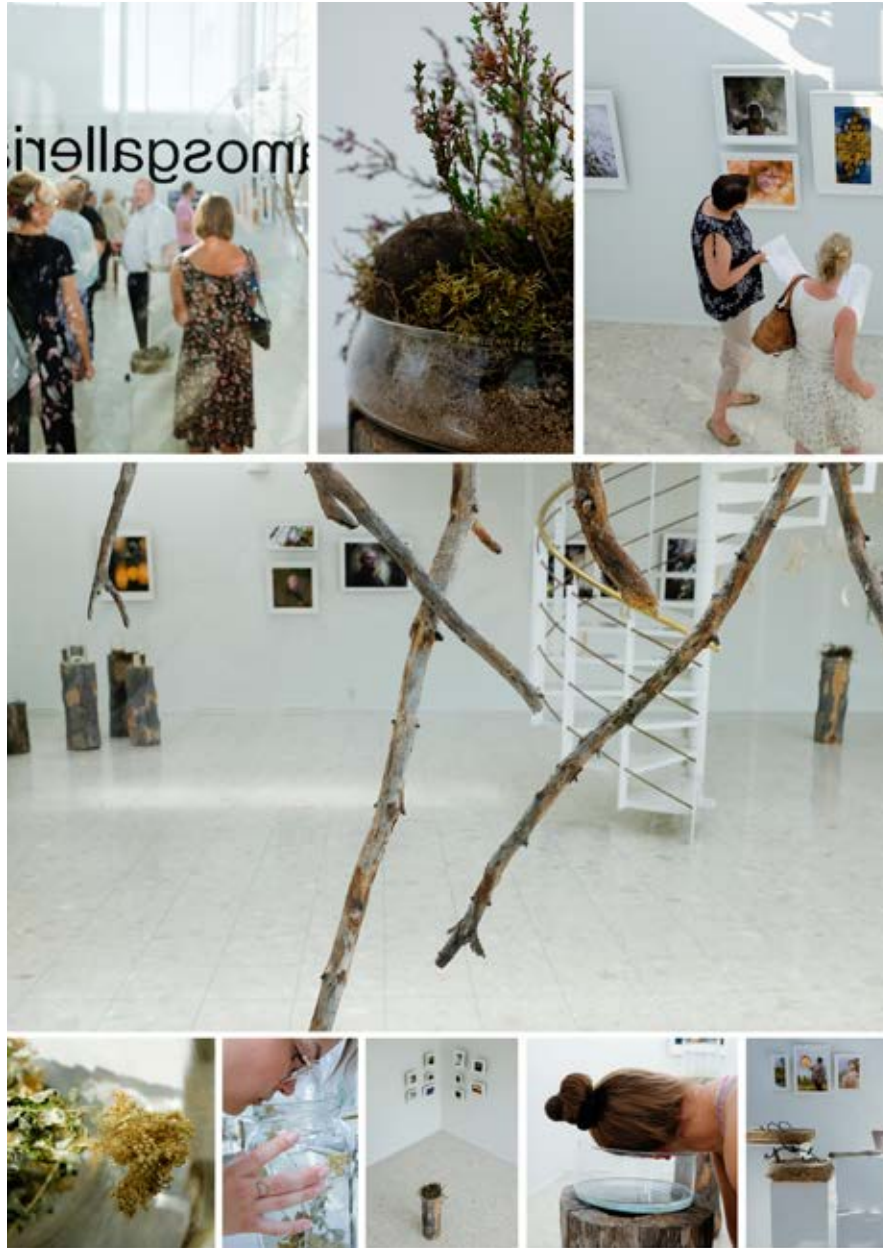

Kuva 4. Kasvien monet aistimisen tavat. Kuvat: Linda Sainio, 2018, kollaasi 2019.

eettiset ja kulttuuriset arvot suon ekologisten arvojen rinnalle. Paikallisia luonto- ja kulttuuriarvoja korostamalla voidaan myös pyrkiä voimaannuttamaan yhteisön jäseniä (esim. Jokela & Hiltunen, 2014). Perinnehoitajat kokivat projektissa mukana olon myönteisenä ja innostavana kokemuksena. Moni kertoi sen toimineen voimaannuttavana ja voimavaroja lisänneenä kokemuksena. Tämä vahvistaa soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan keinoin luotujen toimintojen mahdollisuuksia tuottaa positiivisia vaikutuksia osallistujiin. Moniaistinen kommunikointi ja analyysi luovat keinoja haastateltavan voimaantumiseksi mahdollistamalla myös muita kuin verbaalisia tietämisen tapoja, kuten marginaalisten tietämisen ja kommunikoinnin tapojen esiin tulon (Pink, 2009).

Näyttelyn rooli oli toimia myös Kuusamon Kansanparannuspäivien yhtenä hoitopisteenä. Samalla se oli keskustelukumppanina tapahtuman vuoden 2018 teemaan *Parantaminen taiteena ja taide parantamisena liittyy*. Näyttelykävijöille suunnatun palautekyselyn perusteella hoitopisteen rooli onnistui: näyttelyä voidaan tarkastella hoitamisen kontekstissa esteettisesti miellyttävänä ja moniaistisena ympäristönä, jonka tunnelma rauhoittaa, herättää positiivisia tuntemuksia sekä aktivoi omia muistoja.

Näyttelyne tuo esiin suon monipuolisuuden. Sen voi kokea kaikilla aisteilla. Se avasi silmäni; suo on täynnä elämää.

Kuva 5. *Suo parantaa.*
Kuvat: Linda Sainio, 2018,
kollaasi 2018

Vaikka näyttely toteutettiin suohon, perinnehoitajiin ja hyvinvointiin kiinnittyväällä tematiikalla, on vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun prosessi sovellettavissa palvelemaan erilaisia yhteisöjä ja heidän näkökulmien esiintuomista. Slow Nature Photography -menetelmän sisältämän vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun keinoin voidaan nostaa esiin esimerkiksi yhteisöstä kumpuavia huolia ympäristöstä ja käsitellä yhteisölle tärkeitä luontokohteita ja niiden merkityksiä elinkeinollisesti tai hyvinvoinnin tukemisessa.

Luonnonsuojelun kannalta on olennaista ymmärtää ekosysteemien toimintaa ja ihmisen vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa (Huntington, 2002). Ihminen voi toiminnallaan muokata konkreettisesti suota mutta hän voi taiteen keinoin muokata myös mielikuvaa suosta. Olemme omalta osaltamme olleet laajentamassa suon tarinaa, nostaneet ymmärrystä siinä piilevistä kulttuuristen ekosysteemipalvelujen mahdollisuuksista ja merkityksistä. Suo on sosiaalisten suhteiden kirjoma ja sen kulttuuriset ekosysteemipalvelut kantavat sisällään hyvin moninaisia merkityksiä, joista yksi on hyvinvointi ja hoitavuus. Suo myös parantaa.

Siellä teen kellastamissa papereissa [yksi installaatioista] oli se mitä kerroin äidistä. Silloin kun viimeinen lapsi lähti niin hän meni suolle ja huusi niin paljon kuin ikinä jaksoi. - - - Hän ei näyttänyt meille koskaan sitä yksin jäämistänsä ja sitä arkuuttansa tai suruansa mutta sitten suo sen sai. Ja otti vastaan.

LÄHTEET

- Aaltio, E.** (1895). Jalkamatkailijan muistelmia. Teoksessa *Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirja no 1* (s. 36–48). Haettu 18.2.2020 osoitteesta <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/925863/articles/567635>.
- Attila, R., Sainio, L. & Tossavainen A.** (2018). Parantaminen taiteena ja taide parantamisena. *Tietäjä iänikuinen. Healing as Art - Art as Healing*, 2018–2019. *Parantaminen taiteena ja taide parantamisena*, 2018–2019 (s.24–33). Haettu 18.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/hiski/docs/tietaja_ianikuinen_2019
- Barone, T. & Eisner, E.** (2012). *Arts based research*. Thousand Oaks: SAGE. doi: 10.4135/9781452230627
- Ervasti, S.** (1992). Kuusamon matkailun vaiheita. Teoksessa *Kuusamon matkailun historiaa*. Kuusamon kirjasto: Kotiseutukokoelma.
- Helander-Renvall, E. & Markkula I.** (2011). Luonnon monimuotoisuus ja saamelaiset: Biologista monimuotoisuutta koskevan artikla 8(j):n toimeenpanoa tukeva selvitys Suomen Saamelaisalueella. *Suomen ympäristö 12/2011*. Helsinki: Ympäristöministeriö. Haettu 20.3.2020 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/37045>
- Huntington, H. P.** (2002). Can traditional ecological knowledge and wilderness benefit one another? Teoksessa A.E. Watson, A. Lilian & J. Sproull (toim.) *Wilderness in the circumpolar north: searching for compatibility in ecological, traditional, and ecotourism values. USDA Forest Service Proceedings RMRS-P 65*. (s. 64–68). Haettu 15.8.2019 osoitteesta https://www.fs.fed.us/rm/pubs/rmrs_p026.pdf
- Ingold, T.** (2011). *The perception of the environment: essays of livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Jokela, T. & Hiltunen, M.** (2014). Pohjoiset kylät ja koulupihat taidekasvatuksen paikkoina. Teoksessa E-K. Hyry-Beihammer, M. Hiltunen & E. Estola (toim.) *Paikka ja Kasvatus*. (s. 78–106). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. Haettu 20.5.2019 osoitteesta [http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62959/Eeva_Kaisa_Hyry-Beihammer_Mirja_Hiltunen_Eila_Estola_\(toim.\)_Paikka_ja_kasvatus_LUP_pdfA.pdf?sequence=1](http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62959/Eeva_Kaisa_Hyry-Beihammer_Mirja_Hiltunen_Eila_Estola_(toim.)_Paikka_ja_kasvatus_LUP_pdfA.pdf?sequence=1)
- Jokela, T.** (1997). Ympäristö, esteettinen kasvu ja taide. Teoksessa M. Käpylä & R. Wahlström (toim.) *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25*. (s. 49–166). Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Karjalainen, P. T.** (2004). Ympäristö ulkoa ja sisältä: Geografiasta geobiografiaan. Teoksessa R. Mäntysalo (toim.) *Paikan heijastuksia: Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. (s. 49–68). *Ympäristöalan julkaisuja, Oulun yliopisto*. Jyväskylä: Atena.
- Leavy, P.** (2009). *Method meets art: art-based research practice*. New York: The Guilford Press.
- Mason, R., Whitehead, C. & Graham, H.** (2012). The place of art in the public art gallery: a visual sense of place. Teoksessa I. Convery, G. Corsane & P. Davis (toim.) *Making sense of place: multidisciplinary perspectives. Heritage Matters Series: volume 7*. (s.133–144). Woodbridge: The Boydell Press.
- Massey, D., Lehtonen, M., Rantanen, P., Rovio, J. & Valkonen, J.** (2008). *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- Pink, S.** (2009). *Doing sensory ethnography*. London: SAGE. doi: 10.4135/9781446249383
- Rannisto, T.** (2007). *Luonnon estetiikka*. Helsinki: Multikus-tannus.
- Relph, E.** (1986). *Place and placelessness*. Third reprint. London: Pion Limited.
- Rodaway, P.** (1994). *Sensuous geographies. Body, sense and place*. London: Routledge.
- Rossi, P. & Lundvall, P.** (2018). Kehollisesta kokemisesta kohti sanallistettuja kokemuksia: hevoset reflektoinnin mahdollistajina. Teoksessa J. Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI – Kokemuksen käsite ja käyttö*. (s. 191–208). Rovaniemi: Lapland University Press.

Siikamäki, P. (2018). Ihmistoiminta vaikuttaa. Teoksessa P. Siikamäki & P. Hamunen (toim.) *Oulankajoki – muutoksen virta*. (s. 210–231). Jyväskylä: Docendo.

Tuan, Y-F. (1990). *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes and values*. New York: Columbia University Press.

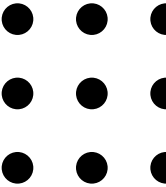
KOILLISMAALAISTA METSÄ- KESKUSTELUA LUONTOKUVIN

Kalle Immonen

K

oillismaalaisten suhde luontoon, erityisesti metsään, on vahva. Nämä metsäsuhteet voivat olla hyvin erilaisia, jopa vastakkaisista tekijöistä ja taustoista koostuvia, niin tiedostetuista kuin tiedostamattomista tekijöistä johtuvia (Karhunkorva, Kärkkäinen & Paaskoski, 2017; Suutala, 1986). Pohjois-Suomessa on suunnitteilla useita suuria puun käyttöä lisääviä hankkeita, ja poliittinen keskustelu hiilen sitomisesta metsien kasvuun ja puun käytön lisääminen on ollut viime aikoina käynnissä ja yleisen mielenkiinnon kohteena. Ongelmakenttää on käsitelty julkisesti paljon viime aikoina erityisesti lehtien palstoilla, monesti kärjistyneinä mielipidekirjoituksina.

Tätä ongelmakenttää lähestyin Janette Backmanin kanssa soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan näkökulmasta. Tavoitteenamme oli toteuttaa soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan keinoin prosessi, jossa eri intressiryhmät ja osapuolet pääsevät tutustumaan toistensa metsien käyttöön liittyviin näkemyksiin erilaisia arvoja ja asenteita välittävän luontokuvan keinoin. Taideperustaisen tutkimuksen tavoitteena oli nostaa esille erilaisen metsäsuhteiden ymmärtämisen tärkeys. Päämääränä oli koostaa luontokuvanäyttely, jossa tuodaan soveltavan luontokuvan keinoin nähtäväksi ihmiselle merkitykselliset paikat ja niihin liittyvät tarinat, paikkaan ja metsään liittyvät arvot, asenteet ja näkökulmat sekä niiden mahdollinen muuttuminen prosessin aikana. Tutkimusten mukaan taide voi eheyttää ja toimia ristiriitojen sovittelijana. Tätä haluttiin kokeilla ja soveltaa projektissa ja tutkia prosessia projektiin liittyvissä tutkimuksissa.

Kuva 1. Metsäsuhteita - teoskuva. Kuva: Kalle Immonen, 2018.

METSÄSUHDETTA KUVAAMASSA

Toiminnan päämääränä oli luoda soveltavan taiteen avulla edellytyksiä vuoropuhelulle metsätalouden ja metsien muun käytön välillä metsien käyttöön ja suojeluun liittyen. Luontokuva toimi välineenä tutkimushenkilöiden käsitellessä omaa metsäsuhdettaan sekä esiteltäessä erilaisia metsäsuhteita toisille tutkimushenkilöille sekä suurelle yleisölle. Luontokuvan keinoin tuotiin näkyväksi erilaisia metsä- ja luontosuhteita ja prosessoitiin erilaisia näkemyksiä metsätalouteen, metsien muuhun käyttöön ja luonnonsuojeluun liittyen. Samalla tuotiin esille myös paikallista luonto- ja metsäkulttuuria.

Taideperustaisen tutkimuksen lähestymistapa oli yhteisöllinen ja osallistava. Sidosryhmien ja tutkimushenkilöiden haluttiin itse osallistuvan metsäsuhdetta kuvaavien prosessien valmisteluun, tutkimushenkilöiden valintaan sekä metsäsuhdetta esittävien kuvien tuottamiseen. Yhteistyökumppaneiksi pyydettiin metsien käyttöön liittyviä intressiryhmiä. Projektia varten otettiin yhteyttä puhelimitse ja sähköpostitse eri intressiryhmiin ja kerrottiin projektin tavoitteesta sekä siitä, miten projekti tulotisiin toteuttamaan. Projektista kerrottiin muun muassa Koillissanomat-lehdessä sekä metsänhoitoyhdistyksen asiakaslehdessä. Mukaan lähtivät Metsähallitus Metsätalous Oy, Metsähallitus luontopalvelut, Kuusamon Metsänhoitoyhdistys ry, Pölkky Metsä Oy, Ruka-Kuusamon Matkailuyhdistys ry, Kuusamon luonnonystävät ja Oivangin paliskunta. Nämä ryhmät nimesivät projektiin mukaan tulevan henkilön. Lisäksi projektiin saatiin mukaan kaksi yksityishenkilöä. Osa projektiin osallistuvista ryhmistä osallistui myös tutkimusprojektin rahoittamiseen.

Projektiin liittyvät haastattelut ja kuvaukset toteutettiin Kuusamossa ja Taivalkoskella vuosien 2017 ja 2018 aikana. Tutkimushenkilöille tehtiin alkuhaastattelu, jossa ker-

Kuva 2. Metsäsuhteita -teoskuva. Kuva: Kalle Immonen, 2018.

Kuva 3. Luontovalokuva-
näyttely Kuusamo-talolla
joulukuussa 2018.
Kuva: Kalle Immonen,
2018.

rottiin projektin taustasta ja ideoitiin alustavasti, miten, missä ja milloin metsäsuhdetta kuvaavia luontokuvia voitaisiin ottaa. Projektiin valitaan projektiin osallistuvien tahoilta kerättävien esitysten perusteella paikallisesti mielenkiintoisia metsäkohteita.

Tutkimushenkilöiden kanssa tehtiin yksi tai useampia metsäretkiä, joissa tuotettiin tutkimushenkilön metsäsuhdetta kuvaavia luontokuvia. Tutkimushenkilöt olivat itse prosessissa aktiivisesti mukana valiten kuvauspaikkoja ja ideoiden teemoja, joita luontokuvien avulla haluttiin tuoda esille. Tutkimushenkilöt valitsivat luontokuvanäyttelyssä ja kuvaesityksessä esitetyt kuvat.

LUONTOKUVISTA VUOROPUHELUA

Analysoin omassa tutkimuksessani kuvien tuottamisen prosessia ja sitä, miten tutkimushenkilöt päätyivät tiettyihin valintoihin metsäsuhdetta kuvaavien kuvien tuottami-

Kuva 4. Metsäsuhteita -teoskuva. Kuva: Kalle Immonen, 2018.

nessa. Tutkimuksessa tarkastellaan myös, millaisia valintoja kuvien tuottamisen prosessissa havaittiin ja miten nämä valinnat poikkesivat toisistaan eri tutkimushenkilöiden välillä. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten kuvien tuottamisessa tehdyt valinnat näkyvät näyttelyyn valittujen metsäsuhdetta kuvaavissa luontokuvissa.

Lopputuotteena projektissa oli kaksi luontovalokuvanäyttelyä ja molempien kuvista tehty kuvaesitys, jonka koostamisesta vastasi ensisijaisesti Janette Backman. Luontokuvanäyttelyt olivat esillä marraskuussa 2018 Tiedekeskus Pilkkeessä Rovaniemellä sekä joulukuussa 2018 Kuusamotalon Kaamosgalleriassa. Kuvaesitys oli nähtävissä joulukuussa 2018 Oulangan luontokeskuksessa. Näyttelyiden tavoitteena oli saada näyttelyvieraat pohtimaan ja peilaamaan omaa metsäsuhdettaan tutkimushenkilöiden sekä eri intressiryhmien ja yksilöiden metsällisiin tavoitteisiin. Näyttelyt toimivat myös gradu -työn taiteellisenä osuutena.

Näyttelystä ja projektista kertovia artikkeleja julkaistiin Metsämuseo Luston Metsäsuhteita-nettisivulla, Maaseudun tulevaisuudessa, Aarre-lehdessä, Lapin Kansassa sekä Koillismaa-lehdessä. Tutkimushenkilöille tarjottiin mahdollisuus osallistua tutkimushenkilöiden ja tutkijoiden väliseen tapaamiseen, jossa keskusteltiin projektista, sen

tavoitteista sekä erilaisista metsäsuhteista ja metsiin liittyvistä tavoitteista. Tapaaminen järjestettiin helmikuussa 2019 Kuusamo-opistolla.

Odotus oli, että joissakin tutkimushenkilöiden vastakkaisissa näkemyksissä tapahtuu lähentymistä ja henkilöillä löytyy myös yhteisiä intressejä mahdollistamaan rakentava vuoropuhelu. Tutkimushenkilöt toivat keskusteluissa esille ymmärrystään ja ajatuksiaan erilaisten metsällisten tavoitteiden suhteen. Tutkimushenkilöiden metsäsuhteen olivat moninaisia, taloudellisia tavoitteita ymmärrettiin ja metsien monikäytöllä ja suojelulla nähtiin oma arvonsa. Koska tutkimushenkilöjoukkoa ei muodostettu minkään otannan perusteella, mitään erilaisten metsällisten tavoitteiden ymmärtämisen yleistyksiä ei tämän projektin ja keskustelujen osalta voida tehdä.

Projektin tavoite toteutui, erilaisia metsäsuhteita tuotiin esille, projektin myötä saatiin metsäsuhde-teemalle näkyvyyttä sekä näyttelyiden ja kuvaesityksen myötä tutkimushenkilöiden metsäsuhteita tuotiin esille taiteen ja soveltavan luontokuvan keinoin.

Projektin ja siihen liittyvien näyttelyiden rahoittamiseen osallistuivat Metsähallitus Metsätalous Oy, Metsänhoitoyhdistys Kuusamo ry, Pölkky Metsä Oy, Kuusamon Luonnonyhdistävät ry, Ruka-Kuusamon matkailuyhdistys ry, Metsämiesten säätiö sekä Lapin yliopiston soveltavan luontokuvan hankkeen rahoittajat.

LÄHTEET

Karhunkorva, R., Kärkkäinen, S. & Paasikoski, L. (2017). *Metsäsuhteiden kenttä*. Luston julkaisuja 1. Punkaharju: Lusto – Suomen Metsämuseo. Haettu 21.2. 2020 osoitteesta https://issuu.com/luston_julkaisuja/docs/metsasuhteiden_kentta

Suutala, M. (1986). Luonto ja kansallinen itsekäsitys. Runeberg, Topelius Lönnrot ja Snellman suomalaisten luontosuhteen kuvaajina. Teoksessa J. Manninen & I. Patoluoto (toim.) *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa.* (s. 237–270). Prometheus-sarja. Oulu: Pohjoinen.

LUONTOKUVA SILLAN- RAKENTAJANA - DIALOGISEN TILAN LUOMINEN SOVELTAVAN KUVATAITEEN KEINAIN

Janette Backman

S

uomalaisten suhde metsään on läheinen ja monimuotoinen. Ilmiötä voidaan kutsua metsäsuhteeksi (Halla, Karhunkorva, Kärkkäinen & Paaskoski, 2019). Lähestyn tutkielmassani koillismaalaisten, usein konfliktoituneitakin, metsäsuhteita soveltavan taiteen ja erityisesti luontokuvauksen keinoin. Aloitin taideperustaisen tutkimushankkeen yhdessä Kalle Immosen kanssa kuvaamalla ja haastatteleamalla valittuja henkilöitä selvittääksemme heidän metsäsuhteitaan ja niiden taustoja.

Sittemmin tutkielmamme painotukset erosivat toisistaan. Immosen keskittyessä omassa tutkimuksessaan metsäsuhteita kuvaavien valokuvien tuottamiseen ja analysointiin, lähestyy oma tutkimukseni soveltavan kuvataiteen mahdollisuuksien tarkastelua osallistavan taiteen terminologiasta tutun dialoginen tila -käsitteen avulla. Dialogisen tilan ja dialogin pyrkimyksenä on tuottaa ymmärrystä toisten näkemyksistä ja luoda merkityksiä toiminnan kohteena oleville asioille (Alhanen, Soini & Kangas, 2015). Tutkimukseni dialoginen tila muodostuu metsäsuhteita kuvaavista valokuvista kootuista näyttelyistä.

Kuva 1. Kalle Immonen näyttää kamerastaan tutkimushenkilö Joonalle Jaakkolalle ottamia kuvia Jaakkolan marjastusheikestä. Kuva: Janette Backman, 2018.

Tavoitteena on ollut mahdollistaa näyttelyiden avulla vuorovaikutteinen ja dialoginen tila, jossa kaikki tutkimushenkilöt pääsevät tuomaan omia näkemyksiään esille ilman, että kenenkään näkemyksiä tulkitaan oikeiksi tai vääriksi. Tutkimuksella tarjottiin siihen osallistuneille henkilöille mahdollisuus syventää ymmärtämystään paitsi omasta metsäsuhteestaan, lisätä vuorovaikutustaan sekä saavuttaa ajatusmaailmojen mahdollista lähentymistä erilaisten metsäsuhteiden omaavien henkilöiden välillä. Metsässä otetut muotokuvat olivat keskeinen väline dialogin luomiselle.

TUTKIMUKSEN TAUSTOJA – ERILAISIA METSÄSUHTEITA

Tutkimuksessa on ollut mukana yksitoista kuusamolaista ja koillismaalaista henkilöä, joilla on toisistaan eroavat metsäsuhteet. Osaa henkilöistä pyydettiin projektiin mukaan metsiin ja luontoon liittyvien erilaisten työtehtäviensä taustoittamina, osa ilmoittautui mukaan lehti-ilmoituksen perusteella. Yhteistyötahoina ja tukijoina tutkimuksessa ovat olleet Metsähallitus Pohjanmaan luontopalvelut, Pölkky Oy, Ruka-Kuusamo Matkailu

Kuva 2. Tutkimukseen osallistunut Harri Kemppainen metsäpalstallaan Kuusamossa. Kuva: Janette Backman, 2018.

ry, Luonto-Liitto Pohjois-Suomen piiri, Suomen luonnonsuojeluliitto Kuusamon luonnonystävät ry, sekä Metsänhoitoyhdistys Kuusamo. Tutkimus sai apurahaa Metsämiesten säätiöltä.

Tutkimukseen mukaan lähteneillä yhdellätoista tutkimushenkilöllä on taustaa metsiin liittyen muun muassa metsien suojelusta, metsätaloudesta, metsien virkistyskäytöstä sekä poronhoidosta. Monen tutkimushenkilön metsäsuhde paljastui tutkimuksen aikana varsin laaja-alaiseksi ja metsiä käytettiin saman henkilön toimesta usein monella eri tavalla; niistä saatiin paljon erilaisia sekä aineettomia, että aineellisia hyötyjä.

TAIDEPERUSTAINEN TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkielmani kuuluu soveltavan kuvataiteen piiriin. Jokelan ja Huhmarniemen mukaan (2018) soveltava kuvataide on taidetta, jota tehdään usein yhteisön tarpeista ja sen lähtökohdista, yhteisön hyväksi. Taideperustainen tutkimus on puolestaan Baronen ja Eisnerin (2012) mukaan metodi, joka on suunniteltu laajentamaan inhimillistä ymmärrys-

Kuva 3. Tutkimukseen osallistunut Laura Vuoksenmaa metsien kätköissä, kuvattuna monivalotus-tekniikalla. Vuoksenmaa toivoi tässä kuvassa tulevansa kuvatuksi "metsään katoavana", olla osana metsää. Kuva: Janelle Backman, 2018.

tä. Metodin tavoitteena on syventää ja monipuolistaa käsitystä tutkimuksen kohteena olevasta asiasta tai ilmiöstä tuottamalla ilmaisuvoimainen teos, joka mahdollistaa yleisölle empaattisen osallisuuden tutkimuksen kohteena olevaan tilanteeseen tai ilmiöön. Jokelan (2015) mukaan taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tavoitteet kohdistuvat usein myös yhteisön voimaantumiseen, yhteiskunnalliseen muutokseen sekä ympäristövastuullisuuden tai yhteisöllisyyden lisääntymiseen. Myös omasta tutkielmastani löytyvät nämä tavoitteet.

Soveltavan taiteen ja taideperustaisen tutkimuksen osallistavien pyrkimysten yhtymäkohdassa on dialogi. Yankelovichin (1999) mukaan dialogi on paljon syvällisempää kuin keskustelu, koska dialogissa ei pyritä välttämään aiheita, joista itse ollaan eri mieltä, vaan pyritään ottamaan toisen esittämät näkökulmat sellaisenaan huomioon ja ymmär-

tämään niiden sanomaa. Yankelovich korostaa myös, että dialogissa osallistujat ovat tasa-arvoisia ja näin ollen kaikilla näkökulmilla on yhtäläinen arvo. Dialogissa kuunnellaan empaattisesti toisen näkemyksiä ja siinä uskalletaan tuoda mitä erilaisimmatkin ajatukset julki. Erilaiset ajatukset otetaan huomioon arvostavasti, vaikka niistä ei oltaisi samaa mieltä (Yancelovitch, 1999).

HAASTATELUITA JA SOVELTAVIA LUONTOKUVIA

Taide voi olla paitsi aineiston keruun menetelmä, se voi olla myös väline löytää yhdessä osallistujien kanssa käytännön ratkaisuja ongelmiin (Jokela & Huhmarniemi, 2018). Taiteella voidaan paitsi välittää tietoa ja ottaa kantaa, taide voi saada aikaan myös muutosta ja toisin näkemistä (Haapalainen & Niskanen, 2018). Koska tutkimuksen lähtökohtana on ollut interventio vallitsevaan tilanteeseen ja näin ollen tavoite on ollut mahdollistaa muutos, tarvittiin siihen väline. Taiteellisenä välineenä tutkimuksessa on toiminut valokuva – tarkemmin määriteltynä luontovalokuva, jossa mukana on ihminen. Tutkimuksen aikana kehitettiin termi ”soveltava luontokuva”.

Osallistavaksi taiteeksi voidaan määrittellä taidetoiminta, joka on osallistujalähtöinen, aktiiviseen toimijuuteen perustuva vuorovaikutuksellinen tilanne. Osallistava taide ja yhteisötaide luovat dialogisen suhteen ympäröivään maailmaan ja olennaista siinä ovat taiteen tekemisen kautta koetut merkitykselliset kokemukset ja niiden jakaminen (Hiltunen, 2007). Koska kyseessä on ollut yhteisöllinen ja osallistava tutkimus, kunkin tutkimushenkilön kanssa ideoimme yhdessä, miten hänen metsäsuhteensa tulisi parhaiten esille valokuvissa. Ideointi tapahtui niin sanotun alkuhaastattelun yhteydessä, jossa jokaisen tutkimushenkilön kanssa selvitettiin aluksi kyseisen henkilön taustoja ja hänen metsäsuhteensa. Tutkijan osa oli olla kuunteleva ja myötäelävä henkilö, joka tutkija-taiteilija -roolinsa avulla mahdollisti tutkimushenkilön mielipiteen esiintulon. Jokainen tutkimushenkilö sai itse miettiä sopivan tai tärkeäksi kokemansa paikan ja metsäympäristön, jossa hän halusi metsäsuhdettaan ilmentävät valokuvat otettavan. Usein henkilöillä oli jokin konkreettinen suhde juuri johonkin tiettyyn paikkaan, ja tutkimus saikin myös paikan tutkimuksen ulottuvuuksia. Kuvien avulla kuvattava henkilö sai mahdollisuuden tuoda esille mielipaikkansa, mutta myös mahdollisuuden ottaa kantaa metsien käyttöön liittyen. Kuvien avulla pystyttiin tuomaan esille myös epämieluisiksi koettuja asioita, esimerkiksi kielteinen suhtautumisen laajoihin avohakkuisiin.

Kuva 4. Janette Backmanin metsäsuhteita käsittelevä teos Kaamosgalleriassa. Kuva: Janette Backman, 2018.

VALOKUVANÄYTTELYT JA NIIDEN ROOLI TUTKIMUKSESSA

Maastossa kesän 2018 aikana suoritettujen valokuvausten jälkeen henkilöt saivat itse vaikuttaa näyttelyyn valittavien kuvien valintaan. Valituista kuvista koostettiin valokuvanäyttelyt, jotka olivat esillä marras–joulukuussa 2018 Kuusamon Kaamosgalleriassa ja Rovaniemen Tiedekeskus Pilkkeessä. Valokuvavedosten lisäksi näyttelyissä oli täydentä-

vää kuvamateriaalia diaesityksen muodossa. Diaesitys pyöri myös Oulangan luontokeskuksessa Kuusamossa, sekä myöhemmin vuonna 2019 Metsämuseo Lustossa Punkaharjulla. Kuusamon Kaamosgalleriassa oli esillä valokuvavedosten lisäksi tilataideteos, joka osaltaan toi esille erilaisia suhtautumisia metsiin ja niiden käyttöön liittyen. Teos koostui kattoon ripustettavasta parimetrisestä männyn oksasta, jossa roikkui puusta leikeltäviä suikaleita. Noihin suikaleisiin oli kirjoitettu polttokynällä lauseita tutkimushenkilöiden haastattelumateriaalista poimittuina kuvaamaan erilaisia metsäsuhteita. Teos oli osallistava, ja samaa suikaletta käännellessä sen toisella puolella luki myös lause, toisinaan jopa vasta-argumentti esitetyle kommentille tai mielipiteelle. Tämän tarkoituksena oli saada näyttelyssä kävijä huomaamaan erilaisia metsiin ja niiden käyttöön liittyviä tunteita ja suhtautumisia ja osallistumaan dialogiin taholtaan ajatustyöllään.

Näyttelyillä oli merkittävä rooli tutkimuksessa ja valokuvavedosten ja diaesitysten lisäksi näyttelyissä oli esillä jokaisen tutkimushenkilön itsensä kirjoittama lyhyt kertomus omasta metsäsuhteestaan. Kuvat ja haastattelumateriaali mahdollistivat henkilöiden välisen tutustumisen keskenään ja toimivat eräänlaisena välittäjäaineena siirrettäessä tietoa erilaisista metsiin suuntautuvista arvostuksista. Kuvat herättelivät samaistumaan katsottavaan kuvaan ja siinä esiintyvän ihmisen maailmankuvaan. Näin ollen ne mahdollistivat empaattisen, tunnepohjaisen kokemuksellisuuden ja ymmärtämyksen syntyminen. Aalto-yliopistossa kuvataideterapiaan ja valokuvaan perehtyneen Elina Jaakkolan (2017) mukaan ”valokuvien käyttö avaa väylän sanattomalle kokemiselle ja viestinnälle, mikä mahdollistaa syvemmän emotionaalisen vuorovaikutuksen”. Hänen mukaansa valokuvat ohjaavat tunnekokemuksiin, joita voi muutoin olla vaikeaa saavuttaa ja sanallistaa. Jaakkola pohjaa näkemyksiään Hakolan, Mannermaan, Kofertin ja Koulun näkemyksiin valokuvan terapeuttisesta voimasta (2009). Myös voimauttava valokuva -termin kehittäjän, taide- ja sosiaaliskasvattaja Miina Savolaisen mukaan valokuva tavoittaa nähdyn tuleminen ja näkymättömyyden abstraktia ja tunnepitoista, vaikeasti sanallistettavaa ainesta. Hänen mukaansa valokuvalla voidaan lisäksi purkaa valta-asetelmia, lisätä vastavuoroisuutta ja vuorovaikutustaitoja yhteisössä (Savolainen, 2008).

Osallistavan taiteen teokset kommunikoivat tai synnyttävät vuorovaikutusta. Voidaan puhua mm. sosiaalisesti sitoutuneesta taiteesta, interventionistisesta taiteesta, soveltavasta taiteesta, dialogisesta taiteesta ja yhteisötaiteesta (Haapalainen, 2018). Osallistava taide poikkeaa lähtökohdiltaan taide-termistä, johon on perinteisesti liitetty taiteilija-yksilö teoksen tekijäksi. Haapalaisen (2018) mukaan osallistavassa taiteessa puretaan käsitys aktiivisesta taiteilijasta ja passiivisesta katsojasta. Teos määrittyy enemmänkin välineeksi tai tilanteeksi, jonka taiteilija jakaa yhdessä muiden kanssa. Näytte-

Kuva 5. Janette Backman ja tutkimukseen osallistunut Tarja Leinonen-Viinikka Kaamosgallerian valokuvänäyttelyssä Kuusamossa. Kuva: Linda Sainio, 2018.

lyssä esitetyt valokuvat toimivat välineenä dialogisen tilan luomisessa. Teoksen katselu on itse asiassa ”kohtaamisen hetki” dialogissa. Saman tyyppisestä kohtaamisen hetkestä taideperustaisessa toiminnassa kertoo Venni Ahlbreg (2012) omassa tutkielmassaan.

RYHMÄKESKUSTELUTILAISUUDET – OIVALLUKSIA METSÄSUHTEESTA

Kuusamon Kaamosgalleriassa järjestetyssä valokuvanäyttelyssä henkilöt pääsivät tutustumaan toistensa haastattelumateriaaleihin ja valokuviin ja samalla osa henkilöistä tapasi toisensa kasvotusten näyttelyn avajaisissa. Tutkimushenkilöitä haastateltiin valokuvanäyttelyssä käynnin jälkeen. Vastauksia analysoitiin fenomenologis-hermeneuttisella, tulkinnallisella tutkimusotteella, jossa subjektiivisuus ja henkilön omasta, henkilökohtaisesta kokemuksellisuudesta lähtöisin oleva aistimusten, kokemusten ja elämysten pohtiminen nähdään merkityksellisenä (Laine, 2010).

Avajaisten jälkeen toteutetut ryhmäkeskustelutilaisuudet järjestettiin pienryhmissä, koska kaikki tutkimushenkilöt eivät päässeet kerralla paikalle. Kaikkein hedelmällisintä olisi ollut, jos hyvinkin erilaisten metsäsuhteiden omaavat henkilöt olisivat päässeet

keskustelemaan keskenään. Tämä ei kuitenkaan kunkin henkilön aikataulusyistä täysin onnistunut.

Loppuhaastattelussa tutkimushenkilöt sanoivat toimintatutkimukseen osallistumisella olleen positiivisia vaikutuksia oman metsäsuhteensa syvenemiseen. Osa kertoi, ettei ollut koskaan syvällisesti miettinyt, kuinka tärkeä metsä heille onkaan ja kuinka luonteva osa elämää heille on metsien moninainen käyttö esimerkiksi ulkoilussa, marjastuksessa, metsästämisessä tai polttopuiden keräämisessä. Monelta löytyi kokemusta myös puukauppojen tekemisestä. Osalle metsien tehostettu talouskäyttö oli vieras ja epämieluisa asia, toisille sitä oli taas pelkkä metsien suojeleminen. Ymmärrystä kuitenkin toisenlaisille metsäsuhteille löytyi, vaikkei kaikkea toimintaa suoranaisesti hyväksytykään.

Kuva 6. Riina Puurunen kuvattuna mielipaikassaan, lempipuunsa juurella. Kuva: Janette Backman, 2018.

Haastatteluissa tuli ilmi, että kaikkien metsäsuhteiden taustalla ymmärrettiin olevan vuosikymmenien ja vuosisatojen perinteet ja siirtynyt, opittu kulttuurinen tausta. Ymmärrystä löytyi myös sille, että suojele on tärkeää, kuin myös metsien talouskäyttö niin kansantaloudellisesti kuin työpaikkojenkin vuoksi. Osa kertoi, että he olivat tutkimuksen myötä havahtuneet tajuamaan olevansa etuoikeutettuja liikkumaan metsissä vapaasti ja omistamaan metsää: tämä ei onnistu kaikkialla maailmassa.

LOPPUPÄÄTELMIÄ

Tutkimus onnistui havahduttamaan tutkimushenkilöitä huomaamaan asioita omasta metsäsuhteestaan, sekä tarkastelemaan syvällisesti suhtautumistaan erilaisia metsäsuhteita kohtaan. Tutkimukseen osallistuminen soveltavan kuvataiteen keinoin näin osaltaan vahvisti henkilöiden havaintoja ulkomaailmasta. Se vahvisti myös heidän itsetunteustaan ja metsällistä identiteettiä.

Kokemuksena useilla tutkimushenkilöillä oli se, että he pystyivät nyt ehkä laajemmin ymmärtämään kunkin metsäsuhteen taustalla olevia motiiveja ja erilaisten arvostuksien syitä, eli tutkimus mahdollisti aiempien näkemysten ja ajattelua ohjaavan viitekehyksen avartumisen. Henkilöiden ajatus- tai arvomaailmassa ei välttämättä syntynyt aina uutta tietoa tai muutosta, mutta pysähtyminen pohtimaan asioita usealta eri kantilta koettiin hedelmälliseksi ja oivallusten synty omasta metsäsuhteesta ja sen taustoista koettiin voimauttavaksi.

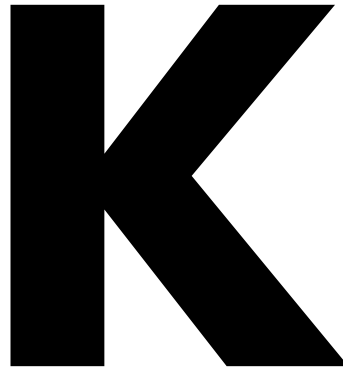
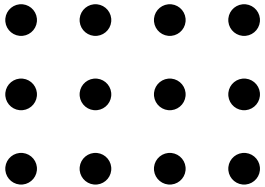
Vuorovaikutteisuus kasvatusten ei aina ryhmäkeskusteluissa suuren joukon erinäisistä aikataulusyistä onnistunut ja kokoontuminen tavalla, jossa kaikki tutkimushenkilöt olisivat olleet yhtä aikaa paikalla, jäi saavuttamatta. Näin ollen kohtaamiset hyvin erilaisten metsäsuhteiden omaavien henkilöiden välillä eivät aina onnistuneet. Tutkija-taiteilijana ja aktiivisena myötäeläjä-havainnoijana kuitenkin voin todeta, että dialogisen tilan saavuttaminen ei aina vaadi kasvatusten kohtaamisia, vaan se voi olla myös vailla konkretiaa oleva, ajatusmaailmallinen tila, jossa prosessoidaan asioita ja ilmiöitä.

LÄHTEET

- Ahlberg, V.** (2018). *Näkymättöminä esitetyt kohtaamiset: Kertomuksia kohtaamisen tilasta taideperustaisessa toiminnassa*. (Pro gradu -tutkielma) Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201901181018>
- Alhanen, K., Soini, T. & Kangas, M.** (2015). *Dialoginen johtaminen ja vallankäyttö*. Dialogiakatemia. Haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://dialogiakatemia.fi/2019/12/26/dialoginen-johtaminen-ja-vallankaytto/>
- Barone T. & Eisner, E.W.** (2012). *Arts based research*. Thousand Oaks: SAGE. doi: 10.4135/9781452230627
- Haapalainen R. & Niskanen N.** (2018, 19. tammikuu). Osallistava taide saa aikaan muutosta. Helsingin yliopisto. Uutiset ja tiedotteet. Kieli ja kulttuuri. Haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/kieli-kulttuuri/osallistava-taide-aa-aikaan-muutosta>
- Haapalainen, R.** (2018). Utopioiden arkipäivää. Osallistumisen ja muutoksen paikkoja nykytaiteessa 1980–2011. (Väitöskirja). Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-951-51-4007-4>
- Hakola U., Mannerman L., Koffert T. & Koulu L.** (2009). *Valokuvan terapeuttinen voima*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Halla T., Karhunkorva R., Kärkkäinen S. & Paaskoski L.** (2019). *Metsäsuhdemenetelmä*. Metsämuseo Luston julkaisu 2. (s. 5–6). Haettu 21.2.2020 osoitteesta <http://www.lusto.fi/wp-content/uploads/metsasuhdemenetelma.pdf>
- Hiltunen M.** (2007). Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana. *Synnyt / Origins*, 4(2), 1–22, Haettu 23.2.2020 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/2-2007>
- Jaakkola, E.** (2017). 6 tapaa saada kuvista voimaa vaikeassa elämäntilanteessa- Valokuva voi olla tie tunteisiin. Blogikirjoitus 22.3.2017. Haettu 24.2.2020 osoitteesta <https://hidastaelamaa.fi/2017/03/voimaannu-valokuvista-6-vinkkia/#-06fce348>
- Jokela, T.** (2015). Applied visual art for the North and the Arctic. *Arctic Art & Culture*, 2015(1). 44–49. Haettu 21.2.2020 osoitteesta <https://www.uarctic.org/media/1261958/arctic-art-and-culture.pdf>
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The lure of Lapland – A handbook for arctic art and design. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 59* (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Laine, T.** (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 22–50) Jyväskylä: PS-kustannus.
- Savolainen, M.** (n.d.). *Voimauttavan valokuvan menetelmä*. Haettu 24.2.2020 osoitteesta: <http://www.voimauttavavalokuva.net/ menetelma.htm>
- Yankelovich, D.** (1999). *The magic of dialogue. Transforming conflict into cooperation*. London: Nicholas Brealey Publishing.

KARHUN JÄLJILLÄ KUUSAMOSSA

Jonna Kalliomäki

aksi kirkasta tähtikuviota erottuu taivaalta, Iso Karhu (Ursa Major) ja Pieni Karhu (Ursa Minor). Jo antiikin historian kirjoituksissa pohjoista kuvattiin alueena, joka sijaitsee Ison Karhun tähtistön alla. Taivaan karhujen alla olimme karhukansaa. (Pentikäinen, 2005; Järvinen, 2000.) Karhuun liittyvät myytit ja rituaalit kuuluivat elämään, eikä karhun nimeä tullut koskaan mainita, sillä karhu oli pyhä. Eläintieteen dosentti Antero Järvisen (2000) mukaan eläimillä ja luonnolla on merkittävä kulttuurirooli ihmisten henkisen kehityksen suhteen. Olemme vuositu-

hansien aikana tarkkailleet luontoa ja sen kierto-kulkua. Taivaankappaleet, kasvit ja eläimet ovat olleet oppainamme ja johdattaneet meidät pyyntipaikoille ja runsaille kala-apajille. (Järvinen, 2000.) Suhteemme luontoon ja aikaan on kuitenkin muuttunut. Ympäristöpolitiikan professori Yrjö Haila (2004) toteaa, että luonnon kulttuuriset merkitykset ovat nähtävillä monenlaisissa tahoissa, mutta silti erottelemme luonnon ja luonnottoman, kuten luonnon ja kulttuurin toisistaan.

Suomi tunnetaan omaleimaisesta kulttuuristaan, jonka erityispiirteet jakaantuvat myös alueittain. Paikalle ominaiset, kulttuuriset erityispiirteet ovat yksi matkailun vetovoimatekijöistä. Kasvun potentiaali nähdään matkailun ja luovien alojen rajapinnassa, jolloin myös alueen elinvoimaisuus lisääntyy uusien kulttuurimatkailijoiden myötä.

Kuva 1. Valmiit puukiekot vietiin Suomen suosituimman vaellusreitit, Karhunkierroksen tuli- ja taukopaikoille. Kuva: Jonna Kalliomäki, 2018.

Kuva 2. Työpajassa osallistujat pääsivät suunnittelemaan puukiekkoihin tervehdyksiä. Tekijä Jussi Tervo. Kuva: Osku Tuominen, 2018.

(Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018.) Synergisen suhteen aikaansaamiseksi rajapintoja leikkaavaa toimintamalli löytyy soveltavasta taiteesta. Kuvataidekasvatuksen professorin Timo Jokelan (2013) mukaan pohjoisen Suomen näkökulmasta tärkeimmät soveltavan kuvataiteen alat ovat paikkasidonnainen julkinen taide, yhteisötaidetyöpajat ja taideopetuksen ja soveltavan taiteen välinen tila. Paikkasidonnaisen taiteen tapaan, soveltavassa taiteessa taiteilijan tulee tuntea ympäristö missä hän toimii. Paikkasidonnaisessa soveltavassa taiteessa on tärkeää toimia paikasta käsin, kunnioittaen paikan henkeä ja historiaa. Taiteilijan tunnistettua nämä voidaan lähteä kehittämään ja vahvistamaan aihetta ja aluetta soveltavan taiteen kautta.

PAIKANTUTKIMUKSEN KEINAIN KARHUN JÄLJILLE

Tutkimusprojektini Lapin yliopiston soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen masteriohjelmassa, Kuusamossa liittyi kulttuuriperintöön ja paikalliseen symboliin, Kuusamon tunnuseläimeen karhuun. Tutkimustehtävänäni oli tuoda karhun merkitykset esille Kuusamossa taiteen keinoin, yhteistyössä alueen asukkaiden ja toimijoiden kanssa, tarkoituksena vahvistaa alueen paikallsidentiteettiä. Huhmarniemen ja Jokelan (2018) mukaan, kun lähdetään kehittämään soveltavan taiteen avulla jo olemassa olevaa paikkaa, voi taiteen avulla vahvistaa paikkakunnan imagoa ja tukea matkailumarkkinointia. Paikka ja paikannimet kätkevät taakseen tarinoita ja historiaa. Soveltavan taiteen avulla voidaan nämä tarinat tuoda näkyväksi eri taiteen muotoja hyödyntäen. Yhteistyö vaatii taiteilijalta uusia toimintatapoja ja oman taiteilijaroolin soveltamista. Perinteisesti taiteilija on nähty teosten toteuttajana, kun soveltavissa, paikkasidonnaisissa taiteen hankkeissa taiteilijan rooli on pikemminkin olla konsulttina. Konsulttina taiteilija tekee yhteistyötä esimerkiksi matkailuyrittäjien kanssa, toimien asiantuntijana, koordinoiden ja kuraatoiden. (Huhmarniemi & Jokela, 2019.) Soveltavasta taiteesta puhuttaessa voidaankin ajatella, että kaikki on sovellettavissa palvelemaan tarkoitusta; oma rooli ja osaaminen, taiteen menetelmät ja lähtökohdat.

Lähtiessäni pohtimaan taidetta luonnon kautta asetan myös ympäristön kautta toiminnalleni rajat. Näiden rajojen sisällä mahdollisuuksia soveltaa kuvataidetta on kuitenkin monia. Luonto ei ole vain pelkkä maisema, se on myös erillisiä elementtejä kuten lunta, jätää, revontulia, retkeilyä, virkistystä, sieniä, marjoja, äänimaisemia, vuodenaikoja, ilmavirtauksia, tuoksuja, tarinoita ja eläimiä. Luonto voi olla myös rakennettu ympäristö, kuten puistot ja reitit. Kaikki nämä luonnon elementit, myös ne immate-

riaaliset, ovat hyödynnettävissä osana ympäristötaidetta, jota soveltava kuvataide tar-koituksen mukaisesti myös rajaa. Puhutaan paikkasidonnaisesta soveltavasta taiteesta, joka vastaa tietyn paikan tunnistettuun tarpeeseen (Jokela, 2013). Voidaan puhua myös kulttuurillisista ekosysteemipalveluista. Lucy Lippardin (1997) mukaan jokainen maise-ma on hermeettinen kertomus, joka koostuu mytologiasta, historiasta ja ideologiasta. Karhutarinasto voidaan nähdä yhtenä tällaisena kulttuurillisena ekosysteemipalveluna, osana luontoa ja meidän kulttuuriperintöä.

Luontosuhteemme muuttuu koko ajan. Emeritusprofessori Anto Leikola (1997) tote-aa, että kristinuskon myötä 1700-luvulla luonnon myyttinen merkitys alkoi kadota. Met-sät ja suot raivattiin, eläimet nähtiin moraalisisina pahoina ja kunnioitus karhua kohtaan lakkasi. Näin ei ole kuitenkaan aina ollut. Leikolan rinnastaa meidät, suomalaiset, sha-maanien perillisiksi ja näin ollen muinaisuskomme muistuttaa muiden pohjoisten kan-sojen uskomuksia. (Leikola, 1997.) Tutkimuksessani tarkastelin tämänhetkistä suhdet-tamme karhuun. Millaisia luontokuvia piirtyy *Metsän Ukosta*, karhusta tänä päivänä ja millä tavoin taide avaa karhuun liittyvät kulttuurilliset merkitykset? Mikä merkityksissä korostuu ja voidaan jotain tuoda näkyväksi soveltavan taiteen ja luontokuvan avulla?

Merkitykset sitoutuvat vahvasti paikkaan. Paikan eri ulottuvuuksia voidaan kartoit-taa monella eri tavalla. Omassa tutkimuksessa olen ottanut avuksi paikan tutkimuksen menetelmät. Paikantuntemuksen avulla taiteilijan ja tutkijan ymmärrys paikan luon-teesta laajenee ja toiminta kiinnittyy paikkaan. Pelkän välillisen kokemuksen lisäksi paikkaa on hyvä tarkastella paikantutkimuksen keinoin. Lähtökohtana paikantutki-muksessa on ottaa toimintaa suunnitellessa huomioon objektiivisen, subjektiivisen, tekstuaalisen ja sosiokulttuurisen paikan kokemisen mallit. Näiden kautta syvennetään kokemusta siitä, minkälainen mielikuva meillä paikasta oli alkujaan. Nämä mielikuvat syntyvät usein kulttuurituotteiden tai median kautta. (Jokela, Hiltunen, Huhmarniemi & Valkonen, 2005.)

Omassa tutkimuksen kartoituksessa erityisen tärkeää toiminnalleni oli saada selvil-le neljä asiaa. Ensimmäinen asia oli kartoittaa alueen toimijat, jotka halusin projektis-sani osallistaa ja joiden kanssa yhteistyössä lähtisimme viemään kulttuurista ”tuotetta”, karhun tarinaa Kuusamossa eteenpäin. Toisena tavoitteena oli kartoittaa lopullisten teosten esityspaikat. Paikat, jotka tukevat teosta ja jotka tavoittavat niin paikalliset kuin matkailijatkin. Kolmantena tavoitteena oli saada selville millä välineillä ja keinoilla tarinaa lähdetään kehittämään eteenpäin. Viimeisenä kartoituksen kohteena oli kar-hun merkitys Kuusamossa. Karhun esiintyminen paikannimissä, ihmisten tarinoissa, vanhoissa ja uusissa lehtijutuissa, tuotteissa, kuvina ja patsaina kaupunkiympäristössä

Kuva 3. Kuusamon Karhustoorit -kappaleen äänitys. Kuva: Jonna Kalliomäki, 2018.

Kuva 4. Kappaleen musiikkivideon kuvaukset. Kuva: Jonna Kalliomäki, 2018.

vahvistivat objektiivisen paikan kartoituksen luoman mielikuvan todeksi. Paikan tutkimuksen myötä Kuusamo ei ollut vain kaupunki pohjoisessa Itä-Suomessa, vaan sosioviisuaalisen kulttuurin merkitykset loivat paikalla identiteetin ja projektille sitä eteenpäin liikuttavan alustan.

KUUSAMO BEAR STORIES: KOLME TAPAA SOVELTAA TAIDETTA

Lähestyessäni karhuaihetta tavoitteenani oli, että karhun kautta yhteisöllisyys ja paikan merkitykset korostuisivat. Päämääränä ei ollut niinkään taideteoksen luominen vaan taiteen tuominen osaksi ihmisten elämää ja arkea, kuten soveltavalle kuvataiteelle on tyypillistä (Jokela 2013). Yhtenä lähtökohtana oli tuoda paikalliset tekijät ja osaaminen näkyvämmäksi. Suurelle osalle laadullista tutkimusta myös osallisuus ja kenttätyö ovat tutkimuksessa keskeisessä roolissa (Eskola & Suoranta, 2001). Halusin, että paikalliset pääsisivät vaikuttamaan omaan asuinympäristöönsä annetun teeman ja yhdessä tekemisen kautta. Syntyi *Kuusamo Bear Stories*, kolmen toiminnan kokonaisuus; *Yhteinen Taival* -osallistava taidetyöpaja, *Karhun jälki* -yhteisnäyttely ja *Kuusamon Karhustoorit* -musiikkituotanto.

Kaikille avoimessa *Yhteinen Taival* -työpajassa osallistujat pääsivät suunnittelemaan puukiekkoihin tervehdyksiä Karhunkierroksen kulkijoille. Esityspaikka valikoitui suurilta

osin paikan nimen kautta, *Karhunkierros*, jolloin paikannimi luo mielikuvan ja vahvistaa paikan symbolista merkitystä, karhua (Forss 2007, s.103). Oulangan kansallispuistossa sijaitseva 82 km pitkä *Karhunkierros* on myös yksi Suomen suosituimmista vaellusreiteistä. Tapahtumaa voidaan pitää esimerkkinä yhteistyöstä, jossa soveltava taide kehittää ja tukee alueen matkailua vahvistaen kulttuurillista identiteettiä (Jokela, 2013).

Toinen yhteisöllinen tapahtuma oli karhuteemainen näyttely nimeltä *Karhun jälki*, joka järjestettiin 7.8.–6.9.2018 Kuusamossa Hannu Hautala luontokuvakeskuksessa. Näyttelyhaku kohdistui ensisijaisesti kaikille Kuusamon seudulla asuville tai siellä syntyneille kuvataiteilijoille, luontokuvaajille ja ITE-taiteilijoille. Koin, että paikkakuntalaisina heidän suhteensa paikkaan ja karhuun palvelisi kehittämistutkimustani parhaiten ja he alueen asukkaina olisivat niitä, jotka vahvistaisivat omalla tekemisellään alueen imagoa. Valitsin näyttelyyn teoksia 25 taiteilijalta. Ennen näyttelyä sain teoksia vielä Taiteilijaseura Koillisen kunniajäseneltä. Hänen töissään karhun jälki näkyi selvästi, taiteilija oli nimittäin itse *Juuso-karhu*. Yhteensä töitä näyttelyssä oli esillä 32 kappaletta.

Viimeisenä osallistavana kokonaisuutena syntyi *Kuusamon Karhustoorit* -musiikkikappale ja -video. Karhuvirsiä laulettiin ennen metsälle lähtöä, metsästyksen aikana ja sen jälkeen. Rituaalien toivottiin miellyttävän karhua ja tuovan metsästysonnea ja suoje-

Kuva 5. Karhun jälki -näyttely Hannu Hautala luontokuvakeskuksessa. Kuva: Jonna Kalliomäki, 2018.

lusta. Karhun ajateltiin ymmärtävän ihmisten kieltä ja laulut sisälsivätkin monta metsän kuninkaalle annettua myönteistä lempinimeä. (Piludu 2019; Rautalahti 2019.) Musiikin yhteisöllinen voima ja sen sitouttaminen paikkaan oli kiinnostava ajatus.

Lähtökohtana *Kuusamo Bear Stories* -kokonaisuudelle oli alueen kehittäminen karhutematiikan pohjalta taideperustaisen toiminnan avulla. Taide on oiva väline tarinan-kerrontaan. Soveltavassa taiteessa toiminnan tavoitteet ja toimintaa osallistuvat yhteisöt ja muut toimijat määrittävät millaista taiteellista toimintaa yhteistyössä syntyy ja millaisia ilmaisukeinoja käytetään (Huhmarniemi, 2018).

LOPUKSI

Kuusamo Bear Stories toimii esimerkkinä siitä, millaisia toimintamalleja soveltavassa taiteessa voidaan käyttää. Projekti toimi myös pilottina siitä, millaisia toimintamalleja voidaan hyödyntää, kun halutaan lisätä alueen elinvoimaisuutta ja paikan identiteettiä. Samalla vahvistetaan luontosuhdetta ja tuodaan kulttuuriperintö näkyväksi, jolloin elinehtomme kannalta tärkein eli luonto ja sen tuottamat ekosysteempipalvelut tuodaan osaksi tietoisuutta.

Tutkimus osoitti, että soveltavan taiteen avulla voidaan tuoda alueelle merkittävät asiat näkyväksi ja kuulluksi erilaisten yhteisötaiteen keinoin. Jotta identiteetti vahvistuisi tulisi toiminnan olla jatkuvaa. Sen tulisi myös sitouttaa laajemmin alueen muut toimijat osaksi yhteistä päämäärää; vahvistamaan taiteen kautta karhun tarinaa Kuusamossa. Tutkimukseni osoitti, kuinka erilaisia yhteisötaiteen muotoja voidaan soveltaa ja kuinka luovan alan toimijat ja toiminta on merkityksellistä alueelle. Tutkimus valotti myös sitä, kuinka totuttuja rajapintoja taiteen ja kansantaiteen tai populaarikulttuurin välillä voidaan murtaa.

Taiteen merkitys tämän kaltaisissa projekteissa tulee myös konkreettisesti näkyväksi piristäen arkista elämää. Parhaimmillaan osallistuminen on voimaannuttava kokemus ja luo ainutkertaisen elämyksen.

LÄHTEET

Eskola, J. & Suoranta, J. (2001). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Forss, A. (2007). *Paikan estetiikka: Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Haila, Y. (2004). *Retkeilyn rikkaus: luonto ympäristöhuolen aikakaudella*. Helsinki: Kustannus Oy Taide.

Huhmarniemi, M. (2018). Porotaide turistitaiteena. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötäidettä Lapin matkailuun* (s. 96–105). Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2018). Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroituna osaamisena. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötäidettä Lapin matkailuun* (s. 107–121). Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The lure of Lapland – A handbook for Artic art and design*. (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: aims, methods, context. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied visual arts in the North* (s. 10–21). Rovaniemi: Lapin yliopisto. University of Lapland.

Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M. & Valkonen, V. (2005). *Ympäristö, yhteisö ja taide*. Lapin yliopisto. Haettu 18.3.2019 osoitteesta: <http://ace.ulapland.fi/ty/>

Järvinen, A. (2000). *Ihmiset ja eläimet: humanistinen eläin-kirja*. Helsinki: WSOY.

Lippard, L. (1997). *The lure of the local: Senses of place in a multicentered society*. New York: The New Press.

Opetus- ja kulttuuriministeriö, (2018). Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä; näkömä vuoteen 2025. *Opetus- ja kulttuuriministerion julkaisuja 2018:20*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. URN:ISBN:978-952-263-566-2

Pentikäinen, J. (2005). *Karhun kannoilla*. Helsinki: Yliopistopaino.

Piludo, V. (2019). *The forestland's guests: mythical landscapes, personhood, and gender in the Finno-Karelian bear ceremonialism*. (Väitöskirja). Helsinki: Helsingin Yliopisto. URN:ISBN:ISBN 978-951-51-4802-5

Rautalahti, H. (2019, 15.tammikuu). Väitös: Karhuseremonia kertoo muinaisesta suomalaisesta uskomusmaailmasta. *Akateemisen teologian näkökulmia ajankohtaisiin tutkimusaiheisiin*. Haettu 4.4.2019 osoitteesta <https://www.teologia.fi/ajankohtaista/1595-vaiteoes-karhuseremonia-kertoo-muinaisesta-suomaisesta-uskomusmaailmasta>

VIRTUAALINEN LUONTO- MAISEMA HYVINVOINTIA EDISTÄMÄSSÄ

Osku Tuominen

LUONNOSTA SAATAVA HYVINVOINTI SIIRTYY VIRTUAALIMAAILMAAN

Green Care tarkoittaa toimintaa, jossa luontoa käytetään tavoitteellisesti ihmisten hyvinvoinnin edistämiseen. Toiminnan hyvinvointivaikutukset syntyvät perinteisesti luonnossa liikkuen, havainnoiden ja rauhoittuen. Ihmisen altistumisella luontokokemukselle on havaittu olevan sekä fyysiseen hyvinvointiin että henkiseen mielialaan positiivisia vaikutuksia (Aura, Horelli & Korpela, 1997). Luontoon pääseminen voi kuitenkin olla joillekin ihmisille haastavaa, jopa mahdotonta, ja varsinkin niille, joilla on liikuntarajoitteita. Green Caren käyttöä lääketieteen apuna on tutkittu Suomessa jo 1980-luvulta lähtien. Hyvän ympäristön tunnusmerkkejä ja luontoterapioiden toimivuutta psykologian alueelta etsineet (Horelli, 1982, Aura ym, 1997), ovat havainneet, että pelkkä luontokuvien katselu alentaa jännittyneisyyttä, sydämen sykettä ja verenpainetta verrattuna kuvattomiin tiloihin, tai abstrakteihin tauluihin (Aura ym, 1997).

Viime aikoina erilaisten VR-laitteiden (Virtual Reality) käyttö sekä henkisten että fyysisten terveysongelmien hoidossa on herättänyt kasvavaa kiinnostusta. Yleisesti ottaen tutkimustulokset osoittavat, että VR:n käyttö lääketieteessä on sekä helppoa että turvallista. Se myös koetaan potilaiden toimesta yleisesti ottaen miellyttäväksi (Dascal ym., 2017).

Kuvat 1 ja 2. Virtuaalinen nuotiokokemus Galleria Kilossa, Rovaniemellä 2018. Kuvat: Osku Tuominen, 2018.

TULEVAISUUS ON NYT

Virtuaalitodellisuuden voi tässä yhteydessä määritellä keinoympäristöksi. Tämän lasien kautta esitettävän luontoympäristön tarkoitus on katsojan upottaminen mahdollisimman realistisesti esille tuotun virtuaalimaisemaan. Virtuaalilaseihin voidaan valmistaa videoita, jossa katsoja näkee maiseman ympärillään päätään käännellen. Virtuaalivideoita kuvataan siihen erikoistuneilla 360-kameroilla. Normaalin kameran rajoittaessa kuvakulman kameran linssin suuntaan, voidaan 360-videoita kuvattaessa taltioida koko maisema. Virtuaalitodellisuussovelluksien historia juontaa 1950-luvulle asti. Viime vuosikymmenestä lähtien virtuaaliympäristöjä on kuitenkin alettu kuvaamaan videolle, graafisen mallintamisen sijaan. Realistisen näköisen virtuaaliluonnon suunnittelu graafisesti on erittäin hankalaa. Luonnon monimuotoisuuden toistaminen on tähän mennessä tuottanut staattisia, keinotekoisia lopputuloksia (White ym., 2019).

Kehittyneillä 360-kameroilla kuvatun virtuaaliympäristön luominen on helpompaa, koska se on vain ympäristön tallentamista muistikortteille normaalin videokuvan tallentamisen tapaan.

Kuva 3. Osku Tuominen pääsee tutkimuksessaan kiertämään erilaisia luontokohteita. Kuva: Jonna Kalliomäki, 2017.

Virtuaalitodellisuuden esittämistapoja on pääpiirteittäin kaksi. On olemassa immerssiivistä ja nonimmerssiivistä VR-tekniikkaa. Immerssiivisellä VR:llä tarkoitetaan yleisesti virtuaalilaseja, joissa niitä käyttävän henkilön pään kääntely vaikuttaa näkökenttään eli siihen mitä ihminen näkee lasien sisällä. Nonimmerssiivinen taas tarkoittaa seinille heijastettuja maisemia, joihin ikään kuin astutaan sisään, kuten huoneeseen. Näissä maisema ei vaihdu, vaikka kääntäisit päätäsi.

VIRTUAALISTEN LUONTOKOKEMUSTEN KEHITTÄMINEN SOVELTAVAN TAITEEN KEINON

Osana luontokuvan ja soveltavan taiteen opintoja olen kehittänyt mahdollisuutta hyvinvointia luovan virtuaaliluontokohteen toteutukselle. Ensimmäisessä, laaja-alaisemmassa tutkimuksessa, havainnoin yhteistyössä Kuusamon terveyskeskuksen kanssa virtuaalisen luontokokemuksen vaikutuksia ikäihmisten ja liikuntarajoitteisten potilaiden terveyteen. Koehenkilöillä, eli terveyskeskuksen pitkäaikaispotilailla, ei ollut mahdollisuutta päästä

itse luonnon pariin. Kyseisestä tutkimuksesta valmistui kahden sairaanhoitajaopiskelijan opinnäytetyö Lapin ammattikorkeakouluun, joka löytyy theseus-tietokannasta.

Toisessa toteutuksessa, *Tuokio*-nimisessä näyttelyssä, joka järjestettiin yliopistoympäristössä sijaitsevassa galleriassa, keräsin aineistoa vierailijoiden kokemuksista virtuaalisesta nuotiokokemuksesta. Koehenkilöt koostuivat enimmäkseen yliopiston opiskelijoista ja henkilökunnasta, jotka viettivät muutamien minuuttien ajan galleriassa, virtuaalinuotion äärellä levähtäen. Heillä oli mahdollisuus päästä itsekin luonnon pariin, mutta kyselykaavakkeisiin vastanneiden osalta he elivät kohtalaisen kiireistä ja stressaavaa elämää, eikä aikaa virkistäville luontokokemuksille aina ollut.

Tuokio-näyttelyssä virtuaaliluontokokemus tapahtui immersiiivisesti, virtuaalilasien kautta. Laseille oli ladattu laavulla kuvattu maisema. Laseja oli kahdet, eli kokijan valittavissa oli kaksi eri kuvakulmaa, yksi kumpaakin virtuaalilasiyksikköä kohti. Maisema oli kahden kodan välinen levähdyspaikka, jonka keskellä oli elävä tuli, nuotio. Olimme Jonna Kalliomäen kanssa yhteistyössä tuoneet näyttelyyn elementtejä luonnosta, tuomaan visuaalisuutta ja herättämään koehenkilöiden aisteja. Kalliomäki oli tehnyt seinälle kuusentaimista koostetun, kookkaan installaation. Virtuaalilasien kehystarinaksi olin rekonstruktionut nuotiokehän nokeentuneine halkoineen. Tuoreet, elävät kuusentaimet ja palaneen puun tuoksu tukivat katsojan sitoutumista laseissa näkyvään maisemaan.

Tuokio-näyttelyn kyselykaavakkeita purkaessani huomasin jo pienen altistumisen virtuaaliluontokokemukselle tuovan ihmisille stressinlieventymiseen yleisesti liitettäviä

Kuva 4. Kilo-gallerian *Tuokio*-näyttely. Kuva: Osku Tuominen, 2018.

Kuva 5. Kuusentaimia näyttelyn immersiiivisyyttä lisäämässä. Kuva: Osku Tuominen, 2018.

tunteita. Kyselykaavakkeisiin vastanneet koehenkilöt kuvailivat tuntojaan virtuaaliluontokokemuksen jälkeen muun muassa virkistyneeksi, raukeaksi, huojentuneeksi, rennoksi, puhaltelevaksi, latautuneeksi, maadoittuneeksi ja piristyneeksi. Koehenkilöt saivat omien sanojensa mukaan sekä psyykkisen että fyysisen latautumisen tunteita lyhyehköstä rauhoittumishetkestään. Virtuaaliluonnolle altistumisella on koettu olevan positiivisia terveysvaikutuksia jo 5–15 minuutin hoitoperiodien aikana (Annerstedt ym., 2013).

Lasien avulla näyttelyvieraille näyttytynyt nuotiovideo oli vain viiden minuutin pituinen eikä siinä tapahtunut mitään erityistä. Koehenkilöt saivat halutessaan istua yksin nuotion ääressä itse valitsemansa ajan. Testissä oli mahdollisuus istua maisemaan myös kaverin kanssa niin, että kummankin puhe tuli tilassa oikeasta suunnasta, koska istuimina toimineet pölkyt oli sijoitettu samalla tavalla, kuin kuvatussa maisemassa. Näin virtuaalimaisema linkittyi todelliseen maisemaan myös auditiivisesti keskustelussa. Suurin osa ihmisistä koki kuitenkin luontevammaksi rauhoittua nuotiomaiseman ääreen yksin.

Vaikkakin todellinen kontakti luontoon on mielestäni suositeltavaa, niin testien ja kyselyn tuloksia analysoidessa havaitsin, että virtuaalitodellisuuteen rakennetulla luontokokemuksella oli positiivisia vaikutuksia koehenkilöiden hyvinvointiin. Samantapaisia tuloksia olen saanut Kuusamon terveyskeskuksessa tehdystä tutkimuksesta, joissa koehenkilöillä ei ole mahdollisuutta päästä luonnon pariin. Tämä antaa minulle lisää virtaa jatkaa virtuaaliluontokokemuksen tutkimista.

Näen, että virtuaaliluontokokemuksilla tulee tekniikan yleistyessä olemaan oma paikkansa sekä terveydenhuollon että matkailunedistämisen saralla. Toivoisin, että uutta tekniikkaa tullaan käyttämään myös todellisen matkailun korvikkeena. Näin vähentäisi turha lentäminen ja suosittujen turistikohteiden ruuhkautuminen sesonkiaikoina. Terveydenhuollon puolella näen, että virtuaaliluonnosta on eniten hyötyä henkilöille, jotka eivät itse pääse luonnon pariin. Nämä kaksi sektoria, virtuaalimatkailu ja virtuaaliluontokokemus, tulevat risteämään globaalin trendin ollessa jatkuva kaupungistuminen. Kaupunkiympäristöissä virtuaaliluontoa voidaan käyttää oikean luonnon korvikkeena, hetkellisenä rauhoittumispaikkana kiireisille kaupunkilaisille.

Aion kehittää kohdentamista virtuaaliluontokokemusten sisältöjen suhteen. Sekä Kuusamon terveyskeskukseen sijoittuvassa tutkimuksessani että *Tuokio*-näyttelyn kyselykaavakkeessa selvitin koehenkilöiltä heidän mielipaikkojaan. On palkitsevaa näyttää pitkäaikaispotilaille sellaista maisemaa, jossa he haluisivat itse viettää aikaa.

Virtuaaliluontokokemus ei ole todellisuutta, mutta joillekin se on ainoa keino päästä luonnon ääreen, oli se sitten pitkäaikaista rauhoittumista järven rannalla tai lyhytaikainen piipahdus iltanuotiolla.

LÄHTEET

- Annerstedt M., Jönsson P., Wallergård M., Johansson G., Karlson B., Grahn P., ...Währborg P.** (2013). Inducing physiological stress recovery with sounds of nature in a virtual reality forest – results from a pilot study. *Physiology & Behavior*. 118. 240–250. <https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2013.05.023>
- Aura S., Horelli L. & Korpela K.** (1997). *Ympäristöpsykologian perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Dascal J., Reid M., Ishak W., Spiegel B., Recacho J., Rosen B. & Danovitch I.** (2017). Virtual reality and medical inpatients: a systematic review of randomized, controlled trials. *Innov Clin Neurosci*, 14(1–2), 14–21. Haettu 2.2.2020 osoitteesta <https://innovationscns.com/virtual-reality-and-medical-inpatients-a-systematic-review-of-randomized-controlled-trials/>
- Horelli L.** (1982). *Ympäristöpsykologia*. Espoo: Weiling + Göös.
- MTT** (2013). Luonto hyvinvoinnin lähteenä – suomalainen Green Care (2013). VoiMaa! -hanke. Haettu 2.2.2020 osoitteesta <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/greencare/voimaa/greencare.pdf>
- Valtchanov, D., Barton, K.R. & Ellard, C.** (2010). Restorative effects of virtual nature settings. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(5). 503–512. <http://doi.org/10.1089/cyber.2009.0308>
- White, M. P., Yeo, N. L., Vassiljev, P., Lundstedt, R., Wallergård, M., Albin, M., & Lohmus, M.** (2018). A prescription for “nature” - the potential of using virtual nature in therapeutics. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 14, 3001–3013. <https://doi.org/10.2147/NDT.S179038>
- Yu, C., Lee, H., & Luo, X.** (2018). The effect of virtual reality forest and urban environments on physiological and psychological responses. *Urban Forestry & Urban Greening*. 35, 106–114. DOI:10.1016/j.ufug.2018.08.013

KAAMOS, VALO JA SEINÄMAALAUUS

Jyrki Tammi

T

ässä artikkelissa esittelen Rukan matkailukeskukseen toteuttamani seinämaalauksen eli muralin taustoja ja toteutusta. Olen aikaisemmalta koulutukseltani kuvataiteilija ja taiteellinen tuotantoni koostuu enimmäkseen maalaustaiteesta. Gallerianäyttelyiden lisäksi halusin laajentaa osaamistani myös julkiseen taiteeseen. Valintaan on vaikuttanut osaltaan myös seinämaalausten viimeaikainen yleistyminen suomalaisessa katukuvassa. Ilmiötä on kutsuttu ”muraalibuumiksi”. Monissa kaupunkiympäristöissä on saatu viime vuosina ihastella taidokkaita ja kookkaita muraliteoksia, ja monet taiteesta kirjoittavat asiantuntijat ovat ihmetelleet, osa jopa kauhistellut, kuinka uusia muraaleja putkahtelee esiin kaikkialle (Kantokorpi, 2017; Hannula, 2017).

Julkisen taiteen tarve on todettu myös pohjoissuomalaisissa matkailuympäristöissä (Jokela, Huhmarniemi, Haataja & Issakainen, 2018).

Julkisen taiteen tekijöiksi ovat viime aikoina ilmestyneet myös arkkitehdit ja muotoilijat kuvataiteilijoiden lisäksi. Tekijät ovat tuoneet seinämaalaustaiteeseen myös uudenlaisia sisältöä, merkitystä ja tarinallisuutta käyttämällä paljaalle ihmissilmälle näkymätöntä tekniikkaa ultraviolettivärien avulla. Ultraviolettivärit saavat kuvat hohtamaan pimeässä joko jälkivalaisevan vaikutuksen tai ultraviolettivalaistuksen avulla. Julkisessa taiteessa on nähtävissä tarvetta uudenlaisille tilallisille ratkaisuille, kuten esimerkiksi muotoilua, kuvanveistoa ja maalausta yhdistelevillä teoksilla. Yksi tällaisen hybriditaiteen keino voisi olla myös yhdistää valotaidetta ja maalaustaidetta. Olen omassa tutkimuksessani toteut-

tanut uudenlaisen ultraviolettimaalauksen Rukan matkailuympäristöön. Ultravioletti-
väreillä on pohjoisessa matkailuympäristössä mahdollista luoda seinämaalaukselle lisää
näkyvyyttä kaamosaikana. Teosten näkyminen pimeässä on ultraviolettilojoja käyttäen
mahdollista ilman koko maalauksen valaisemista voimakkailla kohdevaloilla.

SEINÄMAALAUUS TAIDEPERUSTAISENA TOIMINTATUTKIMUKSENA

Muraalimaalustekniikan kehittämiseen sovelsin taideperustaista toimintatutkimusta
(Huhmarniemi & Jokela, 2018). Tutkimuksessani kehitän omaa työskentelyäni analysoi-
malla työskentelyyn liittyvä hiljaista, jo olemassa olevaa omaa tietämystä sekä uusien
menetelmien tuomia oivalluksia. Samalla avaan taiteellisen työskentelyn käytännön
prosesseja ja syntyvää sovellettavaa tietoa ajatellen sellaisia uusia vastaavia julkisen tai-
teen teoksia, jotka toteutetaan tilaajan ja paikan tarpeet huomioiden. Toteutan teok-
sen ympäristössä, jossa sekä rakennettu ympäristö ja luonto ovat vahvasti läsnä, ja jossa
paikkasidonnaiselle kuvataiteelle on olemassa yhteistyökumppanien kannalta ennalta
todettu tarve. Luonteenomaista taideperustaisille tutkimuksille on, että taiteellinen käy-
täntö ja teoreettinen tutkimus kulkevat rinnakkain ja tutkimusaiheet sijoittuvat laajalle
rintamalle taiteeseen, koulutukseen ja yhteisöihin sekä niiden välimaastoon (Jokela &
Huhmarniemi, 2018).

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa tutkimuskysymykset eivät aina ole alusta
asti selkeitä, vaan tavoitteena on usein uuden tietämyksen saavuttaminen taiteellisen
työskentelyn avulla. Tutkimuksessani lähtökohtana ovat olleet seinämaalauksen yhtymä-
kohdat paikkasidonnaiseen taiteeseen ja sen mahdollisuudet soveltavana kuvataiteena.
Nykyisestä muraalibuumista keskusteltaessa esille nousee usein ristiriita perinteiseen
katutaiteeseen liitetyn poliittisen sanoman ja pelkän seinien koristelemisen välillä. Kärk-
käimmät arvostelijat kyseenalaistavat, ovatko nykyiset muraalit taidetta lainkaan. Monet
muraalibuumin työllistämät katutaiteilijat ovat todenneet, että nykyinen katutaide voi
olla poliittista tai sitten olla olematta, jälkimmäisessä tapauksessa edustaen siis muuta
tarkoitusta tai sanomaa. Oman työni lähtökohta on ollut itselleni uuden taiteenlajin ja
tekniikan tutkiminen. Työskentelyn edetessä tärkeimmäksi tutkimuskysymykseksi on
kuitenkin noussut oman työskentelyni rinnastaminen paikkasidonnaisen taiteen määri-
telmiin. Kuinka paljon seinämaalauksen toteuttaminen noudattelee paikkasidonnaisen
ja soveltavan taiteen periaatteita ja niihin rinnastettavia työskentelymenetelmiä? Mitä
teokseni antaa Rukan matkailuympäristölle paikkana?

Kuva 1.

Kuva: Linda Sainio, 2018.

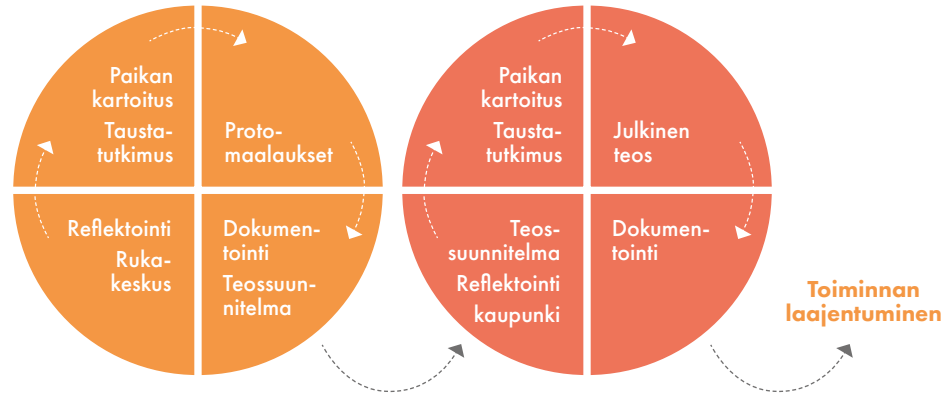
Paikkasidonnaista ympäristötaidetta tutkivissa julkaisuissa muraalit mielletään osaksi genreä, mutta ne eivät usein saa kovin paljon huomiota muun arkkitehtuuriin integroidun taiteen korostuessa. Muraalit jäävät usein lähestulkoon sivuhuomioksi paikkasidonnaisen taiteen kirjallisuudessa. Lähtökohtaisesti seinään tehty julkinen maalaus on tuotu paikkaan ulkopuolelta, mutta se on aina tarkoitettu nähtäväksi ja koettavaksi omassa ympäristössään, osana arkkitehtuuria ja yhteisön arkea, ollen näin pysyvästi sidoksissa paikkaansa. Postmodernissa paikkasidonnaisessa taiteessa teoksen sijaintia tärkeämpi tekijä on yleensä kuitenkin teoksen sosiaalinen ja yhteisöllinen merkittävyys.

Toimintatutkimus etenee yleensä sykleittäin, joissa vuorottelevat suunnittelu, toiminta, dokumentointi ja reflektointi kanssatoimijoiden kanssa. Toiminnan on mahdollista laajentua eri työvaiheiden ja syklien myötä. Omassa tutkimuksessa työskenntely jakautui yksinkertaistetusti kolmeen osaan: Reflektointiin kanssatoimijoiden kanssa, taustatutkimukseen ja valmisteluihin sekä taiteellisiin tuotoksiin. Vaikka teoksen onnistuneisuutta voidaan arvioida tutkimustuloksena esimerkiksi ympäristön viihtyisyyden kannalta, valmis teos ei kuitenkaan ole analyysin ensisijainen kohde. Raportoinnin ja analysoinnin kohteena on työskenntelyprosessi ja tekijät, jotka ovat edesauttaneet teoksen valmistumista ja päättymistä lopulliseen muotoonsa.

Kuva 2. Tutkimukseni teosolio oli seinämaalauk, joka toteutettiin osaksi ultraviolettiväreillä. Maalauksen tapahtui osittain pimeällä ultraviolettivalaisimen valossa. Kuva: Linda Sainio, 2018.

Kuva 3. Teoksen toteuttamisessa ja ultraviolettivalaisimen asentamisessa olivat apuna esimerkiksi kaupungin yhdyskuntateknikan työntekijät. Kuva: Osku Tuominen, 2018.

Kaavio 1. Tutkimukseni eteni noudatellen toimintatutkimukselle ominaista syklistä mallia, jossa toiminnan on mahdollista laajentua sykleittäin. Yhteistyökumppaneina toimivat ensin Rukakeskus, sekä myöhemmin Kuusamon kaupunki, joka omisti teosprojektin kohteena olleen kiinteistön Rukan hiihtostadionilla.

Oma tutkimukseni on edennyt monien paikkasidonnaiselle ympäristötaiteelle ja integroidulle taiteelle ominaisten työvaiheiden kautta uudenlaisen julkisen teoksen toteuttamiseen. Työskentelyyni on liittynyt paljon paikkaan ja yhteisöön liittyvää kartoitusta ja esimerkiksi aihe maailmaan ja paikalliskulttuuriin liittyvää taustatutkimusta. Nämä työskentelyvaiheet ovat yleensä tärkeässä osassa paikkasidonnaisen taiteen ja soveltavaan kuvataiteeseen liittyvissä yhteisöllisissä ympäristötaideprojekteissa. Monet muraaleja tekevät taiteilijat ovat kertoneet aloittavansa työskentelyn keskustelemalla tulevasta teoksesta paikallisen asukasyhteisön kanssa. Tarkoituksena on kuulla palautetta ja mielipiteitä esimerkiksi teoksen teemoista ja antaa näin yhteisölle mahdollisuus antaa oma panoksensa suunnittelutyöhön. Halusin omassa tutkimuksessani sisällyttää seinämaalaukseen uutta tekniikkaa tuodakseni omaa projektiani lähemmäksi integroitua ympäristötaidetta. Uuden tekniikan myötä teoksen toteutuksen ja valaisun parissa on työskennellyt myös kaupungin asentajia ja muita työntekijöitä. Tämä lisää osaltaan työskentelyprosessin merkityksellisyyttä osana paikan sosiaalisia verkostoja. Ronald Lee Fleming (2007) on maininnut yhdeksi muraalien tärkeäksi tehtäväksi yhteisöllisyyden ja paikkaylpeyden nostattamisen. Tämä on todettu tärkeäksi erityisesti urbaaneilla ongelmaluueilla ja matkailusta riippuvaisissa yhteisöissä. Tämän tulkinnan mukaan muraali voi olla olemassa taiteena sellaisenaan ilman poliittista sanomaa, antaen paikalle uusia merkityksiä sekä voimaannuttaen yhteisöä ja sen ylpeyttä omasta ympäristöstään.

TEOKSEN JÄLKEEN: KEHITTÄMISNÄKYMIÄ

Rukan muraalin valmistumisen jälkeen olen jatkanut itse ultraviolettimaaleilla maalaa- mista ja toteuttanut muun muassa kokeellisen ultraviolettimaalausteoksen gallerianäyt- telyä varten. Teos toimii ääniohjattujen valojen avulla ja näyttelyn kävijä pystyy vaikutta- maan pimeässä loistaviin maalauksiin tuottamalla ääntä näyttelytilassa. Teos on saanut paljon myönteistä palautetta.

Ultraviolettimaalausten jatkojalostusmahdollisuuksia mietittäessä on syytä pohtia, miten teosten ideaa voitaisiin kasvattaa laajemmaksi tilalliseksi kokonaisuudeksi uusiin kohteisiin. Soveltavaan kuvataiteeseen liittyvillä ympäristö- ja yhteisötaideprojekteilla on todettu olevan paljon annettavaa matkailualueiden elinvoimaisuuden ja kiinnostavuuden lisäämisessä (Jokela ym. 2018). Erilaisten elämisympäristöjen suunnittelu on yksi osa-alue, jota erityisesti kuvataiteilijat voivat hyödyttää osaamisellaan. Näen, että tutkimuksessani ja siitä jatkojalostetussa gallerianäyttelyteoksessa saavutettua kokemus- ta on mahdollista hyödyntää uudenlaisten seinämaalausten avulla luotujen elämisympä- ristöjen rakentamisessa. Ultraviolettimaalauksia on jo hyödynnetty elämisympäristön

Kuvat 4 ja 5. Tutkimus- projektiin tuloksena on syntynyt uusi luontoaiheinen seinämaalaus, jonka sisältö näyttää erilaiselta päivänva- lossa ja pimeässä valaistuna ultraviolettivalolla. Kuvat: Jyrki Tammi, 2018.

tuottamisessa Rukalla esimerkiksi osana *Polar Night Light 2019* -valotaidefestivaalia. Uusissa teoksissa voitaisiin yhdistää maalaustaidetta valaisuun ja ääneen uudenlaisten elämysten tuottamiseksi.

Henkilökohtaisesti koen taideperustaisen tutkimukseni ennen kaikkea oppimisprosessina uuden taiteenlajin ja tekniikan haltuun ottamisessa. Tutkimus on antanut itselleni uusia keinoja tutustua yhteisöllisiin menetelmiin taiteentekemisessä, vaikkakin tutkimukseni teoksen olen toteuttanut lähes kokonaan yksin. Työ on antanut lisäkokemusta julkisen sektorin kanssa työskentelemisessä ja projektiluontoisten teoskokonaisuuksien toteuttamisessa. Se on opettanut kriittistä suhteutumista omaan työskentelyyn ja valmiutta eri vuorovaikutustekijöiden huomioimiseen taiteen tekijän ja yleisön välillä. Työskentelyssäni huomasin kuinka itselle läheinen, luonnon keskellä oleva rakennettu ympäristö näyttäytyi uudella, ennen kokemattomalla tavalla. Tavallisesti arkiselta tuntunut ympäristö muuttui eri vuorokauden aikoina työskenneltäessä jännittäväksi kehoilliseksi kokemukseksi, jota itse taiteentekemisestä saatava voimaantumisen tunne korosti. Myös maisema ja paikallinen luonto tuntuivat avautuvan uusilla tavoilla työskentelyn lomassa. Uusien tuntemusten sanallistaminen on vaikeaa, mutta mieleenpainuvimpia hetkiä olivat esimerkiksi tauot iltaruskon aikaan korkealla sijaitsevalla työskentelypaikalla tai työskentely yön pimennyttyä, kun ultraviolettivalo alkoi vetää puoleensa yöperhosia. Valmiin teoksen onnistuneisuudesta voidaan aina olla montaa mieltä, mutta henkilökohtaisesti tutkimuksen suurin anti on ollut itse työskentely ja sen dokumentointi. Kokemuksen auki kirjoittaminen tutkimuksen muodossa on avannut uusia mahdollisuuksia ja näköaloja taiteen tekemiseen, joilla on kiistaton vaikutus oman työskentelyni kehittämiseen.

LÄHTEET

- Fleming, R. L.** (2007). *The art of placemaking: interpreting community through public art and urban design*. London: Merrel.
- Gablik, S.** (1995). Connective aesthetics: art after individualism. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the Terrain – New Genre Public Art* (s. 74–87). Seattle: Bay Press.
- Hannula, M.** (2017). Mitä me tehtiin ennen kuin meillä oli muraaleja? *Taide-lehti* 6/2017, Helsinki: Kustannus Oy Taide.
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T.** (2018). Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroituna osaamisena. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötäidettä Lapin matkailuun* (s. 107–121). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T., Huhmarniemi M., Haataja C. & Issakainen T.** (2018). Ympäristötaide matkailun lisäarvoksi ja matkailuala taiteilijan työksi. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötäidettä Lapin matkailuun* (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The lure of Lapland – A handbook for art and design*. (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kantokorpi, O.** (2017). Muraalit vs. harmaa betoni. *Taide-lehti* 6/2017, Helsinki: Kustannus Oy Taide.
- Salonen, E.** (2018). Taide tuli meidän seinään. *Suomen Kuvalehti* 18(4), 40–45.

TOIMITTAJAT

Timo Jokela työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa professorina kuvataidekasvatuksen ja soveltavan taiteen aloilla. Jokela on toiminut taiteiden tiedekunnan dekaanina vuosina 2009–2017 ja Arktisen yliopiston Arctic Sustainable Art and Design -verkoston johtajana vuodesta 2011 alkaen. Hän on johtanut useita alueellisia, kansallisia ja kansainvälisiä soveltavan taiteen ja kuvataidepedagogiikan kehittämishankkeita, joista hän on julkaissut kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimusartikkeleja ja kirjoja, jotka käsittelevät mm. talvitaidetta, ympäristö- ja yhteisötaidetta, soveltavaa taidetta, arktista taidetta ja muotoilua sekä laaja-alaista kuvataidekasvatusta. Jokela toimii aktiivisesti ympäristötaiteilijan ja hänen teoksiaan on ollut esillä Pohjoismaiden lisäksi Itävallassa, Kreikassa, Saksassa, Skotlannissa, Venäjällä, Japanissa ja Alaskassa. SOLU-hankkeessa Jokela on toiminut vastuullisena johtajan ja koulutusohjelman opettajana ja oppinäytteiden ohjaajana.

Maria Huhmarniemi työskentelee kuvataiteilijana käsitellen pohjoiseen liittyviä kysymyksiä sekä ympäristöasioita, kuten ihmisen ja luonnon suhdetta sekä ympäristövastuullisuutta, -politiikkaa ja -etiikkaa. Hänen teoksensa ovat tilasidonnaisia installaatioita näyttelytiloissa ja luonnonympäristössä. Taiteellinen työskentely sisältää usein yhteistyötä eri alojen tutkijoiden kanssa ja taideperustaisen tutkimuksen menetelmiä. Tutkijana Huhmarniemi on kiinnostunut ekoaktivistisesta nykyaiteesta ja taideperustaisesta ympäristökasvatuksesta: siitä miten taiteella voi vaikuttaa luontosuhteeseen. Huhmarniemi on väitellyt taiteen tohtoriksi vuonna 2016 aiheenaan nykyaiteilijan osallistuminen keskusteluihin ympäristökonflikteista. Huhmarniemi työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa lehtorina kuvataidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen alalla sekä erilaisissa taiteen, pedagogiikan ja aluekehityksen hankkeissa. Hän on julkaissut useita vertaisarvioituja tutkimusartikkeleja ja toiminut julkaisujen toimittajana. Huhmarniemellä on myös luottamustehtäviä. Hän on muun muassa Lapin taiteilijaseuran hallituksen puheenjohtajan vuodesta 2012 alkaen. Hän on myös Muu ry:n, Suomen biotaiteen seuran ja Pro Soveltavan taiteen tila ry:n jäsen. Huhmarniemi asuu osa-aikaisesti Rovaniemellä ja Muodoslompolossa Pajalan kunnassa Pohjois-Ruotsissa.

Jaana Paasovaara työskenteli Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa Kuusamon toimipisteessä soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelmassa yliopisto-opettajana ja hankkeen projektipäällikkönä vuosina 2018–2020. Koulutukseltaan hän on filosofian maisteri Oulun yliopistosta sekä valokuvaaja (VAT). Hän on aiemmin työskennellyt IT- ja media-alalla sekä toiminut luontokuvausjärjestössä luottamustehtävissä.

KIRJOITTAJAT

Opetusneuvos **Erkki Hämäläinen** on koulutukseltaan filosofian maisteri. Hän on toiminut 1980-luvulta alkaen Kuusamon kaupungin sivistystoimenjohtajana ja työssään hän on aktiivisesti kehittänyt Kuusamon kaupungin ja Lapin yliopiston yhteistyötä.

Kuva: Kari Kantola

Kari Kantola työskentelee Kuusamo-opistossa rehtorina, Pohjois-Pohjanmaan kesäyliopiston Kuusamon toimipaikassa koulutuspäällikkönä sekä Hannu Hautala -säätiössä asiamiehenä. Hän on Oulun yliopistosta historian ja yhteiskuntaopin aineopettajaksi valmistunut filosofian maisteri. Kantola on työskennellyt pääosan työurastaan aikuiskoulutuksen parissa opettajana sekä johtotehtävissä. Hän on toiminut vuosina 1999–2012 Kuusamon kaupungin palveluksessa projektipäällikkönä Oulun ja Lapin yliopiston kanssa toteutetuissa EU-rahoitteisissa koulutus- ja kehittämishankkeissa. Nykyisin Kuusamo-opiston johtamisen ohella hänen keskeisenä tehtävänä on luontovalokuvauksen koulutuksen ja toimintaympäristön kehittäminen Kuusamossa.

Kuva: Anne Sjöberg

Miia Mäkinen on oululainen arkkitehti ja yksi vuonna 2014 perustetun LUO arkkitehdit -toimiston perustajista. LUO:n 12-henkinen tiimi suunnittelee asuntoja, alueita, puu- ja luontomatkailuarkkitehtuuria tavoitellen paikasta nousevia ratkaisuja, erityisiä tilakokemuksia ja kestävää arkkitehtuuria. Mäkinen tekee Oulun yliopiston arkkitehtuurin yksikössä väitöskirjatutkimusta koskien tilakokemusta luontomatkailuarkkitehtuurin kontekstissa. Mäkinen on opettanut Oulun yliopiston arkkitehtuurin yksikössä nykyarkkitehtuurin suunnittelua ja arkkitehtuurimuotoilua (2011–2018). Mäkinen toimii myös Oulun kaupunkikuvatyöryhmän jäsenenä (2017–).

Outi Rantala, YTT, toimii vastuullisen arktisen matkailun apulaisprofessorina Lapin yliopistossa, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa. Rantala soveltaa työssään yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen lähestymistapoja matkailututkimuksen kontekstiin. Rantala johtaa Suomen Akatemian vuosille 2019–2023 rahoittamaa tutkimushanketta ”Matkailua lähelle – uusmaterialistinen näkökulma” ja koordinoi Northern Tourism -maisteriohjelmaa. Hän toimii aktiivisesti useissa kansainvälisissä tutkimusverkostoissa, kuten UArctic Thematic Network on Northern Tourism, Sustainable Change Research Network ja Adventure Tourism Research Association. Kuva: Tapio Nykänen

Antti Stöckell on rovaniemeläinen kuvataiteilija ja kuvataidekasvattaja. Stöckell työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa yliopisto-opettajana. Hänen opetustehtävänsä painotuvat yhteisöllisen taidekasvatuksen alueelle. Taiteilijana Stöckell työskentelee ympäristötaiteen ja installaatioiden parissa erityisesti luonto- ja eräkulttuurin teemoista inspiroituen. Suunnitelmalliset taideprojektit luovat pohjan myös taideperustaiselle tutkimukselle, jonka puitteissa Stöckell on tällä hetkellä kiinnostunut erityisesti luontoaktiviteetteihin kiinnittyvän kulttuuriperinnön murroksesta maailman muuttuessa monella tapaa.

Kuva: Ohto Stöckell

Juha Suonpää on taide-, ympäristö- ja luontokuvauksen dosentti (Lapin yliopisto 2019), taiteen tohtori (Taik/Aalto 2002) ja kasvatustieteen maisteri (Tampereen yliopisto 1987). Hän työskentelee Tampereen ammattikorkeakoulussa visuaalisen kulttuurin yliopettajana kansainvälisessä Media & Arts -koulutusohjelmassa. Suonpää on toiminut vierailevana professorina Wuhan Textile Universityssä (Kiina 2018), Ontario College of Art And Design Universityssä (Kanada 2011) ja Chung Ang Universityssä (Etelä-Korea 2009). Suonpää on ohjannut dokumenttielokuvia, julkaissut lukuisia akateemisia artikkeleita, monografioita ja taidekirjoja. Työstään taiteen ja tieteen kentällä hänelle on myönnetty Pirkanmaan rahaston tiedepalkinto (2000), Finnfoto-palkinto (2011), kulttuurityön palkinto (Taika Pirkanmaa 2013) ja Majaojasäätiön palkinto (2017).

Irma Varrio on valokuvaaja ja taiteilija, joka on erikoistunut luoviin kuvaustekniikoihin. Kuvissaan Varrio rikkoo perinteisen luontokuvan funktion ja esittävyden rajoja, ja ammentaa inspiraationsa tulkintoihinsa kuvataiteen ilmaisukeinoista. Varrio on toiminut aktiivisesti luovan luontokuvauksen kehittäjänä niin omassa valokuvataiteellisessa työssään kuin Luontokuva-lehden kolumnistina (2016–2018) ja alan kurssien ohjaajana. Aiemmin Varrio toimi soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelmassa yliopisto-opettajana.

OPIKELIJAT

Riitta Attila on toiminut luovan kirjoittamisen ja video-ohjaamisen parissa Guadalajarasta Kuusamoon. Luonto merkitsee hänelle innoitusta ja rauhaa. Pohjoinen ulottuvuus on tuonut luonnon monimuotoisuuden ja herkkyyden vielä lähemmäs. Attila kuvaa suota, jonka kerroksellisuudesta hän kuulee kaikuja ja näkee näkyjä menneestä ja tulevasta. Blogissaan ”Kotona Kuusamo” (<https://kuusamomoncoeur.blogspot.com/>) hän pohdiskelee luonto(valo)kuvan ja arktisen elinympäristön esiin nostamia kysymyksiä.

Kuva: Carsten Krügermann

Janette Backman on rovaniemeläinen taidemaalari, kuvittaja, satukirjailija ja valokuvaaja. Eri-laiset luontoaiheet toistuvat Backmanin teoksissa. Inspiraationsa hän ammentaa Lapin monisävyisestä luonnosta. Backman on koulutukseltaan metsätalousinsinööri ja hän tekee luonnonsuojelutyötä uhanalaisten lajien ja luontotyyppien parissa. Taide, sen kantaa ottavuus ja mahdollisuudet vaikuttaa asioihin taiteen avulla ovat nousseet hänelle läheisiksi teemoiksi viime aikoina. Backman käyttää valokuvaa ilmaisuvälineenä luontoaiheissa ja luonnonsuojelluissa projekteissaan. Välillä hänen näyttelyissään on mukana muitakin elementtejä, kuten luonnontuotteita koostettuja installaatioita. Hänen kantaa ottava taiteensa on usein osallistavaa, yhteisöistä lähtöisin ja tuoden heidän äänensä kuuluviin. Tällä hetkellä Backman viimeistelee opintojaan Lapin yliopistossa, soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelmassa.

Kalle Immonen on metsätalousinsinööri (amk), joka on työskennellyt metsätalouden eri tehtävissä. Pitkäaikainen valokuvaus- ja luontokuvausharrastus saivat hakeutumaan Lapin yliopistoon opiskelemaan soveltavaa luontokuvausta. Immonen on ollut mukana opiskelijaryhmän yhteisnäyttelyissä Lapin yliopistolla ja Kuusamo Nature Photo -tapahtumassa. Yhdessä Janette Backmanin kanssa he toteuttivat *Luontokuva sillanrakentajana – metsäsuhteita Koillismaalla* -valokuvanäyttelyt Tiedekeskus Arktikumissa Rovaniemellä ja Kuusamo talon Kaamosgalleriassa marras–joulukuussa 2018. Immonen tutkii taiteen avulla metsätalouden ja muiden metsänkäyttömuotojen välisiä suhteita ja sitä, miten yhteistä ymmärrystä voitaisiin edistää taiteen avulla.

Jonna Kalliomäki on kuvataiteilija ja taiteen maisteri. Hän valmistui Lapin Yliopiston soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelmasta kesällä 2019 ja on siitä lähtien työskennellyt Kuusamossa erilaisten kulttuuri- ja taideprojektien parissa. Kuvataiteilijana ja tuottajana hän on toiminut kymmenen vuoden ajan pääpainopisteinä installaatiot ja osallistavat taidekokonaisuudet tapahtumissa. Luova työskentely pohjautuu omiin arkisiin havaintoihin ja paikkaan, määrittäen näin teosten materiaalin ja muodon. Vuonna 2020 Kalliomäki on valittu Kuusamossa järjestettävän TAIDA-hankkeen taidekoordinaattoriksi ja Kuusamo Nature Photo 2020 -luontokuvakilpailun tuomaristoon. Kuva: Harri Tarvainen

Linda Sainio on Kuusamossa asuva kuvataiteilija, jonka taiteellinen työskentely painottuu valokuvataiteen pariin. Soveltavan kuvataiteen lähtökohdista toteutetuissa projekteissa hän on ollut kehittämässä vuorovaikutuksellisia luontoon kiinnittyviä taideperustaisia toimintoja. Koillismaalaisen luontoon hän on tutustunut niin paikallisten perinnehoitajien kuin kongo-laisten kiintiöpakolaisten kanssa: paikkasuhteen tarkastelu ja tätä kautta yhteisöllisyyden vahvistaminen ovat olleet työskentelyn keskiössä. Teoksiinsa Sainio ammentaa inspiraatiota pohjoisen luonnosta ja kulttuuriympäristöistä. Erityisesti suo on lähellä hänen sydäntään.

Kuva: Jussi Tervo

Jyrki Tammi on kuusamolaislähtöinen kuvataiteilija, joka on työskennellyt aikaisemmin muun muassa graafisena suunnittelijana mainosalalla. Hän työskentelee myös ammattitaiteilijana ja hänen töitään on ollut esillä monissa yksityis- ja yhteisnäyttelyissä eri puolilla Suomea. Hänen aikaisempi taiteellinen tuotantonsa koostuu lähinnä maalaustaiteesta. Hän on harrastanut myös paljon valokuvausta ja lähti opiskelemaan soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelmiaan lähinnä syventääkseen osaamistaan valokuvataiteen alalla. Hän halusi myös kehittää soveltavan kuvataiteen opintojen myötä valmiuksiaan osallistua julkisen taiteen tekemiseen sekä paikkasidonnaisen ja integroidun ympäristötaiteen parissa työskentelyyn.

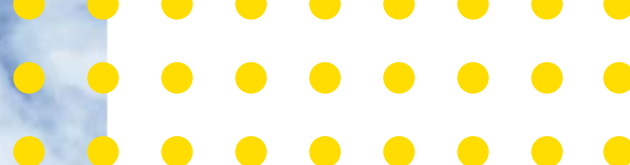

Taiteen maisteriksi valmistuneen **Anu Tossavaisen** juuret ovat syvällä savukoskilaisessa luonnossa. Luontoa Anu Tossavainen kuvaa kameralla käyttäen muun muassa päällekkäisvalotusta ja hallittua liikautustekniikkaa luoden osin maalauksellisia teoksia luonnosta. Teokset syntyvät luonnon hitaan aistimisen kautta, jolloin kameran luoma kuva kumpuaa suoraan kuvaajan sisäisestä luontokuvasta. Tossavainen tekee myös Aurora-workshopeja Pyhä-Luoston alueella. Tossavainen asuu Savukoskella ja toimii luonto- ja ympäristöalan opettajana Kemijärvellä.

Kuva: Riitta Attila

Osku Tuominen on Tampereen ammattikorkeakoulusta valmistunut liikkuvan kuvan ammattilainen, joka on toiminut elokuva- ja tv -leikkaajana yli kymmenen vuotta. Useiden tv-ohjelmien lisäksi Tuominen leikkausjälkeä näkee niin musiikkivideoissa kuin elokuvissakin. Tuominen on kuratoinut maan laajinta lyhytelokuvaverkosta, Future Shortsia vuodesta 2008 lähtien. Hän on työskennellyt läheisessä yhteistyössä useiden pohjoisten luontokuvaajien kanssa tuoden tarinallisen kuvakerronnan osaksi luontokuvaajien näytöksiä. Hannu Hautalan luontokuviiin pohjautuvaa videoteosta on esitetty Vuoden luontokuva -tapahtumassa (Finlandia-talo 2018). Jarmo Mannisen kuviiin Tuominen loi tarinan vuonna 2019 ja tätä on esitetty muun muassa Inarin Saamelaimuseo Siidassa. Tällä hetkellä Tuominen tutkii liikkuvan kuvan uusia mahdollisuuksia, kuten 360-videokuvausta ja IP-videota. Virtuaalidellisuuden mahdollistamaa, immersivistä luontokokemusta hän on tutkinut vuodesta 2016 lähtien. Vuodesta 2019 eteenpäin Tuominen on työskennellyt täysipäiväisesti Telian TV-yksikön, Streamteamin palveluksessa.

Tässä julkaisussa soveltava kuvataide ja luontokuvaus käyvät ainutlaatuista vuoropuhelua luonnon ja ympäristön kuvaamiseen liittyvistä ulottuvuuksista sekä muuttuvasta taiteilijuuudesta. Kirja nostaa esille uudenlaisten osaamisen tarpeita niillä rajapinnoilla, joissa soveltavan taiteen osaaminen kohtaa elinkeinoelämän, kestävän kehityksen sekä ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin tarpeet. Kirjassa asiantuntijat avaavat kiinnostavia näkökulmia soveltavan taiteen ja luontokuvauksen teoreettisiin, tutkimusmetodologisiin, taiteellisiin, pedagogisiin ja eettisiin lähestymistapoihin, huomioihin ja oivalluksiin.

Julkaisun on tuottanut Lapin yliopiston Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma, joka toteutui Kuusamossa.

ISBN 978-952-337-201-6

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Kuusamo-opisto
Kuusamo College

KUUSAMO
KUUSAMON KAUPUNKI

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus